

E-ISSN:2547-9865

ISSN:2602-3520

BARTIN BARTIN
ÜNİVERSİTESİ UNIVERSITY

Edebiyat Fakültesi Dergisi Journal of Faculty of Letters

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi

Bartın University
Journal of Faculty of Letters

ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865

Cilt/Volume: 5 Sayı/Number: 1
Haziran/June 2020

BARTIN

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 5, Sayı: 1
Haziran 2020
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 5, Number: 1
Haziran 2020
BARTIN – TURKEY

Sahibi / Owner

Bartın Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Orhan UZUN (Rektör)

Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Aslı YAZICI

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Doç. Dr. Macit BALIK
Doç. Dr. Üyesi Haluk ÖNER
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gül ÇIVGIN

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mustafa HİZMETLİ
Doç. Dr. Alsou KAMALIEVA
Doç. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM
Doç. Dr. Tuna BEŞEN DELİCE
Doç. Dr. Hasan Hüseyin GÜNEŞ
Doç. Dr. Murat KELİKLİ
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan ŞİMŞEK
Dr. Öğr. Üyesi Gülay KARAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Fethi NAS
Dr. Öğr. Üyesi Temel Alper KARSLI
Dr. Öğr. Üyesi Sevda KAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Gizem AKCAN

Ön İnceleme ve İletişim / Pre-evaluation and Communication

Arş. Gör. Dr. Alp Eren DEMİRKAYA
Arş. Gör. Müzeyyen SAĞLAM GÜMÜŞ
Arş. Gör. Fahriye YARAŞ ELALMIŞ
(edebiyatdergi@bartin.edu.tr)

Yabancı Dil Danışmanı / Foreign Language Adviser

Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU

Dizgi / Composition

Dr. Öğr. Üyesi Can ŞEN
Arş. Gör. Amire ACAR

Kapak Tasarımı / Cover Design

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN

Adres / Adress

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 74100 Bartın-TÜRKİYE

e-mail: edebiyatdergi@bartin.edu.tr

Telefon / Phone: (0378) 223 54 77 / 223 54 86

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	(Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma AÇIK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Bâki ASİLTÜRK	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedrettin AYTAÇ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahaddin BEKKİ	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Nergis BİRAY	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Abide DOĞAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Halûk Harun DUMAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU	(Varşova Üniversitesi-Polonya)
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ERDEM	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GENÇER	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfullah KARA	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Balkiya KASSYM	(Abay Kazak Millî Pedagoji Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK	(Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah KÖK	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin MACİT	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Smagulova K. NURGAZIKIZI	(El-Farabi Kazak Devlet Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk ÖZDAĞ	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SAMBUR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aleksandr TSOI	(Lodz Üniversitesi – Polonya)
Prof. Dr. Salih TUR	(Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal TUZCU	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah UÇMAN	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema UĞURCAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)

Prof. Dr. Aslı YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Talip YILDIRIM	(Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AKKAYA	(Adıyaman Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüdayar CİHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ensar ÇETİN	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe DEMİR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Necdet DEMİRCİ	(Kerkük Üniversitesi-Irak)
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ	(Kars Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Osman DÜZGÜN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU	(Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat ELMALI	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Mesut GÜN	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Galip GÜNER	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülsemin HAZER	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA	(Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Galina MİSKİNİENE	(Vilnius Üniversitesi-Litvanya)
Doç. Dr. Bilge Özkan NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa SARI	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış SARIKÖSE	(Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Berdi SARIYEV	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Emin ŞEN	(Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Hacer TOKYÜREK	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Sibel ÜST ERDEM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden YALÇINKAYA ALKAR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erol KUYMA	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serpil SOYDAN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdiñ ÖZTÜRK	(İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Elem EYRİCE TEPECİKLİOĞLU	(Yaşar Üniversitesi)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Haluk ÖNER	(Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Elgiz YILMAZ ALTUNTAŞ	(Galatasaray Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Anıl ÇELİK	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ümmet ERKAN	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan GÖKTÜRK	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sevda KAMAN	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Enver Sinan MALKOÇ	(Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Murat PARLAKPINAR	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Musa SALAN	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŞARLAK	(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Can ŞEN	(Bartın Üniversitesi)

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan makaleler Yayın Kurulu'nun izni olmadan aynen veya kısmen yayımlanamaz. Yayımlanan yazı ve makalelerin içeriği ile ilgili tüm sorumluluk yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Dr. Öğr. Üyesi Gizem AKCAN – Burak ÖGE Genç Bireylerde Teknoloji Bağımlılığının Yordayıcılarının İncelenmesi	3
Dr. Öğr. Üyesi M. Onur HASDEDEOĞLU Halide Edib Adıvar'ın Romanlarına Batı Edebiyatının Yansımaları	27
Dr. Çisem GÜNDÜZ ARABACI Political Communication and Deliberative Democracy: A Systemic Approach	45
Meryem ERDOĞAN Dede Korkut Hikâyelerinden Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesinin Arketipsel Sembolizm Açısından Çözümlemesi	57
Şeyma Buse KALAÇAY <i>Türk Kalbi</i> Adlı Eserde İnkilemelerin Yapısı	75
Şükriye Simge KADEROĞLU Şeyh Galip'in <i>Hüsn ü Aşk</i> Adlı Eserinde Somutlaştırma	91
Betül KURTÇA Bartın Üniversitesi'nde Eğitim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri	113
Adem Serhat ÖZKAN <i>Kıyasü'l-Enbiyâ</i> 'da Hayvan Adları	127
Selim ÜMÜTLÜ Sezai Karakoç'un Portresi ve "Köşe-3" Şiirine Bir Yorum Denemesi	143
Rıdvan SÜZEN – Doç. Dr. Macit BALIK Özyaşam Gerçekliğinden Kurgusal Gerçekliğe Yiğit Okur'un Romanları	155
Yayın İlkeleri	167

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin 5. cilt 1. sayısını sizlerle buluşturmaktan sevinç duyuyoruz. Dergimizin bu sayısında Türk Dili ve Edebiyatı alanından yedi, Siyaset Bilimi, Sosyoloji ve Psikoloji alanlarından birer makale olmak üzere toplamda on makale ile siz değerli okurlarımızla buluşuyoruz.

Bu sayımızın Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki ilk makalesinde M. Onur Hasdedeoğlu, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin önemli romancılarından Halide Edib Adıvar'ın romanlarındaki Batı edebiyatı yansımalarını tespit edip irdeliyor. Meryem Erdoğan, makalesinde Dede Korkut Hikâyeleri'nden "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı" hikâyesine arketipsel sembolizm açısından yaklaşıyor. Bir diğer makalede Şeyma Buse Kalaçay, *Türk Kalbi*'nde geçen ikilemelerin yapısını ele alıyor. Şükriye Simge Kaderoğlu, Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* eserinde somutlaştırmanın nasıl yer aldığını inceliyor. Adem Serhat Özcan, *Kıyasü'l-Enbiyâ*'daki hayvan adlarını değerlendirirken Selim Ümütlü Sezai Karakoç'un "Köşe-3" şiirini tahlil ediyor. Bu alanın son makalesinde ise Rıdvan Süzen ve Macit Balık, Yiğit Okur'un romancılığı üzerine eğiliyorlar.

Dergimizin psikoloji alanındaki makalesinde Gizem Akcan ve Burak Öge, genç bireylerin teknoloji bağımlılığını irdelerken Sosyoloji alanındaki makalede Betül Kurtça, Bartın Üniversitesi'nde eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerin sosyo-ekonomik sorunlarını ele alıyor. Siyaset Bilimi alanındaki makalemizde ise Çisem Gündüz Arabacı siyasal iletişim ve müzakereci demokrasi ilişkisini değerlendiriyor.

Yeni sayımızı sizlere sunarken tüm yayın ekibimize, yazar ve hakemlerimize katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Aslı YAZICI

Editör

GENÇ BİREYLERDE TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞININ YORDAYICILARININ İNCELENMESİ

Gizem AKCAN* - Burak ÖGE**

Öz

Bu araştırmanın amacı, teknoloji bağımlılığının benlik saygısı, yaşam doyumu, anne baba tutumları ve yaş değişkenleri tarafından anlamlı derecede yordayıp yordandığına incelenmesidir. Ayrıca çalışma kapsamında, teknoloji bağımlılığı, benlik saygısı, yaşam doyumu ve anne baba tutumları değişkenlerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediği ele alınmıştır. Bu çalışmanın katılımcıları, İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya illerinde yaşamakta olan, en az lise mezunu, gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılmayı kabul eden 18-25 yaş arası 326 (73 erkek, 253 kadın) genç bireyden oluşmaktadır. Katılımcılara ait verilerin toplanmasında Demografik Bilgi Formu, Yaşam Doyumu Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Anne-Baba Tutum Ölçeği ve Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde, genç bireylerde benlik saygısı, yaşam doyumu, anne baba tutumu ve yaş değişkenlerinin teknoloji bağımlılığını anlamlı derecede yordadıkları görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu kapsamda, teknolojinin doğru kullanımı, stresle başa çıkma, etkili iletişim kurma, problem çözme gibi konularda çeşitli eğitimler düzenlenmesini kapsayan önleme ve müdahale çalışmaları ile genç bireyler üzerinde hem psikolojik hem fizyolojik olarak birçok olumsuz etkisi bulunan teknoloji bağımlılığı riskinin azaltılabileceği söylenebilir. Aynı zamanda, ebeveyn-çocuk ilişkisinin güçlendirilmesi yönünde gerçekleştirilecek olan bilinçlendirme eğitimlerinin de genç bireylerdeki teknoloji bağımlılığının önlenmesi açısından büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji bağımlılığı, benlik saygısı, yaşam doyumu, anne baba tutumu

THE INVESTIGATION OF THE PREDICTORS OF TECHNOLOGY ADDICTION IN YOUTHS

Abstract

The purpose of this study is to examine whether self-esteem, life satisfaction, parental attitudes and age variables significantly predicts technology addiction or not. Moreover, it was investigated in this study that whether the variables such as technology addiction, self-esteem, life satisfaction and parental attitudes differ significantly in terms of gender variable or not. The participants of the study consists 326 (73 males, 253 females) young people between the ages of 18-25 living in Istanbul, Ankara, Izmir and Antalya provinces who have at least high school degree and agree to participate in the study on a voluntary basis. Demographic Information Form, Life Satisfaction Scale, Rosenberg Self-Esteem Scale, Parenting Attitude Scale, and Technology Addiction Scale were applied to collect the data from the participants. When the findings of the research were examined, it was observed that self-esteem, life satisfaction, parental attitude and age variables significantly predicted technology addiction in young individuals. In addition, it was found that the scores of the participants did not differ significantly in terms of gender variable. In this context, it can be said that the risk of technology addiction, which has many psychological and physiological negative effects on young individuals, can be reduced by preventing and intervening studies that involve organizing various trainings on issues such as correct use of technology, coping with stress, effective communication, problem solving. At the same time, it is thought that carrying out awareness-raising trainings in order to strengthen the parent-child relationship has great importance to prevent technology addiction in youths.

Keywords: Technology addiction, self-esteem, life satisfaction, parentalattitudes

* Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, gakkan@bartin.edu.tr ORCID 0000-0003-1997-9178.

** Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi, burakoge26@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0029-9626.

GİRİŞ

Teknolojide meydana gelen gelişmeler ve değişimler neticesinde yeni teknolojilerin, özellikle de internetin, günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası haline geldiği ve neredeyse dünyanın her yerinde hemen hemen her yaşta insanın hayatında önemli bir yer kapladığı aşikardır (Dinç, 2015, s. 31-65). İnternetin yaygınlaşmasıyla beraber eğlence, iletişim, bilgi, alışveriş gibi birçok alana daha kolay erişilebilmektedir. Teknolojinin doğru şekilde kullanımının hayatı oldukça kolaylaştırdığı; ancak uzun süre ve kontrolsüz bir şekilde kullanımına bağlı olarak da 'bağımlılık' gibi bazı olumsuzlukların da ortaya çıktığı dikkat çekmektedir.

Arısoy (2009, s.55-67), internetin ortaya çıkış amacının iletişimi arttırmak ve bilgi paylaşımını kolaylaştırmak olduğunu; ancak tahmin edilenden de hızlı yaygınlaşmasına bağlı olarak patolojik aşırı kullanıma ve bu bağlamda gelişen, siber bağımlılık olarak da adlandırılan internet bağımlılığına yol açmaya başladığını vurgulamaktadır. İnternetin hızla yaygınlaşmasıyla birlikte toplumun belirli bir kısmı teknolojiyi olumlu yönde kullanırken (Ayas ve Horzum, 2013, s. 283-290), belirli bir kısmı ise internetin yarattığı olumsuzluklarla mücadele etmektedir (Choi, Lee ve Ha, 2012, s. 1005-1015). İnterneti ihtiyaçları doğrultusunda kullanan kişiler teknoloji kullanımına kısıtlamalar getirerek teknolojinin sunduğu avantajlardan faydalanırken; kısıtlama getirmekte güçlük çeken kişiler ise iş, akademik ve sosyal hayatlarında sorunlar yaşamaktadırlar (Gönül, 2002, s.105-110). Teknoloji alanındaki yenilikler ile hayatlarının her alanında karşılaşan genç bireylerin de, bağımlılık riski en yüksek olan grubu oluşturdukları söylenebilir.

Bağımlılık

Bağımlılık "herhangi bir madde veya eylemin bireyin psikolojik ve fizyolojik sağlığını ya da sosyal hayatını olumsuz yönde etkilemesi, bireyin hayatını negatif yönde etkilemeye devam etmesine rağmen kullanılmaya devam edilmesi, söz konusu zarar veren maddenin veya eylemin sürekli olarak önüne geçilemeyen haz yaratması" şeklinde kavramsallaştırılmaktadır (Bianchi ve Philips, 2005, s.39-51). Yapılan araştırmalarda, alkol, madde ve kumar bağımlılığında ortaya çıkan semptomların internet bağımlılığında da görüldüğü tespit edilmiştir (Griffiths, 1996, s. 32-36; Young, 1997, s. 12-30). Teknolojide gerçekleşen hızlı değişimlerin ve gelişmelerin internetin popülaritesinin ve kullanım süresinin artmasına yol açtığı ve buna bağlı olarak da 'teknoloji bağımlılığı' olarak adlandırılan yeni bir çalışma alanının ortaya çıktığı dikkat çekmektedir.

Teknoloji Bağımlılığı

Teknoloji bağımlılığı, insan-makina etkileşimini içeren ve kimyasal bağımlılığın söz konusu olmadığı bir tür davranışsal bağımlılık olarak tanımlanır (Arısoy,2009, s. 55-67). Çoğunlukla bağımlılığa etki eden ve destekleyici olan televizyon gibi pasif, ve bilgisayar oyunları, internet kullanımı gibi aktif davranışları içerir (Widyanto ve Griffiths, 2006, s.31-51). 2000'li yıllardan sonra teknoloji bağımlılığı farklı açılardan incelenmeye başlanmıştır. Bu süreçte en yaygın olarak internet bağımlılığı (Eşgi,2014), daha sonra sosyal medya bağımlılığı (Leung ve Lee, 2012,s. 115-134), oyun bağımlılığı (Horzum, 2011, s. 56-68 ; Leung, 2004, s. 333-348) ve cep telefonu bağımlılığı (ör. Bianchi & Phillips, 2005,s.39-51) teknoloji bağımlılığı başlığı altında ele alınmıştır. Teknoloji bağımlılığı, bütünsel bir yaklaşım olarak ele alınsa da teknolojinin patolojik kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan davranışların çeşitlilik gösterdiği ve ortak bir bağımlılık türüne ulaşamadığı görülmektedir.

Teknoloji Bağımlılığının Etiyolojisi

Teknoloji bağımlılığının artışında etkili olan 4 temel neden olduğ savunulmaktadır (Wansink, Painter ve North, 2005,s.93-100). Bu nedenlerden ilki, durma işaretinin olmayışıdır. Durma işareti üzerine yapılan bir çalışmada, kendi kendine dolan çorba kaselerinin, bireyin doldurduğu kaselere oranla %73 daha fazla tüketime sebep olduğu gözlemlenmiştir. Facebook, Instagram ya da Netflix gibi birçok uygulamanın da bireyleri sonsuz sayıda farklı alternatiflere yönlendirme özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Bireyler, bu farklı seçeneklere yönlendirme özelliği sayesinde sayfaları üzerinden olup biten bir çok güncel olayı ve diğer bireylerin yaşantılarını takip etme imkanı bulmakta ve ilgilerini çeken alanlardaki farklı alternatiflere hızla erişebilmektedirler. Bu tip sosyal medya uygulamalarında durma işareti olmadığı için kullanıcılar nerede bırakacaklarını bilemezler denilebilir.

İkincisi, 'Gelişmeleri Gözden Kaçırma Korkusu'dur (FOMO) ve bu durum, haber kaynaklarında herkesin öğrenmiş olduğu bilgiyi öğrenememe korkusunu temsil eder. İnsanların ilgi duydukları alanlara göre arkadaşları, çevreleri ya da takımları vb. hakkında hızlı bilgi edinme istekleri ve gelişmelerin gerisinde kalma endişeleri, sürekli telefonlarını açık tutmalarına ve defalarca kontrol etmelerine yol açmaktadır (Przybylski vd. 2013,s. 1841–1848).

Üçüncüsü, değişken ödüllerdur. Değişken döngüsü ilk olarak Dews (1955, s. 393-401) tarafından hayvanlar üzerinde yapılan deney ile test edilmiştir. Bir kutu içerisindeki kuşlara yem almaları için düğmeye basmaları öğretilmiştir. Daha sonra kuşlara farklı aralıklarla yem verilmiş, böylece kuşların karınlarını doyurmak yerine, ne kadar çok yem alacakları merakını gidermek için birçok kez düğmeye basmaya devam ettikleri ve ihtiyaçlarından fazla yem tükettikleri görülmüştür. Beynin ödül merkezi olan Amigdala bölgesi değişken uyaranlara karşı daha büyük ödül beklentisi içerisine girer. Bu durum, sosyal medya kullanıcılarının paylaştıkları fotoğrafların ne kadar çok beğeni aldığını görmek için sürekli sosyal medyalarını kontrol etme davranışı ile benzerlik gösterir.

Dördüncüsü ise, alışkanlık döngüsüdür. Alışkanlık döngüsü, beynin oto-pilot halinde gerçekleşen davranışlarının zihinsel mekanizmasıdır. Harris (2016), alışkanlık döngüsünün teknoloji bağımlılığı üzerinde etkili olan önemli bir unsur olduğunu dile getirmiştir.

Bunların yanı sıra teknoloji bağımlılığını yordayan değişkenler göz önüne alındığında, kişilerarası ilişkilerin, kişinin mizacının, benlik saygısının, olumsuz duyguların, sosyal desteğin, akran ve ebeveyn-genç ilişkilerinin önemli risk faktörleri olduğu gözlemlenmiştir (Choi,2007, s.20; Griffiths, Kuss ve Demetrovics,2014, s.119-141). Karaman ve Kurtoğlu (2009, s. 641-650) da, benlik saygısı ve sosyal destek arayışının teknoloji bağımlılığı üzerinde önemli rol oynadığını belirtmektedir. Düzenlenen çalışmalarda, teknoloji bağımlılığını kapsayan problemlerli internet kullanımı (Caplan, 2002, s. 553–575; Caplan, Williams, ve Yee, 2009, s. 1312-1319; Derin ve Bilge, 2016, s. 35-51), dijital oyun bağımlılığı, (Lemmens, Valkenburg ve Peter, 2011a, s. 144-152), akıllı telefon bağımlılığı (Rotondi, Stanca ve Tomasuolo, 2017, s. 17-26) ile benlik algısı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Boylamsal bir çalışmanın sonucuna göre ise, oyun bağımlısı olan ergenlerin karakteristik özelliklerinden birisi de düşük benlik saygısına sahip olmalarıdır (Lemmens, Valkenburg ve Peter, 2011, s. 38-47).

Kim, Kim ve Jee (2015, s.200-205) tarafından düzenlenen araştırmada ise, olumlu akran ilişkilerinin ve pozitif aile tutumlarının telefon bağımlılığını önleyen önemli faktörler arasında yer aldığı görülmüştür. Ailede disiplin eksikliği, düşük seviyede aile rehberliği, ergenlerin aileleriyle

çatışmalı iletişimlerini internet bağımlılığına zemin hazırlayan önemli risk faktörlerindedir (Yen vd. 2007, s.323-329). Ek olarak, aile ile kurulan açık ve karşılıklı iletişim, ergenlerin benlik algılarına olumlu yönde etki etmektedir (Joronen ve Kurki, 2005, s.125-133; Rask vd. 2003, s. 129-138).

İnternet bağımlılığı, teknoloji bağımlılığının sosyal medya bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı gibi diğer türlerine de zemin hazırlayan en önemli boyutudur.

İnternet Bağımlılığı

İnternet bağımlılığı terimi, DSM-V'te yer alan "madde bağımlılığı" tanı ölçütleri kullanılarak ifade edilmiştir (Goldberg, 1995). İnternet bağımlılığı, internetin kontrol dışı ve zararlı kullanımı olarak tanımlanmaktadır (Öztürk vd. 2007, s. 36-41). Young (2007, s. 671 -679.) internet bağımlılığının, kişinin iş, sosyal, akademik yaşamını olumsuz şekilde etkileyen klinik bir rahatsızlık olduğunu vurgulamaktadır. Toplumda görülme sıklığı giderek artan internet bağımlılığının oluşmasına yol açan birçok farklı etken bulunmaktadır.

TUİK (2013a, 2013b, 2014, 2015, 2016) verilerine göre, ülkemizde internet kullanımı 2013 yılında erkeklerde %59, kadınlarda %39 iken; bu sayı 2016 yılında erkeklerde %71, kadınlarda ise %52'ye yükselmiştir. İnternet, birçok açıdan kişisel gelişime katkıda bulunmaktadır; ancak gereğinden fazla kullanılması durumunda ise probleme dönüşmeye başlamakta ve bireylerin hem akademik hem kişisel gelişimini engelleyerek bağımlılığa yol açmaktadır (Cengizhan, 2005; Ayas, Çakır ve Horzum, 2011, s. 439-448).

Epidemiyolojik açıdan incelendiğinde ise, İnternet bağımlılığının erkeklerde görülme sıklığının kadınlara kıyasla daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir (Öksüz, 2019). Türkiye'de 2853 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada katılımcıların %16.3'ünün yüksek internet bağımlılığı riski taşıdığı bulunmuştur (Yılmaz vd. 2014, s. 133-144). Bu durum, ülkemizde internet kullanımının oldukça yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

İnternet bağımlılığının etiyolojisine ilişkin düzenlenen araştırmalarda ise, İnternet bağımlılığına yol açan en önemli etkenin kişinin sosyalleşme isteği olduğu görülmektedir. İnternet aracılığıyla iletişim kurmanın bireylerin kendi kimliklerini olduğundan daha farklı ve daha abartılı şekilde göstermelerine ve düşüncelerini paylaşırken kimliklerini gizlemelerine imkan tanıması sosyalleşmeyi kolaylaştırmakta ve bu durum da internet bağımlılığının artmasına neden olmaktadır (Cengizhan, 2005). Ayrıca yazar, internete erişim sağlamanın oldukça kolay olmasının da internet bağımlılığının artmasında etkili olduğunu belirtmektedir.

Bunların yanı sıra internet bağımlılığıyla ilgili yürütülen çalışmalarda, problemlili internet kullanımının, sosyal çevrenin kısıtlı olması, depresyon, yalnızlık (Kraut vd. 1998, s. 1017-1031), düşük benlik saygısı ve yaşam doyumu (Ko vd. 2005, s. 273-277), heyecan arayışı (Lin ve Tsai, 2002, s. 411-426.), düşük zihinsel sağlık (Yang, 2001, s. 217-22; Young ve Rogers, 1998, s. 25-28), ve aile desteğinin düşük olması (Armstrong, Phillips ve Saling, 2000, s. 537-550) gibi çeşitli sosyal ve psikolojik değişkenler ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Araştırmalar, internet bağımlılığının farklı birçok belirtisi olduğunu göstermiştir. Gün içerisindeki kullanım sıklığı, çevrimiçi geçirilen sürenin miktarı ve internet kullanımı doğrultusunda ortaya çıkan olumsuz sonuçlar internet bağımlılığının temel göstergeleridir (Chou, Condon ve Belland, 2005, s. 363-388). İnternete sık sık bağlanma, internet kullanımı sırasında zamanın nasıl geçtiğini anlayamama ve bu durumu kabul etmeme, yeni arkadaşlar edinebilmek için internet sitelerinde çok fazla zaman geçirme, günlük işleri internet üzerinden yürütme, aile

ve arkadaşlıklara gerekli önemin verilmemesinden kaynaklı ilişkilerin bozulması, iş veya okulda performansın düşmesi, vb. internet bağımlılığının işaretlerindedir (Cengizhan, 2005).

İnternetin patolojik kullanımı; izole edilme, yalnızlık, depresyon, düşük toplumsal ilişkiler ve yakın arkadaşlıklarda azalma ve bozulma gibi psikolojik sorunlara ve obezite, uyku bozuklukları, epileptik nöbetler gibi fiziksel problemlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Yalçın, 2006; Young, 2004, s. 402-415). Aydın (2011,s.46-54) da, internet bağımlılığının özellikle fiziksel, psikososyal ve bilişsel açılardan olumsuz etkilere yol açabileceğini savunmaktadır.

İnternet Bağımlılığının Benlik Saygısı ile İlişkisi

Benlik saygısının, internet bağımlılığının önemli yordayıcılarından biri olduğu bilinmektedir (Uzun, Yıldırım ve Uzun, 2016; Kurtaran, 2008, s. 1-77). Coopersmithe'e göre (1967) benlik saygısı, kişinin kendisi hakkındaki düşüncelerini kapsar ve kendini yeterli, başarılı, değerli bulup bulmama gibi fikirler ve kendini kabul edip etmeme gibi tutumlardan meydana gelir. Düşük benlik saygısına sahip olan bireylerde teknoloji bağımlılığının arttığı gözlemlenmektedir (Armstrong, Phillips ve Saling, 2000, s. 537-550; Munno vd. 2017, s. 248; Niemz, Griffiths ve Banyard, 2005, s. 562-570; Stieger ve Burger,2010, s. 681-688; Blachnio vd. 2016, s. 26-31). Kurtaran (2008, s.1-77) da, lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada, internet bağımlılığının benlik saygısı ile negatif yönde ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Yapılan araştırmalara göre internet, düşük benlik saygısına sahip bireyler için sosyal ve kişisel problemlerden kaçış aracı işlevi görür (Kraut et al. 2002a, s. 49-74; 2002b, s.49-74). Aynı şekilde, benlik saygısı ve yaşam doyumu düşük olan ve yeterli sosyal desteği olmayan bireylerin sosyal medyayı daha çok kullanarak daha fazla popülerliğe sahip olmaya ve arkadaş edinememeyi telafi (compansate) etmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir (Barker, 2009, s.209-213; Mehdizadeh, 2010, s. 357-364).

İnternet bağımlılığı ile psikososyal iyi oluşun negatif yönde ilişkili olduğu birçok çalışmada desteklenmiştir. Ancak bu iki değişken arasında nedensel bir ilişkiden söz edilemediği dikkat çekmektedir. Psikososyal iyi oluş, yalnızlık (Russell, Peplau ve Cutrona, 1980, s. 472), yaşam doyumu (Pavot ve Diener, 1993, s. 1-20), depresif belirtiler (Kandel ve Davies, 1986, s. 255-262), ve benlik saygısı (Rosenberg, Schooler ve Schoenbach, 1989, s.1004-1018) ile nitelendirilir. Düşük benlik saygısının da, bireylerin yaşam doyumlarından daha ziyade internet kullanımlarını önemli ölçüde yordadığı savunulmaktadır (Meerkerk vd. 2010, s. 729-735).

İnternet Bağımlılığının Yaşam Doyumu ile İlişkisi

Yaşam doyumu kavramı ilk olarak 1961 yılında Neugarten tarafından ortaya atılmıştır. Yaşam doyumu, kişinin yaşamak istedikleri ile sahip olduklarını karşılaştırması sonucu ortaya çıkan durum olarak tanımlanır. Senol-Durak ve Durak (2011, s. 23-32) tarafından düzenlenen çalışmada, yaşam doyumu ile internet bağımlılığı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur; internet bağımlılığı arttıkça yaşam doyumu azalmakta; yaşam doyumu azaldıkça internet bağımlılığı artmaktadır. Bu bulguyu destekler şekilde bazı çalışmalar da göstermektedir ki, yaşam doyumu azaldıkça internet bağımlılığı artmaktadır (Batıgün ve Kılıç, 2011, s. 1-10; Cao vd., 2011, s. 802-823; Esen ve Siyez, 2011, s. 127-138; Ko vd. 2005, s. 273-277; Ko vd. 2007, s. 545-551; Morsünbül, 2014, s. 357-372; Wang vd. 2008, s. 177-184).

Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde, internet bağımlılarının hayattan daha az keyif aldıklarını ve daha mutsuz olduklarını gösteren bulgulara da rastlamak mümkündür (Kraut vd. 1998, s. 1017-1031). İnternet bağımlılığının, yaşam doyumu ve sosyal iyi oluşta düşüşe yol açtığı

savunulmaktadır (Koç, 2011, s. 143-148; Morahan-Martin, 2008, s.32; Whang, Lee ve Chang, 2003, s. 143-150). Bu nedenle, yaşam doyumunun hem internet bağımlılığını etkilediği hem de internet bağımlılığından etkilendiği vurgulanmaktadır (Şenol- Durak ve Durak,2011, s.23-32).

İnternet Bağımlılığının Anne-Baba Tutumları ile İlişkisi

Bireylerin çocukluk dönemlerinde ebeveynleri ile olan ilişkilerinin, yetişkin olduklarında diğer bireylere karşı gösterecekleri tutum ve davranışların zeminini oluşturduğu bilinmektedir. Bireyin psikolojik ve sosyal gelişimini etkileyen en önemli faktör aile içi iletişim ve ebeveyn davranışlarıdır (Kuzgun ve Eldeleklioğlu, 1999, s.69-77).

Problemlerli internet kullanımının da, anne-babanın internet kullanımına karşı tutumları ile ilişkili olduğu görülmektedir (Koning vd. 2018, s.624-632). Olumsuz ebeveyn tutumlarının hakim olduğu ailelerde bireyler, kendilerini sosyal ağlarda ifade etme ihtiyacı hissetmekte ve bu bireylerin, internet bağımlısı olma riskleri artmaktadır (High ve Caplan, 2009, s. 475-482). Taş (2018, s.31-41), internet bağımlılığının anne baba tutumlarına göre anlamlı şekilde farklılaştığını ve otoriter anne baba tutumuna sahip ailelerin çocuklarında demokratik ailelerin çocuklarına kıyasla internet bağımlılık düzeyinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bazı çalışmalarda da, ilgisiz anne baba tutumlarına maruz kalan çocuklarda internet bağımlılık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür (Ayas ve Horzum, 2013, s. 283-290; Büyükşahin-Çevik ve Çelikkaleli, 2010, s. 225-240). Bu bulgulardan yol çıkarak, otoriter anne baba tutumlarının ergen bireylerde olumsuz değerlendirilme korkusuna yol açabileceği (Erkan, Güçray ve Çam, 2002, s. 64-75) ve bu nedenle ergenlerin kendilerini ifade etmelerine engel olacağı söylenebilir. Bu doğrultuda da, otoriter anne baba tutumlarının ergenlerde sosyal kaçınma davranışına yol açarak (Erkan, Güçray ve Çam, 2002, s. 64-75) sosyalleşmeyi olumsuz yönde etkileyeceği, içe kapanmaya ve yalnızlaşmaya yol açabileceği savunulmaktadır (Taş, 2018, s. 31-41). Bu sebeplerden ötürü, ergenlerin başka arayışlara girerek sosyalleşme ve kendini ifade etme ihtiyaçlarını sanal bir dünya aracılığı ile karşılamaya çalışacakları düşünülebilir.

Bunlara ek olarak, ebeveynleri tarafından daha az kontrol edilen ve desteklenen çocukların internet bağımlısı olma olasılıkları da daha yüksektir (Li, Garland ve Howard 2014, s.393-411). Ailelerinden yeteri kadar destek alamayan ve problem yaşayan çocuklar kendilerini sanal dünyada ifade etmeye çalışmaktadırlar (Lim, Bae ve Kim, 2004). Bireylerin karşılaştıkları problemler karşısındaki duruşları, erken çocukluk döneminde deneyimledikleri ebeveyn tutumlarından etkilenmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmalar sonucunda, bireylerde görülen internet bağımlılığı davranışı üzerinde erken yaşta deneyimlenen anne-baba tutumlarının önemli rol oynadığı görülmektedir. Literatürde, yetişkinlerin ebeveyn tutumları ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi araştıran çok az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu nedenle, yetişkinlerin ebeveyn tutumları ile internet bağımlılığı ilişkisi bu araştırma çerçevesinde ele alınmıştır.

Teknolojinin, insan yaşamı üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu; ancak, bilinçsiz kullanılması neticesinde de pek çok sosyal ve psikolojik sorunu beraberinde getirdiği görülmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda, internet bağımlılığının önemli bir problem alanı oluşturmaya başladığı dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, yetişkinlerin internet bağımlılığı üzerinde etkili olan değişkenler birçok çalışmada ele alınmaya başlamıştır. Yapılan araştırmaların bulguları incelendiğinde, teknoloji bağımlılığının, bireylerin psikolojik ihtiyaçları, anne-baba tutumları, benlik algısı ve yaşam doyumu değişkenleri ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Düzenlenen bu çalışmada, teknoloji bağımlılığının benlik saygısı, yaşam doyumu, anne baba tutumları ve yaş değişkenleri tarafından anlamlı derecede yordanıp yordanmadığının incelenmesi

amaçlanmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında, teknoloji bağımlılığının farklı demografik özellikler açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediği ele alınmıştır.

YÖNTEM

Katılımcılar ve Prosedür

Bu çalışmanın evreni, İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya illerinde yaşamakta olan, 18-25 yaş arası genç bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini, İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya illerinde yaşamakta olan, en az lise mezunu, gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılmayı kabul eden 18-25 yaş arası (yaş ortalaması 21.88) 326 (73 erkek, 253 kadın) genç birey oluşturmaktadır. Bu çalışma, niceliksel bir çalışma olup, betimleyici desen kullanılmıştır. Katılımcıları seçmek için rastgele örnekleme prosedürü (random sampling) uygulanmış ve katılımcılar çalışmaya gönüllük esasına dayalı olarak katılmıştır. Bu çalışma, Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komitesi tarafından onaylanmıştır (Protokol no: 2020-SBB-0062/ Kabul tarihi: 16.04.2020).

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, kardeş sayısı ve kardeş sırası, anne-baba ilişki durumu, anne baba eğitim seviyesi, ailenin yıllık geliri, internetin en sık kullanıldığı teknolojik cihazlar, teknoloji kullanım amacı, en sık kullandığı sosyal medya hesapları ve mesajlaşma yöntemi, hafta içi ve hafta sonu internet kullanım saatleri, hafta içi ve hafta sonu günlük internet kullanım süresi ve internet kullanımını kısıtlayan faktörler ile ilgili bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Ölçek, 22 sorudan oluşmaktadır.

Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)

Yaşam Doyumu Ölçeği, Diener vd. (1985, s. 71-75) tarafından geliştirilmiş olup 5'li Likert tipi bir ölçektir. 5 maddeden oluşan ölçek, bireyin öznel iyilik durumunu ölçmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Dağlı ve Baysal (2016, s.1250-1262) tarafından yapılmış ve yapılan araştırma sonucunda, Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .88; test tekrar test güvenilirliği .97 olarak hesaplanmış ve bu ölçeğin yaşam doyumuna ilişkin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, Yaşam Doyumu Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)

12 alt boyuttan ve 63 maddeden oluşan Rosenberg Benlik Saygısı ölçeği, Rosenberg (1965) tarafından geliştirilmiştir. Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçeğin ilk 10 maddesi Benlik Saygısı boyutunu ölçmektedir. Ölçeğin Türkçe formunun güvenilirlik çalışmasında, test-tekrar test güvenilirlik kat sayısının .48 - .79 arasında değiştiği ve öz-saygı alt boyunun Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısının .88 olduğu bulunmuştur (Çuhadaroğlu,1986). Bu çalışmada, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır.

Anne-Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ)

Anne-Baba Tutum Ölçeği, Lamborn vd. tarafından (1991, s.1049-1065) geliştirilmiştir. Psikolojik özerklik, kabul/ilgi ve denetleme/kontrol olmak üzere 3 boyuttan oluşan ölçeğin Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Yılmaz (2000, s.160-172) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin 18 maddesi 4 dereceli Likert-tipi, 2 maddesi 6 dereceli Likert tipi,

diğer kalan maddeler ise 3 dereceli Likert-tipi ölçek üzerinden değerlendirilmektedir. Türkçe uyarlama çalışmasında, Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısının birinci boyut için .72; ikinci boyut için .76, ve üçüncü için .82 olduğu bulunmuştur (Yılmaz, 2000, s.160-172). Bu çalışmada, Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .77 olarak hesaplanmıştır.

Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği (TBÖ)

Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği, Güçlü (2015) tarafından yetişkinlerin teknolojiye olan bağımlılıklarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. 30 maddeden oluşan ve 5 dereceli Likert tipi bir ölçek olan bu ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısının .93 olduğu bulunmuş ve ölçeğin iç tutarlılık kat sayısına göre bu testin güvenilir olduğu görülmüştür. Bu çalışmada, Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada yer alan ölçekler internet üzerinden oluşturulmuş olup, onam formunu onaylayan katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir. Elde edilen verilerin analizi SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 25 programı kullanılarak yapılmıştır. Bu çalışmada ilk olarak, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini incelemek amacıyla normallik analizi yapılmış ve basıklık çarpıklık kat sayılarının +2 -2 arasında yer aldığı; yani normal dağılım gösterdiği tespit edildiğinden Parametrik testler uygulanmıştır. Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, eğitim düzeyi gibi demografik değişkenler açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklem t-testi uygulanmıştır. Değişkenler arasında anlamlı ilişki olup olmadığını ölçmek amacıyla ilk olarak Pearson korelasyon analizi yapılmıştır ve daha sonra aralarında anlamlı ilişki olduğuna karar verilen değişkenler ile Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın örneklemini, İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya illerinde yaşamakta olan, en az lise mezunu, 18-25 yaş arası 326 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara ilişkin demografik bilgilerin dağılımı Tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1. Betimsel İstatistikler

		N	%
Cinsiyet	Kadın	253	77.6
	Erkek	73	22.4

Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek amacıyla yapılan güvenilirlik analizi sonucunda elde edilen Cronbach's Alpha değerlerinin yer aldığı tabloya göre, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin güvenilirlik katsayısı 0.89; Yaşam Doyumu Ölçeği'nin güvenilirlik katsayısı 0.83; Anne Baba Tutum ölçeğinin 0.77 ve Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği'nin 0.92'dir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonucu Elde Edilen Cronbach's Alpha Değerleri

Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
BSÖ	10	0.89
YDÖ	5	0.83
ABT	28	0.77
TBÖ	31	0.92

Çalışmaya katılan bireylerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet değişkeni açısından farklılık gösterip göstermedikleri Bağımsız Örneklem t Testi analizi ile incelenmiştir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Ölçeklerden Alınan Puanlara İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi

Bağımlı Değişken	Kadın (n=253)		Erkek (n=73)		t	p
	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss		
BSÖ	29.45	6.13	29.23	5.21	-0.27	0.78
YDÖ	14.19	3.94	14.38	3.98	0.35	0.72
TBÖ	66.87	17.25	68.75	20.60	0.70	0.48
ABTÖ	73.63	9.50	74.28	8.91	0.52	0.60

Tablo 3'te yer alan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına göre Benlik Saygısı Ölçeği puanları kadın ve erkekler için istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır ($t(324)=-0.27$; $p>0.05$). Cinsiyete göre kadınların ($\bar{X}=29.45$) ve erkeklerin ($\bar{X}=29.23$) ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçeği puanları incelendiğinde, kadın ve erkekler arasında yaşam doyumu değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık olmadığı görülmektedir ($t(324)=0.35$; $p>0.05$). Cinsiyete göre kadınların ($\bar{X}=14.19$) ve erkeklerin ($\bar{X}=14.38$) ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Benzer şekilde, Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği puanları kadın ve erkekler için istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır ($t(102.86)=0.70$; $p>0.05$). Cinsiyete göre kadınların ($\bar{X}=66.87$) ve erkeklerin ($\bar{X}=68.75$) ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Katılımcıların Anne Baba Tutum Ölçeği puanları ise, kadın ve erkekler için istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmamaktadır ($t(324)=0.52$; $p>0.05$). Cinsiyete göre kadınların ($\bar{X}=73.63$) ve erkeklerin ($\bar{X}=74.28$) ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır (bkz. Tablo 3.)

Benlik saygısı, yaşam doyumu, anane baba tutumları ve yaş değişkenlerinin teknoloji bağımlılığını anlamlı derecede yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla Çoklu Regresyon Analizi yapmadan önce değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlılığını ölçmeye yönelik Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır (bkz. Tablo 4.).

Tablo 4. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Değerleri

Ölçekler	1	2	3	4	5
1. BSÖ	-				
2. YDÖ	0,46**	-			
3. TBÖ	-0.28**	-0,24**	-		
4. ABTÖ	0.27**	0.31**	-0.24**	-	
5. Yaş	0.10	0.10	-0.18**	0.00	-

p* < 0.05; p** < 0.01

Tablo 4. incelendiğinde, benlik saygısı değişkeninin yaşam doyumu değişkeni ile orta derecede ve pozitif yönde ($r = 0.46$, $p = 0.00$); teknoloji bağımlılığı değişkeni ile düşük düzeyde ve negatif yönde ($r = -0.28$, $p = 0.00$); anane baba tutumu ile düşük düzeyde ve pozitif negatif yönde anlamlı derecede ilişkili olduğu ($r = 0.27$, $p = 0.00$); ancak yaş değişkeni ile anlamlı bir ilişki göstermediği ($r = 0.10$, $p = 0.06$) görülmektedir. Yaşam doyumu değişkeninin teknoloji bağımlılığı değişkeni ile düşük düzeyde ve negatif yönde ($r = -0.24$, $p = 0.00$); anane baba tutumu ile orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı derecede ($r = 0.31$, $p = 0.00$) ilişkili olduğu; ancak yaş değişkeni ile anlamlı ($r = 0.10$, $p = 0.05$) bir ilişki göstermediği bulunmuştur. Teknoloji bağımlılığı değişkeninin anane baba tutumu ($r = -0.24$, $p = 0.00$) ve yaş değişkenleri ($r = -0.18$, $p = 0.00$) ile düşük düzeyde ve negatif yönde anlamlı derecede ilişkili olduğu görülmektedir. Anne baba tutumu değişkeni ile yaş değişkeni ($r = 0.00$, $p = 0.94$) arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Benlik saygısı, yaşam doyumu, anane baba tutumları ve yaş değişkenlerinin aynı anda teknoloji bağımlılığını açıklama gücünü belirlemek için yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre benlik saygısı, yaşam doyumu, anane baba tutumları ve yaş değişkenleri birlikte teknoloji bağımlılığı ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir, $R = 0.37$, $R^2 = 0.14$ $F(4,321) = 13.43$, $p < 0.01$. Bağımsız değişkenler birlikte, teknoloji bağımlılığındaki toplam varyansın yaklaşık %14'ünü açıklamaktadır (bkz. Tablo 5.).

Tablo 5. Bağımsız Değişkenlerin Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği Puanlarını Açıklama Gücü

Değişkenler	B	Std. Error	β	t	p
Sabit	123.44	8.51	-	14.50	0.00
Anne Baba Tutum	-0.31	0.10	-0.16	-2.97	0.00
Yaşam Doyumu	-0.40	0.27	-0.08	-1.48	0.13
Benlik Saygısı	-0.57	0.17	-0.18	-3.18	0.00
Yaş	-0.46	0.16	-0.15	-2.92	0.00

$R = 0.37$ $R^2 = 0.14$ $F(4,321) = 13.43$ $p = 0.00$

Regresyon analizi sonucu elde edilen parametreler incelendiğinde standardize edilmiş regresyon katsayısına göre (β) yordayıcı değişkenlerin, teknoloji bağımlılığı değişkeni üzerindeki önem sırasının benlik saygısı ($\beta=-0.18$; $t=-3.18$; $p<0.01$); anne baba tutumu ($\beta=-0.16$; $t=-2.97$; $p<0.01$); yaş ($\beta=-0.15$; $t=-2.92$; $p<0.01$) ve yaşam doyumu ($\beta=-0.08$; $t=-1.48$; $p>0.05$) olduğu görülmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ise, anne baba tutumu, benlik saygısı ve yaş değişkenlerinin teknoloji bağımlılığını anlamlı derecede yordadıkları görülmektedir. Tek başına yaşam doyumu değişkeni ise teknoloji bağımlılığı üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir ($p>0.05$) (bkz. Tablo 5.).

TARTIŞMA

Teknolojideki hızlı gelişmeler, gündelik yaşamı kolaylaştıran pek çok ürünü yaşamlarımıza dahil etmiş; ancak bu ürünlerinin sağladığı yararların yanı sıra, teknolojinin aşırı ve uygun olmayan kullanımı neticesinde birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Teknoloji bağımlılığı da, patolojik kullanıma bağlı olarak ortaya çıkan bu problemlerden birisidir. Yürütülen bu çalışmada, genç bireylerde benlik saygısı, yaşam doyumu, anne baba tutumu ve yaş değişkenlerinin teknoloji bağımlılığını yordayıp yordamadığı incelenmiş ve bu değişkenlerin teknoloji bağımlılığını anlamlı derecede yordadıkları görülmüştür (bkz. Tablo 5.) Yapılan regresyon analizi sonucu elde edilen standardize edilmiş regresyon katsayılarına göre (β), benlik saygısının teknoloji bağımlılığının en önemli yordayıcısı olduğu; ancak tek başına yaşam doyumu değişkeninin ise teknoloji bağımlılığı üzerinde önemli (anlamlı) bir etkiye sahip olmadığı bulunmuştur. Ayrıca araştırma bulguları incelendiğinde, teknoloji bağımlılığı değişkeninin benlik saygısı, yaşam doyumu, anne baba tutumu ve yaş değişkenleri ile negatif yönde anlamlı ilişki gösterdiği görülmektedir (bkz. Tablo 4.). Bu bağlamda, benlik saygısı, yaşam doyumu ve yaş azaldıkça teknoloji bağımlılığının arttığı söylenebilir. Olumsuz anne baba tutumlarının da teknoloji bağımlılığının artması ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmanın bulgularını destekler şekilde düşük benlik saygısının internet bağımlılığındaki artış ile ilişkili olduğu görülmektedir (Błachnio vd. 2016, s.26-31; Błachnio vd. 2018,s.514-519; Gonzales ve Hancock, 2011,s.79-83; Niemz vd. 2005,s.562-570). Sosyal telafi hipotezi de bulguyu desteklemekte ve düşük benlik saygısına sahip bireylerin sosyal ve bireysel sorunlarını internet kullanarak telafi etmeye çalıştıklarını savunmaktadır (Kraut vd. 2002a;2002b, s.49-74). Şimdiye kadar yapılan birçok araştırmada da, düşük benlik saygısına sahip olan bireylerin benlik saygılarını arttırmak için sosyal medya sitelerini daha fazla kullandıkları görülmüştür (Błachnio, Przepiork ve Rudnicka, 2016, s. 296-301; Denti vd. 2012; Gonzales ve Hancock, 2011, s.79-83; Steinfield, Ellison ve Lampe, 2008, s. 434-445). Błachnio vd. (2016,s.26-31) de, Facebook bağımlılarının benlik saygısı ve yaşam doyumu daha düşük olan bireyler olduklarını savunmaktadır. Bu alanda yapılan bir diğer araştırmada, düşük benlik saygısına sahip ergenlerin, arkadaşlık sitelerinde, sosyal paylaşım ağlarında ve oyun sitelerinde kendilerini daha kendinden emin ve değerli olarak ifade ettikleri bulunmuştur.

Benlik saygısının düşük olması, kendine güvensizliğe, bağımlı kişiliğe, kontrol kaybına ve başarısızlığa yol açmakta ve bu durum da internet bağımlılığına zemin hazırlamaktadır (Bozoğlan, Demirer ve Şahin, 2013,s.313-319; Wiederhold, 2016,s.359; Yao vd. 2014, s.104-110). Meerkerk vd. (2010, s. 729-735) tarafından düzenlenen çalışmada da, düşük benlik saygısının takıntılı internet kullanımı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Benlik saygısı daha yüksek olan bireylerin ise kendilerine yönelik olumlu tutumları yaşam ihtiyaçlarını ve döngülerini dengeleme konusunda

onlara yardımcı olduğundan bu bireylerin interneti dengeli şekilde kullandıkları bilinmektedir (Mei vd. 2016,s.74-79). Aksine, internet ve sosyal paylaşım ağları bireylerde tanındıkları ve önemli oldukları algısını yarattığından benlik saygısı düşük olan bireyler için bir sığınak işlevi görmektedir (Andreassen, Pallesen ve Griffiths, 2017, s.287-293).

Bu çalışmada, teknoloji bağımlılığının yordayıcıları arasında ele alınan değişkenlerden biri de yaşam doyumudur. Araştırma bulgularının düzenlenmiş pek çok çalışma tarafından desteklendiği ve yaşam doyumunu ile internet bağımlılığı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir (Meerkerk vd. 2010, s. 729-735; Stepanikova, Nie ve He 2010, s.329-338). Longstreet ve Brooks (2017, s.73-77) tarafından yürütülen araştırmada da, yaşam doyumunun hem internet hem de sosyal medya bağımlılığı üzerinde önemli etkilerinin olduğu bulunmuştur. Bizim çalışmamızın bulguları ise, yaşam doyumunun teknoloji bağımlılığı ile negatif yönde ilişkili olduğunu (bkz. Tablo 4.); ancak tek başına teknoloji bağımlılığını anlamlı derecede yordamadığını göstermektedir (bkz. Tablo 5). Bu bulgu, teknoloji bağımlılığı başlığı altında yer alan internet bağımlılığı ile yaşam doyumunu arasındaki karşılıklı ilişki kapsamında açıklanabilir. Şenol-Durak ve Durak'ın (2011, s.23-32) çalışmasında, hem internet bağımlılığının yaşam doyumunu üzerinde, hem de yaşam doyumunun internet bağımlılığı üzerinde etkilerinin olduğu bulunmuştur. Bir başka deyişle, internet bağımlılığı ve yaşam doyumunu değişkenlerinin birbirlerini hem etkiledikleri hem de birbirlerinden etkilendikleri düşünülebilir. Bizim çalışmamızda da, teknoloji bağımlılığının yaşam doyumunu etkilediği ve teknoloji bağımlılığı arttıkça yaşam doyumunun düştüğü söylenebilir. Bu nedenle de, teknoloji bağımlılığı ile yaşam doyumunu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu; ancak yaşam doyumunun teknoloji bağımlılığını tek başına anlamlı derecede yordamadığı; aksine teknoloji bağımlılığının yaşam doyumunu negatif yönde yordadığı düşünülebilir. Yapılan birçok çalışmada da, internet bağımlısı bireylerin daha mutsuz oldukları ve yaşam doyumlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Kraut vd. 1998, s. 1017-1031; Moody, 2001, s.393-401).

Bazı araştırmalarda ise, internet erişiminin yaşam doyumunu arttırdığı görülmüştür (Chou ve Hsiao, 2000, s. 65-80; Morahan-Martin ve Schumacher, 2003, s. 659-671). Bağımlı bireyler internetin daha eğlenceli olduğunu ve daha fazla etkileşim sağladığını düşünmekte; internetin kendilerine gerçek dünyadaki sorumluluklarından ve kimliklerinden kaçış fırsatı sunduğunu ve onları daha fazla tatmin ettiğini belirtmektedirler (Chou ve Hsiao, 2000, s. 65-80). Buna paralel olarak Bulut-Serin (2011, s. 54-62) tarafından Türkiye’de üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen bir çalışmada, problemlerle internet kullanımı ile yaşam doyumunu arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İnternet kullanımının bireylere sosyalleşme konusunda yardımcı olduğu, yaşam doyumlarını ve genel iyi oluşlarını arttırdığı söylenebilir.

Ancak, gerçek dünyada karşılaşılan stres ve problemlerin kaynağıyla yüzleşmek yerine kaçış mekanizması olarak internette daha fazla zaman geçirilmesi, problemlerle internet kullanımına yol açmaktadır (Tang ve Zhou, 2009, s.51-54). Kraut vd. (1998, s. 1017-1031) de, problemlerle internet kullanımının bireylerin doyum kaynaklarıyla daha az bağ kurmalarına sebep olduğunu, bu durumun da bireylerin kendilerini daha mutsuz ve doyumunsuz hissetmelerine yol açtığını belirtmektedir. Bu kapsamda, problemlerle internet kullanımının yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilediği, aynı zamanda yaşam doyumunun düşüklüğünün de problemlerle internet kullanımına yol açtığı dikkat çekmektedir (Şenol-Durak ve Durak, 2011, s. 23-32).

Bunların yanı sıra bu araştırmanın bulgularına göre, anne baba tutumları da teknoloji bağımlılığı ile negatif yönde anlamlı bir ilişki göstermekte (bkz.Tablo 4) ve teknoloji bağımlılığının

önemli yordayıcıları arasında yer almaktadır (bkz.Tablo6). Benzer şekilde birçok çalışma da, aile işleyişi ile internet bağımlılığı arasında doğrudan ilişki olduğunu desteklemektedir (Ko vd. 2009,s. 739-747; Şenormancı vd. 2014, s. 203-207; Yu ve Shek, 2013, s.10-17; Jung ve Shim,2012, s.328-340). Bağlanma (Schimmenti vd. 2014, s. 588-595.), ebevyelik stilleri (Leung ve Lee, 2012, s. 115-134), ailesel denetim (Lin, Lin ve Wu, 2009), ailesel beklentiler (Lam vd. 2009, s.551-555) vb. ailevi etkenlerin internet bağımlılığı üzerinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Huang vd. (2009, s.485-490) tarafından Çin’de kolej öğrencileri ile yapılan bir araştırmada da, internet bağımlısı öğrencilerin aile ilgisinden mahrum oldukları bulunmuştur.

Ailenin, çocuk ve ergenlerin sosyalleşmesinden sorumlu en önemli birim olduğu ve bozulmuş aile ilişkilerinin ergenlerde görülen internet bağımlılığı üzerinde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Sosyal kontrol teorisi, birey ile toplum arasındaki bağ zayıfladığında sapma eğiliminin ortaya çıktığını ve bu bağın çocukluk çağındaki ebeveyn ilişkisinden etkilendiğini savunmaktadır (Petraitis, Flay ve Miller, 1995, s.67) Aynı zamanda, olumlu aile ilişkileri benlik saygısını arttırmakta (Ferro ve Boyle, 2015, s. 177-187) ve internet bağımlılığı riskini azaltmaktadır (Yen vd. 2007, s. 323-329). İyi bir aile ortamına sahip olmak, yalnızca bireylerin kendileri hakkındaki olumlu görüşlerini ve benlik saygılarını etkilemez (Lian ve Yusooff, 2009, s.643-650), aynı zamanda, yakın ilişkiler kurmalarını ve sürdürmelerini de etkileyerek yalnızlığı, sanal ortamda destek aramayı ve internet bağımlısı olma riskini de azaltır (Sharabi, Levi ve Margalit, 2012, s.61-83).

Bozaslan (2012), anne babaların tutumlarının bireylerin günlük hayattaki birçok eylemine olduğu gibi internet kullanımlarına ve internete yönelik davranışlarına da etki ettiğini belirtmektedir. Esen ve Müge-Siyez (2011, s.127-138) de, ergenlerde internet bağımlılığı ile aileden algılanan sosyal destek arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Taneri ve Tiryakioğlu’nun (2015, s. 205-223) K.K.T.C.’de gerçekleştirdikleri çalışmada da, demokratik, koruyucu ve otoriter anne baba tutumlarının artmasının ve aile denetiminin olmamasının problemlili internet kullanımında artış ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu doğrultuda, olumsuz ebeveyn tutumlarının problemlili internet kullanımını önemli ölçüde yordadığı anlaşılmaktadır.

Yaş değişkeni ise, teknoloji bağımlılığını etkileyen bir diğer unsurdur. Çalışma bulguları incelendiğinde, yaş arttıkça teknoloji bağımlılığının azaldığı (bkz. Tablo 4) ve yaşın teknoloji bağımlılığının önemli bir yordayıcısı olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 5). Teknoloji bağımlılığı açısından en kritik yaş grubunun 12-18 yaş arasındaki ergenleri kapsadığı (Cömert ve Ögel, 2009, s.9-16; Öztürk vd. 2007, s.36-41) ve bilgisayar ve internet kullanım oranının en yüksek olduğu yaş grubunun 16-34 olduğu (TÜİK, 2013b) bilinmektedir. Bu çalışmanın bulgularına paralel olarak İlhan vd. (2014) de, yaş grupları açısından değerlendirildiğinde yaş arttıkça internet bağımlılığının azaldığını ve genç kişilerde bağımlılık oranının daha fazla olduğunu belirtmektedirler.

X Kuşağı’nın (1966-1979 arası doğanlar) teknolojiyle doğmamasına rağmen sonradan teknolojiye ayak uydurduğu görülmektedir (Özdemir, 2017, s.609-632). Y kuşağındaki (1980–1995 arası doğanlar) ve Z kuşağındaki (1995 sonrası doğanlar) bireyler ise, küçük yaşta teknolojiyle tanışmışlardır ve özellikle Z kuşağı, teknolojiyle iç içe büyümüş ve yaşça büyük kuşaklara oranla teknolojiyi daha iyi kullanmaktadır (Altunbay ve Bıçak, 2018, s. 127-142). Choudhary (2014) de, hemen hemen her yaşta bireyin birer akıllı telefon kullanıcısı olduğunu;

ancak Y ve Z kuşağında yer alan bireylerin akıllı telefon kullanımına en çok uyum sağlayan bireyler olduğunu savunmaktadır.

Ayrıca Aktaş ve Yılmaz (2017, s.85-100) da, günümüz gençlerinin yeni nesil ileri teknoloji araçlarının çeşitli formlarıyla çevrili olan bir ortamda büyüdükleri için akıllı telefonlar gibi araçların yeni formlarına oldukça açık olduklarını ve ileri yaş gruplarına kıyasla akıllı telefonların bağımlılık gibi olumsuz sonuçlarından daha fazla etkilendiklerini ifade etmektedir. Kuyucu'nun (2017, s.328-359) düzenlediği araştırmada da, 21-23 yaş aralığındaki akıllı telefon kullanıcılarının 27 yaş üzerindeki akıllı telefon kullanıcılarına göre cep telefonlarına daha bağımlı oldukları; bir başka deyişle, yaş azaldıkça akıllı telefonlara olan bağımlılığın arttığı bulunmuştur. Bu bulgulardan hareketle, genç bireylerin teknolojiye daha aşina olmaları sebebiyle teknolojik unsurları daha fazla kullandıkları ve bu nedenle teknoloji bağımlılığı risklerinin de daha fazla olduğu söylenebilir.

Dargahi ve Razavi (2007, s. 265-272) de 20 yaşından küçük olmanın internet bağımlılığı açısından bir risk faktörü olduğunu belirtmekte ve 20 yaş altı bireylerin internet bağımlısı olma olasılığının 20 yaşından büyük bireylerden 4 kat daha fazla olduğunu savunmaktadır. Tayvan'da (Ko vd. 2008, s. 147-153) ve Çin'de (Ni vd. 2009, s. 327-330) yapılan diğer araştırmalarda da, internet bağımlılığı ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Kadın ve erkekler arasında ise Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği'nden alınan puanlar açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (bkz. Tablo 3). Buna paralel olarak Balcı ve Gülnar'ın (2009,s.5-22) Selçuk Üniversitesi'nde öğrenimini sürdüren 953 öğrenci ile gerçekleştirdikleri çalışmada, internet bağımlılığı ve riskli kullanıcı kategorisindeki katılımcıların cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Scherer (1997, s. 655-664) de, cinsiyete göre bağımlı olmayan kişiler arasında, internet kullanımı açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığını savunmaktadır. Facebook bağımlılık seviyeleri üzerine yapılan bir başka çalışmada da, kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur (Soysal, 2016, s. 1-89). Bu durum, kadın veya erkek olmanın Facebook bağımlılık düzeylerini etkilemediğini göstermektedir.

Ancak, literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, cinsiyet değişkeni açısından teknoloji bağımlılığının farklılaşp farklılaşmadığına yönelik çelişkili bulgular olduğu dikkat çekmektedir. Simkova ve Cincera (2004, s. 536-539) tarafından düzenlenen araştırmada, Çek Cumhuriyeti'ndeki erkek üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı konusunda daha fazla sorun yaşadıkları bulunmuştur. Çam (2012) tarafından öğretmen adaylarıyla yapılan bir araştırmada ise, öğretmen adaylarının Facebook bağımlılık seviyelerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık gösterdiği; erkek öğretmen adaylarının, kadın öğretmen adaylarına göre Facebook'a daha bağımlı oldukları görülmüştür. Ghamari vd. (2011,s.158) de, erkek olmanın internet bağımlısı olmanın önemli bir yordayıcısı olduğunu belirtmektedir. Düzenlenen diğer çalışmalarda da cinsiyet değişkeni açısından Facebook bağımlılığının anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur (Deng vd. 2007,s.445-448; Tsai vd. 2009, s.294-299; Ceyhan, 2008,s. 363-366). Bunların yanı sıra Chiu, Hong ve Chiu (2013, s.1-11), cep telefonu bağımlılığının kadınlarda erkeklerden daha fazla görüldüğünü gözlemlemiştir.

SONUÇ

Düzenlenen bu çalışmada, gençlerde benlik saygısı, yaşam doyumu, anne baba tutumları ve yaş değişkenlerinin teknoloji bağımlılığının önemli yordayıcıları olduğu bulunmuştur. Bu

doğrultuda, genç bireylere yönelik benlik saygısını arttırma ve sağlıklı stresle başa çıkma yöntemleri öğretme amaçlı çeşitli farkındalık ve beceri eğitimleri düzenlenmesinin oldukça etkili olacağı düşünülebilir. Ayrıca, yaşam doyumu üzerinde etkili olan yalnızlık, sosyal kaygı gibi faktörlerin tespit edilerek gençlere yönelik etkili iletişim kurma ve problem çözme becerilerini öğretmeyi amaçlayan eğitimler düzenlenebilir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde aile faktörünün teknoloji bağımlılığı üzerinde büyük rol oynadığı görülmektedir. Birçok ailenin eğitim amaçlı bilgisayar ve internet kullanımını desteklemesine rağmen, ergen bireylerin bilgisayarı ve interneti etkili kullanımı konusunda yeterince bilinçli olmadıkları dikkat çekmektedir. Bilinçli bilgisayar ve internet kullanımı açısından ailelere yönelik eğitimler düzenlenerek ailelerin bilinçlendirilmesi sağlanabilir. Van den Eijnden vd. (2010, s.77-89) de, ailelerin anne-baba olarak ebeveynlik görevlerini yerine getirmeleri durumunda, ergenlerin internetle ilgili sorun yaşamalarının önleneceğini belirtmektedir. Ayrıca, bilinçli internet kullanımının yanı sıra, ailelerin çocukları ile ilişkilerinde doğru tutumlar sergilemelerini sağlamak adına karşılıklı olarak iletişimlerini güçlendirecek eğitim programları aracılığıyla da, çocukların anne-babalarını koruyucu ya da otoriter olarak olumsuz algılamalarının azaltılabileceği savunulmaktadır (Ayas ve Horzum, 2013, s. 283-290). Böylece, ebeveynlerinden yeterli ilgi, sevgi ve destek gören genç bireylerin ailelerini bir risk faktörü olarak görmek yerine hayatlarının farklı alanlarında yaşadıkları sıkıntıların çözümünde sorunlardan kaçmak için teknolojiye yönelmek yerine ailelerinden destek istemeye yönelebilecekleri düşünülebilir. Bunlara ek olarak, ebeveynleri tarafından desteklenen bireylerin benlik saygılarının ve yaşam doyumunun da artacağı ve sosyalleşme konusunda daha az sıkıntı yaşayarak sanal ortamda arkadaşlık kurmak yerine yüz yüze iletişim kurmayı tercih edebilecekleri söylenebilir. Bu nedenle, yapılacak olan önleme ve müdahale çalışmaları ile genç bireyler üzerinde hem psikolojik hem fizyolojik olarak birçok olumsuz etkisi bulunan teknoloji bağımlılığı riskinin azaltılabileceği söylenebilir.

Bu çalışma bazı sınırlıklar içermektedir. Araştırmada incelenen yaşam doyumu, benlik saygısı, anne baba tutumları ve teknoloji bağımlılığı değişkenleri; Yaşam Doyumu Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Anne-Baba Tutum Ölçeği, Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği ölçeklerinin ölçtüğü niteliklerle sınırlı kalmıştır. Araştırma, sadece İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya illerinde yaşamakta olan, lise ve üniversite mezunu, 18-25 yaş arası 326 katılımcı ile sınırlıdır. Gelecekteki çalışmaların farklı illerde farklı sosyokültürel yapıdaki ve farklı yaş gruplarındaki bireyler ile yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

Aktaş Hasret ve Yılmaz Nurcan. "Üniversite Gençlerinin Yalnızlık ve Utangaçlık Unsurları Açısından Akıllı Telefon Bağımlılığı". International Journal Of Social Sciences And Education Research, 3.1, 2017, ss. 85-100.

Altunbay, Müzeyyen, ve Bıçak Nuray. "Türkçe Eğitimi Derslerinde "Z Kuşağı" Bireyelerine Uygun Teknoloji Tabanlı Uygulamaların Kullanımı". Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/Journal Of World Of Turks, 10.1, 2018, ss. 127-142.

Andreassen Cecilie Schou, Pallesen Ståle, ve Griffithss Mark D.. "The Relationship Between Addictive Use Of Social Media, Narcissism, And Self-Esteemss. Findings From A Large National Survey".. Addictive Behaviors, 64, 2017, ss. 287-293.

Arısoy, Özden. "İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1.1, 2009, ss. 55-67.

Armstrong, Lynette, Phillips James G., ve Saling Lauren L.,".Potential Determinants Of Heavier Internet Usage". *International Journal Of Human-Computer Studies*, 53.4, 2000, ss. 537-550.

Ayas, Tuncay, Çakır Özlem, ve Horzum, Mehmet Barış. "Ergenler İçin Bilgisayar Bağımlılığı Ölçeği". *Kastamonu Eğitim Dergisi*,19.2, 2011, ss. 439-448.

Ayas, Tuncay, ve Horzum,Mehmet. "Relation Between Depression, Loneliness, Self-Esteem And İnternet Addiction". *Education*, 133.3, 2013, ss. 283-290.

Aydın, Selami. "Internet Anxiety Among Foreign Language Learners". *Techtrends*, 55.2, 2011, ss. 46-54.

Balcı, Şükrü, ve Gülnar, Birol. "Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılarının Profili". 2009, ss. 5-22.

Barker, Valerie. "Older Adolescents' Motivations For Social Network Site Usess. The İncfluence Of Gender, Group İdentity, And Collective Self-Esteem". *Cyberpsychology & Behavior*, 12.2, 2009, ss. 209-213.

Batıgün, Ayşegül Durak, ve Kılıç, Nevin, "İnternet Bağımlılığı İle Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler". *Türk Psikoloji Dergisi*, 26, 2011, ss. 1-10 .

Bianchi, Adriana, ve Phillipss, James G. "Psychological Predictors Of Problem Mobile Phone Use". *Cyberpsychology & Behavio*, 8.1, 2005, ss. 39-51.

Błachnio, Agata ,ve Przepiórka, Aneta. "Facebook İnterusion, Fear Of Missing Out, Narcissism, And Life Satisfactions. A Cross-Sectional Study". *Psychiatry Research*, 259, 2018, ss. 514-519.

Błachnio, Agata, Aneta Przepiorka, ve Rudnicka, Patrycja. "Narcissism And Self-Esteem As Predictors Of Dimensions Of Facebook Use". *Personality And Individual Differences*, 90, 2016, ss.96-301.

Błachnio, Agata, ve Diğer. "Self-Presentation Styles, Privacy, And Loneliness As Predictors Of Facebook Use İn Young People". *Personality And Individual Differences*, 94, 2016, ss. 26-31.

Bozaslan, Hasan. "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Anne Baba Tutumlarının Epistemolojik İnanç ve Alternatif Bilişsel Özellikler Açısından İncelenmesi ,Harran Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma,". *Journal Of European Education*, 2.1, 2018.

Bozoglan, Bahadır, Demirer, Veysel, ve Sahin, İsmail. "Loneliness, Self-Esteem, And Life Satisfaction As Predictors Of Internet Addictions. A Cross-Sectional Study Among Turkish University Students". *Scandinavian Journal Of Psychology*, 54.4, 2013, ss. 313-319.

Bulut, Serin Nerguz. "An Examination Of Predictor Variables For Problematic Internet Use". *Turkish Online Journal Of Educational Technology-TOJET*, 10.3, 2011, ss. 54-62.

Büyükşahin, Gülşen Çevik, ve Çelikkaleli, Öner. "Ergenlerin Arkadaş Bağlılığı Ve İnternet Bağımlılığının Cinsiyet, Ebeveyn Tutumu Ve Annebaba Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi". *Journal Of The Cukurova University Institute Of Social Sciences*, 19.3, 2010.

Cao, Hui, ve Diğerleri. "Problematic Internet Use İn Chinese Adolescents And İts Relation To Psychosomatic Symptoms And Life Satisfaction". *BMC Public Health*, 11.1, 2011, ss.802.

Caplan Scott E. "Problematic Internet Use And Psychosocial Well-Beingss. Development Of A Theory-Based Cognitive-Behavioral Measurement Instrument". Computers In Human Behavior, 18.5, 2002, ss. 553-575.

Caplan, Scott, Williams, Dmitri, ve Yee, Nick. "Problematic Internet Use And Psychosocial Well-Being Among MMO Players". Computers In Human Behavior, 25.6, 2009, ss. 1312-1319.

Cengizhan, Cahit. "Öğrencilerin Bilgisayar Ve İnternet Kullanımında Yeni Bir Boyutss. İnternet Bağımlılığı". 2005,.

Ceyhan, Aykut. "Predictors Of Problematic İnternet Use On Turkish University Students". Cyberpsychology & Behavior, 11.3, 2008, ss. 363-366.

Chiu, Shao-I, Fu-Yuan Hong, ve Su-Lin Chiu. "An Analysis On The Correlation And Gender Difference Between College Students' İnternet Addiction And Mobile Phone Addiction İn Taiwan". ISRN Addiction, 2013.

Choi, Y. H. "Advancement Of It And Seriousness Of Youth İnternet Addiction". International Symposium On The Counseling And Treatment Of Youth İnternet Addiction. National Youth Commission Seoul, Korea, 2007, ss. 20.

Chou, Chien, , ve Hsiao, Ming-Chun. "İnternet Addiction, Usage, Gratification, And Pleasure Experiences. The Taiwan College Students' Case". Computers & Education, 35.1, 2000, ss. 65-80.

Chou, Chien, Condrón, Linda, ve Belland John C. "A Review Of The Research On İnternet Addiction". Educational Psychology Review, 17.4, 2005, ss.363-388.

Choudhary, Amod, "Smartphones And Their İmpact On Net İncome Per Employee For Selected US Firms". Review Of Business & Finance Studies, 5.2, 2014, ss. 9-17.

Coopersmith, Stanley. "The Antecedents Of Self-Esteem San Francisco". H Freeman And Company, 1967.

Cömert İtr Tarı, ve Ögel, Kültegin. "İstanbul Örnekleminde İnternet ve Bilgisayar Bağımlılığının Yaygınlığı ve Farklı Etkenlerle İlişkisi", Türkiye Klinikleri Journal Of Forensic Medicine And Forensic Sciences, 6.1, 2009, ss. 9-16.

Çam Emre. "Öğretmen Adaylarının Eğitsel Ve Genel Amaçlı Facebook Kullanımları ve Facebook Bağımlılıkları ,SAÜ Eğitim Fakültesi Örneği". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2012.

Çuhadaroğlu Füsün. "Adolesanlarda Benlik Saygısı ".Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara, 1986.

Dağlı, Abidin, ve Baysal, Nigah. "Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". Electronic Journal Of Social Sciences 15.59, 2016.

Dargahi, H., ve Razavi ,SS. M.. "İnternet Addiction And İts Related Factorsss. A Study Of An Iranian Population". 2007, ss. 265-272.

Deng, Y. X., ve Diğerleri. "An İnterigation On The Prevalence Of İnternet Addiction Disorder İn Middle School Students Of Hunan Province".Zhonghua Liu Xing Bing Xue Za Zhi= Zhonghua Liuxingbingxue Zazhi, 28.5, 2007, ss. 445-448.

Denti, Leif, ve Diğerleri. "Sweden's Largest Facebook Study". 2012.

Derin, Sümeyye, ve Bilge, Filiz. "Ergenlerde İnternet Bağımlılığı Ve Öznel İyi Oluş Düzeyi". Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi, 6.46, 2016.

Dews, Peter B. "Studies On Behavior. I. Differential Sensitivity To Pentobarbital Of Pecking Performance İn Pigeons Depending On The Schedule Of Reward" .Journal Of Pharmacology And Experimental Therapeutics ,113.4,1955, ss. 393-401.

Diener, E. D., ve Diğerleri. "The Satisfaction With Life Scale". Journal Of Personality Assessment, 49.1, 1985, ss. 71-75.

Dinç, M. "Teknoloji Bağımlılığı ve Gençlik" . Gençlik Araştırmaları Dergisi, 3.3, 2015, ss. 31-65.

Erkan, Zülal, Gürçay, Sonay, ve Sabahattin, Çam. "Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Ana Baba Tutumları Ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10.10 ,2002.

Esen, Erol." Ergenlerde İnternet Bağımlılığını Yordayan Psiko-Sosyal Değişkenlerin İncelenmesi.". Disss. DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Eşgi, Necmi. "The Adaptation Of Parent-Child İnternet Addiction Scale İnto Turkishss. The Study Of Validity Ve Reliability". Kastamonu Education Journal, 22.2 ,2014, ss. 807-839.

Ferro, Mark A., ve Boyle, Michael H.. "The İmpact Of Chronic Physical İllness, Maternal Depressive Symptoms, Family Functioning, And Self-Esteem On Symptoms Of Anxiety And Depression İn Children". Journal Of Abnormal Child Psychology, 43.1 ,2015, ss. 177-187.

Ghamari, Farhad, ve diğerleri. "İnternet Addiction And Modeling İts Risk Factors in Medical Students, Iran". Indian Journal Of Psychological Medicine, 33.2 ,2011, ss. 158.

Goldberg, I. "İnternet Addiction Disorder. Http". Www, Cog. Brown. Edu/Brochure/People/Duchon/Humor/İnternet Addiction, Html ,2006-09.12.1996,.

Gonzales, Amy L., ve Hancock, Jeffrey T.. "Mirror, Mirror On My Facebook Wallss. Effects Of Exposure To Facebook On Self-Esteem". Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking,14.1-2 ,2011, ss. 79-83.

Gönül, A. SS. "Patolojik İnternet Kullanımı ,İnternet Bagimliliği/Kötüye Kullanım, ". Yeni Symposium, 40.3, 2002.

Griffiths, Mark D. "İnternet Addictions. An Issue For Clinical Psychology?". Clinical Psychology Forum, Nottingham Trent University 97, 1996.

Griffiths, Mark D., Kuss, Daria J., ve Demetrovicss, Zsolt. "Social Networking Addictions. An Overview Of Preliminary Findings". Behavioral Addictions. Academic Press, 2014, ss.119-141.

GÜÇLÜ, Gizem, ve diğerleri. "Yaşam Boyu Öğrenme Argümanı Olarak Teknoloji Bağımlılığı Ve Yaşama Yansımaları".

Harris, Tristan. "How Technology Hijacks People's Minds—From A Magician And Google's Design Ethicist. 2016". Sourced Fromss. Http://Www. Tristanharriss. Com/2016/05/How-Technologyhijacks-Peoples-Minds% E2 80 ,2016,.

High, Andrew C., ve Capla, Scott E.. "Social Anxiety And Computer-Mediated Communication During İntial İnteractionss. Implications For The Hyperpersonal Perspective". Computers İn Human Behavior, 25.2 ,2009, ss.475-482.

Horzum, Mehmet Barış. "İlköğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi". Eğitim Ve Bilim, 36.159 ,2011.

Huang, R. L., ve diğerleri. "Features And Predictors Of Problematic İnternet Use İn Chinese College Students". Behaviour & Information Technology, 28.5 ,2009, ss. 485-490.

İlhan, Mustafa Necmi, ve diğerleri. "Ankara'da On Beş Yaş Üstü Kişilerin İnternet Bağımlılığı ve İnternet Kullanımını Etkileyen Faktörler". Halk Sağlığı Kongresi. 2014.

Joronen, Katja, ve Åstedt-Kurki, Päivi. "Familial Contribution To Adolescent Subjective Well-Being". International Journal Of Nursing Practice, 11.3 ,2005, ss. 125-133.

Jung, Eun-Sook, ve Shim, Moon-Sook. "Family Function And İnternet Addiction in Lower Grade Elementary School Students". Journal Of Korean Public Health Nursing, 26.2 ,2012, ss. 328-340.

Kandel, Denise B., ve Daviess, Mark. "Adult Sequelae Of Adolescent Depressive Symptoms". Archives Of General Psychiatry, 43.3 ,1986, ss. 255-262.

Karaman, M. Kemal, ve Kurtoğlu ,Meltem. "Öğretmen Adaylarının İnternet Bağımlılığı Hakkındaki Görüşleri". Akademik Bilişim, 11.13 ,2009, ss. 641-650.

Kim, Sung-Eun, Kim, Jin-Woo, ve Jee ,Yong-Seok. "Relationship Between Smartphone Addiction And Physical Activity İn Chinese İnternational Students İn Korea". Journal Of Behavioral Addictions, 4.3 ,2015, ss. 200-205.

Ko, Chih-Hung, ve diğerleri. "Brain Activities Associated With Gaming Urge Of Online Gaming Addiction". Journal Of Psychiatric Research, 43.7 ,2009, ss. 739-747.

Ko, Chih-Hung, ve diğerleri. "Factors Predictive For İncidence And Remission Of İnternet Addiction İn Young Adolescentss. A Prospective Study". Cyberpsychology & Behavior , 10.4,2007, ss. 545-551.

Ko, Chih-Hung, ve diğerleri. "Gender Differences And Related Factors Affecting Online Gaming Addiction Among Taiwanese Adolescents". The Journal Of Nervous And Mental Disease, 193.4 ,2005, ss. 273-277.

Ko, Chih-Hung, ve diğerleri. "Psychiatric Comorbidity Of İnternet Addiction İn College Studentss. An İnterview Study". CNS Spectrums, 13.2 ,2008, ss. 147-153.

Koc, Mustafa. "İnternet Addiction And Psychopathology". Turkish Online Journal Of Educational Technology-TOJET, 10.1 ,2011, ss. 143-148.

Koning, Ina M., ve diğerleri. "Bidirectional Effects Of İnternet-Specific Parenting Practices And Compulsive Social Media And İnternet Game Use". Journal Of Behavioral Addictions, 7.3 ,2018 , ss. 624-632.

Kraut, Robert, ve diğerleri. "İnternet Paradox Revisited". Journal Of Social İssues, 58.1 ,2002 , ss. 49-74.

Kraut, Robert, ve diğerleri. "İnternet Paradoxss. A Social Technology That Reduces Social İnvolvement And Psychological Well-Being?". American Psychologist 53.9 ,1998, ss. 1017.

Kurtaran, G. T. "İnternet Bağımlılığını Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü ,2008,.

Kuyucu, Mihaliss. "Gençlerde Akıllı Telefon Kullanımı ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Sorunsalı:"Akıllı Telefon ,Kolik," Üniversite Gençliği". Global Media Journal TR Edition, 7.14 ,2017, ss. 328-359.

Kuzgun, Yıldız, ve Eldeleklioğlu, Jale. "Ana Baba Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi". Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12.1 ,1999,.

Lam, Lawrence T., ve diğerleri. "Factors Associated With Internet Addiction Among Adolescents". *Cyberpsychology & Behavior*, 12.5 ,2009, ss. 551-555.

Lamborn, Susie D.,ve diğerleri. "Patterns Of Competence And Adjustment Among Adolescents From Authoritative, Authoritarian, İndulgent, And Neglectful Families". *Child Development*, 62.5 ,1991, ss. 1049-1065.

Lemmens, Jeroen SS., Patti M. Valkenburg, ve Jochen Peter. "The Effects Of Pathological Gaming On Aggressive Behavior". *Journal Of Youth And Adolescence*, 40.1 ,2011b, ss. 38-47.

Lemmens, Jeroen SS., Valkenburg , Patti M., ve Peter, Jochen. "Psychosocial Causes And Consequences Of Pathological Gaming". *Computers İn Human Behavior* ,27.1 ,2011a, ss. 144-152.

Leung, Louis, ve, Lee, Paul SN. "The İncidences Of İncormation Literacy, İnternet Addiction And Parenting Styles On İnternet Risks". *New Media & Society* ,14.1 ,2012, ss. 117-136.

Leung, Louiss. "Net-Generation Attributes And Seductive Properties Of The İnternet As Predictors Of Online Activities And İnternet Addiction". *Cyberpsychology & Behavior*, 7.3 ,2004, ss. 333-348.

Li, Wen, Garland, Eric L., ve, Howard, Matthew O. "Family Factors İn İnternet Addiction Among Chinese Youthss. A Review Of English-And Chinese-Language Studies". *Computers İn Human Behavior*, 31 ,2014, ss. 393-411.

Lian, Tam Cai, ve, Yusooff ,Fatimah. "The Effects Of Family Functioning On Self-Esteem Of Children". *European Journal Of Social Sciences*, 9.4 ,2009, ss. 643-650.

Lim, Jin-Sook, Bae, Young-Kwon, ve, Kim, Seong-Sik. "A Learning System For İnternet Addiction Prevention". *IEEE International Conference On Advanced Learning Technologies*, 2004. *Proceedingss.. IEEE*, 2004.

Lin, Chien-Hsin, Shong-Lin Lin,ve, Wu Chin-Pi. "The Effects Of Parental Monitoring And Leisure Boredom On Adolescents'internet Addiction". *Adolescence*, 44.176 ,2009,.

Lin, Sunny SJ, ve, Tsai, Chin-Chung. "Sensation Seeking And İnternet Dependence Of Taiwanese High School Adolescents". *Computers İn Human Behavior*, 18.4 ,2002, ss. 411-426.

Longstreet, Phil, ve, Stoney Brookss. "Life Satisfactionss. A Key To Managing İnternet & Social Media Addiction". *Technology İn Society*, 50 ,2017, ss. 73-77.

Mckenna, Katelyn YA, Green, Amie SS., ve Gleason, Marci EJ. "Relationship Formation On The Internets. What's The Big Attraction?". *Journal Of Social İssues*, 58.1 ,2002, ss. 9-31.

Meerkerk, G-J., ve diğerleri. "Is Compulsive İnternet Use Related To Sensitivity To Reward And Punishment, And İmpulsivity?". *Computers İn Human Behavior*, 26.4 ,2010, ss. 729-735.

Mehdizadeh, Soraya. "Self-Presentation 2.0ss. Narcissism And Self-Esteem On Facebook". *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 13.4 ,2010, ss. 357-364.

Mei, Songli, ve diğerleri. "Problematic İnternet Use, Well-Being, Self-Esteem And Self-Controlss. Data From A High-School Survey İn China". *Addictive Behaviors*, 61 ,2016, ss. 74-79.

Moody, Eric J. "İnternet Use And İts Relationship To Loneliness". *Cyberpsychology & Behavior*, 4.3 ,2001, ss. 393-401.

Morahan-Martin, Janet, ve, Schumacher ,Phyllis. "Loneliness And Social Uses Of The İnternet". *Computers İn Human Behavior*, 19.6 ,2003, ss. 659-671.

Morahan-Martin, Janet. "Internet Abuses. Emerging Trends And Lingering Questions". Psychological Aspects Of Cyberspace. Theory, Research, Applications, 32 ,2008,.

Morsünbül, Ümit. "The Association Of İnternet Addiction With Attachment Styles, Personality Traits, Loneliness And Life Satisfaction". Journal Of Human Sciences ,11.1 ,2014, ss. 357-372.

Munno, Donato, ve diğerleri. "Internet Addiction Disorders. Personality Characteristics And Risk Of Pathological Overuse İn Adolescents". Psychiatry Research, 248 ,2017, ss. 1-5.

Neugarten, Bernice L., Havighurst, Robert J., ve, Tobin, Sheldon S.. "The Measurement Of Life Satisfaction". Journal Of Gerontology ,1961,.

Ni, Xiaoli, ve diğerleri. "Factors İnfluencing İnternet Addiction İn A Sample Of Freshmen University Students İn China". Cyberpsychology & Behavior, 12.3 ,2009, ss. 327-330.

Niemz, Katie, Griffiths, Mark, ve, Banyard Phil. "Prevalence Of Pathological İnternet Use Among University Students And Correlations With Self-Esteem, The General Health Questionnaire ,GHQ, And Disinhibition". Cyberpsychology & Behavior, 8.6 ,2005, ss. 562-570.

Öksüz, Özlem. "Cinsiyetin İnternet Bağımlılığı, Problemlı İnternet Kullanımı, Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Değişkenleri Üzerine Etkisiss. Bir Meta-Analiz Çalışması". 2019.

Özdemir, Muzaffer. "Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi İle Öğrenmeye Yönelik Deneysel Çalışmalar. Sistematik Bir İnceleme". Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13.2 ,2017, ss. 609-632.

Öztürk, Özgür, ve diğerleri. "İnternet Bağımlılığ. Kliniği Ve Tedavisi". Bağımlılık Dergisi, 8.1 ,2007, ss. 36-41.

Pavot, William, ve, Diener Ed. "The Affective And Cognitive Context Of Self-Reported Measures Of Subjective Well-Being". Social Indicators Research, 28.1 ,1993, ss. 1-20.

Petratis, John, Flay, Brian R., ve, Miller Todd Q.. "Reviewing Theories Of Adolescent Substance Use. Organizing Pieces İn The Puzzle". Psychological Bulletin, 117.1 ,1995, ss. 67.

Przybylski, Andrew K., ve diğerleri. "Motivational, Emotional, And Behavioral Correlates Of Fear Of Missing Out". Computers İn Human Behavior, 29.4 ,2013, ss. 1841-1848.

Rask, Katja, ve diğerleri. "Adolescent Subjective Well-Being And Family Dynamics". Scandinavian Journal Of Caring Sciences, 17.2 ,2003, ss. 129-138.

Rosenberg, Morris, Schooler, Carmi, ve, Schoenbach, Carrie. "Self-Esteem And Adolescent Problem. Modeling Reciprocal Effects". American Sociological Review ,1989, ss. 1004-1018.

Rosenberg, Morriss. "The Measurement Of Self-Esteem, Society And The Adolescent Self-İmage". Princeton ,1965, ss. 16-36.

Rotondi, Valentina, Stanca, Luca, ve, Tomasuolo, Miriam. "Connecting Aloness. Smartphone Use, Quality Of Social İnteractions And Well-Being". Journal Of Economic Psychology, 63 ,2017, ss. 17-26.

Russell, Dan, Peplau, Letitia A., Ve, Cutrona, Carolyn E.. "The Revised UCLA Loneliness Scaless. Concurrent And Discriminant Validity Evidence". Journal Of Personality And Social Psychology, 39.3 ,1980, ss. 472.

Scherer, K. "College Life Online Of College Life And Development". Healthy And Unhealthy İnternet Use Journal, 38.6 ,1997, ss. 655-65.

Schimmenti, Adriano, ve diğerleri. "Insecure Attachment Attitudes İn The Onset Of Problematic İnternet Use Among Late Adolescents". *Child Psychiatry & Human Development*, 45.5 ,2014, ss. 588-595.

Senol-Durak, Emre, ve, Durak, Mithat. "The Mediator Roles Of Life Satisfaction And Self-Esteem Between The Affective Components Of Psychological Well-Being And The Cognitive Symptoms Of Problematic İnternet Use". *Social Indicators Research*, 103.1 ,2011, ss. 23-32.

Sharabi, Adi, Levi Uzi, ve, Margalit Malka. "Children's Loneliness, Sense Of Coherence, Family Climate, And Hopess. Developmental Risk And Protective Factors". *The Journal Of Psychology*, 146.1-2 ,2012, ss. 61-83.

Simkova, Barbora, ve, Cincera, Jan. "İnternet Addiction Disorder And Chatting İn The Czech Republic". *Cyberpsychology & Behavior*, 7.5 ,2004, ss. 536-539.

Soysal, Mürüvvet Nil. "Facebook Bağımlılığı ve Psikolojik Dayanıklılık". MS Thesiss. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Steinfeld, Charles, Ellison, Nicole B. Ellison, ve, Lampe, Cliff. "Social Capital, Self-Esteem, And Use Of Online Social Network Sitesss. A Longitudinal Analysis". *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 29.6 ,2008, ss. 434-445.

Stepanikova, Irena, Nie, Norman H., ve, He, Xiaobin. "Time On The İnternet At Home, Loneliness, And Life Satisfactionss. Evidence From Panel Time-Diary Data". *Computers İn Human Behavior*, 26.3 ,2010, ss. 329-338.

Stieger, Stefan, ve, Burger, Christoph. "Implicit And Explicit Self-Esteem İn The Context Of İnternet Addiction". *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networkin*, 13.6 ,2010, ss. 681-688.

Şenormancı, Ömer, ve diğerleri. "Attachment And Family Functioning İn Patients With İnternet Addiction". *General Hospital Psychiatry*, 36.2 ,2014, ss. 203-207.

Taneri, Pervin Oya, ve, Tiryakioğlu, Özlem. "Examination Of The Relationship Between Problematic İnternet Use Of And Parental Attitudes Of Elemantary School 7th And 8th Grade Students". *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 40 ,2015, ss. 205-223.

Tang, Zhi-Hong, ve, Zhou, Shi-Jie. "Psychological Risk Factors Of The Youth With İnternet Addiction". *Chinese Journal Of Clinical Psychology* ,2009.

Taş, İbrahim. "Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Psikolojik Belirtilerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6.1 ,2018, ss. 31-41.

Tsai, Hsing Fang, ve diğerleri. "The Risk Factors Of İnternet Addiction—A Survey Of University Freshmen". *Psychiatry Research*, 167.3 ,2009, ss. 294-299.

TÜİK. "06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya", 2013. 17 Temmuz 2017 Tarihinde [Http://Www.Tuik.Gov.Tr/Veribilgi.Do?İd=](http://www.tuik.gov.tr/Veribilgi.Do?İd=) Adresinden Erişildi. 2013a

TÜİK. "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması", 2014. TÜİK. 17 Temmuz 2017 Tarihinde [Http://Www.Tuik.Gov.Tr/Veribilgi.Do?İd=](http://www.tuik.gov.tr/Veribilgi.Do?İd=) Adresinden Erişildi. 2014,.

TÜİK. "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması", 2015. TÜİK. 17 Temmuz 2017 Tarihinde [Http://Www.Tuik.Gov.Tr/Veribilgi.Do?İd=](http://www.tuik.gov.tr/Veribilgi.Do?İd=) Adresinden Erişildi. 2015.

TÜİK. "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması". 2013. TÜİK. 17 Temmuz 2017 Tarihinde [Http://Www.Tuik.Gov.Tr/Veribilgi.Do?İd=](http://www.tuik.gov.tr/Veribilgi.Do?İd=) Adresinden Erişildi. 2013b.

TÜİK."Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması", 2016. TÜİK. 17 Temmuz 2017 Tarihinde [Http://www.tuik.gov.tr/Veribilgi.do?Id=](http://www.tuik.gov.tr/Veribilgi.do?Id=) Adresinden Erişildi. 2016.

Uzun, Özlem, Yıldırım, Veli, ve, Uzun, Erman. "Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Ergenlerde Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Sosyal Medya Bağımlılığı, Benlik Saygısı Ve Algılanan Sosyal Destek İlişkisi". Turkish Journal Of Family Medicine And Primary Care,10.3 ,2016.

Van Den Eijnden, Regina JJM, ve diğerleri. "Compulsive Internet Use Among Adolescentss. Bidirectional Parent-Child Relationships". Journal Of Abnormal Child Psychology,38.1 ,2010, ss. 77-89.

Wang, Edward Shih-Tse, ve diğerleri. "The Relationship Between Leisure Satisfaction And Life Satisfaction Of Adolescents Concerning Online Games". Adolescence, 43.169 ,2008,.

Wansink, Brian, Painter James E.,ve North, Jill. "Bottomless Bowlss. Why Visual Cues Of Portion Size May İnfluence İntake". Obesity Research, 13.1 ,2005, ss. 93-100.

Whang, Leo Sang-Min, Lee Sujin, ve, Chang Geunyoung. "Internet Over-Users' Psychological Profiles. A Behavior Sampling Analysis On İnternet Addiction". Cyberpsychology & Behavior, 6.2 ,2003, ss. 143-150.

Widyanto, Laura, ve Griffithss, Mark. "'İnternet Addiction'ss. A Critical Review". International Journal Of Mental Health And Addictio, 4.1 ,2006, ss. 31-51.

Wiederhold, Brenda K. "Low Self-Esteem And Teens' İnternet Addictions. What Have We Learned İn The Last 20 Years?". ,2016, ss. 359-359.

Yalçın, Nursel. "İnterneti Doğru Kullanıyor Muyuz? İnternet Bağımlısı Mıyız? Çocuklarımız ve Gençlerimiz Risk Altında Mı?".

Yang, Chang-Kook. "Sociopsychiatric Characteristics Of Adolescents Who Use Computers To Excess". Acta Psychiatrica Scandinavica, 104.3 ,2001, ss. 217-222.

Yao, Mike Z., ve diğerleri. "The İnfluence Of Personality, Parental Behaviors, And Self-Esteem On İnternet Addictions. A Study Of Chinese College Students". Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking, 17.2 ,2014, ss. 104-110.

Yen, Ju-Yu, ve diğerleri. "Family Factors Of İnternet Addiction And Substance Use Experience İn Taiwanese Adolescents". Cyberpsychology & Behavior, 10.3, 2007, ss. 323-329.

Yılmaz, Ayşen. "Anne-Baba Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışması". Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 7.3, 2000, ss. 160-172.

YILMAZ, Eray, ve diğerleri. "Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesiss. Balıkesir İli Örneği". Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4.1, 2014, ss. 133-144.

Young, Kimberly SS. "Cognitive Behavior Therapy With İnternet Addictss. Treatment Outcomes And İmplications". Cyberpsychology & Behavior, 10.5, 2007, ss. 671-679.

Young, Kimberly SS. "İnternet Addictions. A New Clinical Phenomenon And İts Consequences". American Behavioral Scientist, 48.4 , 2004, ss. 402-415.

Young, Kimberly SS. "What Makes The İnternet Addictivess. Potential Explanations For Pathological İnternet Use". 105th Annual Conference Of The American Psychological Association, 15. Chicago, 1997.

Young, Kimberly SS., ve, Rogerss, Robert C. "The Relationship Between Depression And Internet Addiction". *Cyberpsychology & Behavior*, 1.1 , 1998, ss. 25-28.

Yu, Lu, ve, Shek , Daniel Tan Lei. "Internet Addiction İn Hong Kong Adolescentsss. A Three-Year Longitudinal Study". *Journal Of Pediatric And Adolescent Gynecology*, 26.3 , 2013, ss. S10-S17.

HALİDE EDİB ADIVAR'IN ROMANLARINA BATI EDEBİYATININ YANSIMALARI

M. Onur HASDEDEOĞLU*

ÖZ

Türk edebiyatı, Tanzimat Fermanı'nın ilanının ardından yüzünü tam anlamıyla Batı'ya döner. Batılı edebî türlerin ilk örnekleri, Türk edebiyatında öncelikle tercüme vasıtasıyla görülmeye başlanır. Tiyatro, şiir, kısa hikâye vb. Batılı türlerin tercümelerinin görülmeye başlandığı bu dönemde Türk okurunun en sevdiği tür, hiç şüphesiz, roman olur. İlk tercüme romanların hemen ardından, telif romanlar ardı ardına yayımlanmaya başlanır. Türk romanının ilk kusursuz örnekleri ise Servet-i Fünûn döneminde Halid Ziya tarafından kaleme alınır. Tanzimat döneminde toplumcu bir anlayışla kaleme alınan ve estetik değerleri ikinci plana atılan roman türü Servet-i Fünûn döneminde toplumdaki uzaklaşarak bireyin iç dünyasına yoğunlaşır. Milli edebiyat döneminde yine toplumsal meseleleri merkeze almaya başlayan Türk romanı, başlangıcından itibaren her koşulda Batı edebiyatından yoğun biçimde beslenmeye devam eder. Milli Edebiyat Dönemi'nin öncü isimlerinden Halide Edib de aldığı Batılı eğitimin bir sonucu olarak Batı kültür ve edebiyatını çok iyi bir biçimde özümsemiş yazarlarımızdandır. Bilhassa babasının etkisiyle aldığı İngiliz terbiyesi ve ardından eğitimi sürdürdüğü Amerikan Kız Koleji, onun İngiliz kültürü ve edebiyatını yakından tanınmasında ve benimsemesinde en önemli etkenlerdir. Her ne kadar Batı tarzı bir eğitim almış olsa da Türk-İslâm kültüründen kopmamış olması, Halide Edib'in Doğu ile Batı'yı zihninde özümseyip sentezleyebilmesi açısından son derece önemlidir. Bununla birlikte, Batı edebiyatının yansımaları, Halide Edib'in ilk romanlarından itibaren görülmeye başlanır. Bu çalışmada Batı edebiyatının Halide Edib'in romanlarına somut yansımaları ortaya konarak, onun hangi Batılı yazar veya şairden ne şekilde faydalandığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halide Edib Adıvar, Milli edebiyat, Batı edebiyatı, roman.

THE REFLECTIONS OF WESTERN LITERATURE ON THE NOVELS OF HALİDE EDİB ADIVAR

ABSTRACT

Turkish literature literally turns to the West after the declaration of the rescript of Gülhane. The first examples of Western literary genres are seen in Turkish literature primarily through translations. In this period when the translations of the western genres such as theater, poetry, short story etc. began to be seen, the favorite type of the Turkish reader becomes, without a doubt, a novel. Immediately after the first translated novels, copyright novels start to be published one after another. The first flawless examples of the Turkish novel were written by Halid Ziya in the period of Servet-i Fünun. In the Tanzimat era, the novel type Servet-i Fünun, which was written with a socialist approach and whose aesthetic values were put into the background, moves away from the society and concentrates on the inner world of the individual. The Turkish novel, which started to take social issues at the center in the national literature period, continues to be nourished intensely from Western literature in all circumstances from the beginning. Halide Edib, one of the leading names in the national literature period, is one of our writers who has absorbed Western culture and literature very well as a result of Western education. Especially the English education she received with the influence of his father, and Amerikan Kız Koleji, where she continued her education, are the most important factors in her close recognition and adoption of English culture and literature. Although she has received a Western style education, it is very important for Halide Edib to absorb and synthesize the East and the West in her mind. However, the reflections of Western literature begin to be seen from the first novels of Halide Edib. In this study, it is aimed to find out the concrete reflections of Western literature to Halide Edib's novels and to determine which Western writer or poet she benefited from.

Keywords: Halide Edib Adıvar, National Literature, Western Literature, novel.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, o.hasdedeoglu@kastamonu.edu.tr ORCID: 0000-0002-4920-2741.

Giriş

Türk edebiyatının yüzünü Batı kültürüne dönüşü, Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra başlar. Bu tarihten itibaren Batı kültürünü, sanatını, bilimini yakından takip etmeye başlayan aydınlar, Batı edebiyatına dair ilk örnekleri tercüme vasıtasıyla Türk edebiyatına getirirler. Türk edebiyatında, Fransız edebiyatı başta olmak üzere, Batılı türlerin tanınmaya başlanması bu şekilde, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşir. 1862 yılında Yusuf Kamil Paşa tarafından Fenelon'dan tercüme edilen *Telemak* romanından itibaren roman türü Türk okurunun en benimsediği Batılı edebi tür olarak ön plana çıkar. Batı tarzı ilk hikâye ve roman denemeleri 1870'te Ahmet Midhat Efendi tarafından yayımlanmaya başlanan *Kıssadan Hisse ve Letâif-i Rivayât* serisi ile başlar. (Tanpınar 2003: 286) 1872'de Şemsettin Sami'nin kaleme aldığı *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat* ise edebiyatımızın ilk telif romanı olarak tarihe geçer. Bu dönemde edebiyatı prensip olarak "sosyal fayda" esasına dayandıran Tanzimat sanatçıları, dönemin sosyal ve siyasi koşullarının da etkisiyle bilhassa Fransız romantizmine yöneltilir. (Akyüz 2013: 41) Bu dönemin çeviri faaliyetlerine bakıldığında Fransız romantizminden ne kadar çok faydalandığı açık biçimde görülür.¹

Batılı edebi türlerin Türk edebiyatına etkisi bu dönemden itibaren büyük bir artış gösterir. Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal gibi Tanzimat sanatçıları roman türünün Türk edebiyatında nasıl bir gelişim göstermesi gerektiğine dair düşüncelerini ortaya koyarlarken Batı edebiyatından ne şekilde faydalanılması gerektiği üzerinde de dikkatle dururlar. II. Abdülhamit döneminde, istibdat rejiminin etkisiyle kademe kademe içine kapanmaya ve toplumsal bir edebi anlayıştan ferdi duygulanımlara doğru yönelmeye başlayan ikinci nesil Tanzimat aydınları, Batı sanat ve estetiği üzerine daha fazla kafa yormaya başlarlar. Bu dönemde bilhassa Rezaizade Mahmut Ekrem'in *Talim-i Edebiyat, III. Demdeme* önsözü, "Takdir-i Elhan" eserleri, Batı edebiyatının kavranması hususunda son derece etkili olurlar. Rezaizade'nin Batı edebiyatı üzerine düşünceleri Servet-i Fünûn sanatçıları da derinden etkiler. Tanzimat döneminde ilk telif örnekleri görülmeye başlanan roman türünün ilk kusursuz örneklerini ise 20. yüzyılın başında Halid Ziya verir.

1901'de Servet-i Fünûn dergisinin kapatılmasının ardından bir anlamda sessizliğe gömülen Türk edebiyatı, II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında hızlı biçimde gelişmeye devam eder. Dönemin sosyal ve siyasi koşulları dolayısıyla bu dönemden sonra ferdi duygulanımlar yerine toplumsal bir anlayışı tekrar merkeze almaya başlar. 1911'de *Genç Kalemler*'de yayımlanan "Yeni Lisan" makalesinden sonra başlayan Milli Edebiyat Dönemi ise Batı edebiyatından beslenen sanatçıların toplumsal ve milli hassasiyetleri çerçevesinde toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek, zor günlerde halkın maneviyatını güçlendirecek türde bir edebi anlayışı merkeze alır. Bu sebeple "Yeni Lisan" hareketi, Milli Edebiyat Dönemi'nin doğuşunu sağlayan ve prensiplerini belirleyen bir çıkış noktası niteliğindedir. (Argunşah 2007: 194)

Milli Edebiyat Dönemi'nin en önemli kalemlerinden olan Halide Edib, Batı tarzı bir eğitim almış, Batı kültürünü özümsemiş ancak kendi geleneklerini ve kültürünü de bünyesinde muhafaza edebilmeyi başarabilmiş önemli bir sanatçıdır. "*İki zıt kültür Halide Edib'in emsalsiz zihninde mükemmel bir birleşim oluşturmuştur. Halide Edib kendi milletini çok iyi anlamış, tanımış ve onun için çalışmıştır.*" (Enginün 2011: 208) Bu bakımdan onun, Türk kadını başta olmak üzere, Türk toplumunun meselelerini merkeze aldığı eserlerinde Batılı bir bakışın, gelenek ile harmanlanmış

¹ 19. yüzyılda Türkçeye çevrilen Fransızca eserlerin listesi için Bkz. Perin 1946: 204-232.

yeni bir tezahürü görülür. Batı dünyasıyla küçük yaşlarında tanışan Halide Edib, yazarlığa başladığı dönemde de Batı kültür ve edebiyatından beslenmeye devam eder.

Babasının eğitim konusundaki hassasiyeti dolayısıyla Halide Edib, küçük yaşlarından itibaren, eve gelen özel hocalar vasıtasıyla kapsamlı bir tahsil görmeye başlar. Arapça derslerine devam eden Şükrü Efendi'nin yanı sıra, bu dönemde İngiliz bir kadın hoca eve yerleşir. Yazar, bu İngiliz hocanın İngiliz edebiyatına, bilhassa Shakespeare ve George Eliot'a dair okuttuğu parçaların, kendisinin gelecekteki romancılığının temellerini attığını anılarında belirtir. (Adivar 2007: 143) Fransız edebiyatı dersleri için yine bu yıllarda eve gelip gitmeye başlayan Rıza Tevfik de Halide Edib üzerinde derin bir etki yaratır. Yazar, İngiliz Filozofu Herbert Spencer'dan kendisine saatlerce bahseden hocasından yalnız Batı felsefesi ve edebiyatını değil; Doğu felsefesinin mistisizmi ile edebiyatı hakkında da çok şeyler öğrendiğini söyler. (Adivar 2007: 145)

Evlendikten sonra İngiliz edebiyatından ziyade Fransız edebiyatına yöneldiğini söyleyen Halide Edib, özellikle Fransız edebiyatının fikir hürriyeti ve fikir namusu üzerinde duran taraflarının kendisini cezbedtiğinin altını çizer. İlk etapta Alphonse Daudet'den etkilenen yazar, Fransız edebiyatında kendisini en derinden etkileyen sanatçının ise Emile Zola olduğunu anlatır. (Adivar 2007: 163-166) Çocukları doğduktan sonra annelik yönü ağır basan ve ev ile meşgul olduğu dönemde kendisine ayırabildiği zamanlarda iç dünyasına yeniden yöneldiğini söyleyen Halide Edib, bu dönemde Emile Zola'dan sonra yeniden Shakespeare'e döndüğünü ve hatta sadece zevk için onun eserlerini tercüme etmeye başladığını anlatır. (Adivar 2007: 166-167) II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında bilhassa kadın ve kadın hakları konusunda *Tanin*'de yayımladığı makaleler dolayısıyla 31 Mart Vakası'nda ölümle tehdit edilen Halide Edib, çocuklarıyla birlikte Mısır'a kaçar. O günlerde İngiliz dostu Isabel Fry tarafından İngiltere'ye davet edilen yazar, bu daveti kabul eder. İngiltere'de bulunduğu sürede dönemin pek çok ünlü ismiyle tanışma fırsatı bulan Halide Edib üzerinde en büyük tesiri yaratan isim ise, hiç şüphesiz, İngiliz filozof Bertrand Russell olur. (Adivar 2007: 203-205) Bu doğrultuda Batı edebiyatının izleri, Halide Edib'in beslendiği Batılı yazarlar, ilk eserlerinden itibaren görülmeye başlanır.

Bu doğrultuda, kısaca "metinlerarasılık" kavramına da değinmek gerekir. Zira Mihail Bahtin'in "söyleşimcilik" düşüncesinden etkilenerek "metinlerarasılık" terimini ilk kez 1966'da kullanan Kristeva, her metnin alıntılamalardan oluşan bir mozaik olduğunu ve dolayısıyla kendinden öncekilerle sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu söyler. Kristeva'nın düşüncesinden hareketle metinlerarasılık kavramı üzerine düşünen Roland Barthes da "her metin bir metinlerarasıdır" teorisini ortaya atar. (Özdemir 2011: 19-21) Yukarıda da ifade edildiği üzere Halide Edib, yazarlık ediminin öncesinde Batı edebiyatıyla sıkı bir ilişki kurmuştur. Dolayısıyla, yazarlık hayatına başladıktan sonra, onun eserlerinde, beslendiği kaynakların çeşitli biçimlerde yansımaları söz konusudur.

Bu çalışmanın amacı, Batı edebiyatının Halide Edib'in romanlarına yansımaları biçimlerinin ortaya konarak Batı edebiyatından ne ölçüde faydalandığını tespit etmektir. Yazarın, göndermelerde bulunduğu Batılı sanatçılar, romanların yayım tarihine göre kronolojik olarak sıralandığı bir tablo ile somutlaştırılarak, çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Halide Edib'in Romanlarına Batı Edebiyatının Yansımaları

Seviye Talip (1910)

Halide Edib'in eserlerinde Batı edebiyatının yansımaları, ilk romanlarından itibaren görülmeye başlanır. Yazarın 1910 yılında yayımlanan *Seviye Talip* romanında, anılarında da o yıllarda yeniden yöneldiğini söylediği Shakespeare'in yansıması görülür. Romanın başkışisi ve anlatıcısı Fahir, halasının kızı Macide ile evlidir. Batılı fikirlerle yetişmiş olan Fahir, felsefe eğitimi almak bahanesiyle evden uzaklaşmak için İngiltere'ye gider ve II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, ülkesinde hürriyet anlamında köklü bir değişiklik yaşanacağını hayal ederek İstanbul'a döner.

Döndükten sonra, karısını Batılı biçimde eğitmeye karar veren Fahir, karısıyla beraber sıkça katıldığı toplantılardan birinde, Seviye Talip ile karşılaşır. Fahir, kocasını terk ederek sevdiği adamla nikâhsız yaşama cesaretini gösteren Seviye Talip'in davranışını ilk etapta toplum ahlâkına aykırı bulur. Ancak Seviye Talip ile samimiyeti arttıkça ona âşık olan Fahir, içindeki bu imkânsız aşkı, iyi bildiği İngiliz edebiyatından, Shakespeare'in *Antonius ile Kleopatra* tragedyası ile bağdaştırır. Seviye ile yalnız kaldıkları bir vakitte Fahir, âşık olduğu kadının önünde diz çökerek *Antonius ile Kleopatra*'dan bir tirat ile duygularını itiraf eder: *"Teşekkür ederim. Halimi anladınız. Fakat bu öyle bir delilik ki beni ya ölüme, ya cinayete sürükleyecek. Yalnız bir şeye memnun olun ki o, hiçbir vakit acılarımı bilmeyecek."* (Adivar 1987: 72)

Seviye Talip tarafından uygun bir dille reddedilen Fahir, içinde büyüyen imkânsız aşkın aleviyle gün geçtikçe kavrulmaktayken, hep *Antonius ile Kleopatra* tragedyasını düşünür ve bu eserle kendi aşkı arasında münasebet kurar:

"Hep zihnim Antonius ile Kleopatra ile meşgul. Hep, o koca kahramanın, savaş meydanını, askerlik namusunu bırakarak, korkak bir çocuk gibi, Kleopatra'nın arkasından kaçmasını düşünüyorum. Savaş meydanında ne şanlı geçmiş, ne kahraman bir kişilik, ne fedakâr kendine bağlı silah arkadaşları bırakmıştı. Fakat ben de ondan aşağı mı idim? Her şeyimi, karımı çocuğumu, hayatımı, ahlâkımı, her şeyi, evet her şeyimi onun ufak bir işareti ile atacak kadar düşkün ve zayıftım." (Adivar 1987: 74)

Nitekim Fahir de aşk acısına daha fazla dayanamayarak çareyi kendini Kleopatra'nın memleketi Mısır'a atmakta bulur. Fahir, Mısır'a gitmeden kısa bir süre önce karısı Macide ile Seviye Talip'in nikâhsız yaşadığı Cemal'le verdiği bir davete katılır. Fahir'in gideceğini öğrenen Seviye, Macide'ye *"Fahir Bey nereye gidiyor?"* diye sorduğunda Fahir, kendini tutamayarak, Seviye Talip'e *Antonius ile Kleopatra*'dan bir tiratla karşılık verir: *"Beni nerelere sürükledin, ey Mısır?"* Bu cümle üzerine Seviye Talip ile Fahir arasında tragedya adeta bir kere daha sahnelenir:

"Efendim, efendim, benim korkak gemilerimi affediniz, beni izleyeceğinizi bilmiyordum."

Ben de o zaman, ruhumun gözlerime toplanmasına engel olamayarak dudaklarımın arasından devam ettim:

– *Mısır! Sen pekala bilirsin ki kalbim Dümenk'in bağlarına bağlı ve beni istediğim yere çekmek elindedir?*

– *Şu, görünüşte şaka gibi geçen şey Cemal'in alnını kararttı; Macide'nin saf gözlerine acılı bir bakış getirdi. Numan şaşırmişti. Seviye soğukkanlılığını kaybetmeyerek:*

– *Ben Antonius ve Kleopatra dramını hemen ezber bilirim dedi."* (Adivar 1987: 81)

Fahir, ertesi gün Numan'la birlikte vapurla Mısır'a gitmek üzere evi terk eder. Vapurda tanıştığı Miss. Hopkins adlı yaşlı Amerikalı kadın ile aralarında yolculuk boyunca sürekli

felsefeden ve edebiyattan bahsettikleri bir dostluk başlar. Özellikle Dante ve Eflatun'dan çokça konuşurlar.

Fahir, Mısır'da geçirdiği zamanlarda Seviye Talip'ten uzak kalmaya dayanamayarak bir süre sonra İstanbul'a geri döner. Romanın sonunda ise 31 Mart isyancılarına karşı direnen hürriyet neferlerine katılmak üzere evi terk ederek ölüme yürümesi ise sürekli zihnini meşgul eden *Antonius ile Kleopatra* tragedyasıyla doğrudan alakalıdır.

Handan (1912)

Yazarın 1912'de yayımlanan *Handan* romanında Fransız ve İngiliz edebiyatının yansımaları görülür. Mektuplardan müteşekkil romanda, birkaç ay önce Neriman'la dünya evine giren Refik Cemal, arkadaşı Server'in, evlilik hayatına dair detaylı izahatlar beklediği mektubuna cevaben kaleme aldığı mektubunda, arkadaşının bu merakını alaya alarak şunları söyler:

"Fakat dur bakayım; sen tahlili sever bir çocuksun. Ayrıntıya bayılırsın. Paul Bourget ve Halit Ziya ekolü değil mi? Hele Eylül yayınlandıktan sonra hepimizde hayatı didik didik etmek isteği. En tabii davranışlar, istekler ve duygular, hatta gündelik tutumlar -sabah kahvaltısından gecelik terliklerini giyinceye kadar birçok ayrıntı- sebep ve bilinmeyen itici güç tahlil edilmeye değer şeyler diye görülmek âdeti gençlerde sarî bir hastalık oldu." (Adivar ty: 24)

Burada Refik Cemal, arkadaşının kendi hayatına dair detaylı malumat istemesini alaya almak için Fransız realist ve natüralisti Paul Bourget'yi ve Halit Ziya başta olmak üzere, ondan yoğun biçimde etkilenen Servet-i Fünûn edebiyatının ferdin iç dünyasına ve dolayısıyla gündelik hayatın en basit detaylarına inen romancılarına göndermede bulunur. Yine aynı mektupta Neriman'ın, evlerine girip çıkan arkadaşlarını Server'e tahlil eden Refik Cemal, Şehper'i kendisinin henüz tanışmadığı Handan'a benzettiklerini; fakat Neriman'ın bu benzetmeye karşı çıktığını, Neriman'ın şu cümleleriyle ifade eder:

"Handan da her şeyle eğlenir de yine alaycı duygusunu uyandırmaz. İnsan o güldüğü vakit darılmaz; bununki batır. Onun alaylarında yırtmayan bir şefkat vardır. Göreceksin, âdeta Handan'ın eğlendiği adamlara bir zaafı, bir sevgisi vardır. Onun alayını ben Charles Dickens'ın alayına benzetirim." (Adivar ty: 27)

19. yüzyıl İngiliz edebiyatının büyük ustası Charles Dickens'ın hayata alaycı, mizahi bir bakışı vardır ve bu alaycılığını bütün eserlerine büyük bir başarıyla yansıtır. İngiliz edebiyatını iyi bilmeyen Refik Cemal, mektubun devamında Charles Dickens'ın nasıl alay ettiğini bilmediğini de söyler.

Handan, Neriman'a yazdığı bir mektubunda yeni tanıştığı Nazım'ın kendisi üzerinde nasıl bir etki yarattığını ve kendisini onun yanında ne kadar eksik ve yetersiz hissettiğini anlatır. Nazım, Handan'da gördüğü eksikleri tamamlamak ve ondan adeta bir ihtilalci kadın tipi yaratmak üzere, ona tarih, edebiyat, felsefe, sosyoloji konulu dersler vermeye başlar. Selim Bey, derslerden bunaldığını düşündüğü Handan'ı biraz hava değişimi için kardeşi Salim Bey'e götürür. Yemekten sonra Salim Bey'in kütüphanesini gezen Handan, bu zengin kütüphanede Almanca ve İngilizce pek çok eser görür. Handan, ihtiyarlara biraz hoş vakit geçirtmek için onlara Shakespeare'den bazı parçalar okur:

"Salim Bey Hamlet'le Romeo ve Juliet'i pek severmiş. Ne kadar karışıklık, değil mi? Fakat insan bu tuhaf ihtiyarlarda bunu tabii buluyor. Sonunda onlara Hamlet'ten birkaç parça okudum. Önce "olmak yahut olmamak" tiradını, sonra Hamlet'in Ophelia'nın mezarına atladığı tutku sahnesini

Türkçe olarak onlara okudum. Shakespeare'i kulaklarım (kendi ağzımdan olsa bile) ilk defa olarak Türkçe işitiyordu. Dinleyenler kadar ben de büyülenmişim.” (Adivar ty: 57)

Handan'ın *Hamlet*'ten okuduğu parçalar, adeta kendi iç dünyasını ve kaderini işaret ediyor gibidir. Zira Handan, roman boyunca âşık olduğu üç farklı erkek ile arasındaki ilişkilerde bir yandan kendini de gerçekleştirecektir. Nihayetinde en yakın arkadaşı Neriman'ın kocasına âşık olmak, onu tamamen ölüme sürükleyecektir. Nitekim *Hamlet*, Halide Edib'in sanatı üzerinde etkili olan Shakespeare eserlerinden biridir. Yazarın anılarında bahsettiği bir hadise, *Handan* romanından yukarıda alıntılanan sahneyi hatıra getirir:

“Böyle sade bir Türkçeye Shakespeare'i tercüme etmek o zamanın münevverlerinin affedemeyecekleri bir cüretti. Fakat tercümesine başladığım Hamlet'i bastırmaya niyetim olmadığı için, kendi zevkime göre yazıyordum. Shakespeare'in psikolojik ve felsefi düşünceleri dahi, o zamana kadar pek de görülmemiş olan tâbirlerle ifade ettiği göze çarpıyor. Bana da Türkçede aynı şey yapılır gibi geldi.

Salih Zeki Bey, Hamlet'in Fransızcasını okumuş, aslında muazzam kudret ve sanatla değil, eserin fikrî tarafıyla alakadar olmuştur. Ondan dolayı benim tercümem onda büyük bir şevk uyandırdı.” (Adivar 2007: 167)

O dönemde Shakespeare'i sade bir Türkçe ile tercüme ederken bastırmayı düşünmediğini söyleyen Halide Edib, ilerleyen yıllarda, Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı kürsüsündeyken Shakespeare eserlerini tercüme ederek Türkçeye kazandıracaktır. (Enginün 2008)

Refik Cemal, 23 Temmuz 1905 tarihinde Server'e Londra'dan yazdığı mektubunda, Neriman ile birlikte, Hüsnü Paşa'yla mutsuz bir evlilik yapan Handan ile beraber geçen günlerini anlatırken Handan'la aralarında gelişen fikir arkadaşlığından bahseder ve çoğu zaman Clifford'un *Denemeler*'ini okuduklarını dile getirir. Bu mektupta kendisini determinist, Handan'ı ise mistik bulduğunu anlatan Refik Cemal, felsefe üzerine onunla giriştiği uzun tartışmalardan bahseder. Refik Cemal, yaklaşık bir sene sonra, 25 Ocak 1906'da yazdığı bir mektubunda, Handan'la Clifford'un *Denemeler*'ini yeniden okumaya başladıklarını ve bu doğrultuda hep felsefe konuştuklarını ifade eder. Bu durum Refik Cemal'in hayatında Handan'ın yarattığı derin tesirin bir dışavurumudur. Zira romanın başında Refik Cemal'in Server'e yazdığı mektuplardan İngiliz edebiyatı hakkında pek malumatı olmadığı görülen Refik Cemal, Handan ile birlikte yeni bir edebiyat dünyasını tanımaya ve sevmeye başlar.

Ateşten Gömlek (1922)

İlk kez 1922 yılında yayımlanan ve Milli Mücadele'nin ilk romanı olma özelliğini taşıyan *Ateşten Gömlek* romanında da Batı edebiyatının yansımaları görülür. Romanın anlatıcısı Peyami, İzmir'in işgali esnasında kocasını ve çocuğunu kaybeden, kaçarken kolundan yaralanmış olan Ayşe'yi ilk kez gördüğünde, onun yüzünü uzun uzun inceler. Ayşe'nin dudakları, ona Oscar Wilde'in bir benzetmesini hatırlatır: *“Kendini getiren vapura başını çevirip bakarken yüzünün gözlerinden de dikkate değer olan parçasını, Oscar Wilde'in dediği gibi 'fildişi saplı bir bıçakla açılmış bir kızıl nar' gibi dudaklarını gördüm.”* (Adivar 2017: 35)

Cemal, İhsan ve Ayşe ile tanışana kadar zengin bir ailenin alafranga çocuğu olan Peyami, İstanbul'un işgalinin ardından milli kimliğini kazanmaya başlar ve eski hayatını yargılar. Ancak o zamana kadar Batı kültürüyle hemhal olan Peyami, bu süreçten sonra da çevresindeki bütün

gelişmeler karşısında okuduğu bir roman sahnesini, tetkik ettiği bir tabloyu, dinlediği bir musiki parçasını hatırlar ve çevresini hep bu şekilde algılar. (Enginün 2007: 189)

Peyami, tifoya yakalanıp bilincini kaybederek, kendini bilmez bir halde yatakta yatarken gördüğü hayallerden birinde, Türk düşmanı İngiliz muhabiri Mister Cook'u, Henrik Ibsen'in *Peer Gynt* oyunundaki hayaletle benzetir:

"Ne garip bir hastalıktı. İçinde uzun bir yatak olan bir uçakta korkunç bir hızla durmadan İstanbul'un üstünde uçuyordum. [...] Bir defa Harbiye Nezareti'nin meydanında kımıldanan insan gölgeleri arasından yine Mister Cook'un kafası yükseldi. Peer Gynt'deki hayal gibi gözleri ateşlendi. Yükseldi, yükseldi, kafası uçağa dokunuyordu. Ondan sonra kafamı hiç uçaktan kaldırmadım." (Adivar 2017a: 59-60)

Henrik İbsen'in dünyaca ünlü *Peer Gynt* oyununun masalsı atmosferi ve oyunda çokça geçen cinler, periler ile dolu dünya yazarın daha sonraki yıllarda kaleme aldığı *Kalp Ağrısı* romanında da geçecektir.

Cephede Peyami, şoförlerin uyumadıkları zamanlarda Xavier de Montépin'in romanını okuduklarını günlüğüne şu şekilde not alır:

"Şoförler uyumadıkları ve kumandan taşımadıkları zamanlar Xavier de Montépin'in romanını okuyorlar. Her zaman bir ses ilan ediyor:

'Gelin be! Roman başlıyor!'

Sonra 'Masum kız, çeşmân-ı kebudunu melekâne bir edayla Arman'a refederek dilhıraş bir sedayla kelama agaz etti,' diye devam ediyor." (Adivar 2017a: 149)

Halide Edib, Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da bizzat bulunmuş, cephede yaşanan hadiselerin yanı sıra askerlerin gündelik yaşantısına dair de pek çok gözlem yapma şansına erişmiş bir yazardır. Daha sonra bu gözlemlerini *Ateşten Gömlek* başta olmak üzere pek çok eserinde gerçekçi biçimde işlemiştir. Yazarın son yıllarında kaleme aldığı hatıratının ikinci cildi *Türk'ün Ateşle İmtihanı* da Halide Edib'in savaş yıllarındaki gözlemlerinin, zamanın süzgecinden geçirilerek damıtılmış bir tezahürünü teşkil eder. (Adivar 2017e)

Peyami, İhsan'ın Ayşe'ye duyduğu umutsuz aşkını ise Andersen'in *Kurşun Asker* masalına benzetir ve ona her baktığında içinde derin bir acıma duygusu yükselir:

"İhsan geceleri de sabaha kadar meşgul. Bizim küçük çadırda bir makine gibi telaşsız ve sert emirler veriyor. Ona bakarken içimde ağlamaya benzer bir tebessüm beliriyor. Ona 'Teneke Asker' diye bağırarak istiyorum. Hani Andersen'in masalında bir oyuncak teneke asker vardır. Masanın üstündeki oyuncak kıza âşık olur. Bacağı yoktur fakat tavri pek asker ve kendisi mert bir oyuncaktır. Bir gün hizmetçi kız onu kazayla sobaya atıyor. Çıkardıkları vakit teneke vücudunu küçük kalp şeklinde buluyorlar. İhsan'ı ona benzetiyorum. O da şu seyyardaki yeşil gözlü kıza âşık, onu karşığı dağdaki ateşe atacaklar, o da eriyecek ve kalp şeklinde, acı bir kalp şeklinde toprağa düşecek. Ah sevgili, çelik asker!" (Adivar 2017a: 184)

Peyami de Ayşe'ye âşıktır. Fakat Ayşe ile İhsan'ın vatanperverliğindeki ulvilik karşısında kendisini sıradan, alafranga bir hariciye memuru olarak gören Peyami, Ayşe'yi İhsan'ın daha çok hak ettiğini düşünür. Bu düşüncelerle Ayşe'nin çadırına giderek onunla konuşup, İhsan'la Ayşe'yi kavuşturmayı planlayan Peyami, zihninden geçen karmaşık düşünceler içerisinde Henry Wadsworth Longfellow'un bir masalını hatırlar:

“Akşam oluyor. Vadide çadırlar yine yandı. Siyah insan halkaları ortasında yine alevler oynuyor. Sanıyorum ki gözlerimden kaçan başak dalgaları bütünüyle karanlığa girmeden bana tuhaf bir şey söylediler, o zaman gülüyorum, Longfellow’un bir masalını söylüyorlar. Bu ne kadar acayip bir masal. Sahne Amerika’nın ilk muazzam vahşeti. İşte Sakarya Vadisi’nin ıssız, işlenmemiş sarı çölleri, siyah dağlıkları gibi bir yer. İlk gidenlerden sarı kâğıt yığınları arasında yaşayan mahcup ve genç bir kâtip var. Onun bedeni heybetli, kalbi altından, kolları çelikten silah ve kuvvet adamı olan kocaman bir dostu var. Ne güzel, ne muazzam bir insan. İkisi de aynı güzel kadını seviyorlar. Fakat mutlaka o diyarda kadınlar silah ve doğa adamını severler. Belki de her yerde öyledir. Bunu küçük kâtip biliyor ve güzel kadının yanında bir kedi kadar bile sesini çıkaramıyor. Bir taraftan güçlü dostu da yavaş yavaş üzerinde egemenlik kurduğu vahşi doğadan fazla, kadının güzel gözlerinden korkuyor. O da sevgilinin yanında dilsiz ve korkaktır. Dostuna, kâğıtlar arasında oturan çelimsiz gence diyor ki: ‘Sen git aşkımı sevgiliye söyle, sen kitaplar ve kâğıtların dilinden anlıyorsun, yanık şeyler söyle, beni istesin.’

Ve genç, benim gibi daire ve kâğıt adamı, sevgiliye gidiyor. Bir yanardağ gibi patlıyor. Tıpkı benim başak dalgalarına söylediğim gibi, karşı konulmaz bir kalp hikâyesi anlatıyor. Güzel kadın, güzel gözlerinde belirsiz tebessümle onun ta kalbine bakıyor: ‘Kendin için söyle,’ diyor.” (Adivar 2017a: 185-186)

Peyami İhsan’ın ona olan aşkını anlatmak için Ayşe’nin çadırına giderken aklına gelen bu masal karşısında kendini hain ve kötü bir adam gibi hisseder. Zira Ayşe’ye İhsan’ın aşkını anlattıktan sonra Ayşe’nin, masaldaki kadın gibi, “Kendin için söyle Peyami” diyeceğini hayal eder. Ama her şeye rağmen Peyami metanetini ve sükûnetini korumaya gayret eder.

Kalp Ağrısı (1924)

Halide Edib’in 1924 yılında yayımlanan *Kalp Ağrısı* romanı çapkın bir asker olan Hasan Bey ile modern ve ideal bir Türk kızı olarak teşekkül eden Zeyno’nun umutsuz aşkını merkeze alan bir eserdir. Romanda, Batılı bir eğitim almış olmakla birlikte kendi kültürüne de yabancılaşmamış muhafazakâr bir Türk kızı olan Zeyno’nun, Hasan Bey’e olan karmaşık duyguları merkeze alınır. Hasan Bey, Zeyno’nun yakın arkadaşı olan ve kendisine olan aşkından dolayı ölümün eşğine gelen Azize ile evlenmeye mecbur kalır. Azize’nin tedavisi için onunla birlikte yurt dışına gitmek zorunda olan Hasan Bey, İstanbul’dan ayrılmadan önce son bir kez daha Zeyno’yla görüşür. Zeyno, bu görüşmenin kendisinde bıraktığı derin izi ifade etmek için Sully Prudhomme’dan faydalanır:

“Sabahın ilk ışığına kadar süren hayatımı yazmaya muktedir değilim. Sully Prudhomme’un dediği gibi: ‘Aşktan ölenler ne cennete ne cehenneme gidebilirler. Onlar için ebediyet olmaz, onlar cennet ve cehennemi yaşamışlar ve ruhları heyecanlarına, coşkunluklarına sarf edilmiş, bitmiş, yok olmuştur.’” (Adivar 2017b: 145)

Zeyno, iç dünyasındaki çatışmalardan çok boğulduğunda, kafasını dağıtabilmek için nişanlısı Saffet’ten kendisini bir yerlere götürmesini ister. John Galsworthy’nin *Jocelyn* oyununa giderler ama bu Zeyno için daha da kötü olur çünkü sahnede adeta kendisi ve Hasan Bey’i görür:

“Döndüğüm zaman başımı ellerimin içine aldım deli gibi ‘Niçin gittim, niçin gittim?’ diye kendi kendime haykırıyordum. Sahnede dağ başında yalnız kalan iki insan; ben ve Hasan Bey’dik. Mağara birdenbire elektrik avizeli bir ovaya inkılâp ediyordu. Sonra güzel erkek çocuğun kız olduğunu keşfeden genç âşığın yüzü birdenbire değişiyor, eski esvapları üniformaya inkılâp ediyor, fotöyün arkasından gördüğü kesik saçlı başa doğru geliyor...”

Joslen'in yemini, evlenmemek için bir papazın ahdi, bu defa bir zavallı maskara kızın arkadaşına hayat hissesini, aşk hissesini terk etmesi oluyor." (Adivar 2017b: 148-149)

Zeyno Hasan Bey'e olan aşkı ile öylesine hemhâl olmuştur ki izlediği her tiyatro oyunu, sinema filmi, dinlediği her musiki parçasında kendisi ile Hasan Bey'i bulmaya başlamıştır. Bu durum Zeyno'ya büyük bir ıstırap verdiği için, bir an önce kalbini teskin etmek ister. Zeyno, üç gün boyunca bu ıstırap çekmesine rağmen üç gece üst üste *Jocelyn* oyununu izlemeye gider. Zira çektiği ıstırap, aynı zamanda içinde Hasan Bey'in aşkını yaşayabilmesine de vesiledir. Bu sebeple içindeki acıyla birlikte izlediği oyunda her seferinde kendisini ve Hasan Bey'i görmeye devam eder.

Öte yandan Hasan Bey de Zeyno ile benzer bir ruh hali içindedir. Azize, Hasan Bey ile Viyana'da geçen günlerin bütün ayrıntılarını Zeyno'ya yazdığı mektuplarla bildirir. Bir mektubunda bir akşam *Karmen* operasına gittiklerini söyleyen Azize, operayı izlerken Hasan Bey'in nasıl bir ruh haline girdiğini şu sözlerle ifade eder:

"Gece Karmen'i oynuyorlardı. Seni ne kadar hatırladık ve ihtiyarsız hep senden bahsettik. Karmen rolünü yapan (bir İtalyan artistiymiş) esmer, ince, çatık kaşlı, koyu yeşil gözlü, uzun yüzlü bir kadın. Yüzü çatkın, ateşli, daima dediğini etrafına yaptıran, tahakküm eden bir hali var. [...] Hasan'a dedim ki:

- *Bu esmer kadınların hepsi sert, hissiz, zalim oluyor, bu ne kaskatı Karmen!*
- *Benim hoşuma gidiyor. Anadolu çavuşları kadar maiyetine hâkim...*
- *Yani âşıklarına...*
- *Tabii...*
- *Sen böyle kadınlardan hoşlanır mısın, Hasan?*
- *Ben yalnız senden hoşlanırım, Azize!*

Bundan sonra artık rahat rahat seyrettim. Don Jose'yi Karmen kandırıp aldıktan sonra, Çingenelerin elinden onu kurtarmak için almaya gelen ve yalvaran, hani sarışın bir nişanlısı var, iki uzun, sarı örgülü, güzel yüzlü kız, o yalvarırken Hasan'ın gözlerinde yaş vardı." (Adivar 2017b: 160-161)

Hasan Bey de *Karmen*'i izlediği sırada, *Jocelyn*'i izlerken kendisini ve Hasan Bey'i gören Zeyno gibi, sahnede kendi aşkını görür gibidir. *Karmen*'de Zeyno'yu, Toreador'da kendisini, Don Joze'nin nişanlısında ise Azize'yi görür ve dolayısıyla opera boyunca gözyaşlarına hâkim olamaz.

Hasan Bey, bir akşam Viyana'da yasak bir ilişkiye girdiği Dora adlı İtalyan'la birlikte Henrik Ibsen'in *Peer Gynt* oyununu izlemeye gider. Tıpkı *Karmen* operasında olduğu gibi bu oyunda da Hasan Bey, sahnede adeta Zeyno ile olan aşkını görür gibi olur:

"Hasan, Per Günt'ün kalbinde, dimağında saplanmış bir çivi acılığıyla duran hayali tanıdı. Her sahne değiştiği zaman, Solveg'in sarışın ve hasretli sesi hicranını terennüm ettiği zaman, Hasan gözlerini kapıyor, kalbinde kızıl güllü, kızıl perdeli mütevazı oda canlanıyor, odada kısa saçları, yağmurdan ıslanmış, ince yanaklarına yapışmış bir genç baş kendine bakıyordu. Etrafı çürümüş koyu ve tatlı gözlerinde şimdiye kadar bir kör gibi görmediği ıstırap ve hasret vardı. Bazan alay, bazan acıma, fakat çok zaman zulümle titreyen ateş dudakların şimdi tek bir manası vardı: O kendisi terk etse bile kalbiyle unutamayan müstesna kadınların ebedî olarak bükülen dudaklarındaki şifa bulmayan acılardı." (Adivar 2017b: 172)

Hasan, oyun boyunca Zeyno'ya olan hislerinin daha net biçimde farkına varmaya başladığını anlar. Kendisini, onu en ihtiyacı olduğu anda terk edip gitmiş bir hain gibi hisseder ve kalbi utançla dolar; oyunu daha fazla izleyemeyeceğini anlayarak, Dora'dan tiyatrodan çıkmalarını rica eder. Otele döndüğünde Zeyno'ya bir mektup yazmaya karar verir. Masanın başına oturup yazmaya başladığında Halide Edib, Hasan'ın zihnindeki karışıklığı "*Prens Hamlet'in divane zihninden Ophelia'ya giden aşk teraneleri kadar karışık ve insicamsız*" olarak tasvir eder.

Sinekli Bakkal (1932)

Yazarın 1932 yılında yayımlanan *Sinekli Bakkal* romanında da Batı edebiyatının izleri görülür. Selim Paşa'nın oğlu Hilmi, Vehbi Dede'den musiki dersleri alan Rabia'yı ilgiyle takip eder. Batı'nın yoğun etkisiyle yetişmiş ve kendi kültürüne yabancılaşmış olan Hilmi, Rabia'nın eşsiz sesinin Türk musikisi ile eğitilerek heba edildiğini düşünür; Peregrini gibi Batı musikisinin ustası olan bir hoca elinde ne kadar eşsiz bir şekil alacağını hayal eder. Böylelikle bir akşam Hilmi, Rabia'nın sesini Peregrini'ye dinletmeye karar verir. Peregrini'den korkan Rabia, Hilmi'nin odasına çekinerek girdiğinde piyanonun başında Hilmi ve Peregrini'den başka Hilmi'nin iki arkadaşının daha hazır bulunduğunu görür. Batı kültürü ile hemhal olmuş gençler, o anın büyüme uygun olacağını düşündükleri, otantik bir mizansen hazırlarlar:

"Sarışın genç -Şûrâ-yı Devlet âzâsından Osman Bey'in oğlu Galip- bir rahle buldu getirdi. Şevki üstüne iki mum yaktı. Hilmi karısının odasından beyaz dantel bir baş örtüsü kaptı getirdi. Rabia'nın başına örttü. Hafız kızın beyaz çerçevesi içinde dar yüzü ile mumun titrek, beyaz alevleri arasında görününce havadaki dram kokusuna kapılan Peregrini piyanonun üstündeki lambayı kıstı." (Adivar 2005: 73-74)

Mum ışığının loşluğunda gördüğü Rabia'nın yüzünü bir Meryem Ana tasvirine benzeten Peregrini, genç kızın gözlerine dalıp gider ve kendi kendine "*Beatris, Dante'ye ilk defa böyle görünmüş olacak*" der. İtalyan müzisyenin İtalyan edebiyatının en büyük isimlerinden Dante'nin Beatris'e olan aşkını hatırlaması, Peregrini'nin Rabia'ya bu aşka benzer bir tutkuyla bağlanacağını da işaretini verir.

Peregrini, Rabia'nın sesini duyunca büyülenir. Daha sonra Rabia'yı bir kere de Vehbi Dede'nin dersinde dinleyen İtalyan müzisyen, Hilmi'ye Rabia'nın kimin kızı olduğunu sorar. "*Ortaoyununda kadın rolü yapan bir serserinin*" cevabını alınca, Peregrini'nin gözünde *Hamlet*'in soytarısı Yorick canlanır. (Adivar 2005: 81) Nitekim Peregrini'nin zihninde, arkadaşları ile sürekli ihtilalden bahseden Hilmi Bey, zengin, züppe tavırlarıyla *Hamlet*'i canlandırıyor: "*Hilmi, o gayritabii düşünen karışık kafalı âciz bir Hamlet örneğiydi. Öyle bir Hamlet ki bin bir hortlak hayali onu muayyen bir ideal için şiddete, hatta en ufak bir harekete bile sevk edemez.*" (Adivar 2005: 84)

Nejat Efendi, Vehbi Dede ve Kanarya ile alaturka musiki ile Batı musikisi üzerine yaptığı bir tartışmanın sonunda odasına dönerken aklına *Macbeth*'ten bir cümle gelir: "*Bir divanenin kendi kendine tekrar ettiği bir masal*" (Adivar 2005: 299)

Peregrini, Müslüman olup, Osman ismini alır ve Rabia ile evlenir. Evliliklerinin ilk günlerinden birinde, bir akşam yemek yerlerken dışarıdan bariton bir sesin Alfred de Musset'nin "*Ayrılmak biraz ölmektir*" şarkısını söylemeye başladığını duyarlar. Rabia, Hilmi Bey'in Dürnev'i Beyrut'a götüreceği zaman, bu parçayı karısı Sabiha Hanım'a söylediğini hatırladığını söylediğinde Osman "*Ayrılık türküsü...*" diyerek dudak bükür.

Tatarcık (1939)

Sinekli Bakkal'ın Rabia'sı ile Osman'ın evliliğinden oluşan sentezin müspet bir sonucu olarak dünyaya gelen Recep, 1939'da yayımlanan *Tatarcık* romanının ideal kahramanı olarak tezahür eder. Romanda "Yediler" olarak adlandırılan ve her biri Cumhuriyet toplumunun farklı katmanlarını ve ideolojilerini temsil eden yedi gencin hayalleri ve tercihleri üzerine kurulu romanda bir akşam hararetli bir tartışma baş gösterir. Komünizm ideolojisine inanan Safa ile Recep arasında gelişen tartışmada Recep, Safa'nın komünizme dair iddialarını çürütmeye çalışır fakat komünizmin etkisiyle materyalist bir dünya görüşünü benimsemiş olan Safa, geçmişin duygularını ve hayallerini yansıtan her türlü olguya karşı olduğunu şiddetle dile getirir. Tartışma esnasında Recep'in cümlelerini fazla edebi bulan Safa, onu İngiliz edebiyatından alınma cümlelerle kendi iddialarını çürütmeye çalışmakla itham eder ve alaya alır:

"Ben tarif filan dinlemem. Ben yeni yollarla eski softalığa doğru gidemem."

'Ben de yeni softalıkla kafamı zincirleyemem.'

[...]

'Bu da Shakespeare'den olacak... Artık bu devirde o köhne herifin köhne yazıları geçmez.'

'Okudun da mı söylüyorsun Safa?'

'Niçin okuyayım? İçindekileri bilmiyor muyum? Macbeth gibi dejenere kralların öldürdükleri rakibin hayalini ziyafet sofrasında görmeleri... Bezirgânların psikolojisi... Büyük şiirmiş, büyük nesirmiş, bunlar bana vız gelir... Ben içimdeki fikre bakarım. Bugün kurmak istediğim dünya nizamına yarar yeri var mı yok mu? Sanat mikyası da, ilim mikyası da benim için bundan ibaret.'" (Adıvar 2015: 200-201)

Komünizm ideolojisine karşı duruşu fikir yazılarında ve dönemin diğer romanlarında açık bir şekilde görülen Halide Edib'in dünya edebiyatının en büyük sanatçılarından Shakespeare ile alay eden materyalist Safa'nın düşüncelerini benimsemediği açık biçimde görülür.

Sonsuz Panayır (1946)

Batı edebiyatının en yoğun ve zengin biçimde yansıdığı Halide Edib romanı, hiç şüphesiz, ilk kez 1946 yılında yayımlanan *Sonsuz Panayır*'dır. Roman, İngiliz şair John Keats'ın mektuplarından alınmış bir cümleyle başlar: "Gelecek devrin başında duran başka ruhlar da var... Uzak bir pazaryerinden gelen kudretli uğultuyu duymuyor musunuz?" (Adıvar 2016: 11)

Romanda eleştirilerini yönelttiği, iki binler olarak adlandırılan türedi sınıfını okura tanıtırken Halide Edib, alaylı bir ifade kullanır:

"Sakin bunu Ksenofon'un on binleri gibi mütemadi fakat muntazam bir ricatle geri giden tarihî bir ordu sanmayın, çünkü bunların ileri veya geri yürüyüşleri akla hayret veren bir sıçrayıştan ibarettir. Onları yediler, dokuzlar, kırklar gibi mübalağa edilmiş ermişler zümresi diye de düşünmeyin, çünkü onların erdikleri şey hiç de dervişin muradı değildir. İki binler, bir rivayete göre Taksim'den Şişli'ye yayılan; bir rivayete göre Kadıköy ve Adalar da dâhil bütün İstanbul'a çalın satan milyonerlerin etiketidir." (Adıvar 2016: 24)

Romanın farklı bölümlerinde Shakespeare'e çeşitli göndermeler mevcuttur. Romanın başkahramanı Ayşe, çok para kazanmak ve üst sınıfa mensup olmak hayalini kuran modern bir Türk kızıdır. Bu hevesle çocuklarına ders vermek üzere evlerine gitmeye başladığı Bolluk ailesi, ona hiç tanımadığı hayatları gözlemlene ve tercihini yapma fırsatını verecektir. Bollukların evi Şaş-Bak Pavyonu'nun arka kapısına bakmaktadır. İki binlerin eğlence anlayışını görmesi için Ali

Bey, Ayşe'yi bir akşam buraya götürmeyi teklif eder. O sırada çocuklar da bazı geceler pavyonun arka kapısına bağlanan bir eşeğe duydukları sevgiyi anlatmaya başlarlar. Behire Bolluk, Müfide'nin eşekten bu kadar heyecanla bahsettiğini görünce Shakespeare'in ünlü eserine göndermede bulunarak, "*Müfide sen Yaz Gecesi Rüyası'nda eşeğe gönül verene benziyorsun,*" diye güler. (Adivar 2016: 36)

Pavyonda eşeğin sahneye çıkmasını beklerlerken Süleyman Bolluk, Ayşe'ye eşeğin sahnede nasıl bir gösteri yapacağı hakkında "*Evet, doktorlara hücum moda olalı, bu eşek Kayserili bir doktorun, eşek üstünde köyleri dolaşarak doktorluğu nasıl istismar ettiğini gösteren bir numara yapar. Doktor eşeğin üstünde, doktor geliyor, diye bağırır. Heybesinde bin derde deva bir ilaç, iğne, makine, hap, şurup vesaire...*" (Adivar 2016: 53) diye malumat verirken; Behire Bolluk, Süleyman Bolluk'un anlattıkları karşısında İngiliz oyun yazarı Ben Johnson'un piyeslerini hatırlar.

Ayşe, Uzman Palas'ta devrin modası gereğince bir ruh çağırma seansı düzenlendiğine şahit olur. Bolluk ailesiyle birlikte Uzman Palas'a ilk kez adımını atan Ayşe, çevresini dikkatle gözlemler. Bolluklar, geldiklerinde, odalardan birinde yeşil çuha kaplı masalarda diğer konuklar dörderli dörderli kâğıt oynamaktadırlar. Ayşe'nin gözü Üftade Hanım'a ilişir ve aklına *Macbeth* gelir: "*Üftade Hanım'ı Macbeth cadılarının kuru pençelerini hatırlatan; uçlarına birer kırmızı böcek yapıştırılmış gibi duran boyalı tırnaklı elleri, ömrü kumar masalarında geçenlerin hokkabazvari sürat ve maharetiyle kâğıt karıştırıyordu.*" (Adivar 2016: 210)

Ruh çağırma seansında Şermin ile Nermin, bir Kızılderili ruhunun geldiğini söylerler, ruh çağırma seansının tamamen mizansen olduğunu düşünen Bolluk ailesi, bu işi anlamlandırmaya çalışırken Behire Bolluk'un aklına Şermin ile Nermin'in Longfellow'un "*The Song of Hiawatha*" şiirini okudukları gelir:

"*Behire Bolluk, 'Buldum, buldum!' diye ellerini çırpı. 'Deminden beri Amerikan yerlisi numarasının nereden çıktığını düşünüyordum. Şimdi buldum. Şermin'le Nermin, Longfellow'un 'Hiawatha' şiirini okuyorlar. Müfide'ye bu şaire ait resimler olup olmadığını sormuşlar. Belki çocukların da bu oyunda parmağı var.'*" (Adivar 2016: 223)

İyi bir eğitim almış ve Batı kültürünü iyi özümsemiş olan Behire Bolluk, çevresindeki hadiseleri hep iyi bildiği İngiliz edebiyatından örneklerle somutlaştırır. Bunun bir başka örneği romanın sonlarında tezahür eder: Ayşe, Firuzan Tıngır'ı Burhan Körbalta'nın mizacının olumsuz bir ters örneği olmakla suçladığında, Firuzan Tıngır'ın verdiği "*Yanıyorsunuz Ayşe Hanım. Biz Burhan'la iki ikiz gibi birbirimize benzeriz. İkimizin de gayesi birdir... O da, ben de daha iyi bir dünya peşindeyiz.*" cevabı üzerine Behire Bolluk yine İngiliz edebiyatını hatırlar: "*Huxley'nin 'Eyi Yeni Dünya'sı gibi mi?'*" (Adivar 2016: 317) Nitekim Aldous Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya* romanı dünya edebiyatının en çarpıcı distopya örneklerinden birini teşkil eder. Bu bakımdan Behire Bolluk'un verdiği cevap son derece imalıdır. 1932'de yayımlanan *Cesur Yeni Dünya* romanı Halide Edib'i etkilemiş İngiliz edebiyatı örneklerinden biridir. Nitekim yazar, bu roman yayımlanmadan yıllar önce Ayin Tura adlı bir yetimhaneyi ıslah etmek üzere Lübnan'da bulunduğu sırada kimsesiz çocukların durumunu gözlemlerken aile kurumunun önemini idrak eder. Halide Edib, *Mor Salkımlı Ev*'de bu düşüncesini şu şekilde dile getirir:

"*İnanamıyorum ki ne kadar ileri olursa olsun insanîyet aile yuvasının ve ananın yerini tutabilecek bir şey bulamamıştır. Ne kadar fennî usullere tâbi olarak işlerse işlesin, hiçbir müessese onların yerini tutamıyor. İnanıyorum ki eğer aile sisteminin yerini tutabilecek resmî bir sistem*

bulunsa ve tatbik edilse, mutlak insan cinsinin hüviyetinde esaslı bir değişme olacak ve bu değişme daha iyi değil, daha çok fena olacaktır." (Adivar 2007: 320)

Nitekim yazar, yıllar sonra yayımlanan *Cesur Yeni Dünya* romanının bu tür bir değişmenin insanlığı ne garip bir hale sokacağını karikatürize ettiğini belirtir.

Ayşe, çalışmaya başladıktan sonra kadınların çalışmasından rahatsızlık duyan amiri tarafından sürekli hor görülür. Bir gün amiriyle giriştiği bir tartışmada, amirinin *"Burada yalnız amirler, yalnız mevki sahipleri düşünür, anladınız mı bayan?"* demesi üzerine Ayşe'nin aklına yine Shakespeare gelir:

"Vaktiyle Hamlet, intihardan sonraki meçhulden ürkerek, 'Liyakat ehlinin liyakatsizler tarafından tezyifine; mevki sahiplerinin (amirlerin) hakaretine...' tahammül etmişti. Ayşe bunlara bu akşam ayak basacağı apartmanın yolundaki taşlar ve dikenler diye tahammül ediyordu." (Adivar 2016: 285)

Romanın modern bir derviş gibi çizilen kahramanı Ali Bey'in babası bir paşadır, annesi ise devrine göre iyi eğitim görmüş, okur bir yazar kadın olması bakımından dikkat çeker. Nitekim ailesi öldükten sonra Ali Bey, bilhassa annesinin kütüphanesinde mevcut kitaplara gözü gibi bakar, kimseye vermez. Bu kitaplar içerisinde Hüseyin Rahmi'nin romanları, *Muhammediye*, *Ahmediye*, *Kur'an-ı Kerim* ve *Mesnevi* tercümesinin yanı sıra Alexandre Dumas tercümeleri de mevcuttur.

Ali Bey de Batı kültürünü ve edebiyatını iyi biçimde özümsemiş bir modern Türk tipi olarak sosyete hayatında karşılaştığı hadiseler karşısında zaman zaman aklına Batı edebiyatından örnekler gelir:

"Felix'in Paris'te ekseri tekrar ettiği Shelley'den iki mısrayı hatırladı: 'Hayat, alacalı bir cam kubbe gibi ebediyetin beyaz nurunu lekeliyor.' Bu alaca cam kubbenin altındakiler oradan ayrılmamak için hayatta katlanamadıkları şey yok. Mutlak bu alaca kubbenin akıl sır ermeyen bir ömrü var. Öyle olmasa neden bu akla sığmayacak kadar karışık, kalabalık İstanbul'un sinsî sükûnunu bırakıp Beyoğlu Caddesi'ni sel gibi basacaktı?" (Adivar 2016: 357-358)

Ayşe, sayelerinde yakından tanıma fırsatı bulduğu sosyete hayatını gözlemledikçe Bolluk ailesi ile Safitürk ailesi arasında büyük bir rekabet olduğunu fark eder. Ancak bu yeni tanıdığı dünyada meseleler arasındaki karmaşıklığı anlamlandırmaya çalışmak Ayşe'nin kafasını yormaktadır. Yazar, Ayşe'nin çözmeye çalıştığı sosyete hayatındaki karmaşık ilişkiler ağını çözenin güçlüğüne şu sözlerle ifade eder:

"Bu yeni hayat ne iç içe ne karışık hislerin, menfaatlerin, rekabetlerin çatıştığı bir yerdi! Üstü kuru laf, altı acı, rahatsız, istikameti ve faydası bilinmeyen bir çarpışma! O kadar teferruat, hem de o kadar değişen teferruat hâkimdi ki, bu hayatı yakalayıp romana sokmak değil Ayşe'ye, belki Balzac gibi, Dickens gibi romancılara nasip olamazdı." (Adivar 2016: 284)

Ayşe ile evlenmek isteyen Burhan, Ayşe'nin sosyete muhitlerine fazlaca girip çıkmasıyla bozulacağından endişe eden amcası Ali Bolluk'un içindeki şüpheleri gidermek isterken kendini Don Kişot'a benzetir: *"Ayşe Hanım'ın, Taksim'in fesat ocağına girdiğini takdir ediyorsun değil mi amca? Fakat ben varken merak etme. Ben bu tarafın bütün tehlike işaretlerini ezberden öğrendim. Şimdilik ben bir modern Don Kişot olacağım, icap ederse değirmenlerle dövüşüp onu tehlikeden koruyacağım..."* (Adivar 2016: 297)

Romanın ressam kahramanı Ferdi Uysal, toplumdaki dejenere ve türedi tipler ile sanat vasıtasıyla kurduğu ilişkileri ve onlara dair gözlemlerini günlüğüne sık sık not eder. Zenginlerin

hayatına dair dinlediği hikâyeler ise ona bazan Moliere'in oyunlarını hatırlatır: “*Açıkgöz kulağıma öyle şeyler fısıldadı ki ağızım açık kaldı. Güya bütün büyük ve küçük milletlerin gizli servis bütçeleri bu herifin elindeymiş... Adeta Moliere'den bir komedi pasajı tekrar ediyor gibi geldi.*” (Adivar 2016: 132)

Akile Hanım Sokağı (1958)

1958 yılında yayımlanan Akile Hanım Sokağı, başkişi Nermin'in ağzından anlatılır. Dolayısıyla gelişen hadiseler Nermin'in gözünden okura akseder. Nermin, küçük yaşta annesini ve babasını kaybettiği için teyzesi ve eniştesinin yayında büyür. Eniştesi Samim Bey elçi olduğu için Nermin de yurtdışını iyi biçimde tanıma fırsatı bulmuş, Batı tarzı eğitim almış, İngilizceyi ve İngiliz kültürünü çok iyi bilen bir Türk kızıdır. Bu doğrultuda Nermin'in hayata bakışı biraz da Batı kültürünün süzgecinden geçmek suretiyle yapılır. Nitekim hariciyecî Tarık Bey ile on beş yıldır evli olan ve Ankara'ya yerleşen Nermin, Tarık Bey Roma'ya giderken ilk defa olarak Nermin'i götürmek istemediği için, kocasını İstanbul'da, eniştesi ile teyzesinin evinde beklemeye karar verir. İstanbul'a geldiğinin ertesi günü sıkılmaya başlayan Nermin, vakit geçirmek için sokaktaki hayatı gözlemlerken gözü karşıdaki kırmızı konağa takılır. “Akile Hanım Konağı” olarak bilinen bu konağı incelerken, Nermin'in gözünde *Romeo ve Juliet* sahnesi canlanıverir:

“Konağın iç kapısına iki tarafı mermer merdivenli, gene bir mermer sahanlıktan giriliyor. Üstü kapalı, etrafını asmalar süslemiş. Ortasında henüz söndürülmemiş yeşil bir fener duruyor. Bahçeye bakan tarafında, demir parmaklıkların yeşil yapraklı örtüleri arasında bir genç kız durduğunu tahayyül edebilirsiniz... Çünkü bu yer insana Romeo-Jülyet piyesindeki Jülyet'in kameriyesini hatırlatıyordu.” (Adivar 2017c: 50)

Teknik Üniversite'yi bitirdikten sonra yıllarca yurtdışında çalışan ve Türkiye'ye döndükten sonra bütün müteahhitlerce aranan bir mühendis haline gelen Sadi Arslan da fırsat buldukça çeşitli ev toplantılarına katılarak çevresindekileri gözlemler ve bu toplantılarda modern Türk toplumunun çarpıklıklarına dair anlatılan dedikoduları hatıratına not eder. Bu toplantılardan birinde mahallenin dedikoducusu İfakat Hanım'ın mahallede olup biten çarpık ve ahlak dışı ilişkilerine dair anlattıkları ise Sadi Bey'in aklına James Joyce'un *Ulysses* romanını getirir:

“Bilmem neden, ben James Joyce'un vaktiyle İngiltere'de men edilen, kendisinin de Fransa'da yaşamasına sebep olan, galiba Türkçe'ye de tercüme edilmiş bulunan Ulysses adlı meşhur romanını hatırladım. Evet, kıyamet alâmeti sadece atom bombası değil. Atom bombası nihayet dünyaya son verir, fakat bu umumileşen, hayvaniyete doğru giden hayat tarzları, medenî nizam denilen vaziyeti bozacak. İnsanlar tekâmül sahasında nasıl hayvaniyetten zahiren olsun ayrılmışlarsa, şimdi tekâmül sona erdiği için hayvaniyete dönecekler.” (Adivar 2017c: 197)

Akile Hanım Sokağı romanından sonra Batı edebiyatı izlerinin romanlarına eskisi gibi yansımadağı çok net biçimde görülür. Yazarın ömrünün son yıllarında kaleme aldığı bu romanlarda Batı edebiyatına dair yazar ve metinlerin sadece birer isimden, okunan bir kitaptan ya da bir tiyatro oyunundan ibaret olduğu dikkat çeker.

Kerim Usta'nın Oğlu (1958)

Çerkes asıllı bir vatansever olan ve Milli Mücadele yıllarında çetecilik yapan muhallebici Kerim Usta'nın oğlu Doktor Kasım'ın kendi yazdığı hayat hikâyesinden ibaret olan ve ilk kez 1958 yılında yayımlanan *Kerim Usta'nın Oğlu* romanında Fransız yazar Alexandre Dumas ve İngiliz filozofu Bertrand Russell'in bahsi geçer.

Kadınlarla münasebetinin ilk kez lise yıllarında başladığını yazan Doktor Kasım, lise son sınıfta edebiyat hocalarının öncülüğünde birkaç arkadaşıyla *Kamelyalı Kadın* oyununu sahneye koymaya karar verdiklerini, kendisini de “Armand” rolüne uygun bulduklarını söyler. Bu vesileyle Marguerite rolünü alan Sultan’la nasıl sevgili olduklarını anlatır.

Doktor Kasım, tıbbiyede okurken bir yandan para kazanmak için çalışmaya başladığı Medrano Sirki’nde gişede otururken iş aramaya gelen bir genç kızla münasebetini aktarır. Kız işe başladıktan sonra onunla yakınlaşmak isteyen Kasım, kızın kitap okuduğunu görüp, ne okuduğunu sorunca kız, elindeki İngilizce kitabı Kasım’a uzatır. Kitap, Bertrand Russell’ın felsefeye dair bir eseridir. Kasım kısa bir süre sonra kızın konuşmalarından onun bir sosyalist olduğunu anlar ve ona karşı temkinli davranmaya başlar.

Sevda Sokağı Komedyası (1959)

Halide Edib’in 1959 yılında yayımlanan romanı *Sevda Sokağı Komedyası*’nın kahramanı Leylâ, bir gece Milton’un *Kaybolan Cennet*’ini okur, bir yandan da yaşlı kocası Macit’e Âdem ile Havva’nın cennetten nasıl kovulduklarını anlatır. (Adivar 2011:106)

Çaresaz (1961)

Halide Edib’in 1961’de yayımlanan son romanı *Çaresaz*’da Batı edebiyatına dair Dante ve Shakespeare isimleri yer alır. Romanın başkahramanı Mediha ile Münir, ilk tanıştıklarında yazarlık yönlerinin ortak olduğunu öğrenerek edebiyat üzerine sohbet başlarlar. Münir neler yazdığını anlatmaya başlayınca sohbet şu şekilde gelişir:

“*Bir cehennem meskûnuna, isterseniz mahkûmuna deyiniz, âşık olan bir meleğin manzum hikâyesi.*”

‘*Siz Dante’nin ‘Cehennem’ini okudunuz mu?*’

‘*Evet ama ondan ilham almadım.*’

‘*O halde nereden?*’

‘*Kendimden, yani cehennemdeki mahkûm benim. Orada yanarken yahut da soğuktan donarken gönlümü bir melek teskin etsin istiyorum.*” (Adivar 2017d: 21)

Münir Bey’e bakmak üzere işinden ayrılan ve evde özel İngilizce dersleri vermeye başlayan Mediha, derse yeni katılan gencin bilgisini yoklamak üzere İngiliz edebiyatında en çok kimi sevdiğini sorup, “Shakespeare” cevabını alınca Mediha, *Hamlet*’ten parçalar okumaya başlar. “*Olmak veya olmamak, işte mesele bu*” diye başlayan kısmı okurken ise, adeta kendi iç dünyasının karmaşasından kaynaklı olarak, kelimeler adeta ruhunun derinliklerinden gelir.

Sonuç

Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile birlikte yüzünü tam anlamıyla Batı’ya dönen Türk aydınları, Batı kültürünü, sanatını ve bilimini bu dönemden itibaren yakından takip etmeye başlarlar. Batı edebiyatına dair ilk örnekler de tercüme vasıtasıyla Türk edebiyatına bu dönemden itibaren yansımaya başlar. Tanzimat Dönemi’nde Batılı bir tür olarak edebiyatımızda önce tercüme, kısa bir süre sonra da telif örnekleri görülmeye başlanan roman türü, Türk okurunun en sevdiği tür olarak öne çıkar. Dönemin siyasi ve sosyal atmosferine de çok uygun olduğundan dolayı Fransız romantizminin derin izleri bu dönemden itibaren Türk edebiyatında etkili olur. İlerleyen yıllarda Batı edebiyatını daha sistemli biçimde kavramaya başlayan yazar ve şairler üzerinde ise realizm, natüralizm gibi akımlar romantizmin yerini almaya başlar.

Halide Edib, Milli Edebiyat Dönemi'nden itibaren, ölümüne kadar kaleme aldığı eserleriyle Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olur. Özellikle Tanzimat yıllarından başlayarak, Türk toplumunun en temel meselelerinden biri haline gelen Doğu-Batı meselesine, o zamana kadarkilerden farklı bir bakış açısı geliştiren Halide Edib, Doğu ile Batı kültürünü hem kendi bünyesinde hem de eserlerinde sentezlemeyi başarabilen önemli bir şahsiyettir. Onun bu senteze ulaşabilmesinde, küçük yaşlarından itibaren aldığı eğitimin rolü oldukça büyüktür. Yazar, iyi bildiği Batı edebiyatını romanlarına da çeşitli biçimlerde yansıtır.

Çalışmada Halide Edib'in romanlarına Batı edebiyatının yansımalarına dair tespit edilen olgular maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

1. Romanlardaki kahramanlara genel olarak bakıldığında gerek kadın kahramanların gerekse erkek kahramanların çoğunlukla Batı tarzı eğitim aldıkları ve Batı kültürünü, sanatını iyi bir biçimde özümstedikleri görülür. Bu doğrultuda kahramanlar, çevrelerinde gelişen hadiselerle Batılı bir perspektiften bakmayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Gelişen olaylar karşısında kahramanların aklına okudukları ve etkilendikleri eserlerden sahneler gelir ve durumu, o romandaki sahneden anladıkları biçimde yorumlarlar.

Seviye Talip'te Fahir, kendisini *Antonius ile Kleopatra*'nın kahramanı Antonius ile bağdaştırır. Roman boyunca imkânsız aşkı ile bu tragedyaya arasında bağ kurmaya devam eder. *Ateşten Gömlek*'te Peyami, yıllar sonra ilk kez gördüğü Ayşe'nin yüzünü incelerken aklına Oscar Wilde'n bir tasviri gelir. Batı edebiyatını iyi bilen ve İstanbul'un işgaline kadar da alafranga biçimde yaşamayı sürdüren Peyami, cephede geçirdiği günlerde de çevresindeki hadiseler karşısında hep Batı edebiyatını hatırlar: İhsan'ı Ayşe'ye olan aşkıdan dolayı "Kurşun Asker"e benzetmesi, onların arasını yapmak üzere Ayşe ile konuşmaya giderken Longfellow'un bir masalını hatırlayarak, içinde bulunduğu durum ile masalı bağdaştırması buna örnek teşkil eder. *Kalp Ağrısı*'nda Zeyno, *Jocelyn*'de; Hasan ise önce *Karmen*'de, ardından *Peer Gynt*'de kendi aşklarını görürler. *Sonsuz Panayır*'da Ayşe, yaşadığı hadiseler karşısında iyi bildiği İngiliz edebiyatını ve bilhassa Shakespeare'i sık sık hatırlar. Behire Bolluk, çevresinde gerçekleşen her hadise karşısında İngiliz edebiyatından çeşitli sahneler hatırlar. *Akile Hanım Konağı*'nın modern ve Batı kültürüyle hemhal olan mühendis kahramanı Sadi Bey, mahallelerinde dönen çarpık ilişkilere dair dedikoduları duyduğunda gözünün önünde James Joyce'un *Ulysses*'i canlanır.

2. Tanzimat'tan itibaren, dönemin dış politikaları ile de doğrudan alakalı olmak suretiyle, Türk yazarları yoğun bir biçimde Fransız edebiyatına yönelirler. Bu da 19. yüzyılda Türk edebiyatında Fransız edebiyatının ve bilhassa Fransız romantizminin etkisini büyük ölçüde artırır. Halide Edib ise aldığı eğitim dolayısıyla Fransız edebiyatından ziyade İngiliz edebiyatına yönelmiş sanatçılarımızdandır. Bu durum, onun romanlarına da yansır. Ekteki tabloda da açık biçimde görüleceği üzere, yazarın romanlarında İngiliz yazar ve şairlerinin bahsi daha çok geçer. Küçük yaşlarından itibaren, babasının etkisiyle, İngiliz tarzı bir eğitim alan Halide Edib'in roman kahramanları da yazar ile aynı doğrultuda eğitim alırlar. Dolayısıyla kahramanların hayata bakış ve algılayış biçimlerinde İngiliz kültür ve sanatı ağırlıklı biçimde etkili olur. Aşağıdaki tablo incelendiğinde Halide Edib'in romanlarında 12 farklı İngiliz yazarının/şairinin zikredildiği, buna karşılık Fransız edebiyatından 8 farklı yazar/şairin isminin geçtiği açık biçimde görülür.

3. Halide Edib'in romanlarında en çok bahsi geçen yazar ise, hiç şüphesiz, Shakespeare'dir. Halide Edib, Shakespeare'in kendisi üzerinde ne kadar büyük bir etkisi olduğundan hem hatıratında hem de muhtelif yazılarında bahseder. Aşağıdaki tablo incelendiğinde, çalışmada Batı edebiyatının izleri tespit edilen 11 romanın 8 tanesine Shakespeare'in yansıdığı görülür.

Shakespeare'in eserleri içerisinde en çok bahsi geçen eser ise *Hamlet*'tir. *Handan*, *Kalp Ağrısı*, *Sinekli Bakkal*, *Sonsuz Panayır* ve *Çaresaz* romanlarında *Hamlet*'in bahsi farklı biçimlerde geçer. *Hamlet* dışında Shakespeare'in Halide Edib romanlarında bahsi geçen diğer eserleri *Antonius ile Kleopatra*, *Machbeth*, *Romeo ve Juliet* ile *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'dır.

4. Halide Edib'in romanlarına Batı edebiyatının yansıyış biçimlerindeki çeşitlilik ve yoğunluk, onun eserlerini metinlerarasılık araştırmalarının da bir konusu ve dolayısıyla zengin bir malzemesi haline getirir.

Halide Edib, aldığı eğitimin etkisiyle Türk toplumunun en büyük meselelerinden biri olan Doğu-Batı meselesini bir çatışma unsuru olmaktan çıkararak senteze ulaştırmayı başarabilmiş bir sanatçıdır. Batı kültür ve edebiyatını küçük yaşlarından itibaren özümseyen ve kendini bu yolda sürekli olarak geliştirmeye devam eden Halide Edib, kahramanlarına da kendisinininkine benzer bir perspektiften bakılabilmıştır.

Kaynakça

- Adivar, Halide Edib. *Seviye Talip*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1987.
- _____. *Handan*. İstanbul: Atlas Kitabevi, ty.
- _____. *Sinekli Bakkal*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2005.
- _____. *Mor Salkımlı Ev*. İstanbul: Can Yayınları, 2007.
- _____. *Sevda Sokağı Komedyası*. İstanbul: Can Yayınları, 2011.
- _____. *Kerim Usta'nın Oğlu*. İstanbul: Can Yayınları, 2012.
- _____. *Tatarcık*. İstanbul: Can Yayınları, 2015.
- _____. *Sonsuz Panayır*. İstanbul: Can Yayınları, 2016.
- _____. *Ateşten Gömlek*. İstanbul: Can Yayınları, 2017a.
- _____. *Kalp Ağrısı*. İstanbul: Can Yayınları, 2017b.
- _____. *Âkile Hanım Sokağı*. İstanbul: Can Yayınları, 2017c.
- _____. *Çaresaz*. İstanbul: Can Yayınları, 2017d.
- _____. *Türk'ün Ateşle İmtihanı*. İstanbul: Can Yayınları, 2017e.
- Akyüz, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2013.
- Argunşah, Hülya. "Milli Edebiyat", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. İstanbul: Grafiker Yayınları, 2007.
- Enginün, İnci. *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
- Enginün, İnci. "Halide Edib'in Eserlerinde Amerikalılar", *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- Enginün, İnci. *Türkçede Shakespeare*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.
- Özdemir, Serkan. *Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Alt Metinler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Perin, Cevdet. *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*. İstanbul: Pulhan Matbaası, 1946.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2003.

EK

ESER	YAZAR	ÜLKE
Seviye Talip (1910)	Shakespeare	İngiltere
	Dante	İtalya
	Eflatun	Antik Yunan
Handan (1912)	Paul Bourget	Fransa
	Charles Dickens	İngiltere
	Shakespeare	İngiltere
	Clifford	İngiltere
Ateşten Gömlek (1923)	Oscar Wilde	İngiltere
	Xavier de Montépin	Fransa
	Henrik Ibsen	Norveç
	Hans Christian Andersen	Danimarka
	Henry Wadsworth Logfellow	A.B.D.
Kalp Ağrısı (1924)	Sully Prudhomme	Fransa
	John Galsworthy	İngiltere
	Prosper Mérimée	Fransa
	Henrik Ibsen	Norveç
	Shakespeare	İngiltere
Sinekli Bakkal (1936)	Dante	İtalya
	Shakespeare	İngiltere
	Alfred de Musset	Fransa
Tatarcık (1939)	Shakespeare	İngiltere
Sonsuz Panayır (1946)	John Keats	İngiltere
	Ksenofon	Antik Yunan
	Shakespeare	İngiltere
	Ben Johnson	İngiltere
	Cervantes	İspanya
	Alexandre Dumas	Fransa
	Moliere	Fransa
	Henry Wadsworth Longfellow	A.B.D.
	Honore de Balzac	Fransa
	Charles Dickens	İngiltere
	Aldous Huxley	İngiltere
Percy Bysshe Shelley	İngiltere	
Âkile Hanım Sokağı (1958)	Shakespeare	İngiltere
	James Joyce	İngiltere
Kerim Usta'nın Oğlu (1958)	Alexandre Dumas	Fransa
	Bertrand Russell	İngiltere
Sevda Sokağı Komedyası (1959)	Milton	İngiltere
Çaresaz (1961)	Dante	İtalya
	Shakespeare	İngiltere

Tablo: Halide Edib'in romanlarına yansıyan Batılı yazar ve şairler

POLITICAL COMMUNICATION AND DELIBERATIVE DEMOCRACY: A SYSTEMIC APPROACH

Çisem GÜNDÜZ ARABACI*

ABSTRACT

Political communication researches' focal point has been moved towards internet based platforms with the transformation of media domain in accordance with flourishing information and communication technologies. Especially new internet-based communication platforms influence citizen participation –either positive or negative way- and this new form of participation as a knock-on effect paves the way for rearrangement relationships between citizen, media and political actors. When the issue comes to citizen participation, it becomes inevitable not to talk about legitimacy of decisions which is a two sided phenomenon: on the one side citizens and on the other side political actors/decision-makers. Deliberative democracy can be defined as a specific way of communication which aims to foster democratic decision-making processes through citizen participation. There is close relationship between deliberative democracy and political communication because each of them takes group, interpersonal, intercultural communication as core elements of their study areas. Moreover, examining both of them needs a holistic and inclusionary approach. Because media researches have challenges while they encounter with democracy and citizen participation. This paper argues that, a systemic approach can be applied to political communication research which has commonalities with deliberative democratic literature in terms of focusing on new interaction platforms and their context dependent functioning mechanism. While arguing this, abstaining from going into deep discussions concerning democratic values from a context dependent approach, first political communication concept will be put on table with its impact upon citizen participation than deliberative democracy and political communication common points will be displayed and in the third part reasons of why a systemic approach is needed for research design of deliberative democracy and political communication will be examined as a road for further researches.

Keywords: Political Communication, Deliberative Democracy, Media, Systemic Approach.

SİYASAL İLETİŞİM VE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ: SİSTEMİK YAKLAŞIMLA

ÖZ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin medya içeriğini zenginleştirilmesi ve dönüştürmesiyle birlikte siyasal iletişim araştırmalarının odak noktası internet temelli platformlara doğru kaymıştır. Yeni internet tabanlı iletişim platformları vatandaş katılımını – pozitif ya da negatif yönde – etkilemekte ve bu yeni katılım şekilleri zincirleme bir etki yaratarak vatandaş, medya ve siyasal aktörler arasındaki ilişkinin de yeniden düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Konu vatandaş katılımına geldiğinde, meşruiyet kavramından bahsetmek kaçınılmazdır. İki yönlü bir fenomen olan meşruiyetin bir ucunda vatandaş diğer ucunda siyasal aktörler ve karar alıcılar yer almaktadır. Bu noktada müzakereci demokrasi, vatandaş katılımı dolayısıyla demokratik karar alma sürecini teşvik eden kendine has bir iletişim olarak tanımlanabilir. Müzakereci demokrasi ve siyasal iletişim arasında da yakın bir ilişki vardır; her ikisi de grup içi iletişimi, kişilerarası ve kültürlerarası iletişimi temel çalışma alanları olarak ele almaktadırlar. Bununla birlikte her ikisi de araştırma yöntemi olarak kapsayıcı ve bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Zira yeni medya çalışmaları demokrasi ve katılım konularını ele almak konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Bu çalışma, müzakereci demokrasi alanına uygulanabilir olan sistemik yaklaşımın, bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duyan siyasal iletişim çalışmalarına da uygulanabilir olduğunu öne sürmektedir. Demokratik değerlerle ilgili derin tartışmalara girmekten kaçınılarak, ilk olarak siyasal iletişim kavramı ve bu kavramın vatandaş katılımı üzerindeki etkileri sonrasında müzakereci demokrasi ve siyasal iletişimin ortak noktaları ve üçüncü kısımda da sistemik yaklaşımın neden gerekli olduğu ve sonraki araştırmalara yöntem olarak nasıl yön verebileceği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Müzakereci Demokrasi, Medya, Sistemik Yaklaşım.

* Dr., İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi, ORCID: 0000-0002-0022-2290.

Introduction

Graber and Smith (2005: 479) mention that political communication “encompasses the construction, sending receiving and processing of messages that potentially have a significant direct or indirect effect on politics. The message senders or message receivers may be politicians, journalists, members of interest groups, or private, unorganized citizens”. In another saying the political communication studies focus on interaction between political actors, institutions, citizens and news media. These interactions are being occurred through symbols and messages that create impact on political systems (Jennings & Zillmann, 2008: 217). Katrin Voltmer (2006: 6) defines political communication as a “system of dynamic interaction between political actors, the media and audience members, each of whom is involved in producing, receiving and interpreting political messages”.

It can be argued that there is a mutual relationship between political system and political communication; it means that not only political communication is being shaped by political system but also political system can be re-formed by methods of political communication. Moreover, citizens are not passive actors in political systems. As Voltmer (2006) mentions citizens are actively participating producing, interpreting and constructing political messages. For these reasons, political communication needs a holistic and inclusionary perspective which embraces contextual dynamics and citizens as important actor of political communication. While citizens produce political messages they become more inclined to transmit their messages to decision-makers and new communication technologies provide them such opportunity. At that point political communication researches and deliberative democracy researches close up for the reason that deliberative democracy focus on citizens’ participation to decision-making process especially concerning public affairs. Thus they need together an inclusionary approach in order to deal with contextual dynamics as well. As mentioned this paper does not aim to display which conditions are ideal for deliberative democracy – in normative terms- and how new political communication channels are suitable for deliberation and democratic functioning. But this paper tries to discuss, why a systemic approach can be applied to political communication and deliberative democracy. The first section will try to display impact of new internet based platforms on citizen participation, the second section will mention commonalities between political communication and deliberative democracy and the third section will be a long conclusion concerning systemic approach as a road to further researches.

1. Political Communication and Citizen Participation

McNair (2001: 4) defines political communication as “a subset of all political discourses thus not only verbal or written statements but also visual means of signification such as dress, make-up hairstyles, all those elements of communication constitute a political image and identity”. Nimmo and Swanson (2004, p. 93) mention that “the political communication studies focus generally on strategic uses of communication and its effect on public’s political attitude and behavior, such as rhetorical analysis of political speeches, studies of media coverage of political events, and studies of political advertising”. Thus the important point is that messages should have impact on perceptions of individuals, their behaviors and beliefs, concerned groups, institutions and environment in which they exist (Yang, 2004).

Kaid (2004: xii) displays a detailed historical development process concerning political communication in his book ‘Handbook of Political Communication Research’. She mentions that “the emergence of political communication research can be traced back to Plato’s work in ancient

Greece but as a cross-disciplinary field its emergence is started in 1950s” (p. xii). It was labeled as a subfield of communication until 1973. The date is important in terms of the acceptance of political communication as a distinct field of inquiry by the establishment of Political Communication Division of the International Communication Association.

Blumler and Kavanagh (2010, p. 213) argue that as a field political communication has changed with transformation in the societies and media. They mention that, paths to political communication have multiplied and become more complex and also the power relations among key message providers and receivers are being re-arranged. After the first and second transformation phases, political communication concept –first phase was marked by a party dominated political system so to say parties are the mere source of initiatives and social reform; in the second phase which was in 1960s, nationwide television was the only medium for political communication and this period affected relationship between citizens and political parties- has been entered a new era. And we are now “in the third age which is marked by the proliferation of the main means of communication, media abundance, ubiquity, reach and celerity”.

Ercan et al. (2019: 20) argue that the term ‘communicative plenty’ is useful to identify this new period in which people have chance to reach quite a lot information and communication opportunity not only in digital platforms but face-to-face as well. Political communication has been passed through a transformation period and communication and information technologies play an important role in reforming nature and location of contemporary political communication (Ercan, Hendriks, & Dryzek, 2019). For instance Twitter, Facebook, Blogs are new communication spaces in addition to conventional political communication places (Allen & Light, 2015). These new platforms are being witnessed to deliberative discourses and practices as well and for this reason they can be examined from a deliberative democracy perspective in accordance with political communication literature. . “Not all these spaces are new; but what is new is their increasing density” (Ercan et al., 2019: 20). And this density necessitates using deliberative democracy as a theoretical framework.

It can be argued that, communicative plenty, new communication channels and spaces contribute to interconnect different parts of society and pave the way for interaction between political decision-makers and citizens (Paletz & Lipinski, 1994). Because people are more inclined to be active in political issues when they find convenient platforms. Reichert and Print (2016) argue that especially internet-based interactions foster youth engagement concerning political and social issues and they become more active. Sarah and White (2007, p. 93) mention the reasons which make civic engagement important: “1. it promotes individual growth by providing practical experiences. 2. It helps generate positive feelings about self and community 3. It fosters stronger and more democratic communities 4. It ensures that the needs of multiple voices are communicated to the public officials”.

Still the direction and content of media impact has been contentious concerning political participation. Especially internet and its effect on citizens’ political engagement via social media channels are problematic in the literature. Putnam (2000) argues, the first purpose of people to use internet is entertainment for this reason it cannot foster civic engagement. There are positive arguments as well, for instance one is referring to power of activation of internet: “People who are already predisposed or interested in politics can be activated by internet” (Boulianne, 2009: 194) Another group argue that internet can trigger motivation for participation of people who are inactive (Boulianne, 2009). Mobilization theory argues that the internet has positive impact on

political activism in terms of eliminating barriers to civic engagement and this encourages citizens to participate political debates and group interaction; reinforcement theories claim that the use of internet will strengthen the existing patterns of civic involvement (Norris, 2000). Moreover, these new technologies and digital platforms are being considered as new tools for democratic participation and political engagement of citizens in societies that are in democratic crisis (Rojas & Puig-i-Abril, 2009, p. 902) Limited citizenship theories claim that citizens tend to be stay away from political processes on the other side democratic theory prioritize citizens' active role in participation to political practices (Gamson, 2001).

As Pippa Norris (2000: 274) mentions that political participation consists of diverse ingredients and it should be handled with a multiple perspective. There exists different type of participation “such as voting, campaign work, community activity and contact specialists”. Relationship between digital channels so to say internet and political participation does not present a stable character and critics concerning this correlation are not unilineal. Besides different arguments concerning digital platforms impact on citizen participation; it is still obvious that, as mentioned above these new communication spaces effect the relation between citizens and decision-makers inevitably. At the end of day, political sphere – governance, relationships between citizens politicians and the media- has been affected by new information and communication technologies and participants of political processes use social media platforms in accordance with their political activity (Frame & Brachotte, 2015). Authors argue “A now well-established research tradition in political communication integrates mass and interpersonal processes, treating conversation as a key catalyst for community integration, a focal mediator of media influence on participation, and an important source of expression effects where message producers influence themselves” (Shah, McLeod, Rojas, & Cho, 2017: 1).

This situation leads discussions concerning relationship between democracy, political communication and citizen participation. Because deliberative democracy focuses on citizen participation to decision-making processes and political communication also traces how new media channels influence citizens' political participation. There are concerned opinions about to what extent and in which contextual dynamics these new spaces can be behave democratically. Because internet as a media system does not function independent from the society and environment in which it functions. It means contextual challenges are the same for internet usage in terms of unequal access conditions and this argument is in the same path with Knowledge Gap hypothesis (Fermin, 2004). However, this paper argues that, deliberative democracy literature intervenes with political communication in internet-based public sphere and it can support to political communication studies in terms of considering new ways democratic participation within a broad perspective with the help of systemic approach. Nevertheless, as mentioned in the introduction, this paper does not pretend to make deep theoretical examinations upon democratic theory and political communication and their interaction in different contextual dynamics but this work aims to respond to the question whether is it feasible to analyze new political communication practices and digital spaces through the lenses of deliberative democracy within a systemic perspective? For this purpose in the second section deliberative democracy and political communication will be put on table.

2. Deliberative Democracy and Political Communication

Bohman (2004) mentions that even though there exist different ways of conceptualization of deliberative democracy, they commonly refer the use of public reason by citizens when they

decide for their common affairs. It can be defined “minimally to mean mutual communication that involves weighing and reflecting on preferences, values, and interests regarding matters of common concern” (Bachtiger, 2018: 2). “Deliberative democracy is an attractive broadly encompassing theory of how communicative interaction benefits democracies” (Mutz, 2006: 5). Godin and Niemeyer (2008) argue there exists a deliberative turn in democratic theory and this change means to diverge from “aggregative” or “vote-centric” models towards deliberative and discursive ones, which make emphasis especially on reason, publicity, reciprocity, transparency, argumentativeness and responsiveness. In this paper deliberation is conceptualized as a free discussion between equals concerning public affairs via mutual respect rational arguments. “By focusing on the quality of public talk, the deliberative theoretical framework highlighted neglected topics such as political conversation, online political discussion groups, public and town meetings, the internal dynamics of activist groups, deliberation on criminal and civil juries, and the group decision making of public officials in committees, boards, and councils” (Gastil, Knobloch, & Gilmore, 2017).

“If deliberative democracy is “governance through talk,” the links between communication studies and deliberative democracy could not be more obvious” (Carcasson, Black, & Sink, 2010). However, even deliberative democracy and field of communication have common priority areas -such as group; interpersonal; intercultural communication- they do not have common and direct scholarship relation because of disciplinary concerns (Carcasson et al., 2010). Gastil and Black (2008: 2) argue that “Political communication scholarship typically delimits deliberation only to specific contexts, such as small groups of citizens gathered to discuss public issues. However, deliberation can productively be treated as a critical concept that organizes a wide range of political communication research”.

Deliberation as a way of communication which is considering distinctive options, associated with democracy in political science literature and deliberative democracy uses its communicative aspect while examining the concept of democracy. There is an important difference between deliberative communication and deliberative democracy. Deliberative democracy focuses on formal decision-making processes nevertheless for deliberative communication does not need such a closeness (Englund, 2006).

Bennett and Entman (2001) in their book, argue that media sphere look for new theoretical ways when it encounters with contemporary democracy. They mention that, field of communication has challenges in terms of handling with the issues citizenship and democracy. They mention that, when the issue is citizenship than it should be asked whether media trigger political participation of citizens and whether it can support their visibility in the public sphere. Nevertheless, they also emphasize that, there exist different opinions concerning impact of new communication mechanisms on people's political attitudes and working of democracy. Some argue that, media's role over democratic practices and political participation is being overestimated. However Bennett and Entman stand on the other side of this argument and argue that, in contemporary democracies the role of mediated political communication on politics and public life cannot be overlooked because political changes largely associate to media environment and if we examine the relationship between democracy and citizenship we should apply to mediated political communication (Dalgren, 2001).

“Thus, a further step in the process of recovering communication in democracy, i.e., citizens' participation and dialogue, was the initiative of deliberative democracy (empowered deliberative

democracy) focused on concrete problems with the intervention of ordinary citizens, who contribute with their talent, common sense, and experiences to the debate in order to find solutions” (Carballo, Lopez-Escobar, & McCombs, 2018). As mentioned this recovering process requires to include political communication studies in order to analyze deliberative democracy and vice versa. This process is two sided, dynamic and context dependent for this reason a systemic approach is important to embrace interaction between citizens, political actors, media.

At this point the term public sphere comes to the scene. Peter Dalgren (2001: 33) defines the public sphere as described by Habermas “consists of the institutional space where political will formation takes place via the unfettered flow of relevant information and ideas”. Public sphere consists of areas of communication in which people discuss about their opinions. According to Dalgren (2005: 149) representation is an indispensable concept for democracy and a functioning public sphere. The term public sphere paves another way for examining interaction between deliberative democracy and political communication. Even “In modern democracy citizenship has often been reduced to the right to vote thus participate in the legitimate governing of a community” (Haytio & Rinnie, 2006: 3).

In this new age, political communication intersects with deliberative democracies attributions because people are using means of political communications while taking part in public sphere and voice their demands. Deliberative democracy refers to participation of citizens in decision-making processes when especially decisions are affecting them directly and this provides an opportunity to decision-makers and governors for gaining legitimacy. Dryzek and Braithwaith (2000: 244) mention that, if someone wants to talk about legitimacy; democratic decisions should be taken by participation of citizens in decision-making processes by other means rather than voting and other aggregative models representation.

Political participation is a two-sided phenomenon. It means that, it is not only about citizens who are the subject of this activity. On the other side political leaders, decision-makers, governors are also concern with political participation because they gain legitimacy about their decisions by this way. There is a hypothesis concerning this point which mentions that “facilitated access to and free flow of information is increased transparency and legitimacy of government and politics with knock-on effects on institutional strengthening and democratization” (Aichholzer & Allhutter, 2009).

On the other hand, Esser and Pfetschi (2017) refers to Blumler who argues that “political communication is not only concerned with activities aimed at attaining or retaining power, but is also inextricably intertwined with many other elements of politics—such as the transmission of interests and demands of citizens, the symbolic legitimation of authority, and the clarification of alternative options in policy-making.” It can be argued that deliberative practices in societies are research areas of political communication especially when they concern about legitimacy issue and interaction between citizens and decision-makers (Esser & Pfetschi, 2017).

From this point, new political communication methods and internet based interaction spaces and their relationship between legitimacy and transparency concepts make close political communication studies towards deliberative democracy theory. “Participation in blogs, citizen journalism, critical videos concerning public events or politics and confrontation of different opinions may arouse critical minds and interest in debate” (OECD, 2007: 68). Deliberative democracy emphasizes the importance of discussion culture, transparency, contradictory arguments in public sphere. “Arguments focus on the enhanced communication potentials of the

Internet expect it to allow for a virtual agora which will change political communication towards greater rationality and conditions for deliberative democracy” (OECD, 2007).

Eser and Pfetschi (2017: 328) mention that “It is self-evident that varying settings of political communication affect political behavior and the workings of democracy differently”. Thus, deliberative democracy and its working is being affected by new political communication platforms because people use these new platforms – social media channels- for deliberation, discussion and voice their demands. Moreover, contextual dynamics frame national political communication arrangements and deliberative democracy cannot function independent from this contextual framework.

The intersection and relationship between private interests of individuals and public interests is being found within sphere of influence of political communication for this reason analysis concerning political communication research scope gives information about this issue. Deliberative democracy literature refers public good and conflict between public and private interests. This intersection also creates a commonality between deliberative democracy and political communication.

Internet-based communication areas provide to skip mediators between politicians and voters and to maintain a direct communication. And during this direct communication deliberation should be considered as an important interaction method (Bouza, 2004). In this section, author tries to display core common elements between deliberation democracy and political communication especially citizen participation through internet-based communication platforms. Apart from that, in the last section and as a conclusion systemic approach will be discussed as an inclusionary examination approach.

3. Systemic Approach as a new Agenda for Further Researches

Systemic approach provides us to examine a phenomenon as a whole with its distinctive ingredients which are stable or non-stable; moreover, it supports to display relation between internal dynamics – national arrangements- and external dynamics. When it applies to political communication, systemic perspective considers interdependency between participants and mutual adaptations moreover country level situations have implications over organizations and actors (Esser & Pfetschi, 2017). As Esser and Pfetschi (2017: 39) mentions “this is a calling for a multi-level perspective and cross level thinking and comparative effects research has established strong relationships between macro-structural variables of the political communication system and individual level variables like civic knowledge and political participation”. So far deliberation has been discussed by reference to relatively small-scale, self-contained settings, but the deliberative systems perspective asks us to contextualize deliberation; to think of it either as a salient, necessary, particular form of communication in democratic societies, but not the only valuable form (Mansbridge et al. 2012).

It is obvious that there exists transformation both in political use of communication, big flow of information and citizenship/participation understanding in consequence of creation new interaction spaces. Deliberative democracy theory focuses on participation of citizens in decision-making processes and also deliberation process itself. Moreover, systemic approach when applied to deliberative democracy proposes to handle deliberation as a whole with other parts of society. This approach can be applied to political communication and new interactive communication spaces. Because they do not function apart from social and political contextual dynamics and at

least they should conform with “traditional form and patterns of political communication” (Bennett, 2000). Authors argue that systemic approach paves the way for a new way of thinking concerning public deliberation and “the concept of deliberative system refers to an understanding of deliberation as a communicative activity that occurs in multiple, diverse yet partly overlapping spaces, and emphasizes the need for interconnection between these spaces” (Elstub, Ercan, & Mendonça, 2016: 139). Considering deliberative issues and its real world practices from a systemic perspective provides to “understand how each venue is influenced by interactions across the various parts of the deliberative system as a whole” (Mansbridge, et al., 2012: 26).

As mentioned this new era introduces new opportunities for citizens in terms of both reaching to information and also new ways of participation through these new channels. This situation influences dialogue and relationship between citizens and decision-makers. Nevertheless, in order to examine these new opportunities in terms of citizen participation, we should take a systemic approach to see different dimensions in a contextual manner. For instance, democratic condition in society, mentality of politics in terms of citizen engagement and their strategic use of political communication to maintain legitimacy.

“Today, political communication is in many ways characterized by a mix of public and personalized communication, mass media and social media, established and non-established communicators, In this context, it is also important to note that political communication arrangements in the various countries are exposed to simultaneous forces of stability and change. The coexistence of stable patterns and path-dependent change is best understood if we apply a systemic perspective. The Oxford Handbook of Political Communication thus defines political communication as ‘making sense of symbolic exchanges about the shared exercise of power’ and ‘the presentation and interpretation of information ... with potential consequences for the exercise of shared power’ (Esser & Pfetsch, 2017).

Habermas (2006: 415) mentions that, “Political communication, circulating from the bottom up and the top down throughout a multilevel system (from everyday talk in civil society, through public discourse and mediated communication in weak publics, to the institutionalized discourses at the center of the political system), takes on quite different forms in different arenas”. The public sphere forms the periphery of a political system and can well facilitate deliberative legitimation processes by “laundering” flows of political communication through a division of labor with other parts of the system (2006: 411).

Gastil (2008) mentions that deliberative approach provides to define the form and context of political communication studies within the frame of “discussion and conversation; mass media and public opinion, elections, government and jury decision making, public meetings and community life”. The important point is that, deliberative democracy literature able to connect distinctive approaches and theoretical frameworks upon a common issue: the way of discussion of people in public sphere. Formal decision-making processes, informal civic initiatives, discussion groups, mass media are places where people meet up and discuss and political communication and deliberation literature focus on these interactions in order to analyze manner, content and outcomes of these processes (Gastil J. a., 2008). For this reason, a systemic and inclusionary approach is needed to examine these processes in different platforms.

Conclusion

Political communication and deliberative democracy have common points in terms of citizens' participation to decision-making process especially concerning public affairs. When public deliberation is being seen as a communicative activity which occurs in overlapping and multiple areas and political communication as a multilevel system then they both need an inclusionary approach which considers contextual dynamics as well. This study tried to display that further researches in political communication and deliberative democracy literature – in which they will be used hand in hand- can apply to systemic approach in order to analyze even when small deliberative and political communication platforms are subjects. Because in fact systemic approach does not mean to ignore small components and to focus on merely on general picture, on the contrary, systemic approach can give enough importance to each part of society and display their harmony or clashes for deep analytical observations.

References

- Aichholzer, G., & Allhutter, D. (2009). Online Forms of Participation and Their Impact on Democracy. *ECPR Workshop*. Lisbon: University Institute for Social Sciences Business Studies and Technologies.
- Allen, D., & Light, J. (2015). *From Voice to Influence: Understanding Citizenship in a Digital Age*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bachtiger, A. (2018). Deliberative Democracy an Introduction. In J. S. Dryzek, J. Mansbridge, & M. Warren, *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Bennett, L. W. (2000). Introduction: Communication and Civic Engagement in Comparative Perspective. *Political Communication*, 307-312.
- Bennett, L. W., & Entman, R. M. (2001). Mediated Politics: An Introduction. In L. W. Bennett, & R. M. Entman, *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blumler, J. G., & Kavanagh, D. (2010). The Third Age of Political Communication: Influences and Features. *Political Communication*, 209-230.
- Bohman, J. (2004). Realizing Deliberative Democracy as a Mode of Inquiry Pragmatism Social Facts and Normative Theory. *The Journal of Speculative Philosophy*, 23-43.
- Bohman, J. (2007). Political Communication and the Epistemiz Value of Diversity: Deliberation and Legitimation in Media Societies. *Communication Theory*, 348-355.
- Boulianne, S. (2009). Does Internet Use Affect Engagement? A Meta-Analysis of Research. *Political Communication*, 193-211.
- Bouza, F. (2004). The Impact Area of Political Communication: Citizenship Faced with Public Discourse. *International Review of Sociology*, 245-259.
- Carballo, M., Lopez-Escobar, E., & McCombs, M. (2018). Communication, Public Opinion and Democracy: New Challenges. *Communication & Society*, 121-134.
- Carcasson, M., Black, L. W., & Sink, E. S. (2010). Communication Studies and Deliberative Democracy: Current Contributions and Future Possibilities. *Journal of Public Deliberation*.

Dalgren, P. (2001). The Public Sphere and the Net: Structure Space and Communicatio. In L. W. Bennett, & R. M. Entman, *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dalgren, P. (2005). The internet Public Spheres and Communication: Dispersion and Deliberation,. *Political Communication*, 147-162.

Dryzek, J. S., & Braithwaith, V. (2000). On the Prospects for Democratic Deliberation: Values Analysis Applied to Australian Politics. *Political Psychology*, 241-266.

Elstubb, S., Ercan, S., & Mendonça, R. F. (2016). Editorial introduction: The Fourth Generation of Deliberative Democracy. *Critical Policy Studies*, 139-151.

Engelken-Jorge, M. (2018). Minimally Deliberative Deliberative Systems? Problematisation and the Deliberative Democratic Effects of Poorly Deliberative Communication. *Political Studies*, 137-153.

Englund, T. (2006). Deliberative Communication: A Pragmatist Proposal. *Journal of Curriculum Studies*, 503-520.

Ercan, S. A., Hendriks, C. M., & Dryzek, J. S. (2019). Public Deliberation in an Era of Communicative Plenty. *Policy&Politics*, 19-36.

Esser, F., & Pfetsch, B. (2017). Political Communication. D. Caramani içinde, *Comparative Politics*. Oxford University Press.

Esser, F., & Pfetschi, B. (2017). Political Communication. In D. Caramani, *Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Fermin, B. (2004). The Impact Area of Political Discourse: Citizenship Faced with Public Discourse. *International Review of Sociology*, 245-254.

Frame, A., & Brachotte, G. (2015). Introduction. In A. Frame, & G. Brachotte, *Citizen Participation and Political Communication in a Digital World*. London: Routledge.

Gamson, W. A. (2001). Promoting Political Engagement. L. W. Bennett, & R. M. Entman içinde, *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*. Cambridge : Cambridge University Press.

Gastil, J. a. (2008). Public Deliberation as the Organizing Principle of Political Communication Research. *Journal of Public Deliberation*.

Gastil, J., & Black, L. W. (2008). Public Deliberation as the Organizing Principle of Political Communication Research. *Journal of Public Deliberation*.

Gastil, J., Knobloch, K. R., & Gilmore, J. (2017). The International Dynamics and Political Power of Small Group Political Deliberation. In K. Kenski, & K. H. Jamieson, *The Oxford Handbook of Political Communication*. New York: Oxford University Press.

Goodin, R. E., & Niemeyer, S. J. (2008). When Does Deliberation Begin. R. E. Goodin içinde, *Innovating Democracy Democratic Theory and Practice After the Deliberative Turn*. New York: Oxford University Press.

Graber, D. A., & Smith, J. M. (2005). Political Communication Faces the 21st Century. *Journal of Communication*, 479-507.

Habermas, J. (2006). Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research. *Communication Theory*, 411-426.

Hayhtio, T., & Rinnie, J. (2006). Karstad Seminar on Studying Political Action. *ICT and Political Participation: Two Discourses of Political Citizenship*. Karlstad.

Jennings, B., & Zillmann, D. (2008). In B. Jennings, & M. B. Oliver, *Media Effects Advances in Theory and Reserach* (p. 217). Routledge.

Mansbridge, J., Bohman, J., Chambers, S., Christiano, T., Fung, A., Parkinson, J., . . . Warren, M. E. (2012). A Systemic Approach to Deliberative Democracy. In J. Parkinson, & J. Mansbridge, *Deliberative Systems Deliberative Democracy at the Large*. New York: Cambridge University Press.

McNair, B. (2001). *The Introduction to Political Communication*. New York: Routledge.

Mutz, D. C. (2006). Hearing the Other Side in Theory in Practice. In D. C. Mutz, *Hearing the Other Side: Deliberatie Versus Participatory Democracy*. New York: Cambridge University Press.

Nimmo, D., & Swanson, K. (2004). Introduction and Overview of the Field. In L. L. Kaid, *Handbook of Political Communication Research*. London: Lawrence Erlbaum Associates.

Norris, P. (2000). *A Virtuous Circle Political Communications in Post Industrial Societies*. New York: Cambridge University Press.

OECD. (2007). *Participative Web and User-created Content. Web 2.0, wikis and social networking*. Paris: OECD Publications.

Paletz, D. L., & Lipinski, D. (1994). *Political Culture and Political Communication*. Barcelona, Spain.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon&Schuster.

Reichert, F., & Print, M. (2016). Mediated and Modarated Effects of Political Communication on Civi Participation. *Information, Communication & Society*, 1162-1184.

Rojas, H., & Puig-i-Abril, E. (2009). Mobilizers Mobilized: Information,Expression, Mobilization and Participationin the Digital Age. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 902-927.

Sarah, S., & White, D. (2007). Could Civic Engagement Reproduce Political Inequality. In S. A. Ostrander, & K. E. Pontrey, *Acting Civically from Urban Neighborhoods to Higher Education*.

Shah, D. V., McLeod, D. M., Rojas, H., & Cho, J. (2017). Revising the Communication Mediated for a New Political Communication Ecology. *Human Communication Research*, 491-504.

Voltmer, K. (2006). The mass media and the dynamics of political communication in. In K. Voltmer, *Mass Media and Political Communication in New Democracies* (pp. 1-16). London: Routledge/ECPR Studies in European Political Science.

Yang, L. (2004). Fragmentation of the Structure of Political Communication Research. In L. L. Kaid, *Handbook of Political Communication Research* (pp. 69-108). London: Lawrence Erlbaum Associates.

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDEN KANLI KOCA OĞLU KAN TURALI HİKÂYESİNİN ARKETİPSEL SEMBOLİZM AÇISINDAN ÇÖZÜMLENMESİ*

Meryem ERDOĞAN**

*“Nasıl ki yaşayan her şey birçok ölümden geçmek zorundaydı
bilinç de ancak bilinçdışının daima dikkate alınmasıyla
var olabilir.” Carl Gustav Jung*

ÖZ

Arketipsel sembolizm son dönemlerde edebi eserlerin incelenmesinde sıklıkla başvurulan yöntemlerden biri olmuştur. Geçmişin kökenine dair yapılan araştırmalar, geleceği aydınlatan milli ve kültürel birikim olup kolektif bilinçdışının ürünleridir. Bu çalışmada Türk dili ve edebiyatı bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan Dede Korkut Hikâyelerinden Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı anlatısı arketipsel sembolizm bakımından incelenmiştir. Bu anlatı destansı karakteriyle ve mitik özellik taşımasıyla ilksel imgeler yani arketiplerin bütün izlerini taşımaktadır. Anlatıda temel arketiplerin hemen hepsinin kullanıldığı görülmüştür. Anlatıda aynı kişinin birden fazla arketip içerisinde yer alması anlatıyı diğer anlatılardan farklı kılmaktadır. Çalışmada bütün temel arketipler başlıklar halinde incelenmiş ve bu arketipler arasındaki organik ilişki çözümlenmiştir. Öncelikle “ayrılma- erginlenme-dönüş” aşamalarını içerisinde barındıran kahraman arketipi üzerinde durulduktan sonra sırasıyla anne, animus, anima, persona, gölge, yaşlı bilge adam ve ben arketipleri açıklanmıştır. Eser kahramanın özünde eksik olan arzu nesnesi yani animası ile bütünleşme isteği çevresinde gelişen ve bu bütünleşme için içsel ve dışsal engelleri “gölge arketipi”ni aşan Kan Turalı’nın bireyselleşme sürecini tamamlayıp ikinci doğumunu gerçekleştirmesi açısından önemli nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arketipsel sembolizm, Dede Korkut, Kan Turalı, imge.

ANALYSIS OF KANLI KOCA OĞLU KAN TURALI STORY FROM DEDE KORKUT STORIES IN TERMS OF ARCHETYPICAL SYMBOLISM

ABSTRACT

Archetypal symbolism has been one of the most frequently used methods in the study of literary works recently. Researches on the origin of the past are national and cultural accumulations which illuminate the future and are the products of the collective unconscious. In this study, the narration of Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı, one of the Dede Korkut Stories which has a very important place in Turkish language and literature, was examined in terms of archetypal symbolism. This narrative carries all the traces of primary images, namely archetypes, with its epic character and mythical features. It was seen that almost all of the basic archetypes were used in the narrative. The fact that the same person is included in more than one archetype in the narrative makes this narrative different from others. In the study, all basic archetypes was examined in titles and the organic relationship between these archetypes will be analyzed. First of all, after focusing on the hero archetype which includes the stages of separation-initiation- rotation” the archetypes of mother, animus, anima, persona, shadow, old wise man and I was explained. The work develops around the object of desire that is missing at the core of the hero, that is, the desire to integrate with its anima. This integration is important in terms of completing the process of individualization of Kan Turalı, which transcends the internal and external obstacles, namely the “shadow archetype”, and realizes its second birth.

Keywords: Archetypal symbolism, Dede Korkut, imagery, Kan Turalı.

* Bu makale *Dede Korkut Hikâyelerinin Jung’un Arketipler ve Psikolojik Tipler Kuramı Bağlamında İncelenmesi* adlı Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, meryemerdogan0604@gmail.com ORCID: 0000-0003-1521-3579.

GİRİŞ

Arketipsel sembolizm geleneksel ya da modern anlatı türündeki eserlerin çözümlemesinde başvurulan yöntemlerden biridir. Bu kavram psikoloji camiasına İsviçreli psikiyatr ve analitik psikolojinin kurucusu olan Carl Gustav Jung tarafından kazandırılmıştır. Jung kişiliğin öz tabiatını anlamlandırabilmek için hayaller ve düşler dünyasını ve bu dünyanın örtük anlamlarını anlama girişiminde bulunmuştur. Jung'un kendi aktarımına göre bu süreçte farklı figürler ve değişik semboller kendisine uğramıştır. Jung bu figürleri kolektif (ortak) bilinçdışımızı oluşturan ilksel imgeler yani arketipler olarak adlandırmıştır (Jung 2006: 161). Jung'un arketipleri keşfetme sürecinde; hastaların rüyalarının içeriği ile ulusların sözlü anlatım yoluyla varlığını koruyan mitolojik anlatımların içeriği arasındaki şaşırtıcı benzerlik onu kolektif bilinçdışı fikrine ulaştırmıştır. Jung rüya içeriğindeki sembollerin yapısı ve kökeni gereği bireysel olanlar ve kolektif olanlar olmak üzere ikiye ayırmıştır ve kolektif rüya sembollerine ayrı bir önem vermiş, bu kolektif sembollerin daha çok dinsel imgelerden oluştuğunu belirtmiştir. İşte bu kolektif rüya sembollerini bizlere evrim sürecine tabii olan zihin dünyamız aracılığıyla atalarımızdan aktararak bugün bile zihnimizde varlığını koruyabilen kalıntıların rüyalarımızın içerisindeki ifadeleridir. Çoğunun ilkel düşüncelere, ritüeller ve mitlere benzerlik gösterdiği bu rüya içeriklerine Freud "arkaik kalıntılar" ismini verirken Freud'un bu düşüncesinden hareket ederek Jung ulusların kadim mitlerinin ve ritüellerinin rüyalar içerisindeki bu tezahürlerini "arketipsel imgeler" olarak adlandırmıştır (Jung 2017: 43-62). Arketipler yalnızca gelenek, dil aktarımı ve göçlerle yaygın hale gelmez. Zaman ve yer ayırt etmeksizin herhangi bir dışsal faktöre bağlı kalmadan kendiliğinden görünür olurlar (Jung 2017: 20).

Türk dili, kültürü ve edebiyatı açısından önemli bir yere sahip olan Dede Korkut anlatıları, Oğuz boylarının yaşayış biçimlerini her yönüyle anlatan ve mitin varlığını sürdürdüğü hikâyelerdir. İçinde barındırdığı on iki hikâyeye insanın evrensel ve ebedi boyutuna ayna tutan Dede Korkut Kitabı, Türk İslam ruhunun ortaya çıkış ve olgunlaşma hikâyesini anlatmaktadır. On iki kesit şeklinde olan bu eser mitten yazıya geçişi doğurmakta, hızlandırmakta ve edebi bir biçimde sisteme sokmaktadır. Her bir hikâyede bir kahramanlık destanı anlatılmaktadır. Milli ve kültürel kimliğimizin mitik düzlemde yansıtıldığı metinler Türk kimliğinin ve Türk medeniyeti tarihinin en mühim belgesidir (Gökalp 2013: 29-30).

Dede Korkut Kitabı içinde yer alan hikâyelerdeki olaylar kahramanların başından geçen serüvenler gibi görünse de Türklerin köklü tarihi ve anlayışına, gelenek ve göreneklerine o dönemin penceresinden bakmayı sağlamaktadır. Bu durum kültürel belleği taze ve diri tutmaktadır. Hikâyelerdeki karakterler birer kahraman olmanın yanı sıra canlı toplumsal bellek taşıyıcısı konumundadır (Çetinkaya 2015: 254). Bu özellikleriyle Dede Korkut Hikâyeleri zengin arketipsel öğeler barındırır. Bunların çözümlenerek ortaya konulması hikâyelerin daha farklı bakış açıları ve geniş bir perspektifte ele alınması bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada da Dede Korkut Hikâyelerinden arketipler yönüyle dikkati çeken "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı" hikâyesinin arketipsel sembolizm açısından çözümlemesi amaçlanmıştır.

Dede Korkut Hikâyelerinin altıncısı olan Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı anlatısı hikâyenin başkışısı olan Kan Turalı'nın, babası Kanlı Koca tarafından evlendirilmek istemesiyle başlamaktadır. Ancak Kan Turalı istediği alp tipi kadını bulamaz. Babası arar ve Trabuzan Tekürü'nün kızının tam onun istediği gibi olduğunu Kan Turalı'ya söyler. Kan Turalı bir aslan, bir boğa ve bir deveyi öldürerek kızı alır. Evlendikleri gece kâfirlerin saldırısına uğrarlar ve Selcen Hatun sayesinde bu savaştan kurtulurlar. Selcen Hatun'un düşmanı yendiği için övüneceğini

düşünen Kan Turalı ve Selcen Hatun arasında bir düello geçer. Sonrasında ikisi de birbirini sevdiğini anlar ve barışıp yurtlarına dönerler.

Kan Turalı anlatısında aşağıdaki arketipik özellikler tespit edilmiştir:

1. Kahraman Arketipi

Jung büyük arayışlar ve keşiflerde, ulusunun kurtuluşunu sağlayan eylemlerde bulunan bir arketip teması olduğunu savunmuştur ve bu arketipe “kahraman arketipi” adını vermiştir. Bu kahraman arketipi, genel olarak bilinçdışının bilinmezliğini aşıp kişiliğinin tüm yönlerini bütünlendirerek kendini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Jung kendini gerçekleştirmeyi amaçlayan kahraman arketip kavramını oluştururken psikanalist Otto Rank’ın kahraman mitinin doğuşu hakkında yazdığı “The Myth of the Birth of the Hero” eserinden esinlenmiştir (Sambur 2005: 109). Jung’un kahraman arketipi bünyesindeki kahraman, kahraman olabilmek için çeşitli zorlu aşamalardan geçmek zorundadır. Bu nedenle bu arketipe “aşama arketipi” de denilmektedir (Gürses 2007: 82). Kahramanın geçmek durumunda olduğu bu aşamalar “ayrılma, erginlenme ve dönüş” aşamalarıdır (Namlı 2007: 1215).

Hikâye tamamen animası ile bütünleşmek için mücadele eden bir kahraman olan Kan Turalı üzerine kurulmaktadır. Evlilik çağı gelen Kan Turalı’yı babası Kanlı Koca evlendirmek istemektedir. Kan Turalı da istediği kız özelliklerini yani animasını babasına söylemektedir:

“Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış mana baş getürmüş ola didi.” (Ergin 2018:185).

[Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olsun. Ben kara koç atuma binmeden o binmiş olsun. Ben kanlı kâfir ülkesine varmadan o varıp bana baş getirmiş olsun, dedi.]

Hikâyenin aksiyonu Kan Turalı’nın hayalinde canlandığı bu kızı elde etmesi için verdiği mücadele üzerinedir. Animası ile bütünleşmek için yola çıkan Kan Turalı’yı bu yolda bir dizi sınav beklemektedir. Kanlı Koca oğlu için Tırabuzan Tekürü’nün güzel ve sevimli kızını bulmuştur. Bu kız çok iyi ok attığı için ve alp tipi olduğu için oğluna uygun olacağını düşünmektedir. Fakat bu kızın üç canavar kalınlığında kaftanı vardır ve babası bu üç canavarı yenene kızını verecektir. Bu canavarlardan biri boğa, biri aslan, biri de devedir. Hikâyede bu durum şöyle anlatılmaktadır:

“Kanlı Koca aydur: Hay canum oğul hüner didigüm ol degül, ol kız için canavar saklamışlar, her kim ol üç canavarı basa ol kızı ana virürler, basup öldürmeşe anun başını keserler burca asarlar. Kan Turalı aydur: Baba bu sözi sen mana dimemek gerek idün, çünkü didün elbetde varsam gerek, başuma kahınç yüzüme tohınç olmasun, kadun ana big baba esen kalun didi.” (Ergin 2018:186).

[Kanlı Koca söyler: Hay canım oğul hüner dediğim o değildir. O kız için üç canavar saklamışlar. Her kim o üç canavarı yenerse kızı ona verecekler; yenip öldüremezse onun başını kesip hisara asacaklar. Kan Turalı söyler: Baba bu sözü bana söylememen lazımdı. Sen bu sözü söylediğin için ben tabi ki oraya gideceğim. Başıma ve yüzüme kakmasınlar, kadın ana bey baba esen kalın, dedi.]

Kırk yiğidiyle birlikte Trabuzan Tekürü’ne giden Kan Turalı burada bireyselleşme sürecini başlatmaktadır. Asıl amacı içindeki kadına ulaşmak olan Kan Turalı’nın yenmesi gereken üç tane canavar vardır. Kahramanın animasına kavuşmak için çıktığı bu yolculukta ilk aşması gereken engel boğadır:

“Buğanun zincirin aldılar, salı virdiler. Buynuzı almas cıda kibi, Kan Turalının üzerine sürdi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun alnına bir yumruk eyle urdu kim buğayı göti üzerine çökerdi. Alnına yumruğun tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Çok çalışdılar. Ne buğa yener ne Kan Turalı yener. Küt küt buğa solımağa başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardur, bunun öninden sıçraramım, ne hünerüm var ise ardından göstereyim didi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun önünden savuldu. Buğa buynuzı üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kerre götürüp yere saldı. Sünükleri hurd oldu. Başdı boğazladı. Pıçak çıkarup derisini yüzdü.” (Ergin 2018:190).

[Boğanın zincirini aldılar, salıverdiler. Boynuzu elmas mızrak gibi, Kan Turalı'nın üzerine geldi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın alnına öyle bir yumruk vurdu ki boğa kalçası üzerine çöktü. Alnına yumruğunu dayadı, geldi meydanın başına çıkardı. Çok çekiştiler. Ne boğa yenmekte ne Kan Turalı yenmekteydi. Küt küt boğa solumaya başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı söyler: Bu dünyayı erenler aklıyla bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayayım ne hünerim var ise orada göstereyim dedi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın önünden çekildi. Boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kere tutup yere vurdu. Kemikleri kırıldı. Başını boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü.]

Bireyselleşme sürecinin ilk engelini böyle aşan Kan Turalı bu engeli aşarken aklını kullanmaktadır. Dirse Han oğlu Boğaç Han da boğayı böyle yenerek ad kazanmıştır. Türk toplumlarında alp tipi karakterlerin bilge özelliği de bu hikâyede vurgulanmaktadır. Kan Turalı'nın bu yolculukta aşması gereken ikinci engel aslandır. Aslanı yenerek üçüncü engele geçecektir.

“Kan Turalı mere kâfir aslanını koyuvir gelsün didi. Kara polat öz kılıcum yok kim karvaşduğı dem iki piçeyile idüm, sana sığındum cömerdler cömerdi gani Tanrı, meded didi. Aslanı koyu virdiler, sürdi geldi. Kan Turalı bir kepenegi kapağına toladı, aslanun pençesine sunu virdi. Adı görklü Muhammed salavat getürdi, aslanun elin gözedüp bir yumruk eyle urdı kim yumruk çenesine tokındı, uvatdı. Sügsüninden tutdı bilini üzdi, andan getürüp yere urdı, hurd oldu.” (Ergin 2018:190-191).

[Kan Turalı bre kâfir aslanını salıver gelsin, dedi. Kara çelik öz kılıcum yok ki saldırdığı an ikiye böleyim, sana sığındı cömertler cömerdi gani Tanrı, yardım dedi. Aslanı koyuverdiler, sürüp geldi. Kan Turalı kepenegi tırnağına doladı, aslanın pençesine sunuverdi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Aslanın elini gözetip öyle bir yumruk vurdu ki çenesine geldi ve çenesi kırıldı. Boyun kökünden tutup belini kıldı. Sonra getirip yere vurdu, kemikleri kırıldı.]

Böylelikle Kan Turalı ikinci engeli de iman ve gücüyle aşmıştır. Son olarak da deveyi yenmesi gerekmektedir. Eğer bu engeli de aşarsa Selcen Hatun'a kavuşacaktır ve animası ile bütünleşip kahramanlık yolculuğunu tamamlayacaktır:

“Canavarlar serhengi devedür, anun ile dahı oyun oynasun didi, andan sonra kızı virevüz didi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, deveye bir tepme urdı. Deve bağırdı. Bir dahı urdı, deve ayağı üzerine turımadı, yıkıldı. Basup iki yirden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, tekürün önüne bıraktı.” (Ergin 2018:192).

[Canavarlar serdarı devedir. Onunla da oyun oynasın, dedi. Ondandır kızı veririz dedi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Deveye bir tepme vurdu. Deve bağırdı. Bir daha vurdu. Deve ayağı üzerinde duramadı, yıkıldı. Üstüne gelip iki yerden boğazladı. Arkasında iki kemer çıkarıp Tekür'ün önüne bıraktı.]

Kan Turalı çıktığı bu yolculukta aşması gereken üçüncü engeli de aşip pişesinde bulunan gölge tarafları yenmiştir. Artık Selcen Hatun'a kavuşmak için hiçbir engel kalmamıştır. Selcen Hatun'u alıp beraber kendi ülkesine dönmek için yola çıkan Kan Turalı'nın bu sefer de düşmanla mücadelesi başlamaktadır. Selcen Hatun'un babası kızını verdiği için pişman olup altı yüz kâfiri peşlerinden göndermiştir. Bu sırada Selcen Hatun ve Kan Turalı da bir yere çadır kurup uyumaktadır. Uyku Oğuzlar için kötülüğün gelmesine fırsat vermektir. Düşman Kan Turalı'yı uykudayken basacakken Selcen Hatun onu uyandırmıştır. Selce Hatun'u savaşmaya hazır gören Kan Turalı ona nereye gittiğini sorunca Selce Hatun Kan Turalı'ya;

“Bu gelen kâfir çok kafirdür, savaşalım döğüşelim, ölenümüz ölsün, diri kalanumuz odaya gelsün didi” (Ergin 2018:194).

[Bu gelen kâfir çok fazladır. Savaşalım, dövüşelim. Ölenimiz ölsün, sağ kalanımız odaya gelsin, dedi.]

Bu savaştan sonra odaya dönen Selcen Hatun Kan Turalı'yı bulamamıştır. Daha sonra atıyla yüksek bir yere çıkınca toz duman olan yeri görmüş ve oraya inmiştir. Bakar ki Kan Turalı'nın atını ve göz kapağını oklanmıştır. Kan Turalı'yı kâfirlerden kurtarıp atının arkasına atıp yola koyulmuştur. Hikâyenin bu bölümünde Kan Turalı istediği gibi bir eş bulmasına rağmen zafere kavuşamaması personasına yenik düştüğünü, aldandığını göstermektedir. Bu aldaniş onun içinde bir gölge yan oluşturup onu Selcen Hatun'a karşı düşman etmiştir:

“Her kişi sözün söyledükde Sen orada turasın, öğünesin Kan Turalı zebun oldu. At ardına aldum çikdum diyessin Gözüm döndi, könlüm gitti. Öldürerem seni didi.” (Ergin 2018:196).

[Herkes sözünü söylediğinde Sen orada kalkarsın, övünürsün Kan Turalı kötü oldu. At ardına aldım, çıktım, dersin Gözüm döndü, gönlüm gitti, Öldürürüm seni! Dedi.]

Kan Turalı'nın bu sözleri Selcen Hatun'u sinirlendirmiştir. Kendisince açıklama yapsa da Kan Turalı Selcen Hatun'u öldürmekte kararlıdır. Çünkü personası bunu yapmasını gerektirmektedir. Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması ve ayrıldığı yurduna bir korkak olarak değil kahraman bir bey olarak dönebilmesi için Selcen Hatun ile savaşacaktır.

“Aydur: Yiğit at ohunu. Kan Turalı aydur: Kızların yolu evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmuşlar.” (Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Kan Turalı burada Selcen Hatun'un alplığını kabul etmiş ve savaşa son vermiştir. Çünkü ya kendisi ölecektir ya da Selcen Hatun. Böyle olduğu takdirde Kan Turalı animası ile bütünleşemeyeceği için tamlığa ulaşamayacak ve bireyselleşme sürecini tamamlayamayacaktır. Onun için canı pahasına aştığı bütün engeller boşa gidecek ve bir değeri kalmayacaktır. Bunu fark eden Kan Turalı Selcen Hatun'a sarılmış ve onu sinadığını söylemiştir. Erginlenme evresini bu şekilde tamamlayan Kan Turalı için artık dönüş vakti gelmiştir:

“İrağından yakınından gelişdiler, gizlü yaka tutuban yilişdiler, tatlu damağ virüben sorışdılar, ağ boz atlar binüben yortışdılar, big babası yanına irişdiler. Babası oğlançuğın gördi, Allaha şükürler eyledi. Oğluyile geliniyile Kanlı Koca Oğuzla girdi. Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Atdan aygır devedan buğra koyudan koç kırdurdu. Dügün itdi, kalın Oğuz biglerin ağırladı.

Altunluça günlüğün diküp Kan Turalı gerdeğine girüp muradına maksudına irişdi. Dedem Korkut gelüp şadlık çaldı, boy boyladı soy soyladı.” (Ergin 2018:198).

[Uzağından yakınından dolaştılar. Gizli yer köşe bulup koklaştılar. Tatlı damak verip öpüştüler. Ak boz atlara binip sürdüler. Bey babası yanına vardılar. Babası oğlunu gördü, Allah'a şükürler etti. Oğlu ve geliniyle Kanlı Koca Oğuz'a girdi. Göğü ala güzel çimene çadır dikti. Attan aygır, dededen buğra, koyundan koç üretti. Düşün etti. Bütün Oğuz Beylerini ağırladı. Altunluça çatılı otağ dikip Kan Turalı gerdeğe girdiğinde muradına ve amacına ulaştı. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı, boy boyladı soy soyladı.]

Bireyselleşme sürecine çıkan Kan Turalı ayrılma ve erginlenme aşamasını tamamlayarak dönüş aşamasına geçmiştir. Bu aşamada animası ile bütünleşen Kan Turalı ayrıldığı baba ocağına geri dönmüş ve Selcen Hatun'a yani arzu nesnesine ulaşarak da kendini tamamlamıştır. Kendinde eksik olan bu arzu nesnesi Kan Turalı'yı tamlığa erdirmiş ve onun bireyselleşme sürecinde aktif olarak rol oynamıştır. Ötekinin gözünde kendini kanıtlayıp içindeki gölge tarafları yenen Kan Turalı artık bireyselleşme sürecini tamlamış ve içsel huzura ulaşmış bir bireydir.

2. Anne Arketipi

Türk edebiyatının kadına verdiği büyük önemin analitik psikolojideki karşılığı “anne arketipi”ne verilen önemde görülmektedir. Analitik psikolojinin anne arketipine verdiği önem onun her şeyin ve hatta varoluşun en başında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Annenin çocuğu dünyaya getirmek onun bakımını üstlenmek gibi yüksek bir erdemin temsili nitelikleri anne arketipinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle anne verimliliğin, bolluğun ve bereketin temsilcisidir (Koçak ve Gürçay 2017:272-273). Bunun yanı sıra annenin bu olumlu nitelikleri ile birlikte anne arketipi cadı, baştan çıkartıcı, korkutucu nitelikleri de bünyesinde barındırır. Anne arketipinin pozitif boyutunu annenin desteği, yardımseverliği, manevi bilgeliği, yaratıcılığın kaynağı ve yeniden doğuşun simgesi oluştururken negatif boyutunu zehirleyici, korkutucu, baştan çıkartıcı karanlık ve gizli her unsurun simgesi oluşturur. Bununla birlikte anne arketipi edebi eserlerde bir insan olarak karşımıza çıkmasının yanı sıra anavatan, doğa, kilise gibi bilginin, şefkatin ve yaratılışın sembolü motiflerle de karşımıza çıkmaktadır (Sambur 2005: 107). Anne arketipinin temsilcileri arasında kişisel anne, büyükanne, üvey anne, süt anne ve daha üst anlamda tanrıça (özellikle bir tanrının annesi olarak) bulunabilmektedir. Ama kişisel annenin çocuğu yalnızca fiziksel olarak değil ruhsal olarak dünyaya getirmesi nedeniyle çocuk ile kişisel anne bilinçdışı bir birliktelik içindedir. Bu nedenle anne arketipi ilk olarak kişisel anne olarak vardır (Koçak ve Gökyay 2017: 272-273).

Dede Korkut Hikâyelerinde anne arketipinin sıkça bulunduğu görülmektedir. Oğuzlar anne sembolün; yüce ana, doğa ana ya da ideal eş sınıflarında bulunmaktadır. Bu hikâyede Kan Turalı'nın annesi evladı için endişe duyan sadık bir anne olarak görülmektedir.

“Anası aydur:

Anam kişi kızum kişi

Ala tan ile yiründen turı geldün Oğulu tutdurdun mı

Gafil ile görklü başın kesdürdün mi Kadın ana big baba diyü buzlatdun mı

Sen gelürsin bir bigüm görünmez bağrum yanar Ağız dilden bir kaç kelime haber mana

Kara başum kurban olsun gelin sana didi” (Ergin 2018:195).

[Anası:

Anam kişi, kızım kişi!

Tan atarken yerinden doğrularak kalktın Yalnızca oğulu yakalattın mı?

Habersizce güzel başını kestirdin mi? Kadın ana, bey baba diyerek ağılattın mı?

Sen gelirsin ama bir bebeğim görünmez, bağırm yanar. Ağız dilden bir kaç kelime haber bana, Kara başım kurban olsun, gelin sana! Dedi.]

Kan Turalı'nın annesi Selcen Hatun'a bu sözleri söylemektedir. Burada Kan Turalı'nın annesi çocuğu için endişelenen yüce ana arketipindedir. Kan Turalı'dan bebeğim diye bahsetmesi ise onun Kan Turalı'yı hala erginlenmemiş bir birey olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü anne için çocuğunun ad alıp almaması ya da kahramanlık yapıp yapmaması çok da önemli değildir. Kan Turalı annesinin gözünde hâlâ bir çocuktur. Şefkatli ve sadık bir anne olan Kan Turalı'nın annesi Kan Turalı'yı Selcen Hatun'un yanında göremeyince başına bir şey geldi sanıp bağıri yanmaktadır. Bu da annesinin Kan Turalı'ya düşkünlüğünü ve onu her daim seven bir anne olduğunu göstermektedir.

3. Anima ve Animus Arketipi

16. yüzyılda yaşamış simyacıların kadının maskülen erkeklerin ise feminen bir ruha sahip olduğu görüşünden etkilenen Jung her iki cinsiyetin bünyesinde hem maskülen hem de feminen karakterler bulunduğu görüşünü ortaya atmıştır. Kadının ruhsal yapısında bulunan bu eril karaktere animus adını verirken erkeğin ruhsal yapısında bulunan dişil karaktere de anima adını vermiştir (Sambur 2005: 101). Freud da bu görüşe paralel olarak hem erkek hem de kadının ruhsal yapısında karşıt cinsin üreme organlarının izlerinin bulunduğunu savunmaktadır (Freud 2014: 29). Bu bağlamda düşünüldüğünde Jung'un 16. yüzyıl simyacılarının görüşleri ile birlikte uzun bir dostluk süreci geçirdiği Freud'un bu görüşünden de etkilenerek bu eril ve dişil ruhsal yapıları "anima" ve "animus" olarak kavramsallaştırdığı düşünülebilir. Anima ve animus arketipleri kadınların tümüyle erkeklere erkeklerin de tümüyle kadınlara yabancı olmasını engelleyerek her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlamaktadır (Sambur 2005: 100). Ancak her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlayan bu iki arketipin içerikleri aynı değildir. Örneğin Fordham (2015)'e göre anima arketipi bir yönden saf ve soylu tanrıça benzeri nitelikler bir yönden de baştan çıkarıcı şehvetli bir fahişe benzeri nitelikler olmak üzere bir yönü karanlık diğer yönü aydınlık nitelikler taşımaktadır (Irmak, Ava 2017: 24). Animus arketipi ise bir yönden kahraman benzeri nitelikler bir yandan da haydut ve katil benzeri nitelikler taşımaktadır. Erkeğin anima arketipi sıklıkla annesiyle ilişkisi tarafından şekillenirken kadının animus arketipi ise babası ile ilişkisi tarafından şekillenmektedir ve benzer şekilde bu arketiplerin negatif yahut pozitif niteliklerini belirleyen güç ise sıklıkla karşı cinsiyetten ebeveynle kurulan bu ilişkidir (Jung 2017: 174-187). Ruhsal bütünlüğün sağlanması ve bu iki yarımın bir tama kavuşması için hem kadın hem de erkek kendi ruhsal yapıları bünyesinde ister negatif ister pozitif nitelikte bulunan bu eril ve dişil karakterler ile bütünleşmesi gerekmektedir (Bars 2018: 63).

Kan Turalı Hikâyesi genel olarak anima ve animus arketipi üzerine kurulmaktadır. Animus kadının içinde barındırdığı erilliktir. Selcen Hatun ilk olarak içindeki erilliği yani animusunu bu şekilde göstermektedir. Kâfirlerle savaşarak alplığını ortaya çıkarmaktadır.

"Bu gelen kâfir çok kafirdür, savaşalım döğışelüm, ölenümüz ölsün, diri kalanumuz odaya gelsün didi. Burada Selcen Hatun at saldı. Karımın basdı, kaçanın kovmadı, aman diyeni öldürmedi." (Ergin 2018: 194).

[Bu gelen kâfir çok fazladır. Savaşalım, dövüşelim. Ölenimiz ölsün, sağ kalanımız odaya gelsin, dedi. Bu arada Selcen Hatun at sürdü, devamlı hızlandı, kaçanını yakalamadı, aman diyenini öldürmedi.]

İkinci olarak kâfirlerin yaraladığı Kan Turalı'yı kurtararak göstermektedir. Çünkü onun animusu Kan Turalı'dır ve ona kavuşmak istemektedir:

“Selcen Hatun Kan Turalıyı at ardına aldı, çıkdı. (Ergin 2018:196).

[Selcen Hatun Kan Turalı'yı atının arkasına alıp yola çıktı.]

Animus arketipinin görüldüğü üçüncü yer ise Kan Turalı'nın personasına yenik düşüp Selcen Hatun'u öldürmek istediği andır. Burada Kan Turalı ile Selcen Hatun savaşacaktır:

“Aydur: Yiğit at ohunu. Kan Turalı aydur: Kızların yolu evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmuşlar.” (Ergin 2018: 197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Burada ötekinin gözünde diriliğini yitirme korkusuyla Selcen Hatun'u öldürme fikrine kapılan Kan Turalı, Selcen Hatun'un attığı oktan sonra aklı başına gelmekte ve animası ile bütünleşmektedir. Selcen Hatun da ok atmadaki hünerini içinde barındırdığı erillik yani animusu ile göstermektedir. Animus arketipinin görüldüğü son yer ise anima ve animusun bütünleştiği yerdir. Yani Kan Turalı'nın Selcen Hatun'u öldürme kararından vazgeçişidir. Hikâyede Selcen Hatun şu sözlerle animusunu yansıtmaktadır:

“Kalkubanı yirümden turur idüm

Yilisi kara kazılık atuma biner idüm

Babamun ağ ban ivinden çıkar idüm

Arku Bili Ala Tağı avlar idüm

Ala geyik sığın geyik kovar idüm

Tartanda bir oh ile nemler idüm

Demrensüz oh ile yiğit seni sınar idüm

Öldürmege yigidüm men seni kıyar midüm” (Ergin 2018:198).

[Kalkıp yerimden doğrulurdum,

Yelesi kara cins atıma binerdim,

Babamın ak çatılı evinden çıkardım,

Arku Beli Ala Dağı avlardım,

Ala geyik, sığın geyik yakalardım,

Yayı çektiğimde bir okla hedefi vururdum,

Temrensiz okla yiğit, ben seni sınırdım,

Öldürmezdim yığidim, ben sana kıyar mıydım?]

Selcen Hatun'un bu sözleri ile içindeki erilliği ile barıştığını yani arzu nesnesine ulaşip tamlığına ulaştığı anlaşılmaktadır. Yine avlanma, at binme gibi faaliyetlerde bulunması da onun animusunun göstergesidir. Hikâye animası ile bütünleşmek için mücadele eden Kan Turalı'nın hikâyesidir. Hikâye baştan sona anima ile bütünleşmek için Kan Turalı'nın içsel ve dışsal savaşılarını konu almaktadır. Hikâyenin girişinde anima arketipi şu şekilde yer almaktadır:

“Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış mana baş getürmüş ola didi” (Ergin 2018:185).

[Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olsun. Ben kara koç atuma binmeden o binmiş olsun. Ben kanlı kâfir ülkesine varmadan o varıp bana baş getirmiş olsun, dedi.]

Hikâyenin aksiyonu Kan Turalı'nın hayalinde canlandırdığı bu kızı elde etmesi yani animası ile bütünleşmesi için verdiği mücadele üzerinedir. Dışsal olan boğa, aslan ve deveyi yenme sınavlarından geçen Kan Turalı'yı bir de içsel bir sınav beklemektedir. Bu sınav öteki için yapılan bir savaştır. Ötekinin ona yüklediği rolden çıkmak istemeyen Kan Turalı, otoritesi sarsılmasın diye Selcen Hatun'u öldürmek ister fakat sonrasında Selcen Hatun'un attığı ok ile aklı başına gelir ve gölge yanıyla birleşerek personayı devre dışı bırakıp animası ile bütünleşmektedir. Kan Turalı'nın animası ile bütünleştiği yer hikâyede şu şekildedir:

“Aydur: Yiğit at ohunu. Kan Turalı aydur: Kızların yolu evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmuşlar. Kan Turalı soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aslan uruğu sultan kızı

Öldürmege men seni kıyar midüm

Öz canuma kıyam men sana kıymayam

Men seni sınar idüm.”(Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler. Kan Turalı soylamış görelim hanım ne soylamış? “Aslan soylu sultan kızı! Öldürmeye ben seni kıyar mıydım? Kendi canıma kıyayım,

Ben sanan kıymayayım,

Ben seni sınırdım.” dedi.]

Burada Kan Turalı personasına yenik düşmeyip içindeki karanlık tarafıyla yani gölgesiyle yüzleşip animası ile bütünleşmiştir. Hikâyenin bundan sonrası ise birbirlerine kavuşup vatanlarına dönme yani dönüş aşaması ve Yaşlı Bilge Adam'ın gelerek boy boylayıp soy soylaması ile bitmektedir.

4. Persona Arketipi

Persona isminin kökeni Eski Yunan'da aktörlerin kullandığı maskelerden almaktadır. Bu aktörler Persona adını verdikleri bu maskeler aracılığıyla izleyicilerin beğeneceklerini düşündükleri şekillerde performanslarını göstermekteydiler (Sungurlar 2013: 54). İsmi Eski Yunan'da ki bu maskelerden alan kolektif bilinçdışındaki persona arketipi kişinin toplumun kendisinden beklentilerini sergilediği, topluma gösterdiği yüzü, maskesidir (Bars 2018: 65). Kişinin içerisinde bulunduğu toplumun normları kişiyi bu normlara uygun rol ve statüleri benimsemeye ve böylece kişiyi toplum normlarına uygun maskeler kullanmaya iter. Ancak bu

maskeler çoğunlukla kişinin sahip olduğu değil toplumun onda görmek istediklerini barındırdığı için bireysel değil kolektiftir. Toplum bünyesinde kendisine yer edinmek isteyen kişi ona öğretilmiş ve ondan beklenen bu kolektif davranış kalıplarıyla kendini topluma sunar (Talianova 2015: 54). Bu bağlamda düşünüldüğünde Persona arketipini kişiliğimizin vitrini olarak düşünebiliriz. Ancak kişi, kişilik vitrininde toplumsal beklentilere en uygun davranışları sergilediği ölçüde kendi gerçek benliğini bastırmış ve böylece kendine yabancılaşmış olur. Persona bireyin gerçek benliğinin önüne geçtiğinde bu durum bireyde bir rol karmaşasına yol açar. Örneğin mahkeme salonunda toplumun hâkimden beklediği rol yönünde hareket eden bir hâkim bireysel hayatını da bu rol ile sürdürmeye çalıştığında kendinde bir rol karmaşasına neden olur (Bars 2018: 65). Bu nedenle toplumun kişiden beklediği roller çevre ile birlikte değiştiğinde kişi maskesini değiştirebilmeli ve hatta kendisine yabancılaşmamak adına kimi zaman tüm maskelerini çıkarıp gerçek benliği ile yüzleşebilmeyi bilmelidir. Bu hikâyede kahramanın bireyselleşme sürecinde personasından sıyrılması durumu gerçekleşmektedir:

“Bu yigidün sözi yügrük, eger elinde hüneri var ise didi. Tekür aydur: Bu yiğidi anadan togma soyun. Soydılar. Kan Turalı altunlu keten bizini biline sardı. Kan Turalıyı alup meydana getürdiler” (Ergin 2018: 188).

[Bu yiğidin sözü çevik, eğer elinde hüneri varsa, dedi. Bu yiğidi anadan doğma soyun, dedi. Soydular. Kan Turalı altınlu ince keten bezini beline sardı. Kan Turalı'yı alıp meydana getirdiler.]

Hikâyeden alınan bu bölümde Kan Turalı'nın anadan doğma soyulması yani üstündeki maddi varlıklarının alınması onun personasından sıyrıldığına göstergesidir. Başka bir memlekette animası için mücadele eden Kan Turalı onun beyliğinin göstergesi olan kıyafetleri ve silahları almaları annesinden doğduğu haliyle savaşmasını istediklerindedir. Üzerinde hiçbir şeyi yokken savunmasız olacağını düşünen Trabuzan Tekür'ü Kan Turalı'nın üç canavarı yendiğini göründe kızını ona vermeye razı olmuştur:

“Mere men bu devenün burnına yapışacak ol kız söziyle yapışdı dirler, yarın Oğuz iline haber vara, deve elinde kalmışidi kız kurtardı diyeler, mere kolça kopuzum çalun ögün meni, yaradan kadir Tanrıya sığındım, bir buğradan döneyim mi, inşallah bunun daha başın keseyim didi” (Ergin 2018:192).

[Bre ben bu devenin burnuna yapışınca o kızın sözüyle yapıştı, derler. Yarın Oğuz ülkesine haber varır, deve elinde kalmıştı, kız kurtardı derler. Bre kolca kopuzumu çalın, övün beni! Yaradan Kadir Tanrı'ya sığındım, bir deveden döneyim mi? İnşallah bunun da başını keseyim, dedi.]

Burada Kan Turalı ötekinin gözünde beyliğini ve yiğitliğini yitirmemek için animasını karşı güç alarak personasını öne çıkarmaktadır. Toplumun ona yüklediği görevlerden biri de karşısına çıkan engeli kendi gücüyle aşmaktır. Kahraman başkasının sözüyle hareket eden bir birey değildir. Bu sebeple burada Selcen Hantun'un sözüyle değil de kendi kararlılığıyla deveyi yendiğini göstermek onun temel amacıdır. Aksi takdirde Oğuz ülkesinde böyle bir söz konuşulmasını istemediği için beylerine övün beni diyerek deve ile mücadele etmeye koyulmaktadır. Hikâyenin anima ve animusun asıl birleştirildiği yerde ise Kan Turalı'nın ötekinin gözünde kahramanlığının yiteceği düşüncesine kapılıp Selcen Hatun'a söylediği sözlerde personasını yansıtmaktadır:

“Her kişi sözün söyledükde Sen orada turasın, ögünesin Kan Turalı zebun oldı. At ardına aldum çıkdum diyesin Gözüm döndü, könlüm gitdi. Öldürerem seni didi.” (Ergin 2018:196). “

[Herkes sözünü söylediğinde sen orada kalkarsın, övünürsün Kan Turalı kötü oldu. At ardına aldım, çıktım, dersin Gözüm döndü, gönlüm gitti, Öldürürüm seni! dedi.]

Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması için içindeki gölge tarafa yenik düşerek Selcen Hatun ile mücadele etmeye hazırdır. Personası içsel bir gölge olarak ona geri dönmüştür. Kan Turalı bu gölgeyi yenmek için Selcen Hatun'un samimiyetine ve gücüne inanmalıdır. Selcen Hatun ok attığında bu özellikleri kabullenerek gölgesiyle barışmış ve animası ile bütünleşmiştir. Kan Turalı'nın personası yani ötekinin gözü onun animasını ile bütünleşmesine engel olacakken bunu fark edip gölge tarafını yenmeye çalışmamış onunla yüzleşip barışmıştır.

4. Gölge Arketipi

Her insan toplum tarafından etkilenir. Bu etki persona arketipinde toplumun kabul edeceği özellikleri ön plana çıkarmaya çalışmak şeklinde olabildiği gibi toplumun kabul etmeyeceği özellikleri bastırmaya, kişiliğimizin karanlık odalarında saklamaya çalışmak şeklinde de olabilir. Bu nedenle her insan kişilik bünyesinde toplumun kabul etmeyeceği özellikleri içeren persona arketipine karşıt karanlık bir yön yani gölge arketipi barındırır. Gölge arketipi kişinin toplum tarafından idealize edilmiş insan profiline uymayan ve bu uyumsuzluk nedeniyle utanmasına sebep olan, bilinçdışına bastırıldığı istek ve duygularıdır (Onat 2007: 4). Etik, ahlaki vb. nedenlerle toplum tarafından kabul görmeyen tüm kişilik özellikleri gölge arketipinin içeriğini oluşturur. Ancak tüm bu karanlık niteliklere rağmen bireyin ruhsal sağlığı bu karanlık özelliklerini ne derece iyi bastırıp bilinçdışında tutabildiği ile ilgili değildir. Kişinin iyi bir ruh sağlığına sahip olması gölge arketipinin niteliklerinin bilinçdışına bastırılmasına değil aksine bu niteliklerin bilinç düzeyinde farkına varılmasına bağlıdır (Bars 2018: 61). Jung (2010)'a göre; gölge arketipinin içerikleri tümüyle kötü olmuş olsaydı insan için bir problem çıkmayacaktı. Fakat gölge arketipinin içerikleri ilkel ve toplumsal açıdan uyumsuz olduğu için rahatsız edicidir ama tamamıyla kötü değildir. Bilakis gölge arketipi insanoğlunun varoluşunu süsleyecek nitelikler taşır (Serrican 2015:1208). Kısacası insanın toplumun sınırlarını çizdiği ideallerin dışında kalan kişilik özelliklerini topluma ait olmak adına bastırmaya çalışması bu özelliklerin kötü ve kendisi için zararlı olduğu anlamına gelmemektedir. İnsanın belirli bir olgunluğa erişmesi ve kendini keşfetmesi için kişiliğinin bu karanlık niteliklerini keşfetmesi ve hatta bilinçli benliği ile savaşması zorunludur (Aşkaroğlu 2013: 126).

Bireyselleşme sürecine başlayan her kahraman bir dizi sınavdan geçmektedir. Bu sınavların başarıyla üstesinden gelen kahraman içindeki gölge tarafları yenmektedir. Bu hikâyede animası ile bütünleşmek için yola çıkan Kan Turalı üç tane dışsal bir tane de içsel gölge ile mücadele edecektir. İlk mücadelesi Selcen Hatun'a kavuşmak için yenmesi gereken üç hayvandır:

“Buğanun zincirin aldılar, salı virdiler. Buynuzu almas cıda kibi, Kan Turalının üzerine sürdi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun alnına bir yumruk eyle urdu kim buğayı göti üzerine çökerdi. Alnına yumruğun tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Çok çalışdılar. Ne buğa yener ne Kan Turalı yener. Küt küt buğa solımağa başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardur, bunun öninden sıçrarayım, ne hünerüm var ise ardından göstereyim didi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun öninden savuldu. Buğa buynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kerre götürüp yere saldı. Sünükleri hurd oldu. Başdı boğazladı. Pıçak çıkarup derisini yüzdi.” (Ergin 2018: 190).

[Boğanın zincirini aldılar, salıverdiler. Buynuzu elmas mızrak gibi, Kan Turalı'nın üzerine geldi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın alnına öyle bir yumruk vurdu ki boğa kalçası üzerine çöktü. Alnına yumruğunu dayadı, geldi meydanın başına çıkardı. Çok çekiştiler. Ne boğa yenmekte ne Kan Turalı yenmekteydi. Küt küt boğa solumaya başladı, ağzı köpüklendi. Kan

Turalı söyler: Bu dünyayı erenler akıyla bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayayım ne hünerim var ise orada göstereyim dedi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın önünden çekildi. Boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kere tutup yere vurdu. Kemikleri kırıldı. Başını boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü.]

Bireyselleşme sürecinin ilk engelini böyle aşan Kan Turalı bu engeli aşarken aklını kullanmaktadır. Dışsal olan ilk gölge alt edilmektedir. Kan Turalı'nın bu yolculukta aşması gereken ikinci engel aslandır. Aslanı yenerek üçüncü engele geçecektir:

“Kan Turalı mere kâfir aslanını koyuvir gelsün didi. Kara polat öz kılıcum yok kim karvaşduğı dem iki piçeyile idüm, sana sığındum cömerdler cömerdi gani Tanrı, meded didi. Aslanı koyu virdiler, sürdi geldi. Kan Turalı bir kepenegi kapağına toladı, aslanın pençesine sunu virdi. Adı görklü Muhammed salavat getürdi, aslanın elin gözedüp bir yumruk eyle urdı kim yumruk çenesine tokındı, uvatdı. Sügsüninden tutdı bilini üzdi, andan getürüp yere urdı, hurd oldu” (Ergin 2018: 190-191).

[Kan Turalı bre kâfir aslanını saliver gelsin, dedi. Kara çelik öz kılıcım yok ki saldırdığı an ikiye böleyim, sana sığındı cömertler cömerdi gani Tanrı, yardım dedi. Aslanı koyuverdiler, sürüp geldi. Kan Turalı kepenegi trnağına doladı, aslanın pençesine sunuverdi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Aslanın elini gözetip öyle bir yumruk vurdu ki çenesine geldi ve çenesi kırıldı. Boyun kökünden tutup belini kırıdı. Sonra getirip yere vurdu, kemikleri kırıldı.]

Böylelikle Kan Turalı ikinci engeli de imanı ve gücüyle aşmıştır. İkinci gölge arketipini de alt eden Kan Turalı için son gölge deveyi yenmektir. Eğer bu engeli de aşarsa Selcen Hatun'a kavuşacaktır ve animası ile bütünleşip kahramanlık yolculuğunu tamamlayacaktır.

“Canavarlar serhengi devedür, anun ile dahı oyun oynasun didi, andan sonra kızı virevüz didi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, deveye bir tepme urdı. Deve bağırdı. Bir dahı urdı, deve ayağı üzerine turımadı, yıkıldı. Basup iki yirden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, tekürün önüne bıraktı” (Ergin 2018: 192).

[Canavarlar serdarı devedir. Onunla da oyun oynasın, dedi. Ondan sonra kızı veririz dedi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Deveye bir tepme vurdu. Deve bağırdı. Bir daha vurdu. Deve ayağı üzerinde duramadı, yıkıldı. Üstüne gelip iki yerden boğazladı. Arkasında iki kemer çıkarıp Tekür'ün önüne bıraktı.]

Üçüncü gölgeyi de başarıyla yenen Kan Turalı bu üç engeli aşınca içindeki gölge tarafları yenmiştir. Sırada içsel olan gölgesini yenmek için Selcen Hatun ile savaşıacaktır:

“Her kişi sözün söyledükde
Sen orada turasın, ögünesin
Kan Turalı zebun oldu
At ardına aldum çıkdum diyesin
Gözüm döndi, könlüm gitdi
Öldürerem seni didi.” (Ergin 2018: 196).

*[Herkes sözünü söylediğinde
Sen orada kalkarsın, övünürsün
Kan Turalı kötü oldu
At ardına aldım, çıktım, dersin*

Gözüm döndü, gönlüm gitti, Öldürürüm seni! dedi.]

Kan Turalı'nın bu sözleri Selcen Hatun'u sınırlendirmişdir. Kendisince açıklama yapsa da Kan Turalı Selcen Hatun'u öldürmekte kararlıdır. Çünkü personası bunu yapmasını gerektirmektedir. Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması için içindeki gölge tarafa yenik düşerek Selcen Hatun ile mücadele etmeye hazırdır:

“Aydur: Yiğit at ohunu. Kan Turalı aydur: Kızların yolu evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmuşlar.” (Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Kendini ötekinin gözünde kendini diri tutmak isteyen Kan Turalı Selcen Hatun ile mücadele etmeye başlamıştır. Fakat sonra onun üstünlüğünü kabul etmiş ve bu isteğinden vazgeçmiştir. Çünkü Selcen Hatun için canını tehlikeye atıp üç canavarı alt etmiştir. Bu içsel gölgeye yenilirse diğer yendiği dışsal gölgelerin bir anlamı kalmayacaktır. Bunu anlayan Kan Turalı arzu nesnesi olan Selcen Hatun ile barışmış ve dönüş aşamasına geçmiştir.

6. Yaşlı Bilge Adam (Yüce Birey) Arketipi

Yaşlı bilge adam arketipi içeriğinde toplumun değerleri doğrultusunda topluma yön gösteren, önderlik eden ve toplum tarafından saygı duyulan bir karakter niteliği taşır. Bu arketip sıklıkla kahramana zor zamanlarda yol gösterip onun doğru yolu seçmesini sağlayan ve böylece onun kahraman olmasında büyük katkıları olan bir figür olarak çıkar karşımıza (Karagözlü 2012:1410). Yüce birey arketipi kahramana desteğini kahraman bir hata yapmadan önce ona çeşitli uyarı mesajları göndererek yahut kahramanın hatasından sonra onun yeniden toparlanıp dirilmesine yardım ederek ve onu terk etmeyerek gösterir. Bu yaşlı bilge aklın, bilginin, sağduyunun ve sezginin temsilcisidir ve kahramanı bu özellikleri sayesinde doğru yola kavuşturur (Tek 2015: 72).

Jung'a göre bilginin, aklın, sağduyunun ve sezginin temsilcisi olan bu yaşlı bilge adamın en önemli ahlaki özellikleri iyi niyeti ve yardımseverliğidir (Jung 2017: 91). Yaşlı bilge adam arketipinin bu niteliklerine bakıldığında bu arketipin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcilerinin Dede Korkut ve Hızır olduğu söylenebilir (Karagözlü 2012: 1411). Bu bağlamda bakıldığında zor durumda kalan, başı sıkıştığında beklenmedik bir anda kendilerini bu zor durumdan kurtaracak bir yardım alan kişilerin kendilerine yardım eden kişiye kullandıkları “Hızır gibi yetiştin!” söylemi bu arketipin dil geleneğine yansımaları olarak düşünülebilir. Yaşlı bilge arketipi aynı zamanda toplumun değişmeyen değerlerini kişi boyutunda temsil eden karakter olmakla birlikte hem bireysel hem de toplumsal gelişimini tamamlamış olması nedeniyle de kahramanın erişmek istediği diğer yarısıdır (Kanter 2005: 133). Bu nedenle yaşlı bilge adam arketipi toplumun ideallerini onları gerçekleştirmiş bir şekilde bünyesinde barındıran, saygı duyulan, iyiliğin, doğruluğun, sağduyunun ve kahramanın erişmeyi arzuladığı bilgeliğin, toplumun değerlerinin temsilcisidir.

Kahramanın animası ile bütünleşmek yani tamlığa ulaşmak için çıktığı bu yolculukta en büyük yardımcısı yüce birey arketipinde olan Selcen Hatun'dur. Kahramanın bireyselleşme

sürecini tamamlamasında ona yardım etmektedir. Hem Kan Turalı'nın animası oluşuyla hem de düşman geldiğinde onu bu şekilde uyarmasıyla Selcen Hatun bu arketipi sergilemektedir:

“Kız hazır idi. Bakdı görđi ılgar yetdi. Atın oynatdı, Kan Turalının üzerine geldi.

Soylamış, görelüm hanum ne soylamış: Gafil olma kara başun kaldur yigit

Ala kıyma görklü gözün açgıl yigit Karularundan ağ ellerin bağlanmadan Ağ alınınun kara yire depilmedin

Gafil ile görklü başun kesilmedin Alça kanun yir yüzine dökülmedin Yağı yetdi düşmen irđi

Ne yatursın kalkgıl yigit” (Ergin 2018: 194).

[Kız hazırđı, baktığında görđü ki atlılar gelmekte. Atını oynattı. Kan Turalı'nın üzerine geldi. Soylamış, görelim hanım ne soylamış:

Gafil olma, kara başını kaldır yiğit!

Ala çekik, güzel gözlerini açsana yiğit! Arkandan ak ellerin bağlanmadan,

Ak alnın kara yere tepilmeden, Habersizce görklü başın kesilmeden, Alca kanın yere dökülmeden, Düşman geldi, düşman ulaştı,

Ne yatarsın kalksana yiğit!]

Onu düşmana karşı uyandıran Selcen Hatun burada yüce birey arketipini üstlenmektedir. Eğer düşman Kan Turalı'yı bassaydı Kan Turalı bireyselleşme sürecini tamamlayamayacaktır. Dolayısıyla animası ile bütünleşmeden ölecekti ve kahraman olamayacaktır.

Hikâyedeki bir diğđer Yüce Birey arketipi ise her hikâyede daimi bulunan Dede Korkut'tur. Dede Korkut bilge kişiliğini soylamalarında ve dualarında yansıtmaktadır:

“Dedem Korkut gelüben boy boyladı, soysoyladı

Kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır son uçı ölümlü dünya.

Yöm vireyim hanum, Karlu kara tağların yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacın kesilmesün! Kamın akan görklü suyun kurımasun, kadir Tanrı seni namerde muhtaç itmesün, çarpar iken ağ boz atun büdrimesün, çalışanda kara polat öz kılıcın gedilmesün, Allah viren ümizün üzilmesün, ahır sonı aru imandan ayırmasun, ağ alnunda biş kelime du'a kılduk kabul olsun, yağşdursun dürişdürsün günahunuzu adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey.” (Ergin 2018: 198).

[Dedem Korkut gelip şen ezgi çaldı. Boy boyladı, soy soyladı:

Şimdi hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya.”

Dua edeyim hanım, ölüm geldiğinde temiz imandan ayırmasın! Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Allah'ın verdiği umudun kırılmasın! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Âmin diyenler Allah'ın yüzünü görsün! Derlesin, toplasın, günahlarını adı güzel Muhammed adına başıslasın Hanım hey!]

Hikâyeden alınan bu bölümde “yaşlı bile adam” arketipinde olan Dede Korkut’u görmekteyiz. Dede Korkut öncelikle persona arketipini yermektedir. En sonunda bu dünyadan göçüp gidileceğini bu dünyanın kimseye kalmayacağını anlatan Dede Korkut; insanların ötekinin gözünde ‘tam’ olmak için harcadığı güç ve zamanın boşa olduğunu anlatmaktadır. İnsan ötekinin gözünde ne ise odur söylemini yeren bir oğuzname söylemiştir. Metinde beylere ve insanlara karşı bunu söyleyen Dede Korkut’un asıl amacı okuyucu kitlesine ulaşip onlarda farkındalık yaratmaktır. Yaşlı bilge adam arketipinin de görevi arasında insanları aydınlatmak ve onlara yardım etmek yer almaktadır. Burada da Dede Korkut persona yani ötekinin insana yüklediği görünümün boş uğraş olduğu mesajını vermekle bu arketipi temsil etmektedir. Eş, aile, çocuk, mal, mülk hepsi bencilce yapılan eylemlerdir insanın tamlık hissetmesi ve kendinde olan eksikliği gidermek için düşünülen arzu nesnesidir. Ötekinin insana yüklediği bu eylemler birey tarafından elde edilmesi zorunlu olarak görülmektedir. Dede Korkut burada bunların geçici olduğunu vurgulamaktadır. Dede Korkut’un ettiği bu duadaki kelimelerin anlamları vardır. Bu kelimelerin her biri bir değeri sembolize etmektedir. At, yüce dağ, çelik kılıç, taşkın akan su, gölgeli kaba ağaç, ümidin kırılmaması, günahların başıslanması kelimeleri maddi ve manevi gücü temsil etmektedir. Dede Korkut’un bu duası kahramanın beyliğinde sahip olduğu maddi güçleri yitirmemesi yani ötekinin gözünde yükselmesi ve en büyük öteki olan Allah katında iyi olmak için de günahların başıslanması dileğinde bulunmuş ve bunun için dua etmiştir.

7. Ben Arketipi

Jung’un arketipler teorisinde en merkezi konuma sahip olan arketip ben arketipidir. Bunun nedeni ben arketipi ile başlayan bireyselleşme sürecinin bu arketipin gerçekleştirilmesini hedeflemesidir. Bireyselleşme süreci kısaca kişinin bilinçdışı kişilik özelliklerinin farkına varması bunları kabul etmesi, bilinçdışı ve bilincini bütünleştirmesi sürecidir. Bu süreç içerisinde kişiliğin birbirine zıt nitelikleri arasında denge ve uyumu gerçekleştirilmesi nedeniyle ben arketipi merkezi bir konuma sahiptir. Bu denge ve uyum işlevinden dolayı ben arketipine “düzen arketipi” de denilmektedir. Bu işlevler ile birlikte ben arketipinin birincil işlevi bireyselleşme sürecini tamamlamış, erginleşmiş bireylerin ortaya çıkmasını sağlamaktır (Sambur 2005:102). Kişinin ruhsal olgunluğa ruhsal yapısındaki merkezi bir konuma sahip olan ben arketipi ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu takdirde erişebilir. Kişi ruhsal yapısındaki bu arketipi fark ettiği anda kendi potansiyelinin farkına varacak ve bu merkezi arketipin özüne inmeye, ona ulaşmaya çalışacaktır. Bu hedefini gerçekleştirdiği oranda kişi ruhsal bir olgunluğa kavuşacaktır (Namlı 2007:1212). Bu bağlamda bakıldığında ben arketipinin kahramanın bireyselleşme sürecini başlatan ve onun özünün keşfedilmesi sonunda kahramana bir benlik bütünlüğü, bilgelik kazandıran arketip olduğu düşünülebilir. Jung ben arketipine öyle ayrıcalıklı bir önem vermektedir ki bilinçdışının merkezi arketipi olan bu arketipi Tanrı algısının çıkış olarak görmektedir. Böylece bireyselleşme süreci ile birlikte ben arketipinin gerçekleştirilmesi insanın Tanrısallaşması anlamına gelmektedir (Sambur 2005:103). Animası ile bütünleşip tamlığa ermek isteyen Kan Turalı bu bireyselleşme sürecini başarıyla tamamlayarak dönüş aşamasını gerçekleştirmiştir. Kan Turalı dönüş aşamasını gerçekleştirmesiyle animası ile bütünleşmiş ve artık tamlığa ulaşmış bir birey olmuştur.

“İrağından yakınından gelişdiler, gizlü yaka tutuban yilişdiler, tatlu damağ virüben sorışdılar, ağ boz atlar binüben yortışdılar, big babası yanına irişdiler. Babası oğlançuğın gördi, Allaha şükürler eyledi. Oğluyile geliniyile Kanlı Koca Oğuz’a girdi. Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Atdan aygır devedan buğra koyudan koç kırdurdu. Dügün itdi, kalın Oğuz biglerin ağırladı. Altunluça günlüğün diküp Kan Turalı gerdeğine girüp muradına maksudına irişdi. Dedem Korkut gelüp şadılık çaldı, boy boyladı soy soyladı” (Ergin 2018:198).

Uzağından yakınından dolaştılar. Gizli yer köşe bulup koklaştılar. Tatlı damak verip öpüştüler. Ak boz atlara binip sürdüler. Bey babası yanına vardılar. Babası oğlunu gördü, *[Allah’a şükürler etti. Oğlu ve geliniyle Kanlı Koca Oğuz’a girdi. Göğü ala güzel çimene çadır dikti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç üretti. Dügün etti. Bütün Oğuz Beylerini ağırladı. Altınlıca çatılı otağ dikip Kan Turalı gerdeğe girdiğinde muradına ve amacına ulaştı. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı, boy boyladı soy soyladı.]*

Bireyselleşme sürecine çıkan Kan Turalı ayrılma ve erginlenme aşamasını tamamlayarak dönüş aşamasına geçmiştir. Bu aşamada animası ile bütünleşen Kan Turalı ayrıldığı baba ocağına geri dönmüş ve Selcen Hatun’a yani arzu nesnesine ulaşarak da kendini tamamlamıştır. Kendinde eksik olan bu arzu nesnesi Kan Turalı’yı tamlığa erdirmiş ve onun bireyselleşme sürecinde aktif olarak rol oynamıştır. Ötekinin gözünde kendini kanıtlayıp içindeki gölge tarafları yenen Kan Turalı artık bireyselleşme sürecini tamlamış ve içsel huzura ulaşmış bir bireydir.

SONUÇ

Edebi bir metin olan Dede Korkut Hikâyelerinin analitik psikoloji içerisinde yer alan arketipsel sembolizm bakımından incelenmesi, bu eserin ilk okunduğunda fark edilemeyen saklı yönlerini ortaya çıkarır ve bu saklı yönlerin oluşturduğu sembollerin derinliğine inildikçe hikâyede anlatılan olaylar psikolojik açıdan derinleşir. Dede Korkut Hikâyeleri istek dışında bir araya getirilmiş parçalar bütünü değildir. Organik bir yapıya sahip olan bu eser içsel bir tutarlılık sergilemektedir. Bu tutarlılığı anlamının başka bir yolu da eserin barındırdığı arketipleri incelemektir. Jung’a göre, ruh denen görüngü, psişenin bilinç öncesi yapısında evrensel olarak var olan ilk imgelere dayanır. Ruhun güncel davranışlarındaki imgeler, onun arketipik yani kolektif bilinçdışına ait olduğunu göstermektedir. Evrensel insanlığın çarpıtılmamış ilk ürünleri olan bu arketipler bireylerin ruhsal gelişiminde ve çevresine uyumda önemli bir rol oynayan kolektif bilinçdışına şifrelenmiş unsurlardır. İnsanlığın evrensel psikolojik mirası olan kolektif bilinçdışı bu imgeler ve arketiplerden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sadece kurgudan ibaret olmayan Dede Korkut Hikâyeleri bir döneme şahit olan semboller, imgeler ve arketiplerle doludur. Bireyin iç dünyasına sembolik yolculuk yaparak evrensel mesajlar ileten Dede Korkut Hikâyeleri toplumsal belleğin en önemli taşıyıcısıdır.

Çalışmada arketiplerin tanıtılmasından sonra anlatıların başkişisinin yani kahraman arketipi içinde yer alan Kan Turalı’nın bireyselleşme süreci çözümlenmiş; ayrılma- erginlenme-dönüş aşamaları ile kahramanın yolculuğu anlatılmıştır. Oğuzların sosyo-kültürel yaşamında annenin rolü Kan Turalı’nın annesi vasıtasıyla anne arketipi ile anlatılmıştır. Kahramanların bireyselleşme sürecinde karşılaştığı içsel ve dışsal engeller olan gölge arketipi boğa, aslan, deve ve Selcen Hatun ile anlatılmıştır. Ötekinin gözünde kendini var etmeye çalışan kahramanın toplum için taktığı maskesi yani persona arketipi Kan Turalı ile anlatılmıştır. Kadının içindeki erillik olan animus Selcen Hatun aracılığı ile anlatılmıştır. Erkeğin içindeki dişillik olan anima arketipi Kan Turalı’nın hayalindeki alp tipi kadın ile anlatılmıştır. Yüce birey ya da yaşlı bilge adam arketipi ise her hikâyenin sonunda boy boylayıp soy soylayan ve dua eden Dede Korkut ve Selcen Hatun ile

anlatılmıştır. Bireyselleşme sürecini tamamlayıp ruhsal olgunluğa ulaşan kahramanlar olan Kan Turalı, dönüş aşamasını tamamladıktan sonra ben arketipi içinde anlatılmıştır. Adı geçen bu karakterler merkezinde hikâyede geçen arketipler derinlemesine açıklanmıştır. Bu açıklamanın sonucunda hikâyenin klasik inisiyasyon yapısında olduğu görülmektedir. Kahraman içsel ve dışsal sınavlardan geçerek ikinci doğumunu gerçekleştirmektedir. Hikâyede adı geçen kadın karakterlerin animus, anne ve gölge arketipi içinde yer aldıkları görülmektedir. Animus ve anne arketipinin yüce ana, ideal eş ve alp tipi kadın özellikleri taşıdığı görülmektedir. Hikâyedeki bellek aktarımını sağlayan ve her zaman kahramanın gölgeye yenilmemesi için dua eden Dede Korkut'un yaşlı bilge adam olarak yetkili kişi olduğu görülmektedir. Kan Turalı kendisinde eksik olan arzu nesnesine ulaşmak için yolculuğa çıkmaktadır. Özne eksik bir varlıktır ve tüm çabası kendini tamamlayacak nesnesini bulmaktır. Kan Turalı anlatısı arketipsel sembolizm çerçevesinde incelendiğinde bir karakterin birden fazla arketip içinde yer alabildiği görülmektedir: Selcen Hatun'un animus, anima, gölge, yüce birey arketipinde bulunduğu gibi. Hikâyenin dramatik kurgusunun içinde yer alan karşıt güçler incelendiğinde, Oğuzların kültür ve geleneklerinde cesaret, dürüstlük, sadakat, vefa, mertlik, pratik düşünme, ahlaki değerler gibi evrensel unsurların öne çıkarıldığı görülmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri sadece estetik bir metin değil; kolektif bilinçdışını içinde barındıran mitik bir eserdir. Türk kültürünün psiko-kültürel ve psiko-sosyal yaşamlarını aktaran bir mirastır. Doğu kültürünün en önemli hazinesi olan bu eserin üzerine çalışıldıkça anlamsal boyutta daha çok şey keşfedilecektir. Psikoloji bilimi bireyi ele alan dinamik bir gelişim içerisinde olduğu için ve Dede Korkut Hikâyelerinde bulunan bireylerin bilinçdışının da kolayca ortaya çıkarılmadığı için Dede Korkut Hikâyeleri her zaman incelenmeye açık bir eser olarak kalacaktır. Oğuzların psiko-kültürel ve psiko-sosyal yapılarının, ilgili konuya dair yapılacak olan yeni çalışmalar ve arketipler vasıtasıyla daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AŞKAROĞLU, Vedit. "Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Buğaç Han Anlatısı Üzerine Simgesel/Arketipsel Bir Çözümleme". Karadeniz Uluslararası Bilim Dergisi, 17: 120-132, 20013.

BARS, M. Emin. "Deli Dumrul Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bakımından Çözümlemesi". Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 44: 57-75, 2018.

ÇETİNKAYA, Gülnaz. Dede Korkut Hikâyelerinde Semboller. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2015.

ERGİN, Muharrem. Dede Korkut Kitabı 1-2. (2. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.

FREUD, Sigmund. Cinsiyet Üzerine. (çev. A, Avni Öneş). (17. Baskı), İstanbul: Say Yayınları, 2014.

GÖKALP, Ziya. Kültür ve Medeniyet, Türkçülüğün Esasları (3. Baskı), Konya: Gençlik Kitabevi Yayınları, 2013.

GÜRSES, İbrahim. "Jung'cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufi Öyülerin Değerlendirilmesi: Simurg Örneği". Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16: 77-96, 2007.

IRMAK, Yılmaz; Ava, Uğur. “Âşık Garip Hikâyesinde Arketipsel Sembolizm”. Samsun: Dede Korkut Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 6/13:16-28, 2017.

JUNG, C. Gustav. Bilinçdışına Yaklaşım, İnsan ve Sembolleri (1. Baskı), (çev. Hatice Mukaddes İlgün), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017a.

----- . Dört Arketip (6. Baskı), (çev. Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis Yayınları, 2017b.

----- . Analitik Psikoloji (2. Baskı), (çev. Ender Gürol), İstanbul: Payel Yayıncılık, 2006.

KANTER, M. Fatih. “Dede Korkut Hikâyelerinin Arketipsel Sembolizm Yöntemiyle Çözümlemesi”. Ankara: Arayışlar Dergisi, İnsan Bilimi Araştırmaları, 14: 132-138, 2005.

KARAGÖZLÜ, Volkan. “Arketipsel Sembolizm Bağlamında Mihr ü Vefa Mesnevisinin İncelenmesi”. Electronic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7/1: 1405-1421, 2012.

KOÇAK, Aynur-GÜRÇAY, Serdar. “Anne Arketipi Ekseninde Uygur Destanları”. Electronic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12/5:265-278, 2017.

NAMLI, Taner. “Arketipsel Sembolizm Açısından Elif Şafak’ın ‘Pinhan’ Romanının İncelenmesi”. Electronic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2/4:1210-1230, 2007.

ONAT, Gökşen. Elif Şafak’ın Romanlarının Arketipsel Sembolizm Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2007.

SAMBUR, Bilal. Bireyselleşme Yolu. (1. Baskı), Ankara: Elis Yayınları, 2005.

SERRİCAN, Ece. “Carl Gustav Jung’un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansıması”. International Journal of Social Sciens and Education Research, 1/4: 1205-1215, 2015.

SUNGURLAR, Işık. Bir Arketip Olarak Gölge. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, 2013.

TALİANOVA, Mariia. Türk ve Rus Halk Masallarında Kadın Arketipinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2015.

TEK, Zeynep. “Safiye Erol’un Dineyri Papazı Adlı Romanında Yüce Birey Arketipinin Görünümü”. Ankara: Bizim Külliye, Edebiyat ve Psikoloji Sayısı, 66: 72-76, 2015.

TÜRK KALBI ADLI ESERDE İKİLEMELERİN YAPISI

Şeyma Buse KALAÇAY*

Öz

“Türk Kalbi” (1911)adlı eser Meşrutiyet ve Cumhuriyet yazarı olan Aka Gündüz’ün yayımladığı ilk hikâye kitabı olması bakımından önemlidir. On yedi hikâyeden oluşan eser, Türklerin kahramanlıklarını, çalışkanlıklarını, savaşlarda yaşadıkları zorlukları sade, canlı ve anlaşılır bir dil ile yansıtmıştır. Bilindiği üzere etkili bir biçimde ifade etmede kullanılan ikileme kalıpları, Türkçede bolca kullanılmaktadır. Yazar da söz tekrarlarının yarattığı etkiden ve zenginlikten sıkça yararlanmışır. Bu bakımdan önem taşıyan eserde fazlasıyla ikileme kullanıldığı dikkat çekmiştir.

Bu çalışma, “Türk Kalbi” adlı eserden yola çıkarak eserde kullanılan ikilemelerin yapısını, oluşum durumlarını ortaya koyan bir incelemedir. İkilemeler yapı bakımından iki ana başlık ve bunların alt başlıkları olarak tasnif edilmiş, tespit edilen ikilemeler kullanıldığı cümleler ile birlikte verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkileme, Türk Kalbi, hendiadyoin, tekrarlar.

THE STRUCTURE OF REDUPLICATIONS IN TÜRK KALBI

Abstract

The work titled Türk Kalbi (Turkish Heart) is important in terms of being the first story published by Aka Gündüz, the writer of the constitutional and the republic. Consisting of seventeen stories, the work of the Turk’ heroism, their hardworking, the difficulties they experienced in wars is simple, lively and reflected in an understandable language. As known, reduplications used to express effectively patterns are used in Turkish actively. The writer also benefits and frequently draws on the influence and richness of reduplications. In this respect, it is noteworthy that the work contains many reduplications.

This study is the study that reveals the structure and occurrence of the reduplications used in the work based on the work named Türk Kalbi (Turkish Heart). Reduplications have two main titles and sub-titles in terms of structure. The determined reduplications are tried to be given together with the sentences used.

Keywords: Reduplications, Türk Kalbi (Turkish Heart), hendiadyoin, repetition

GİRİŞ

“İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır. İkileme, Osmanlıca “atf-ı tefsirî”; Fransızca “redoublement, hendiadyoin”; İngilizcede “reduplication dual, hendiadyoin”; Almancada “verdoppelung, zwillingsformen, hendiadyoin” terimleriyle karşılır.” (Hatiboğlu 1981: 9)

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi. ORCID: 0000-0001-5742-1058.

“Türkçeye olağanüstü bir anlatım gücü ve zenginliği kazandıran, anadilimizin biçim, sözdizimi, sözcükbilim ve anlambilim bakımından önemli bir özelliğini oluşturan öğeler, ikilemelerdir.” (Aksan 2006: 81)

Ağakay’a (1988) göre ikilemeler, Türkçedeki olay, çoğu yeni kavram anlatmak veya belli bir kavrama değişik bir renk vermek üzere birbirine koşulan iki kelimededen tek bir kuruluş, temelli, anlamca bağımsız bir kuruluş türetmek yolunda bir yapı yöntemidir.

İkilemelerde iki, üç hatta dört (Tuna 1986: 187) sözcük kullanılabilir. Bu sözcükler bazen anlam kaybına uğrayarak bazen de tamamen tek sözcük gibi bir anlam ifade eder.

Bilindiği üzere Eski Türkçeden itibaren ikilemeler diğer dillerden daha işlek olarak Türkçede kullanılmıştır. (Toprak 2005: 277) Bu işlek kullanım Türkçede ifade gücünün ve dilin canlılığını göstermektedir. Hatiboğlu’na (1981) göre de “İkileme Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür.”

İkilemeler ses ve söz benzerliklerine veya tekrarlarına dayandığı için, şiirde redif ve kafiye gibi ahenk yaratırlar. Şiire kattığı ahenk ve güzellikten dolayı halk edebiyatında ikilemeler çokça kullanılır. (Aşçı, 2014: 223)

İkilemeler konusunda en kapsamlı çalışma olarak kabul edebileceğimiz eser, Vecihe Hatiboğlu tarafından hazırlanmıştır. “Türk Dilinde İkilemeler” adlı çalışmasında ikilemeleri, ses, sözcük, yapı, görev ve anlam açılarından incelemiş ve örneklendirmiştir. Çalışmanın sonunda kalıplaşmış veya kalıplaşmakta olan ikilemelerin sözlüğünü vermiştir.

“Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin yazarı olan Aka Gündüz (1884-1958), süs ve edebî sanatlardan uzak, sade ve yapmacıksız dil anlayışına uygun olarak verdiği popüler eserleriyle tanınmış bir yazardır. Edebiyat dünyasında daha çok roman ve hikâyeleriyle tanınmakla beraber şiir ve tiyatro eserleri de yazmış, gazetecilik ve hatiplik de yapmıştır.” (Doğan, 2014: 22) İlk şiirini Edebiyat-ı Cedide etkisi ile aruz vezniyle yazmıştır. İlk nesrini ise on yedi yaşında Sabah gazetesinde yayımlanmıştır. Ömer Seyfettin ile tanıştıktan sonra ve yine Genç Kalemler’de yazmaya başladıktan sonra aruzu terk edip hece veznine geçmiştir. Elli iki manzumedan meydana gelen ve konusunu Trablus, Balkan savaşlarından alan “Bozgun” adlı şiir kitabı vardır.

Tezli romanlar yazan Aka Gündüz’ün, “Bu Toprağın Kızları” (1927), “Dikmen Yıldızı” (1928), “Odun Kokusu” (1928), “Tank-Tango” (1928), “İki Süngü Arasında” (1929), “Çapkın Kız” (1930), “Yaldız” (1930), “Ben Öldürmedim Kokain” (1931), “Onların Romanı” (1933), “Üç Kızın Hikâyesi” (1933), “Üvey Ana” (1933), “Aysel” (1933), “Aşkın Temizi” (1937), “Çapkın Delikanlı” (1938), “Zekeriya Sofrası” (1938), “Odun Kokusundaki Hicran” (1938), “Giderayak” (1939), “Mezar Kazıcıları” (1939), “Yayla Kızı” (1940), “Bebek” (1941), “Bir Şöförün Gizli Defteri” (1943), “Sansanos” (1945), “Bir Kızın Masalı” (1945), “Eğer Aşk” (1946).” yirmi üç romanı vardır. (Doğan, 2014: 40) “Aka Gündüz’ün romanlarında; fazilet, riya, baştan çıkarılış kızlar, istemeye istemeye fena olmuş insanlar, keskin, acı, isyan ettirici, bazen ağlatıcı bir lisanla çarpışırlar.” (Uraz, 1938: 6)

İlk hikâyeleri; Türk milletinin yaşayışından, örf ve adetlerinden canlı sahnelerin yer aldığı “Türk Kalbi” ile “Türk’ün Kitabı” adlı eserlerinde topladığı hikâyelerdir. Bu hikâyelerin yanında sürgün yıllarında yazdığı “Hayattan Hikâyeler”, uzun hikâye olarak kabul edilen “Zifaf Hatırası”, “Odalığın Defteri”, “Katırcıoğlu Avcı Sultan Mehmet Devrinde” adlarıyla hikâyeleri ve Milli

Mücadele’de Mehmetçiklerin kahramanlıklarını hikâyeleştirdiği “Demirel’in Hikâyeleri”, “Meçhul Asker”, “Türk Duygusu” adlı hikâye kitapları bulunmaktadır. (Oktay, 2008: 116)

Çok yönlü bir yazar olan Aka Gündüz birçok oyun da yazmıştır. “Muhterem Katil” (1914), “Yarım Türkler” (1919), “Köy Muallimi” (1932), “Yılmazların İkizler” (1932), “Beyaz Kahraman” (1932), “Yarım Osman” (1933), “Gazi Çocukları İçin- 1, 2, 3” (1933), “Mavi Yıldırım” (1934), “O Bir Devirdi” gibi birçok tiyatro eseri yazmıştır. (Doğan, 2014: 37)

“Türk Kalbi (1911), Aka Gündüz’ün ilk hikâye kitabıdır. Aka Gündüz, Trablusgarp Savaşı esnasında harbi hikâyeleriyle an an takip etmiş bir hikâyecimizdir. 1911-1912 yıllarında Terciman-ı Hakikat ve Tanin adlı gazetelerle Genç Kalemler dergisinde yayımladığı hikâyelerin büyük kısmı “Türk Kalbi”nde, üç tanesi ise “Türk’ün Kitabı”nda yayımlanmıştır.” (Ceyhan, 2009: 1811-1812)

Yayımlandığı yıl çok ilgi çeken eser, günün olaylarını ve heyecanlarını yansıtan bu hikâyelerde Türklük gurur ve bilinci “Türk Kalbi”, Trablusgarp Muharebesi “Haber”, “Trablusgarp”, “Bombardıman”, “Cennet Kapısı”, “İki Bayram” (manzum-mektup), “Kayıkçı”, “Ökkeş Bin Mansur”, “Ali Fezanî”, İnebahtı Savaşı “Burak Reis”, Osmanlı- Rus Savaşı “Yolda”, Türklerin verdiği mücadele, azınlıklara davranışları “Atanaş’ın Üç Günü”, bozulan İstanbul sokaklarıyla ilgili “Mahkemede” konularını ele almıştır. (Doğan, 2014: 26)

“Türk Kalbi yazarın ilk hikâye kitabı olması, içindeki hikâyelerin günün heyecanlarını terennüm etmesi, Türklerin kahramanlıkları, çalışkanlıkları gibi meziyetlerini dile getirmesi ve bütün bunları sade anlaşılır bir dille ebedileştirmesi bakımından önem taşımaktadır.” (Doğan 1989, Doğan 2014’ten)

Çalışmada “Türk Kalbi” adlı eserin Matbaa-ı Hukukiye tarafından 1911’de basılan baskısından yararlanılmıştır. Eserde geçen ikilemeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen ikilemeler özellikle geçtiği cümle içerisinde verilerek yapı bakımından incelenmiştir.

İkilemeler incelenirken Hatiboğlu’nun “Türk Dilinde İkileme” adlı çalışmasındaki tasnif esas alınmaya çalışılmıştır.

A. AD KÖK VEYA GÖVDELERİNDEN KURULAN İKİLEMELER

1.Yansımalardan Kurulan İkilemeler

“Ses yansımaları ünlemler insanın tabiatındaki canlı cansız bütün varlık ve nesnelere ait sesleri benzetme ve taklit yolu ile çıkardığı seslerden oluşmaktadır.” (Korkmaz 2019: 1001) Konuşma diline renk katan bu unsurların tekrarlama yoluyla ikileme olarak da kullanıldığı görülmektedir.

Ses yansımalarının iki kez tekrar etmesiyle oluşan yapılar için Zülfikar (1995) “ikileme” terimini kullanmayı tercih etmiştir. İkilemede ses yansımalarının aynen tekrarlandığı gruplar, “tam ikileme”, (küt küt, pat pat) aynen tekrarlanmadığı gruplar ise, “kısmî ikileme” (çatur çatur, paldır küldür) adlandırılmalarıyla, “Yansımalarla İkileme” başlığı altında incelenmektedir.

1.1 Aynı Yansımadan Kurulan İkilemeler

Aynı yansıma sözcükle kurulan ikileme yapısı taranan eserde bir örnek tespit edilmiştir.

“Daha kırk günlük iken **ciyak ciyak** haykırmıştı.” (TK: 156)

2.Ek Almayan Adlarla Kurulan İkilemeler

Hatiboğlu, “Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü” adlı çalışmasında yalın hâli şu şekilde tanımlar: “Ad görevli sözcüğün taşıdığı kavramı bildirme durumu. Türkçede bu durumda takı kullanılmaz: Ev, bahçe, taş, görgü, yürüyüş, evimiz vb.” (Hatiboğlu 1982: 132)

Muharrem Ergin, “Türk Dil Bilgisi” adlı çalışmasında yalın hâli şu şekilde tanımlar: “İsmin karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında hiçbir münasebet ifade etmeyen hâlidir.” (Ergin 1997: 227)

Gürer Gülsevin, “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler” adlı çalışmasında “Yalın hâl eksizdir. Kök ve tabanların yanı sıra, iyelikli şekillere de gelebilir. İyelikli kelimelerin yalın hali, genellikle yalın halin dışındaki haller görevinde kullanılır.” (Gülsevin 1997: 17) diyerek konunun devamında yazar, yalın hâlin “filin fâilin olması, cümlede nesne görevini üstlenmesi, tamlama grubu kurulurken tamlayan durumunda bulunması, sıfat tamlaması kurması, zaman zarfı görevinde kullanılması, inleme bildirmesi, kökteş fiiller kurması, tekrarlarla superlative yapması” gibi fonksiyonlara sahip olduğunu çeşitli örneklerle desteklemiştir. (Gülsevin 1997: 18-26)

Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)” adlı kapsamlı çalışmasında yalın hâli şu şekilde tanımlar: “Yalın durum, adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan yalın durumudur.” (Korkmaz 2019: 282) Yazar, yalın hâlin cümlede bir işi yapanı veya olan işi gösterdiğini, bir kimseyi adı, unvanı veya mesleği ile çağırmaya yaradığını belirtmiştir. Yalın hâlin, belirsiz ad tamlamalarında “tamlayan”, sıfat tamlamalarında “niteleyen” bunların dışında bağlama, unvan, ünlem ve birleşik fiil gibi bazı kelime gruplarında da görev yaptığını ifade etmiştir. (Korkmaz 2019: 282-283)

Yukarıda yalın hâli tanımlayan yazarların ortak görüşü, adın ek almamış hali olmasıdır. Bu hâlin cümlede özne, belirsiz nesne, zarf, sıfat, ünlem, isim tamlamasında tamlayan, gibi fonksiyonlarını da yalın hâl olarak değerlendiren görüşler mevcuttur.

Taranan eserde de ek almayan adlarla kurulan ikilemeler tespit edilmiştir. Ek almayan adların cümledeki görevleri de göz önünde bulundurularak verilmeye çalışılmıştır.

2.1.Ek Almayan Aynı Adlarla Kurulan İkilemeler

Ek almayarak aynı ad ile kurulan ikilemeler tespit edilmiştir. Bu ikilemelerin bazıları cümlede zarf görevinde kullanılmıştır;

“Orası bir ocaktır ki hâlâ **yavaş yavaş**, için için tüter, bir sivri yamaca tırmanıp da o bacalardan tüten..” (TK: 4)

“Bir gizli sıtmanın nöbeti altında kalan genç kızlar gibi ne **için için**, ne derin derin nefes alıyor.” (TK: 13)

“Uyudum, **rahat rahat** nefes almaya başladım.” (TK: 9)

“Bir gizli sıtmanın nöbeti altında kalan genç kızlar gibi ne için için, ne **derin derin** nefes alıyor.” (TK: 13)

“Çenesini biraz egdi, gözleri gögsi üzerinde **kulaç kulaç** sarılmış beyâz keten bezlere ilişdi.” (TK: 43)

“Yavuklun Emine kız ayrıca selâm ider, **ferade ferade** selâm ider...” (TK: 56)

“Arkada, meçhul diyarların **hafif hafif** inleyen rüzgârları bir ses peydâ oldı” (TK: 80)

“...**muttasıl muttasıl** tekrâr idiyor.” (TK: 88)

“(daha üç günümüz var) diye bilâhère **uzun uzun** hikâye ideceğini va‘ad iden Atanaş’ı Papas Efendi çekdi ortaya getirdi.” (TK: 143)

“Döndi bakdı: İki komiser, üç polis, dört zabtiyye ve bir sürü siyâh elbiseli ve kırmızı fesli başıbozuk **‘acele ‘acele** geliyorlardı.” (TK: 61-162)

“Efendimiz geçerken **fenâ fenâ** bakmış da sürgü...” (TK: 182)

“Olsun düşman **pâre pâre**” (TK: 47-48)

Cümlede sıfat görevinde kullanılan bazı eksiz ikilemeler de tespit edilmiştir.

“Ve **sık sık** nefeslerle bir heyecâna kapıldı.” (TK: 43)

“Bu cesedin karnı patlamış ve içinden **mini mini** çıplak bir baş fırlamışdı..” (TK: 38)

“Neş’esi artıyor ve onbaşı ile arkadaşına **tuhaf tuhaf** sözler söyleyerek güldürüyordu.” (TK: 40)

“Bütün avcı hattı kastura takmaga başlamışdı, iki sâniye sonra kesik kesik ve **acı acı** birkaç düdük sadâsı daha çınladı.” (TK: 42)

“Top, top!.. ve **pençe pençe** kanlı kafası arkaya düşdi.” (TK: 39)

“Derin çizgileri arasına **damla damla** ter dolan alınının içindeki beyninde bir ağırlık vardı.” (TK: 66)

“Galatasarây, Eminöni, Aksarây, Samatya vesâ’ir bi’l-cümle meydânlara **fevc fevc** halk dolar...” (TK: 115)

“Hacı bir kumlu yoldan ve **sıra sıra** otaların önünden gecdi.” (TK: 165)

Cümlede ünlemin eksiz ikilemelerle kurulduğu örneğine de rastlanmıştır.

“-**Hayır hayır!** ben oraya gelirim.” (TK: 111)

“**Apollon Apollon!** Benim gibi ölen ‘Osmanlı delikanlıları var iken sen bizi yakamayacaksın!” (TK: 153)

2.2. Ek Almayan Ayrı Adlarla Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, farklı görevlerde kullanılan eksiz ikilemeler tespit edilmiştir. Bazı ikilemeler cümlede sıfat görevindedir.

“Nihâyet **dört beş** gün yaşayabileceğim.” (TK: 9)

“O, oturmaga luzûm görmeden **bir iki** geniş nefes daha aldı...” (TK: 19)

“Koşuşdiler **beş on** ‘asker hepsi çadır içine.” (TK: 58)

“...gayrı ihtiyârî olarak **iki üç** adım ileriye dogrı gitdi..” (TK: 101)

“Düşmanın tayyaresi derhâl agın içine girmiş idi, şiddetli **ileri geri** hareketle agı sıkışdırdık...” (TK: 122)

“Erkân-ı Harbiye Re’isi **üç dört** adım koşdı ve karanlıklara haykırır gibi sordı.” (TK: 128)

“Günde bin kürek hamlesile **beş altı** gurusş kazanup geçinirler...” (TK: 64)

Cümlede zarf görevinde kullanılan eksiz ikilemeler tespit edilmiştir.

“Uzaklara, pek uzaklara açılan düşman filosunun ancak dumanları, **hayâl meyal** fark olunabiliyordu.” (TK: 40)

“Hepsi susmuş, Hadice kadın **ara sıra** söylüyor.” (TK: 52)

“**Hoş beşten** sonra Hâfız Çavuş sag yumrugını dizine, ucu gümüşlü kehrüba sigaralığını dudaklarına yerleşdirerek gözlerini yere dikdi...” (TK: 147)

“**Gice gündüz** dögüş var mı, hücüm var mı?” (TK: 59)

Cümlede özne ve isim görevlerinde kullanılan eksiz ikilemeler de tespit edilmiştir.

“Yıkılmış evlerin dağılmış taşlıklarında kadın, **çoluk çocuk** kan deryâ içinde serilmiş yatıyorlardı.” (TK: 35)

“Sofada, kapının önünde, vakıfhânenin taraçasında birçok **kadın erkek** birikdi.” (TK: 148)

“**Erkek kadın** birlik edüp, donanmaya topladık;” (TK: 62)

“**Üç beş**, belki daha fazla yara ile dönmüşdi;” (TK: 59)

“...eşkiya tahminleri gibi **on on beş** değil, tamam kırk kişi idiler.” (TK: 154)

3.Yönelme Durumu ile Kurulan İkilemeler

Yönelme durumu; “İsmi fiile bağlayan ve genellikle fiilin kendine doğru yöneldiğini, yaklaştığını belirten haldir.” (Vural vd. 150) Tespit edilen örneklerde; ikilemeyi oluşturan isimlerden biri yönelme durumu ekini +(y)A almıştır. Bazı örneklerde ise her iki sözcük de yönelme durumu ekini almıştır.

3.1.Aynı Sözcüklerden Kurulan Yönelmeli İkileme

Taranan eserde, aynı sözcüklerle oluşan ikilemelerin ilk sözcüğü yalın halde bulunurken, ikinci sözcüğü yönelme eki almıştır.

“Ve **karşı karşıya** otururlar, Hacı ona bir sigara virir, iki kocaman hıyar uzatır ve sohbe dalarlardı.” (TK: 157)

“Şişman Kul agası **nefes nefese** ‘ilâve itdi.” (TK: 32)

“**Kendi kendime** düşünüyordım...” (TK: 172)

“Dar dünyâda bir dönüm büstânı ve iki ihtiyâr eşegi ile **baş başa** kalmışdı.” (TK: 157)

“Bunların daha büyük bir ekseriyeti de yaya olarak **omuz omuza** gidup geliyorlardı.” (TK: 168)

“**Kol kola** giden iki şık ve genç efendi önlerinden giden kadınların hemân yanlarına sokularak ve yukarı kıvrık burun ve bıyıklarını ta...” (TK: 169)

3.2.Ayrı Sözcüklerden Kurulan Yönelmeli İkileme

Taranan eserde, ayrı sözcüklerden oluşan yönelmeli ikilemelerin her iki sözcüğünde yönelme durumu eki aldığı tespit edilmiştir.

“Artık altısı birden **sağa sola** saldırdılar, hançerleri daldırdılar.” (TK, s.92)

Ayrı sözcüklerden oluşan yönelmeli ikilemelerde her iki sözcük durum eki almadan önce sırasıyla; üçüncü şahıs iyelik eki, zamir /n/’si daha sonra da yönelme durum eki almıştır.

“Sandala atladım, bu kıymetdâr yüzüğün virdiği merâkla **ötesine berisine** bakdım.” (TK: 11)

“...bi’l’akis nâmüslü, ‘afîf, pāk, **işine gücüne** giden ‘â’ileleri tercih idiyorlardı?” (TK: 173)

4.Çıkma (Ayrılma) Durumu ile Kurulan İkilemeler

Dil benzeşmesine ve ünsüz uyumuna bağlı olarak *+DAn* ekiyle karşılanan çıkma durumu, kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını gösteren ad durumudur. (Korkmaz 2019: 309)

Taranan eserde, çıkma durum eki *+DAn* ile oluşan ikilemeler oldukça az tespit edilmiştir. Farklı sözcüklerle kurulan çıkmalı ikileme çeşidi bulunamamıştır.

4.1.Aynı Sözcükten Kurulan Çıkmalı İkileme

Aynı sözcükten kurulan çıkmalı ikilemelerden sadece çıkma durumu eki alan ikileme tespit edilmemiştir. Bunun yerine tespit edilen ikilemelerde ilk sözcük *+DAn* çıkma ekini alırken; ikilemeyi oluşturan ikinci sözcük *+A* yönelme durum ekini almıştır.

“Bir dakika sonra geminin anbarından, **derinden derine** bir kubür geldi ve bir saniye...” (TK: 105)

“...adliye salonlarında, mahkeme kapularında **dilden dile** gezecekti.” (TK: 176)

5.İyelik Eki ile Kurulan İkilemeler

“İyelik ekleri ismin karşılaştığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden eklerdir.” (Vural vd. 147) İkilemeyi kuran aynı ya da ayrı sözcüklerin her ikisinin de iyelik eki aldığı tespit edilmiştir.

5.1.Aynı Sözcükten Kurulan İyelikli İkilemeler

Aynı sözcüklerle kurulan iyelikli ikilemelerde ilk sözcük üçüncü şahıs iyelik eki alırken ikilemeyi oluşturan ikinci sözcük üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra zamir /n/’si daha sonra yönelme durum eki almıştır.

“Yarım saniye sonra iki yüz metre ‘arzında **noktası noktasına** mavi ve müdhiş bir ziyā gökde ‘aynen şu kumandayı yazdı:” (TK: 127)

“Bir dakika sonra binbaşı **nefesi nefesine** geldi ve anlatdı.” (TK: 128)

Tespit edilen bir örnekte ise aynı sözcükle kurulan ikileme birinci şahıs iyelik eki almıştır.

“**Anam anam**; bana her vakit şeref ve ferah viren anam!” (TK: 150)

5.2.Ayrı Sözcüklerden Kurulan İyelikli İkilemeler

Taranan eserde, teklik üçüncü iyelik eki *-I/-U, -sI/-sU* alan ikileme örneğine rastlanmıştır.

“...ve **yüzi gözi** tırmık ve çamur içinde bir delikānlı gördi: Yumurcak!” (TK: 161)

İyelik eklerinden sonra gelen *-n* belirtme eki Batı Türkçesinde son zamanlara kadar yaşamış, Osmanlıcada ve bilhassa Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde kullanılmıştır. (Ergin 1997: 232)

Taranan “Türk Kalbi” adlı eser 1911 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde de belirtme ekinin *-n* biçimine rastlanmıştır.

“...o yezid talyanların, **adın sanın** kitâblardan sildirin!” (TK: 59)

6.Bazı Yapım Ekleriyle Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, ikilemenin her iki sözcüğünün aynı yapım eki aldığı örneği tespit edilirken farklı yapım eklerini alan ikilemeler de görülmüştür. Yapım eklerinden *+II, +Ar, +sIz* ekleriyle oluşturulan ikilemeler tespit edilmiştir.

Aynı sözcük kökünden türetilen *+ll* yapım ekini alan ikileme örneği;

“Her dalga hürmetkâr ve meçhûl bir el ile gemileri **nâzlı nâzlı** sallıyordu.” (TK, s.98)

İkilemenin ilk sözcüğünün yalın, ikinci sözcüğün ise *+ll* yapım eki aldığı ikileme örneği;

“Ellerinde **ay yıldızlı** kırmızı bayraklar temevvüc idiyordu.” (TK: 142)

Ayrı iki asıl sayı adlarından oluşan ikilemenin her iki sözcüğünün de *+(s)Ar* üleştirme sayıları yapan yapım eki aldığı ikileme örneği;

“Adım başına **beşer altısar** daha kalıyor.” (TK: 151)

Aynı sözcükten oluşan ikilemenin ilk sözcüğünün *+ll* yapım eki alması, ikinci sözcüğünün *+s/z* yapım eki alarak oluştuğu ikileme şekli tespit edilmiştir.

“...**erkekli erkeksiz** ihtiyâr genc birçok kadınlar ve erkekler vardı.” (TK: 168)

B.EYLEM KÖK VEYA GÖVDELERİNDEN KURULAN İKİLEMELER

1.Zarf Fiillerle (Ulaç) Kurulan İkilemeler

Zarf-fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşırlar. Fiil yönleriyle hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. (Korkmaz 2019: 841)

Ulaçlar, eylem kök veya gövdelerinden türetilmiş eylem soylu sözcüklerdir. Ulaçların edilgen, ettirgen, işteş ve olumsuz biçimleri ikilemelerde kullanılır.(Hatiboğlu 1981: 44)

Zarf-fiillerle kurulan ikileme örneklerinde aynı sözcüklerle kurulan zarf-fiilli ikileme örneği oldukça fazla iken ayrı sözcüklerle kurulan zarf-fiilli ikileme örneğine rastlanmamıştır. Zarf-fiillerden *-(y)A...-(y)A* biçiminde ve *-r (-Ar, -Ir, -Ur)...**-mAz (-r, Ir/-Ur+mAz)* biçiminde oluşan ikilemeler tespit edilmiştir.

1.1.Aynı Sözcüklerle Kurulan Zarf-Fiilli İkilemeler

Taranan eserde, *-r...-rmAz* ekleriyle kurulan ve aynı kelimedenden oluşan ikileme örneğine çokça rastlanmıştır. *-r...-rmAz* zarf-fiil eki, geniş zaman ekinin olumlu ve olumsuz türlerinin arka arkaya getirilmesi ile kurulan bir zarf-fiildir. (Korkmaz 2019: 881) Bu ek, yapılan eylemde çabukluk hissi yaratmaktadır.

“Orada biraz kaldık, imtihanlar **biter bitmez** bana, ogul didi.” (TK: 6)

“... bir saniye sonra iri ve fûçî gibi bir şey **çıkır çıkmaz** kapagı açıldı.” (TK: 126)

“Tabur imâmı seccadesinin üstünde namâzını bitirüp selâm **virir virmez.**” (TK: 32)

“Fakat menzil dâhine giren iki sefîne şiddetli bir mukâbele **görür görmez** tebdîl-i istikâmet itti.” (TK: 34)

“Bombardıman **başlar başlamaz** kayığını kumluga çekdi.”(TK:66)

“...ve evin kapusından **girer girmez** “Kayığımız; kayığımız!” diye feryâd iderek karısının kolları arasına atladı.” (TK: 67)

“-Ya Rab! Ya Rahîm!.. diye **inler inlemez** bir kurşun gibi yerinden fırladı.” (TK:75)

“...kundagı avuçları içinde uzadup **gösterir göstermez** zâbit, diger zâbitler ve ‘urbân bir adım geri çekildiler...” (TK, s.76)

“Kulenin etrafında berki bir dâ’ire resm itdikten sonra tevakkuf **ider itmez** kapısı açılır...” (TK: 112)

“Ordugâhın merkezine **gelir gelmez** yavaşca aşağı indik..” (TK: 122)

“...ki her kenârı iki tayyâreye takılır, bunu **takar takmaz**, gâyet seri’ bir hareketle ‘amüden yükseldik.” (TK: 122)

“...demiryolunun ucundan **görünir görünmez** yanlarına, otların içine kalınca birer sopa hâzırlarlar idi.” (TK: 156)

“Yumurcak çitden **atlar atlamaz**, Onnik’in hutûtü her gün tezâyüt ve biraz daha takallüs iden simâsının esmer, koyu esmer rengi biraz açılır...” (TK: 157)

“...makine bir dâ’ire çizerek geldiği istikametini bulur ve dâhil **olur olmaz** ‘avdete başlar.” (TK: 125)

“...iyice çevirdikten sonra evvelce dediğim vâdinin başı **tutulur tutulmaz**, büyük istikkâmı atacagım..” (TK: 127-128)

“O, toprak yığınının altından **kalkar kalkmaz** “Eyvâh!” diye haykırdı, vakitsiz patladı!” (TK: 128)

“Çiti **geçer geçmez**, Hacı kalkdı ve örtülmüş yere gitdi.” (TK: 159)

“Kenâra **çekilir çekilmez** bir na’ra işitdi.” (TK: 160)

“**Yaklaşır yaklaşmaz** Hacı’ya işaret itdiler ve Hacı onları ta’kibe başladı.” (TK: 162)

“-Şimdi **gider gitmez** belki Paşa Hazretleri seni çağırır.

-Peki efendim.” (TK: 164)

“Yanıdaki adamcağızın yüzüne **bakar bakmaz** tanıdım...” (TK: 173-174)

“O esnâda karşılardaki çocuk korkusundan arabadan atlamak istiyorken yüzünü bu tarafa döndü ve **döner dönmez**, binmek üstünde yüz yıldırım patlamış gibi sendeledim.” (TK: 174)

Banguoğlu -e zarf-fiil ekini “Hal Zarf-Fiilleri” başlığı altında incelemiştir. -e zarf-fiilleri, Türkçede eski ve yaygın olup dilimizde donuk zarflar bırakmış (öte, geçe, diye), ekin tek olarak kullanışı daralmıştır (nöbetleşe, yardımlaş). Ancak ikileme ile belirtme zarfları olarak yeni bir canlılık ve geniş bir kullanım kazanmışlardır. (Banguoğlu 1974: 430)

Korkmaz ise aynı zarf-fiil ekini “Tarz Bildiren Zarf-Fiiller” başlığı altında incelemiştir. (Korkmaz 2019: 83)

Aynı sözcük ile oluşan zarf fiilli ikileme örneklerinde; -(y)A....-(y)A zarf fiiliyle oluşan ve “-mak suretiyle” anlamını veren örneklere de çokça rastlanmıştır.

“...esmer ve beyâz dumanların birer gelin kız gibi salındığını, inceldiğini yükseklerle, çok yükseklerle **uçu uçu** erdiğini görsen, derin bir imân ile içinden dersin ki.” (TK: 4)

“Ve başını egdi, kapıdan çıkan eşyalara **baka baka** yine ince tesbîhini çekmeye başladı.” (TK: 11)

“Bir serseri gibi, bir çılgın gibi sokaklarda **koşa koşa** dolaşdı...” (TK: 67)

“Uzun çubugun eski ve büyük lülesinden hâlâ **süzüle süzüle** duman tütüyordu.” (TK: 25)

“Devesi **düşüne düşüne** bakdı...” (TK: 89)

“Ve o, düşününe düşününe, kalemini divite **batıra batıra** yazıyordu.” (TK: 52)

“Katıklı Velî Baba, senin Sakallının Dayı bile degneklerine **dayana dayana** kahvenin güşesine gidüp kulak viriyorlar.” (TK: 55)

“...halîfenin ‘askerleri için degil, kendim için öldüğümden bu parayı **sevine sevine** viririm..” (TK: 69)

“Neye ugradıklarını bilmeyen â’ile şaşkın, titreyerek ve aglayarak **sürüklene sürüklene** yürümeğe başladılar.” (TK: 73)

“Yigit, gögsü geniş,nasiyesi yukarıda bir ‘Arap **topallaya topallaya** saga, sola, öne arkaya dönüyor...” (TK: 88)

“Derinden, yüksekten, **uguldaya uguldaya** gelen bir sedâ ile mukâbele idiyordu.” (TK: 88)

“...kendisi **doya doya** temâşâ itdi.” (TK: 89)

“...tabiki bir tirbuşon gibi toprağı **dele dele** hareket ider.” (TK: 125)

“...ihtiyârın ruhuna nüfûz ide ide, onda irâdi bir sükûn ve bir uyuşukluk hâsil **ide ide**, te’min itdi.” (TK: 148)

“İhtiyâr kadın; beyni uyuşmuş gibi **titreye titreye** bakdı.” (TK: 149)

“İşte ben Olimpos’un önünde vuruldum ve **güle güle** ölüyorum.” (TK: 153)

“O sıra bu kadınlardan bir çift kırıtı kırıtı, **gülüşe gülüşe** oradan geçiyorlardı.” (TK: 171)

“O sırada bu kadınlardan bir çift **kırıtı kırıtı**, gülüşe gülüşe oradan geçiyorlardı.” (TK: 171)

“Ve her muhâkemedede (sen bu adamın hemşiresi falan bint-i falan hanımın baldırını sıkmışsın **diye diye** şehzâde köşesinde hakârete, tecâvûze duçar olan nâmûsımız...” (TK: 176)

“...ve berrak, soguk sudan **kana kana** içdiler.” (TK: 137)

Yukarıdaki örneklerden farklı olarak aynı fiil köklerine farklı zarf-fiil eklerinin gelmesiyle oluşan ikileme yapısı örneğine rastlanmıştır. Tespit edilen ikileme örneğinde *-DI* eki zarf-fiil ekiyle kalıplaşmış ve onu zarf yapmıştır. Bunun sonucunda ikileme “- dığından beri” anlamı kazanmıştır.

“Trablusgarb’a **geldim geleli** sizlere ancak bir şukka irsâl itdim.” (TK: 43)

1.2.Ayrı Sözcüklerle Kurulan Zarf-Fiilli İkilemeler

Taranan eserde, ayrı iki fiilden oluşan ikileme örnekleri tespit edilmiştir. Bu ikilemeler *-DI* zarf-fiil ekiyle kurulmuştur. Karahan’a (1992) göre; *-dı/-di* eki bir zarf-fiil eki olarak kullanılmaktadır. Ekin fonksiyonu, *-ıp/ip* zarf-fiil ekinde olduğu gibi “tarz ve bağlama”dır.

“...cennet kapusunda neneni bekleyeceğini işitdiğim zamân, ne kadar gam u kederim varsa hepsi **uçdı gitdi.**” (TK: 53)

“Fakat ansızın bir uguldı, yakında, serî’ u çâlâk bir rûzgâr ile **geçdi gitdi.**” (TK: 67)

“Yumurcak duramadı, işim var diyerek **savuştı gitdi...**” (TK: 159)

2.Sıfat-Fiillerle (Ortaç) Kurulan İkilemeler

Çekimsiz eylemlere gelen sıfat-fiiller adından da anlaşılacağı üzere sıfat gibi kullanılan fiil çeşitleridir. Sıfatlar, ad soylu sözcükler olduğu için, sıfat-fiiller aynı zamanda adlar ile

ortaklaşırlar. Bu durumda sıfat-fiil ekleri de tıpkı adlarda olduğu gibi çokluk, iyelik, ad çekim eki alırlar.

Sıfat-fiillerle kurulan ikileme örneklerinde ayrı sözcüklerden oluşan ikilemeler az kullanılmışken aynı sözcükten oluşan ikilemelere hiç rastlanmamıştır.

2.1.Ayrı Sözcüklerle Kurulan Sıfat-Fiilli İkilemeler

Taranan eserde, iki farklı fiil kökünden oluşan ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örnekte; birinci ve ikinci sözcük –*An* sıfat-fiil ekini alarak ikileme oluşturmuştur.

“Meselâ iki manav çırığı bir köşeye gizlenmiş, **gelen geçen** kadınları çimdikliyordu.” (TK: 169)

3.Zarf- Fiil Eki ile Birlikte İsim- Fiil Ekiyle Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, iki farklı fiil kökünden oluşan ikilemenin her iki tarafı da farklı fiilimsi ekleri almıştır. Bu yapıda tek ikileme örneğine rastlanmıştır. İkilemenin ilk sözcüğü –*Up* zarf-fiil eki ile ikinci sözcüğü –*mAk* isim-fiil eki ile oluşmuştur.

“Ve **çeküp gitmek** isterlerken onları lafa tuttu.” (TK: 137)

4.Zarf- Fiil Eki ile Birlikte Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, aynı sözcükten oluşmasına rağmen farklı fiilimsi ekleri alan bir ikileme örneğine rastlanmıştır.

Sıfatlar, ad soylu sözler oldukları için, sıfat-fiiller aynı zamanda adlar ile de ortaklaşırlar. Onlar gibi iyelik, çokluk ve ad çekimi ekleri alabilirler. (Korkmaz 2019: 784) Taranan eserde, bu açıklamaya uygun düşecek ikileme yapısı tespit edilmiştir.

İkilemeyi oluşturan ilk sözcük –*Up* zarf-fiil ekini almıştır. İkinci sözcük sırasıyla, –*mA* olumsuzluk ekini, –*Dik* sıfat-fiil ekini, –*I/-U* üçüncü tekil kişi iyelik ekini, zamir /*n*’sini ve +*A* yönelme hal ekini alarak oluşmuştur.

“Kuşların **ötüp ötmedigine** ehemmiyet virmiyorlardı.” (TK: 133)

5.Eylemden Türetilmiş İsimlerden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, aynı eylemlerden veya farklı eylemden türetilmiş isimlerden kurulan ikileme örnekleri tespit edilmiştir. Aynı türetilmiş isimlerden oluşan ikilemeler sayıca fazladır. Tespit edilen ikilemelerin her iki sözcüğünde de aynı yapıım ekini aldığı dikkat çekmiştir.

5.1.Aynı Eylemden Türetilmiş İsimlerden Kurulan İkilemeler

Aynı kök veya gövdeden türetilen isim örneklerinde *Ik/ Uk* eylemden isim yapan yapıım eki örneklerine rastlanmıştır.

Banguoğlu’na göre bu ek, eski ve çok yaygın bir geçmiş sıfat-fiilli şeklidir. Ek dilimizde bu işlevini yitirmeye, geniş ölçüde ve çoğu zaman edilen anlamlı (kesik= kes-il-miş) fiilden sıfatlar yapar olmuştur. (Banguoğlu 1974: 248)

“Mecrûh dudaklarını kımıldatdı, **kesik kesik**.” (TK: 44)

“...güneş sag yamacdaki çam tepesine indigi vakit, tama çıkup **yanık yanık** söylüyor.” (TK: 55)

“Civâr köylerde ne kadar papas varsa çağırtdık, **bölük bölük** ‘asker, ahâli tertip itdik.” (TK: 154)

Bir diğer fiilden isim yapan yapım eki *-GIn/-GUn* ekidir. Bu ek aynı fiil köküne gelerek ikileme oluşturmuştur. Fiil kökünün son sesi tonlu olduğundan ekin ilk sesi *g-* olmuştur.

-GIn/GUn eki ikileme örnekte de görüldüğü gibi pekiştirme anlamı katmıştır. İkilemeyi oluşturan her iki sözcük de adı geçen yapım ekini almıştır.

“Ellerini avuçları içine almış **dalgın dalgın** düşünüyordu.” (TK: 48)

-I/-U eki eylem kök veya gövdesinden isim türetir. Köklere getirilerek, kökanlam güçlendirme, yineleme, devamlılık ve tekrar kavramlarını sağlar. (Hatiboğlu 1974:74)

“...ıslak peksimet lokmaları bulunan karısını, çocukları **sıkı sıkı** bağladılar...” (TK: 73)

-gA eki eylem kök ve gövdelerine gelerek isim veya sıfat türeten bir ektir. Taranan eserde, ikilemenin her iki tarafında da bu ekten türeyen isimle oluşan ikileme örneği tespit edilmiştir.

“...halkın ortasında ‘aynı ses yükseliyor, **dalga dalga** intişâr idiyor.” (TK: 87)

5.2.Ayrı Eylemlerden Türetilmiş İsimlerden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, ayrı eylemden türetilen ikileme örneklerine pek fazla rastlanmamıştır. Ayrı eylem köklerine gelen *-Ik/-Uk* yapım eki, sıfat ve isim türeten işlek bir ektir.

“Gülmek için nefes alamazdım, çünkü **delik deşik** idim.” (TK: 14)

6.Biri Eylemden Türetilmiş İsim Diğeri İsim Olan İkilemeler

İkinci sözcüğü isim, birinci sözcüğü ise *-n, -(I)n, -(U)n* ekini alarak eylemden türemiş isim olan ikileme örneği tespit edilmiştir.

“Bir aylık **gelin güveysiniz** ya ben, ya ben ne diyeyim ki altı günlük yavuklu iken hâcî baban Moskof gavgasına gitmişti.” (TK: 21)

Taranan eserde, ikilemeyi oluşturan birinci ve ikinci sözcüklerin yer değiştirdiği ikileme örneklerine rastlanmıştır. İkilemeyi oluşturan sözcüklerden biri isim diğeri eylemden türemiş bir isimdir.

“Allah, devlet sayesinde **küçük büyük** iyiyiz,” (TK: 62)

“Büyük küçük, **zengin fakir** herkes gibi ‘Ali Fezânî de koşdı.” (TK: 91)

7.Çekimli Eylemlerden Kurulan İkilemeler

Fiil kök veya gövdelerinin yargıya dönüşüp çekimli hale gelmeleri için; kip, zaman, şahıs ve sayı bildiren ekler ile genişletilmesine çekimli eylem denilir.

Taranan eserde, aynı çekimli eylemden ve ayrı çekimli eylemden oluşan bazı ikilemeler tespit edilmiştir. Bazı ikilemelerin her iki sözcüğü, aynı zaman eki ve şahıs eki alarak çekime girmiş; bazıları ise eksiz çekime girmiştir.

7.1.Aynı Eylemlerden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, emir kipi ve bildirme kipleri ile çekilenmiş fiilin ikileme oluşturduğu tespit edilmiştir. Bazı ikilemeler seslenme amacıyla oluşturulmuş; bazıları ise emir verme amacıyla oluşturulmuştur.

İkilemeyi oluşturan her iki sözcüğün de geniş zaman eki *-r, -(I)r, -(A)r, -(U)r* ile görülen geçmiş zaman eki *-DI,-DU* ile emir kipi ile şimdiki zaman eki *-(I)yor* ile çekime girdiği tespit edilmiştir.

“O vakit <<karındaşım>> **çoşar çoşar**, çoşardı.” (TK: 4)

“...oof demedi; koşdı; sardı; topalladı; fakat **taşıldı taşıldı..**” (TK, s.91)

“ **Gitme gitme!**” (TK: 36)

“ -**Öp öp**, didi. Hakkı var.” (TK: 31)

“Birinci takım saga açıldı, **bak bak!**” (TK: 40)

“ -**Öldür öldür** ana!..” (TK: 84)

“Yamacın başında oynaşan birkaç küçük birden haykırdılar:

-**Geliyor geliyor!**” (TK: 142)

7.2.Ayrı Eylemlerden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, tespit edilen ikileme iki ayrı eylemden oluşmuştur. Eylemlerin her ikisi de öğrenilen geçmiş zaman eki *-miş* ile çekime girmiştir.

“...düşman tayyâresi bir ekmek torbası gibi altımızda hareketsiz **asılmış kalmışdı.**” (TK: 122)

8.Çekimli Eylemle Birlikte Zarf-Fiilden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, tespit edilen ikilemelerin ilk sözcüğü zarf-fiil eki, ikinci sözcüğü bildirme kipleriyle oluşmuştur. İkilemelerin aynı ve farklı sözcüklerle kurulduğu örneklerine rastlanmıştır.

8.1.Aynı Çekimli Eylemle Birlikte Zarf-Fiilden Kurulan İkileme

Tespit edilen ikilemenin birinci sözcüğü genellikle edilgen fiil gövdesine gelen ve eylemden isim yapan *-I,-U* eki ile oluşmuştur. İkinci sözcük ise aynı eylem gövdesine şimdiki zaman eki olan *-(I)yor* ve ikinci teklik şahıs eki olan *-sIn* getirilerek çekimlenmiştir.

“...kanlı bagrınla, solmuş yüzünle karşıma **dikili dikiliyorsun** da bana diyorsun ki...” (TK: 54)

8.2.Ayrı Çekimli Eylemle Birlikte Zarf-Fiilden Kurulan İkileme

Taranan eserde, farklı iki çekime girmiş fiil kök veya gövdelerinden oluşan ikilemeler tespit edilmiştir. İkilemeyi oluşturan ilk sözcük fiil kök veya gövdesine *-Up* zarf-fiil eki alarak oluşmuştur. İkinci sözcük ise çekime girmiş bir fiildir.

Tespit edilen ikileme örneklerinin hepsinde ilk sözcük *-Up* zarf-fiil ekiyle bağlanmıştır. İkilemeyi oluşturan ikinci sözcükler farklı şahıs ve zaman ekleriyle çekime girmiştir. Verilen ikileme örneğinde; ikinci sözcük öğrenilen geçmiş zaman eki ve üçüncü teklik şahıs eki getirilerek çekimlenmiştir.

“Ve öylece, incir yapraklarıyla sâ’ati paraları **derleyup topladı** ve tekrâr karagolın yolını tutdı.” (TK: 160)

Diğer ikileme örneklerinde; ikinci sözcük şimdiki zamanın hikâyesi olan *-lyordI/ lyordU* ekiyle daha sonra üçüncü çokluk şahıs veya üçüncü teklik şahıs eki getirilerek çekimlenmiştir.

“Bunların daha büyük bir ekseriyeti de yaya olarak omuz omuza **gidup geliyorlardı.**” (TK: 168)

“ Hafif dalgalar denizde esmer bir cismi sahile **yaklaşdırup uzaklaşdırıyordu.**” (TK: 162)

9.Yardımcı Eylemlerle Kurulan İkileme

“İsim soylu veya isimleşmiş fiil soylu Türkçe kelimelerle, yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerin fiilleştirilmesinde kullanılan *etmek, olmak, eylemek, kılmak* fiilleridir.” (Vural vd. 2011:207)

Bazı ikilemeler yalnız başlarına kullanılmayıp bir yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır. Taranan eserde bu kullanımın örnekleri tespit edilmiştir. Tespit edilen bu ikilemelerin birinci ve ikinci sözcükleri aynı isimden oluşmuştur. Her iki ikileme örneğinde de *ol-* yardımcı fiili ile birlikte kullanılmıştır.

“Marika'nın yanakları **al al** oldu ve saçları alnına yapıştı.” (TK: 145)

“Evet, kayığı isâbet iden bir obusla **pârça pârça** olmuşdı..”(TK:67)

SONUÇ

Aka Gündüz (1884-1958), Meşrutiyet Dönemi'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna yakından tanıklık eden bir yazardır. Gündüz'ün eserlerinde, bir yanda imparatorluğun yıkılması ile milletin uğradığı felaketleri ve acıları diğer yanda ise yeni bir devletin kuruluşundaki heyecanı görmek mümkündür. Sanat kaygısı gütmeyen yazdığı eserlerinde; halka okuma alışkanlığı kazandırmak, toplumsal sorunları tespit etme ve çözüm sunma çabası içerisindedir. Bu yönde sade bir dil ile kaleme aldığı “Türk Kalbi” adlı hikâye kitabı da döneminin çok okunan eserleri arasındadır. Yaşadığı dönemi bir ayna gibi hikâyelerine yansıtan yazar, yeni Türkçe hareketiyle Türkçeye emek verenler arasına girmiştir. “Türk Kalbi” eserinde de kahramanlarını adeta konuşuyor gibi yazması, kısa, devrik cümleler ve ünlem cümleleri kurması dışında, ikilemelerin cümle içerisinde oluşturduğu etkiden oldukça çok yararlanmıştı. Farklı şekillerle kurduğu ikilemeleri vurgu yapmak için, dikkat çekmek ya da anlamı güçlendirmek için kullandığı görülür. Yazar yaşadığı harareti savaş ortamlarını hikâyelerindeki kahramanların ağzından daha etkileyici bir şekilde aktarmaya çalışması sonucunda tekrarlara başvurmuştur. Yazarın tekrarları sıkça kullanması üslubunun bir özelliği olarak düşünülebilir.

“Türk Kalbi” adlı eserde toplam 128 ikileme tespit edilmiştir. Bu ikilemelerin yapıları incelendiğinde isim kök veya gövdelerinden ve fiil kök veya gövdelerinden kurulan birçok ikileme örneklerine rastlanmıştır. İsim kök veya gövdelerinden kurulan ikilemelerde; yansımalardan kurulan 1 ikileme, ek almayan adlardan kurulan 36 ikileme, yönelme durumu ile kurulan 9 ikileme, çıkma (ayrılma) durumu ile kurulan 2 ikileme, iyelik eki ile kurulan 5 ikileme ve bazı yapı ekleriyle kurulan 4 ikileme olmak üzere toplam 57 ikileme örneği tespit edilmiştir. Eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemelerde; zarf-fiillerle (ulaç) kurulan 44 ikileme, sıfat-fiillerle (ortaç) kurulan 1 ikileme, zarf-fiil eki ile birlikte isim-fiil ekiyle kurulan 1 ikileme, zarf-fiil eki ile birlikte sıfat-fiil ekiyle kurulan 1 ikileme, eylemden türetilmiş isimlerden kurulan 7 ikileme, biri eylemden türetilmiş isimlerden diğeri isim olan 3 ikileme, çekimli eylemlerden kurulan 8 ikileme, çekimli eylemle birlikte zarf-fiilden kurulan 4 ikileme, yardımcı eylemlerle kurulan 2 ikileme olmak üzere toplam 71 ikileme örneği tespit edilmiştir. Taranan ikilemeler, dilin işlerliğini, canlılığını ve zenginliğini ortaya koymada anlatımın ve yazarın vazgeçilmez kalıpları olduğunu göstermektedir. Tespit edilen ikilemeler Aka Gündüz'ün üslubunu anlamak açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağakay, Mehmet Ali (1988). “Türkçede Kelime Koşmaları”. TDAY-Belleten. 1954. 97-104.
- Aksan, Doğan (2006). Anadilimizin Söz Denizinde. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aşçı, Ufuk Deniz (2014). “İngiltere’deki Türkçe Konuşan Toplumun Konuşma Dilinde Rastlanılan İkilemeler Üzerine”. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2014: 221-246.
- Banguoğlu, Tahsin (1974). Türkçenin Grameri. İstanbul: Baha Matbaası.
- Ceyhan, Nesime (2009). “1911-1922 Yılları Türk Hikâyesine Kaynak: Harp”. Turkish Studies, V 4/III Winter, 1807-1822.
- Doğan, Abide (2014). Aka Gündüz. Ankara: TDK Yay.
- Ergin, Muharrem (1997). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yay.
- Gündüz, Aka (1911). Türk Kalbi. İstanbul: Matbaa-ı hukukiye.
- Gürer, Gülsevin (1997). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler. Ankara: TDK Yay.
- Hatiboğlu, Vecihe (1974). Türkçenin Ekleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- _____.(1981). Türk Dilinde İkileme. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- _____.(1982). Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü. Ankara: DTCTF Yayınları.
- Karahan, Leyla (1992). “Görülen Geçmiş Zaman Eki “-DI/-Dİ”nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair”. Türk Kültürü Araştırmaları. Prof. Dr. Muharrem Ergin’e Armağan. XXVIII/1-2. 1990: 335-341.
- Korkmaz, Zeynep (2019). Türkiye Türkçesi Grameri. Ankara: TDK Yay.
- Oktay, Metin (2008). “Aka Gündüz’ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri”. Yayımlanmış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Toprak, Funda (2005). “Harezmi Türkçesinde İkilemeler”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi V/2, 277292.
- Tuna, Osman Nedim (1986). “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”. TDAY-Belleten, 1982-1983: 163-228.
- Uraz, Murad (1938). Aka Gündüz Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar. İstanbul: Semih Lütfi Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Vural, H. ve Böler, T. (2011). Ses ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kesit Yay.
- Zülfikar, Hamza (1995). Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler (İnceleme-Sözlük). Ankara: TDK Yay.

ŞEYH GALİP'İN HÜSN Ü AŞK ADLI ESERİNDE SOMUTLAŞTIRMA

Şükriye Simge KADEROĞLU*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Sebki-Hindi üslubu ve somutlaştırma kavramı üzerinden, Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk adlı mesnevisinde bulunan somutlaştırmaları sunmaktır. Şeyh Galip'in tasavvufu, alegoriyi, sembolizmi bir arada sunduğu, en önemli eseri olarak kabul edilen, Hüsn ü Aşk adlı eserinde Allah'a ulaşmakta çekilen zorlukları kişiler üzerinden somutlaştırarak verdiği görülür. Somutlaştırma sanatı edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. Özellikle divan edebiyatında anlam derinliği, kapalı anlatım, imgeler ön planda tutulur; şiirin gücünü bu somut anlatımın verdiği düşünülür. Sebki-Hindi akımı da somut anlatımın ön planda olduğu bir akımdır. Bu akıma dahil olan sanatçılar aklın yerine hayalleri, açık anlatımın yerine kapalı anlatımı, anlam derinliğini tercih ederler. Bundan dolayı somutlaştırmanın Sebki-Hindi üslubu için de önemli bir sanat olduğu, somutlaştırmaya Nedim, Naili, Fehim gibi Sebki-Hindi üslubunu tercih eden dönemlerinin önemli şairlerinin şiirlerinde anlamı zenginleştirmek için sıkça başvurdukları görülür. Bu toplanan bilgiler dahilinde Galip'in, Hüsn ü Aşk mesnevisinde somutlaştırma örnekleri tespit edilip Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk, Sebki-Hindi ve somutlaştırma hakkında gerekli bilgiler verildikten sonra Hüsn ü Aşkta bulunan somutlaştırma örnekleri çalışmanın sonunda sıralanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Somut, somutlaştırma, Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk, Sebki-Hindi.

EMBODYING IN THE WORK HÜSN Ü AŞK OF ŞEYH GALİP

Abstract

The aim of this study is to present the embodiments found in the mesnevi of Şeyh Galip named Hüsn ü Aşk through Sebki-Hindi style and concept of concretization. Şeyh Galip presents Sufism, allegory and symbolism together and embodies the difficulties in reaching god through people in his most important work, Hüsn ü Aşk. The art embodying has an important place in our literature. Especially in divan literature, depth of meaning, closed expression, and images are kept in the foreground; it is believed that this concrete expression gives the power of poetry. Sebki-Hindi movement is a movement in which concrete expression is at the forefront. The artists included in this movement prefer dreams instead of reason, closed expression instead of open expression, depth of meaning. Therefore, it is seen that embodiment is also an important art for Sebki-Hindi style, and important poets of their periods who prefer Sebki-Hindi style such as Nedim, Naili, Fehim often apply to enrich meaning in their poems. Within this collected information, samples of Galip's embodiment in the Hüsn-ü Aşk mesnevi were identified and the necessary information about Şeyh Galip, Hüsn ü aşk, Sebki-Hindi and embodiment were given, and the samples of the embodiment found in Hüsn ü Aşk are listed at the end of the study.

Keywords: Concrete, concretisation, Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk, Sebki-Hindi.

GİRİŞ

Şeyh Galip'in asıl adı Mehmet'tir. Galip mahlasıyla şöhret olmuştur. Mevlevilik yoluna giren şair, Galata Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi olmuş, şair ve bestekar Sultan III. Selim'in takdirlerini kazanmıştır. Galip, edebiyatımızda Sebki-Hindi akımının en büyük üstatlarından biri olmuştur. Türk ve İran edebiyatını çok iyi bilen şair, eski manzum ve mecazları, sembolizmi hatırlatan bir giriftlik ve kapalılık içinde yenilemesini bilmiştir. Dili ağırdır. Bununla birlikte Türki-i Basit

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Eski Türk Dili, Yüksek Lisans Öğrencisi. simgekaderoglu@gmail.com ORCID: 0000-0002-5516-2694

tarzında yazdığı gazeli ve hece vezniyle yazdığı şarkısı XVI. yüzyılda başlayıp Nedim ile devam eden bir eğilimin, Galip'i de etkilediğini gösteren önemli bir örnektir. Galip divanını yirmi dört yaşında ortaya koymuştur. Divanındaki gazel, musammat ve şarkıları onun şairlik başarısını ortaya koymuştur. Galip ününü ise Hüsni ü Aşk ile kazanmıştır. Galip, Nabi'nin Hayriyye adlı eserinden daha güçlü bir mesnevi yazacağını ileri sürerek altı ayda Hüsni ü Aşk adlı eserini meydana getirmiştir. Hüsni ü Aşk Galip'in Tanrı aşkını anlattığı alegorik – tasavvufi eseridir. Kahramanların isimleri, ifade ettiği kavramlara uygun olarak seçilmiştir: Hüsni, Aşk, Sühan, Hayret (Kurnaz, 2011: 450). Aruzun mef'ülü mef'ülün mef'ülün fe'ülün kalıbı ile yazılmıştır.

Hüsni ü Aşk'ta olayların geçtiği mekanlarda önemlidir: Mekteb-i Edeb, Ma'na Mesiresi, Feyz Havuzu, Kalp Diyarı, İki Kuyu, Gam Harabeleri, Gam Çölü, Matem Sarayı, Çin ve Zatü'-süver Kalesi, Ateş Denizi, Hüsni'nün sarayıdır. Eserin coğrafi mekanı ile ilgili bilgi İslam diyarı ve Arap memleketinde geçmiştir. (Bayram, 2007: S:23, s.7-28)

Galip, ününü Hüsni ü Aşk mesnevisine borçludur. Hüsni ü Aşk aşkın farklı bir boyutunu ele alması yönünden diğer aşk mesnevilerini başarısı ile geride bırakmıştır. Eser Hüsni (Güzellik) ve Aşk'ın doğar doğmaz nişanlanmaları, beraber mektebe gitmeleri, birbirlerine aşık olmaları ve yollarına çıkan engelleri aşmaları üzerine kurgulanmıştır. Gayret, İsmet, Sühan, Hayret eserdeki diğer kahramanlardır. Hayret, sevgililerin buluşmasını engelleyen kadı, Sühan onları birleştirmeye çalışan yaşlı, Aşk'ın bakıcısı Gayret, Hüsni'nün bakıcısı İsmet'tir. Kavuşmaları için Aşk'ın Kalp Diyarına gitmesi ve yoluna çıkan engelleri aşması gerekmektedir. Böylece Aşk bakıcısı Gayret ile yola çıkar. Yolda pek çok engelle mücadele eder ve kaleye ulaşır. Aşkın güzelliğe kavuşması, sevenin sevgiliye kavuşması, tasavvufi olarak Allah'a ulaşma, sevgili ile bir olma, vahdet-i vücud kavramları alegorik bir şekilde verilmiştir. Hüsni: Ona ulaşma onunla bir olma çabası içinde olunan Allah'ı, Aşk: Allah'a ulaşmaya çalışan kulları, Sühan: Allah'a ulaşmaya çalışan insana yol gösterici olan, rehberi ifade etmektedir.

Eserde tasavvuf yoluna giren kişinin (salık), ilahi aşka (Allah'a) erişebilmesi için ne gibi güçlükleri aşması gerektiği sembolik bir biçimde anlatılmaktadır. (Kurnaz, 2011: 453)

Sebk-i Hindi

Hindistan'da Babürlü Devleti sultanlarından Ekber Şah'ın sarayda melikü's-suarâ makamını tesis etmesinden itibaren hükümdarların bazı şairleri bu makama getirmesi bölgedeki diğer şairlerin de ilgisini çekmiş, Safevî hükümdarlarından yakınlık göremeyen İranlı şairler biraz da bu sebeple Hindistan'a gelmeye başlamıştır. Unsûrî'nin bir beytine karşılık yüz köle veren Babürlü hükümdarının sanat zevki ve cömertliği yanında İran sarayının geride kalması maddi çıkar peşinde olan bazı şairler için de belirleyici olmuştur. XV. yüzyılın sonuna doğru İran'ın içtimai durumu farklılaşmış ve edebiyat dünyasında gazel sahasında Abdurrahman-ı Câmî'nin ortaya çıkmasıyla büyük bir değişim meydana gelmiştir. Bu yeni asırda Baba Figünî'nin geliştirdiği yeni üslup Sebk-i Hindi'nin çıkış noktası gibi değerlendirilirken bu gelişmeyi önemli saymayan ve bu üslupta Baba Figünî'nin fazla etkili olmadığını, asıl gelişmenin Hüseyin Baykara'nın Herat'taki sarayında Ali Şîr Nevâî ve Câmî gibi şairlerin eserlerinde ortaya konduğunu, oradan da Hindistan'a geçtiğini ileri süren araştırmacılar da vardır. Sebk-i Hindi üslubunun başlıca özellikleri belagat ve fesahat kurallarından uzaklaşmadan yeni, orijinal ve girift mazmunlar, ince hayaller, anlam kapalılığı, az kelime ile çok şey ifade etme olarak belirtilebilir. Böylece mananın söze hakim olduğu, muhayyilenin ön plana çıktığı ve şiirin karmaşık çağrışımlara açıldığı görülmektedir. Aşırı dereceye varan mübalağa, irsal-i mesel, istiare, teşhis, kinaye ve mecaz sanatları da bu tarz şiirde çok kullanılmış ve geliştirilmiştir. Bu özellikleriyle Sebk-i Hindi ıstırap ifade eden karamsar bir

felsefeyi terennüm etmiş ve daha çok gazel tarzında kendini göstermiştir. (İslam Ansiklopedisi, c.36; s:254)

Sebk-i Hindi; şiirde, aklın yerine muhayyileye önem vermiş, anlam inceliğine, derinliğine ve giriftliğine dayalı bir yapı oluşturmaya çalışmıştır. Sebk-i Hindi şiirinde tasavvuf teması yoğunluklu olarak işlenmiştir. Bu akıma katılan şairler özgün hayalleri ve anlam öğelerini anlatabilmek için yeni bir dil meydana getirmişlerdir. Yeni mazmunlar bulma Sebk-i Hindi'nin özelliklerinden biridir. Sözü uzatan edebi sanatlardan kaçınılmış, özlü anlatıma dikkat edilmiştir. Mensupları gerçeklerden kopmaları yönüyle eleştiriye uğramışlardır. Düşüncenin ön planda tutulması şiirde duyguyu azaltmıştır. Akım, Türk edebiyatında zengin hayallerin ve ıstırap temasının gelişmesini sağlamıştır. (Eflatun, 2012: 486-487)

Türk edebiyatında Sebk-i Hindi XVII ve XVIII. yüzyıllarda Nef'i, Fehim-i Kadim, Şehri, İsmeti, Naili, Nedim-i Kadim, Neşati, Rasih, Nabi ve Şeyh Galip gibi şairler üzerinde etkili olmuştur. Bunların çoğu Saib-i Tebrîzî'nin tesirinde kalmış ve onun tarzını benimsemiştir. Özellikle irsal-i meselde farklı ve orijinal bir üslubun doğmasında ve gelişmesinde büyük rol oynayan Sâib, edebiyatı fikri ve hakimane bir sahaya sevk etmek suretiyle Türk edebiyatında bir devir açmıştır. Sâib'in önemli ölçüde etkilediği Nabi'nin dilinde çokça örneği bulunan veciz ifadeler ve nükteler Sebk-i Hindi şiirinin karakteristik yönünü teşkil etmektedir. Hint üslûbu Nabi, Nef'i ve Naili'nin şiirlerinde bütün özellikleriyle bir arada değil ayrı ayrı özellikleriyle ortaya çıkmaktadır. Meselâ Nabi'de hikemi ve söylenmemiş yeni manalar şeklinde görülen bu etki Nef'i'de mübalağa sanatının çok fazla yer almasıyla belirginleşmektedir. Naili ve Şeyh Galip'te ise anlam derinliği ve orijinal mazmunlar ön plandadır. Sebk-i Hindi şairleri kendilerinden öncekilerin kelime ve tabirlerini kullanmakla beraber onlara farklı ve şahsi manalar yüklemiştir. Bu şekilde ortaya çıkan ferdilik bu şiir tarzının önemli yeniliklerindendir. Önceki şiirde nesne ve olaylar geleneksel kalıplar ve kabuller çerçevesinde ele alınırken Sebk-i Hindi'de şahsi intibaya daha çok meyledilmiştir. Böylece şiir ferdiyetin şeklini alır; mitolojik unsurlar, alışıl gelmiş hikayeler ve kalıplaşmış mecaz ve istiareler bile yeniden yorumlanarak şiirde yer bulur. Sebk-i Hindi şiirinde tasavvuf teması yoğun biçimde işlenmiştir. Bu konuda da orijinal hayal ve anlam unsurlarını ifade edebilmek için yeni bir dil kullanılmış ve yeni kelimelerle süslü bir üslup meydana getirilmiştir. (İslam Ansiklopedisi, c.36; s:254).

Somutlaştırma

Deyim aktarmalarının bu yaygın türü, her dilde olduğu gibi, hatta daha geniş ölçüde Türkçede görülen anlam olayıdır. Bu olayda temel olan, soyut kavramların, çeşitli durum, davranış ve duyguların somut göstergelerle dile getirilmesi, böylelikle daha canlı, elle tutulur, güçlü bir biçimde anlatılması eğilimidir. Türkçede bir dünya görüşünü, bir zihniyeti anlatmak, özellikle de bunu aşağılamak için Arapça kökenli, yerleşik, somut bir kavram olan *kafa* sözcüğü kullanılır: *Bu kafa değişmedikçe..., Ne kafa bu!* gibi kullanımlarda bu eğilim bellidir. Aynı zamanda kavrama ve anlayış yeteneğini belirtmek üzere *kafalı*, *kafasız* gibi türevlerinden yararlanır. *İğne*, *iğnelemek*, *taş*, *taşlama* gibi sözcüklerin yan anlamlarına bakarsak somut göstergelerle dile getirildiğini görürüz. (Aksan, 2016: 84-85).

Somutlaştırmanın en geniş ölçüde görüldüğü dil öğeleri, deyimlerdir. Bir durumu, olayı, bir davranışı dile getirmek üzere birden çok göstergenin bir araya getirilmesiyle oluşan deyimlerde soyut şeylerin anlatımı için somutlaştırmaya başvurularak çok canlı, etkili bir anlatım gerçekleştirilir. *baltayı taşa vurmak*, *ipin ucunu kaçırmak*, *kendi yağıyla kavrulmak*, *kabına sığmamak*, *tavşana kaç tazıya tut demek*, *kaş yapayım derken göz çıkarmak* gibi binlerce deyim;

olay, durum ve davranışları bir tiyatro sahnesinde sergilercesine canlandırarak anlatan öğelerdendir. Başka dillerde de aynı eğilime dayanan bu türden deyimler vardır ki, bunlar içinden az da olsa, anlatım açısından Türkçelerine yakın olanlara rastlanır. *pireyi deve yapmak*, Almancada *sivrisinekten bir fil yapmak*, İngilizcede *köstebek kümesinden bir dağ yapmak* biçiminde bu koşutluğu gösterir (Aksan, 2016: 86).

Şiirde soyut kavramların somut unsurlarla ilişkilendirilerek ortaya konulması, Türk şiiri için pek de yeni bir uygulama değildir. Divan şiirinin başlangıcından bu yana şairlerin bu tür bir yaklaşım içinde oldukları bilinen bir gerçektir. Yunus Emre Divanı'ndan itibaren oluşturulan divanların hemen hepsinde soyut kavramların somut unsurlarla birlikte/bir tamlama içinde verildiği görülmektedir. Bu tür kullanımlar “alışılmamış bağdaştırma” olarak da tanımlanmıştır ve gerçekten soyut kavramların somut unsurlarla birlikte verilmesi, alışılmışın dışında uygulamalardır. (Demirel, 2005: 1)

Şiirdeki somutlaştırma usulü teşbih (benzetme), teşhis (kişileştirme) ve bilhassa istiare (iğretileme) sanatıyla birlikte kullanım alanına çıkmaktadır. Soyut kavramlarla ilgili zihni faaliyet, hedefe şaşırtıcı ve ilgi çekici derecede vararak okuyucu üzerinde etki bırakır. Bilindiği gibi istiare, kişinin kendi algıladığı ölçüde duygu ve etkilenmelerine bağlı olarak, küçük bir ilgi ve benzetme neticesinde zihnin bir tasavvur veya varlık yerine diğerini koyması durumudur. İstiarenin soyuttan somuta, somuttan soyuta, soyuttan soyuta, somuttan somuta geçiş yollarından dördüyle de teşhis sanatı yapılmaktadır (Yıldırım,2002, c.12, s:212).

Alegorik ve sembolik kullanımlar içeren eserlerin başta gelenlerinden biri de Kutadgu Bilig'dir. Yusuf Has Hacib tarafından yazılan bu eser, soyut kavramlardan olan adalet, baht, akıl ve akibeti belli şahsiyetlerin timsalinde somutlaştırmıştır. Divan şiirinin önemli bir kısmını oluşturan tasavvuftaki bir takım kavramların yine aynı düşüncelerle somutlaştırıldığı görülmektedir. Başta Mevlana'nın Mesnevisi olmak üzere daha sonraki hemen bütün mesnevilerde benzer anlatım yollarından istifade edildiği görülmektedir. Özellikle Hüsn ü Aşk mesnevisi, Hint üslubunun bir gereği de olarak, geleneksel motif ve kurguların ustaca tersine döndürülmesi örnekleriyle doludur. Bilindiği gibi bu üslubun bir diğer özelliği iyice işlenerek klâsikleşen imgelere karşı ironik bir tavır almaktır. Büyük mutasavvıflarımızdan Yunus Emre, halka hitap ettiğinin bilincinde olarak halkın dilini kullanmış ve anlaşılması zor soyut kavramları, halkın günlük hayatından seçtiği basit somutlamalarla anlatmıştır. Onun asıl sırrı bu somutlamayı çok iyi yapmış olmasındadır. Divan şiirinde soyut kavramların somut nesnelere ifade edilmesi, her şairde ve hemen her devirde görülen ve bilinen bir hadisedir. Divan şairleri öncelikle insana ait kavramsal özellikleri somutlaştırarak kullanmışlardır. Şüphesiz burada soyut kavramla somut nesnelere arasında akla ve mantığa dayalı bir takım ilgilerin olduğu da bir gerçektir. Akıl, gönül, hatır, ruh, nefis, kibir, gurur, gam, neşe, ıstırap, naz, cilve, lütuf, ihsan, cömertlik vs. insana has özellikler, sık sık bir takım somut nesnelere benzetilmişlerdir. Örneğin insanda varlığı kabul edilen gönül, Divan şiirinde daha çok aşkın gönlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir takım benzetme ve ilgilerle gönül, kuş, ülke, şehir, köşk, ev, hücre, taş, şişe, kadeh, ayna vs. gibi hayatın değişik alanlarından pek çok şeye benzetilerek somutlaştırılmıştır. Yine nefis, kibir, benlik vs. kavramların somutlaştırılmasında olumsuzlaştırıcı bir tavır sergilenerek, bunların alt edilmesi çok zor olan hayvan veya canavarlara benzetildiği görülür. Aynı şekilde güzellik, iyilik, bereket ifade eden cömertlik, ihsan, lütuf gibi kavramlar somutlaştırılarak, çokluğun ve büyüklüğün simgesi olan bulut, yağmur, deniz, dağ gibi nesnelere benzetilmişlerdir. (Yıldırım, 2002,c.12, s:213).

Kutadgu Bilig'den Divan edebiyatının son dönemlerine, hatta günümüze kadar somutlaştırma şiirlerde anlamı zenginleştirmek, düz bir anlatımdan ziyade daha sanatsal bir söyleme sahip olabilmek adına kullanılmıştır. Günlük hayatta kullanılan neredeyse her kelime şiire alınırken daha derin anlamlar kazandırılarak şiire dahil edilmiştir. Aşk, sevgi, ihanet, mutluluk, hüzn, güzellik gibi.

Kur'an-ı Kerimde geçen ifadelerde de somutlaştırmaya örnek kavramlar bulunmaktadır. Kuran'da mahşer, araf, cennet ve cehennem olmak üzere varlığı kabul edilen ancak bilinmeyen ve görülmeyen varlık ve nesnelere ilgili somut örnekler sunulmaktadır. Netice itibarıyla bunlar insanların bildikleri ve tanıdıkları şeylerden çok daha farklı olmakla birlikte, onların zihinlerde belirmesi ve şekillenmesi için bilinen hayattan kesitler sunulmaktadır. Cennetin köşkleri, altından ırmaklar akması, ırmaklarının süt gibi beyaz, kar gibi soğuk, bal gibi tatlı olması; bağları, gölgelikleri gibi (Yıldırım, 2002,c.12, s:213).

Hüsn ü Aşk eserinde somutlaştırma örneklerinin yoğun olduğu bir mesnevi olduğu görülmüştür. Eserdeki şahıs isimlerinin (*Aşk, Hüsn, Sühan, Hayret, Hoşruba, Gayret, İsmet*) tamamı soyut kavramlardan oluşmaktadır. Galip, onları birer şahsiyet gibi düşünerek, somutlaştırarak bize sunmuştur. Acz, şeriat, fikret (fikirler), dil (gönül), Cebrail, Mikail, İblis, melekler, vahdet, Melahat (güzellikler), çarh (felek), himmet, irfan, gam (keder), kerem (cömertlik), kâam (nasip), evren, derd, ah, ümmid, iman, heves, emel, hilkat, ervah, haya, bela, hayal, mihnet, saadet, vahy gibi soyut kavramlar somut kavramlar ile somutlaştırılarak sunulmuştur. Muhît-i fikret “düşünce denizi”, Deryâ-yı melâhat “güzellikler denizi”, pay-ı himmet “himmet ayağı”, mevc-i gam “gam dalgası”, Bahr-ı kerem “cömertlik denizi”, düd-i Âh-ı hırman “yokluk ahının dumanı”, necm-i ümmîd “ümit yıldızı”, cünd-i belâ “bela askeri”, kulzüm-i heves “heves/arzu denizi”, mürğ-ı iman “iman kuşu”, arzu sarayı, Fülk-i felek “felek gemisi”, hisâr-ı Kalb “kalp kalesi”, Peymane-i vahy “vahiy kadehi” gibi örneklerde soyut kavramların somutlaştırılması tespit edildi.

Hüsn ü Aşk'ta Somutlaştırma Örnekleri

3

Ger hamdine yoksa hadd ü ihsâ

Şükr et ki zeban-ı acz gūyâ

- Ona şükretmeye hudut ve sayı yoksa da şükret ki acz dili konuşabiliyor.

4

Hamd eyle ki verdi şer-i mânâ

Tahmîd-i Hudâda acze fetva

- Şükret ki mana şeriatı Allah'a hamt etmede acze izin verdi.

12

Ammâ ki zebnâ-ı câzimiz var

Vasfında beynâ-ı aczimiz var

- Ama, aciz dilimiz ve Allah'ın vasıflarını anlatmak için aciz sözlerimiz var.

16

Bîhad eğer eylesek tahayyül

Zencîr-i sühan bulur teselli

- Çok tahayyül edersek, söz zinciri uzayıp gider.

17

Mecv urmağile muhüt-i fikret

Cüş eyledi hayret içre hayret

- Dalganın vurmasıyla düşünce denizi hayretler içinde coştı.

18

Min ba'd dil oldu mest ü medhüş

Akl eyledi bahr-ı nutku hāmüş

- Bundan sonra gönül kendinden geçti ve akıl, söz denizini susturdu.

20

Ol şhâ ki tahtı lâmekândır

Cârüpkeşi Kerübiyândır

- O şahın tahtının mekanı yoktur, melekler onun süpürgecisidir.

22

Cibril nevâline haberci

Mikâil anın vekil-i harcı

- Cebrail ona verilen ihsanın habercisi, Mikail onun kahyasıdır.

26

Birdir dedi âşinâ-yı vahdet

Mevc-i âhadiyyet Ahmediyyet

- Vahdeti bilen, vahdet ile peygamberlik dalgasının aynı şey olduğunu söyledi.

27

Çün “evvel-i mâ halak”tır ol nūr

Sânî-i Hudâ desem de mâzūr

- Madem ki o nur yaratılmışların ilkidir, ona Allah'ı takip eden desem mazurum.

28

Âdem ki cenâb-ı ül-beşerdir

Bâğ-ı nebevîde bir şecerdir

- Beşerin babası olan Hazret-i Adem peygamberlik bahçesinde bir ağaçtır.

29

Giryân olup oldu Nūh-ı Nevvâh

Deryâ-yı melâhatinde mellâh

- Nuh gözyaşları dökerek onun güzelliklerinin denizinde gemici oldu.

31

Şer'îyle edince tūğzenlik

İbrâhime düştü bütşikenlik

- Şeriatıyla silahlanınca, putları kırmak İbrahim'e düştü.

34

Tebşîr için kudümün İsâ

Tâ minber-i çarha çıktı gūyâ

- Onun geldiğini müjdelemek için İsa sanki ta feleğin minberine çıkmıştır.

35

İcâdı vücūd-ı kevne bâis

Ümmetleri sırr-ı ilme vâris

- Onun yaratılması, kainatın varlığına sebeptir; onun ümmetleri ilmin sırrına mirasçısıdır.

47

Yüz sürmeğe geldi hâk-i pâye

Dâ 'vetli bulundurlar alâya

- Bunlar ayağının toprağına yüz sürmeye geldiler; ululuklar katının davetlisi idiler.

49

Çün âb-ı hayât o şâm-ı Enver

Rengi siyeh idi mevci ahdar

- O nurlu akşam ölümsüzlük suyu gibi renkli ve yeşil dalgalıdır.

50

Ebrâver olup bahâr-ı nâsût

Cüş eyledi sebzezâr-ı lâhût

- İnsanlığın baharı bulutlanıp ilahi bahçe fişkırdı.

72

Çün bastı rikâba pay-ı himmet

Zin hanesi idi beyt-i vahdet

- Himmet ayağı üzengiye bastığında eyer kısmı birlik gökyüzüne çıktı.

74

Cüş eyledi çün muhût-i vahdet

Mâ'nâya mübeddel oldu sûret

- Birlik denizi taşı ve suret manaya döndü.

75

Hem sûrete girdi sırr-ı vahdet

Mâ'nâyı kadîm buldu sûret

- Birlik sırrı şekle büründü, ezeli mana şekil buldu.

78

Ervâh-ı rüsül cemâat oldu

Allâh bilür ne hâlet oldu

- Peygamberlerin ruhları cemaat oldu, o anda neler olduğunu Allah bilir.

91

Meb'ûsuna rehber oldu bâis

Açıldı der-i sipih-i sâlis

- Gönderen, gönderdiğine rehber olunca üçüncü göğün kapısı açıldı.

97

Kan ağlayıp etti özre âheng

Dāmān-ı sipihri kıldı gül-reng

- Merih kan ağlayarak af diledi, feleğin eteğini gül rengine boyadı.

119

Şeh-perr-i Sürüş ol şeb-i rāz

Hep Sünbüleden ederdı pervāz

- O sır gecesinde Cebrail'in büyük kanadı, hep Başak'tan uçmaktaydı.

122

Kavsine bakınca Zāl-i dehrin

Pek zā'fını gördü hāl-i dehrin

- İhtiyar dünyanın yay burcuna bakınca dünyanın halini pek zayıf gördü.

129

Açıldı der-i harīm-i ahde

Kurbet geri kaldı geldi vusla

- Vahdetin, kimsenin giremeyeceği kapısı açıldı; yakınlık geride kaldı, vuslat zamanı geldi.

139

Sultan-ı serīr-i mülk-i irfan

Seccāde-nişīn-i Şūr-i Yezdan

- O, irfan diyarının tahtında hükümdardır ve Allah'ın Arslanının seccadesine oturmuştur.

148

Abdāl-ı felek helāk-i aşkı

Mihr ü mehi Sīne-çāk-i aşkı

- Felek denen derviş onun aşkıdan helak olmuştur. Güneş ve ay onun aşkıdan sine-çak olmuşlardır.

159

Kalmıştı zebān-ı hāme hāmūş

Kılmıştı hezār mevc-i gam cūş

- Kalemimin dili susmuş, bin keder dalgası taşmıştı.

171

Bahr-ı keremin verā yoktur

Ol baharda dürr-i feyz çoktur

- Cömertlik denizinin ötesi yoktur, o denizde feyz incisi çoktur.

174

Meclis veli gülşen-i mahabbet

Bülbülleri yekser ehl-i ülfet

- Meclis ama, bir sevgi bahçesi, bülbülleri baştan başa dostluktan anlayanlar.

177

Ben mest-i sabūh-ı nükte-dānī

Vakt ise sabāh-ı nevcevāni

- Ben nüktedanlık şarabıyla mest idim. Vakit ise gençliğimin sabahı idi.

195

Afveyleyelim ki belki bilmez

Bir sürçen atın başı kesilmez

- Belki bilmez diye onu affedelim. Çünkü bir sürçen atın başı kesilmez.

198

Bāzār-ı cihānda kāmın almış

Meydān-ı sühanda nāmın almış

- Dünya pazarından nasip, söz meydanından şöhret almış.

225

Hiç aşktan özge şey revā mı

Sarf etmeğe gevher-i kelāmı

- Söz cevherini sarf etmek için, aşktan başka şey layık mıdır?

226

Dersen ki hezār olundu tekrār

Sahbā-yi bekadan olma bazār

- Eğer bu, binlerce defa tekrar edilmiştir, dersin, ebedilik şarabından bıkmam derim.

230

Gencūr-ı cevāhir-i sanāyī

Ol san'atı yok ki zevka rācī

- Sanat mücevherlerinin bekçisi, zevke hitap edecek sanatı olmayan biridir.

233

Bu nağmeye kim ben ettim āheng

Evvel beni kıldı zār u dil-teng

- Ben okumaya başladığım zaman nağme önce beni ağlattı ve gönlümü sıkıntıya soktu.

238

Bed-reng ise de kumāş-ı evren

Kalmaz yine kāle-i Halebden

- Evren kumaşının rengi kötü ise de yine Halep bezinden geri kalmaz.

243

Ser-levha-i defter-i fütüvvet

Ser-hayl-i Arab, Benī Mahabbet

- Kahramanlık defterinin başlığı, Arap kavminin önde geleni Muhabbet oğulları.

244

Ammā ne kabīle kıble-i derd

Bilcümle siyāh-baht ü rū-zerd

- Fakat ne kabile, dert kıblesi. Hepsi kara bahtlı ve sarı yüzlü.

247

Hargehleri dūd-i āh-ı hırman

Sohbetleri ney gibi hep efgan

- Çadırları yokluk ahının dumanıydı. Sohbetleri ney gibi iniltiydi.

267

Ahūları dūd-ı āh-ı ser-keş

Endāi siyāh şāhı āteş

- Ceylanları göğe çıkan ahlarının dumanıdır, vücutları siyah, boynuzları ateştir.

275

Dāğ-ı gamı gülfesān sanırlar

Kan ırmağın ergavan sanırlar

- Gam yarasını gül saçıyor sanırlar, kan ırmağını erguvan zannederler.

294

Geh zāhir olup hezār tehdīd

Geh mevc ürürdü bīm ü ümmīd

- Bazen bin tehdit ortaya çıkıyor, bazen korku ve ümit dalgalanıyordu.

295

Encüm arasında iktirānāt

Bārān-ı ferah tegerg-i āfāt

- Yıldızlar arasında yakınlaşmalar. Huzur yağmurları, bela doluları.

316

Bed'eyledi Aşk pi çü tāba

Bendoldu kımāt-ı ıztırāba

- Aşk, acı çekmeye başladı; ızdırap kundağına bağlandı.

317

Yaptırdı sipihr-i pür-felāket

Tābüttan ana mehd-i rāhat

- Belalı felek ona tabuttan bir istirahat beşiği yaptırdı.

321

Lerzişde idi o necm-i ümmīd

Āyīne içinde sanki hurşīd

- O ümid yıldızı, ayna içinde güneş gibi titriyordu.

373

İhsānına kör dilenci İblīs

Kaşmerbaşısı Aristetalis

- Şeytan onun ihsanına kör bir dilenci, Aristo ise onun baş soytarısı.

374

İklm-i belāda Şeyhülislām

Kavline terettüp etmez ahkām

- Bela diyarının şeyhülislamıdır, onun sözüne hiçbir hüküm yürümez.

382

Dendāne-i sin-i erre-sīmā

Eylerdi nihāl-i ömrin ifnā

- Testere görünüşlü sin, ömrünün fidanını yok ediyordu.

408

Derdi ki: “Acep bu çarh-ı āşüb

Ben hākini eylemez mi matlūb

- Kendi kendine şöyle söylenirdi: “Acaba bu dünyayı karıştıran felek, ben toprağını istemez mi?”

427

Bālā-yı bülendi mahşer-īcād

Kaddiyle belā-yı āsümān şād

- Uzun boyu mahşerde yapılmış, onun boyunu görünce gökyüzünün belaları sevinir.

437

Bāzūları Kevser-i muhalled

Engüşteri cevher-i mücerred

- Kolları ebedi Kevser ırmağı, yüzüğü saf bir mücevher.

440

Pistanı turunc-ı bāğ-ı hayret

Çeşmi o turunca mest-i hayret

- Göğüsleri cennet bağının turuncu, gözü o turunçlara hayretten mest.

458

Bizār-ı cefāsı mülk-i Efgan

Gülzār-ı edāsı şekeristān

- Efgan ülkesi onun zulmünden şikayetçi, şeker diyarı (Kandehar) onun üslubunun gülistanıdır.

475

Bir mäh-ruh-ı siyāh-çerde

Çün āb-ı beka verāa-yı perde

- O, perde arkasındaki ölümsüzlük suyu gibi, siyah yüzlü bir aydı.

477

Gülzār-ı gamında Hızır-ı mānā

Zehrabe-hor-ı hayāt-ı dünyā

- Gaminin gül bahçesinde manevi bir Hızır, dünya hayatının zehrini içiyordu.

478

Mağrūr nigāna ne kaabil

Cibril ola mürğ-ı nūm Bismil

- Mağrur bakışına Cebrail'in yarı boğazlanmış bir kuş olması mümkün değil.
479

Azrāl-i gamze āfet-i can

Fitne ana çeşmi bağlı kurban

- Azrail gibi yan bakışı cana bela; fitne ona gözü bağlı bir kurban.
492

Müjgāmı ki nūm cünbiş eyler

Bin cünd-i belā nümāyiş eyler

- Kirpikleri yarım hareket edince bin bela askeri gösteriye başlar.
500

Fitrākine beste mürğ-ı ūman

Zünnār güsiste rişte-i cān

- İman kuşu onun atının terkisine bağlı, can ipliği kopuk bir zünnardır.
504

Şeb-dīz-i sipihre mihri Hüsrev

Zinhānesi hāne-i meh-i nev

- Muhabbeti feleğin atına Husrev olmuş, atın eyeri de yeni ay.
530

Sākī kerem eyle bī-dimāğım

Pā-beste-i rişte-i ferāğım

- Saki lütfet, aklım başımda değil, feragat ipliğine ayağımı bağlamışım.
535

Başımdaki kulzüm-i hevestir

Sözden ne çıkar ki bir nefestir

- Başımdaki arzu denizidir. Bir nefeslik sözden ne çıkar.
536

Sākī meded et ki müstemendim

Bāzār-ı belāda gam-pesendim

- Saki, medet et dertliyim. Bela pazarında dert seçiyorum.
537

Lāzım bana nice nakd-ı güftār

Tā cins-i gama olam hırīdār

- Gamin iyisine müşteri olmam için bana epeyce söz akçası lazım.
539

Mey ver ki sühan hitāme erdi

Sermāye-i gam tamāma erdi

- Şarap ver ki sözüm bitti, gam sermayesi tükendi.

552

Bir gūne kurardı lūbet ü bāz

Satranc-ı gama bulurdu açmaz

- Ne türlü oyun oynasa gam satrancı açmaza girirdi.

555

Her gece misāl-i birm-i şeb-tāb

Bāğ-ı emele olurdu reh-yāb

- Her gece ateş böceği gibi emel bağının yolunu beklerdi.

565

Mehtāba olunca sāye-pīrā

Eyler idi ebr-i āhı bālā

- Mehtaba gölge olunca feryadının dumanı yükselirdi.

566

Bahtın dahi istemezdi bīdār

Şāyed vire hāb-ı yāre āzār

- Belki sevgilisinin uykusuna zarar verir diye bahtının uyanmasını bile istemezdi.

572

Sūz-ı gam ile edip müvāsā

Handan görünürdü şūle-āsā

- Gam ateşiyle dost olarak kendisini alev gibi güler gösterirdi.

581

Rıdvān-ı behişt-i āferīnīş

İnsānū'l- ayn-ı ehl-i bīnīş

- Hilkat cennetinin bekçisi basiret sahibi insandır.

586

Cennet gibi sebze cūş ber cūş

Eyler gül ü lāe nūş der nūş

- Cennet gibi yeşillikler her tarafta coşmuşlar, gül ve lale içtikçe içiyorlar.

634

Ol bāğ-ı behişt o hāk-i hūrrem

Hāk idi ve līk hāk-i Ādem

- O cennet bahçesi, o mübarek toprak, topraktı ama, Adem'in yaratıldığı topraktı.

639

Rahşende cerāğ-ı nūr- tenzīl

Ferş-i Çemen anda bāl-i Cibrīl

- Parlak meşaleleri, ilahi nurları, çemen halısı orada Cebrail'in kanadıdır.

640

Şebbūları şeb-çerāğ-ı ūman

Gül-berk-i hazānı cevher-i can

- Şebboyları iman kandilleri, sonbahar yaprakları ise hayat cevheri.

642

Hurşîd-i dirâht-ı nûr-ı esbâh

Yapmış ana lâne mürğ-i ervâh

- Güneşe benzer sabah nurundan meydana gelmiş bir ağaçta, ruh kuşları yuva yapmışlar.

643

Şeh-perr-i sürüş berk-i eşcâr

Mânend-i gül-i enâr-ı gülnâr

- Ağaçların yaprakları melek kanatları gibi,nar ağacının meyvesi ise gül gibi.

679

Her bir sedefî defîne-i nûr

Çün pîle-i çeşm-i rüşen-i hûr

- Onun her sedefi, meleklerin ipek kozasına benzer parlak gözleri gibi bir nur hazinesi.

682

Deryûze ederdî görse suyun

Tesnûm dökêrdî âb-ı rûyun

- Eğer cennetteki Tesnim ırmağı onun suyunu görseydi, dilencilik ederek yüz suyu dökerdi.

689

Endîşesi şeb-çerâğ-ı irfân

Sır-daş-ı zamûr-i cân u cânân

- Fikirleri irfan gecesini aydınlatır. Ve sevenin, sevilenin kalbine sır ortağı olurdu.

832

Bu bey'ü şîrâdır etme âveh

Ver gonca vü al hezâr düzeh

- Bu bir alış veriştir, üzülme, bir gonca verir bin cehennem alırsın.

836

Gam hastasıyım esûr-i hicrân

Nabza göre şerbet eyle ihsân

- Gam hastasıyım, ayrılık esiriyim. Nabza göre şerbet lütfet.

837

Pâyende midir sipîhr-i bîdâd

Devr eyle direnge olma mû'tâd

- Zalim felek ebedi midir? Döndür, durmaya alışma.

839

Germ eyle hevâ-yı iştiyâkı

Şerh eyleyelim gam-ı firâkı

- Aşk havasını ısıt, ayrılık ızdırabını açıklayayım.

845

Gerdün gibi çevre kıldı himmet

Çekti ara yerde sedd-i firkat

- Felek gibi zulmetmeye heves ederek aralarına ayrılık duvarı çekti.

848

Seyret ki sipihr-i bi-vefâyı

Râhat komaz iki âşinâyı

- Şu iki sevgiliye rahat vermeyen vefasız feleğe bak.

866

Virân eden ârzü sarayın

İşteste eden ümîd pâyn

- Arzu sarayını yıkan, ümit ayağını kıran.

882

Ol dem ki seninle hemnefestim

Ser-mest-i piyale-i hevestim

- Seninle beraber olduğum vakit arzu kadehiyle sarhoştum.

958

Gam defterinin resîdi yoktu

Senden bana kâm ümîdi yoktu

- Şimdiye kadar gam defteri tamamlanmıyordu. Senden nasibimi almaya ümidim yoktu.

971

Kılmış anı mesvsim-i sabâda

Cübâr-ı hayâdan âb-dâde

- Çocukluğunda onu haya ırmağıyla sulamıştı.

987

Bilsem ki nedir bu sūz u gavgaa

Etmezdim esās-ı sabrı yağmā

- Bu yağma ve kavganın ne olduğunu bilseydim sabır mülkünü yağma etmezdim.

991

Yazık sana kim tebâh olursun

Âzurde-i tūr-i âh olursun

- Mahvolursun, sana yazık olur, ahımın okundan yaralanırsın.

1002

Söylettiğine olup peşimān

Gūş u lebe urdu muşt-ı hüsrān

- Söylettiğine pişman olup, ağzına ve kulağına hüsrān yumruğu vurdu.

1016

Efgaanını eyleme ziyāde

Nāmūs-u hayāyı verme bāde

- Fazla bağırma, haya ve namusun rüzgara gitmesin.

1019

Sır şâhtır ana ihtimâm et

Koğma ev içinden ihtirâm et

- Sır bir hükümdardır, ona hürmet et ve evinden kovma.

1041

Dedi ki: “Cenâb-i Aşk-ı yektâ

Bir merddir ol ki bî-muhâbâ

- Dedi ki, “O biricik Aşk korkusuz bir yiğittir.”

1076

Oldukça muhût-i gamda güm-nâm

Hüsn adın anıp bulurdu ârâm

- Gam denizinde kendini kaybettikçe, Hüsn’ün adını anıp sükunet bulurdu.

1077

Etmişti fûrb vâ’d-i kemmûn

Bâğ-ı emele riyâz-ı lîmun

- Limon bahçeleri, emel bağına kimyon vaat ederek aldatmıştı.

1079

Vaktâ ki duyuldu kâr-ı firkat

Gönlünde kırıldı hâ-ı firkat

- Ayrılık haberi duyulunca, ayrılık dikenini gölünde kırılmış gibi oldu.

1081

Bilmezdi ki çarh-ı kâr nâsâz

Firkatte vere karâr nâsâz

- Zalim feleğin ayrılığa karar verdiğini bilmiyordu.

1102

Verdikçe nefes yem-i belâya

Sıgmazdı habâb-veş semâya

- Bela denizine üfledikçe, su damlacıkları gibi, gökyüzüne sıgmazdı.

1103

Dūzahda edince âh-ı serdi

Reşk-âver-i zemherîr ederdi

- Cehennemde soğuk bir ak etseydi, zemheri onu kıskanırdı.

1105

Geh söylenip âfitâba karşı

Âteş kor idi habâba karşı

- Bazen güneşe söyleyip sır damlasına ateş düşürürdü.

1106

Geh encüme eyleyüp nigâhı

Ol keşti yakardı berk-i âhı

- Bazen yıldızlara bakıp ahının yıldırımıyla o samanları yakardı.

1117

Çün bulmaya anda kimse rahat

Fülk-i feleğe gerek felâket

- Feleğin gemisinde kimse rahat etmedikten sonra batsın daha iyi.

1120

Lalası idi o bî-mecâlin

Ebriydi o gevher-i hâyâlin

- O hastanın lalası o hayal incisinin bulutuydu.

1145

Yoksa bunu sen kolay mı sandın

Gam leşkerini alay mı sandın

- Yoksa bu işi kolay mı zannetmiştin? Gam askerlerini alay mı sanıyorsun?

1162

Ben dahi seninle hem-süvârım

Kühsâr-ı belâda yâr-ı gârım

- Ben de seninleyim. Bela dağında mağara arkadaşımın.

1168

Çâk olmayıcak sade f ne kaabil

Olmak Güher-i murâd hâsıl

- Sedef çatlayınca arzu incisi ortaya çıkar mı?

1180

Bir dahi dehânım etmeyem bâ

Kalsın bu kafete tûti-i râz

- Bir daha ağzımı açmam; sır papağanı kafeste kalsın.

1246

Bin yıllık yol harâbe-i gam

Anın ötesi sarây-ı mâtem

- Bin yıllık yol, gam harabeleri, daha ötede matem sarayı.

1271

Bir dîve meğer o çâh-ı mihnet

Olmuştu makam-ı hâb-ı râhat

- Meğer o mihnet kuyusu bir devin rahat uykusunu uyuduğu yermiş.

1293

Gam meş'lidir bu sönmek olmaz

Can vermek olur da dönmek olmaz

- Bu, gam meşalesidir, sönmemelidir. Can vermek olur, ama dönmek olmaz.
1296

Bir nice zamanlar Aşk u Gayret

Kaldı orada esîr-i mihnet

- Aşk ve Gayret orada bir müddet sıkıntıya esir olarak kaldılar.
1324

Ol rāh ki zikri geçmiş idi

Her gāmı megaak-i nāümîdî

- Evvelce bahsettiğimiz bu yolun her yanı ümitsizlik çukurlarıyla doluydu.
1369

Ağreb bu ki dondu rāh-ı efkār

Sekteyle gelirdi tab'a eş'ār

- İşin en tuhafı fikir yolunun donması oldu. Şiirler kabiliyete sekte ile geliyordu.
1370

Bilcümle sühan-verā hāmūş

Hum-hāne-i ma'nī eyemelemez cūş

- Bütün söz sanatkarları susmuş, bela meyhanesi coşmaz olmuştu.
1371

Gālib sana olamazlar enbāz

Ben şüle-i fikre eylerim nāz

- Ben fikir alevlerine naz ediyorum. Ay Galib sana kimse ortak olamaz.
1409

Āhına siper kılıp sipihri

Yād eyledi Hüsn-i mihr-i çihri

- Ahını göklere çarparak güneş yüzlü Hüsn'ü andı.
1443

Bāaz etti Sühan der-i hitābī

Bu tarz ile verdi kim cevābı

- Sühan sohbet kapısını açarak şöyle cevap verdi.
1445

Ol şāh-ı diyār-ı hüsn ü āndır

Feryād-res-i fütādegāndır

- O, güzellik ve cazibe ülkesinin şahıdır. Aşıkların feryadına yetişir.
1474

Çekmiş anı dāye-bahş-ı māden

Mürg-ı melekūt beyzasından

- Ona dadılık eden maden ocağı onu maneviyat kuşunun yumurtasından meydana getirmiş.

1527

Vaktâ ki cenâb-ı Aşk-ı bî-bâk

Gam deştine düştü arzûnâk

- Korku bilmeyen Aşk, arzusu ile gam çölüne düştü.

1529

Her gul-i belâ ki çıktı râha

Kıldı anı tu'me tığ-ı âha

- Yolunun üzerine çıkan gulyabanileri ahının kılıcına lokma yaptı.

1535

Geçti o yolu ecelden akdem

Kaldı geride saray-ı mâtem

- Ecel gelmeden o yolu geçti. Matem sarayını geride bıraktı.

1604

Bir sâhile erdi kim güzâ

Firdevs riyâznın bahârı

- Yolu bir kıyıya erişti ki burası cennet bahçelerinde bahar gibiydi.

1628

Çün cünd-i ferişte cümlesi pâk

Mânend-i sipâh-ı akl-ı derrâk

- Hayal ordusunun askerleri gibi tertemiz bir melekler alayı.

1691

Kaldı o gül-i harûm-i vuslat

Ol bâğda hemçü bûm-ı gurbet

- O vuslat hareminin gülü, o bahçede bir gurbet baykuşu gibi kaldı.

1694

Ol bâde-i sâfdan edip nûş

Deryâ-yı mahabbet eyledi cûş

- O saf şaraptan içip sevgi denizi coşmaya başladı.

1758

Kim Aşk'a hitâb edip o bülbül

Zencîr-i gama verir teselsül

- O bülbül Aşk'a seslenerek gam zincirini uzatıyordu.

1777

Buldu o zeminde tığ-ı âhı

Hepi tîr-ı duâ-yı subhgâhı

- O yerde ah kılıcını ve sabah duasının okunu buldu.

1800

Şeh-râhıma çıktı gül-ı hasret

Döndü geri gitti akl u hikmet

- Yolumun başında hasret devî karşıma çıktı. Aklımı ve tedbirimi aldı.

1816

Bir berkin içindeyim ki medhüş

Düzah nazarımda tıfl-ı âgüş

- Bir yıldırımın içinde öyle bir dehşete düşmüşüm ki cehennem gözümde kucaklanacak bir çocuk gibi.

1819

Olmuştu ol âfitâb-ı pür-tâb

Bu kulzüm-i ıztırâba gark-âb

- O parlak güneş gibi Aşk bu ıstırap denizine gark olmuştu.

1820

Cüş-âver edip yem-i telâşın

Deryâ deryâ dökerdi yaşın

- Telaş denizini coşturarak gözyaşlarını derya gibi dökerdi.

1822

Ol mâh-ı cihân hilâle döndü

Mihr-i şerefi zevâle döndü

- Dünyanın ay gibi güzeli hilale döndü, saadetin güneşi batmaya başladı.

1823

Sahbâ-yı sabâhati azaldı

Bir cür'a teh-i piyale kaldı

- Güzelliğin şarabı azaldı, kadeh dibindeki bir damla gibi kaldı.

1848

Şad cay şikeste şîe-i dil

Etmîşti o senglâhı menzil

- Gönül kadehi yüz yerinden kırılmış olarak o taşlığa yerleşmişti.

1857

Gayret nazarında düşmen-i cân

Gelmez diline ümîd-i cânân

- Nazarında gayret can düşmanıydı. Gönlüne sevgili ümidi gelmiyordu.

1893

Durma gidelim hisâr-ı Kalb'e

Arzet bunu şehriyâr-ı Kalb'e

- Durma, kalk, kalp kalesine gidelim, her işi kalp hükümdarına arz et.

1901

Hep gitti o za'f geldi kuvvet

Bîmâr-ı gama göründü sıhhat

- Aşk'ın bütün zayıflıkları gidip kuvvete geldi. Gam hastası sıhhatine kavuştu.

1902

Bir sözle açıldı gonca-i dil

Bir şem' ile rüşen oldu mahfil

- Bir sözle gönlün goncası açıldı. Bir mumla o yer aydınlandı.

1905

Ey sâki-i Cebreül-meşreb

Peymâne-i vahyim et lebâleb

- Ey Cebraül huylu olan sâki, vahy kadehini ağzına kadar doldur.

1919

Vâdi-i ferahda bir seyirdir

İnşâallah ki fal hayırdır

- Bu, neşe vadisine bir dolaşmadır. İnşâallah sonu hayırlı olur.

1942

Aşk oldu bu hâle mest-i serşâr

Etrâfını aldı cünd-i envâr

- Aşk bu halden tam bir sarhoş hale geldi, etrafını nur ordusu çevirmişti.

1967

Her gūşede nice bağ u bustân

Her birisi reşk-ı bāğ-ı Rıdvân

- Her köşede cennet bahçelerini kıskandıracak nice bağ ve bahçeler vardı.

2006

Filvâki' alıp o şâhı Hayret

Açıldı sürâdikaat-ı vuslat

- Gerçekten de Hayret Aşk'ı alınca vuslat perdeleri açıldı.

SONUÇ

Şeyh Galip, Hüsni ü Aşk adlı eseri ile döneminin en önemli şairlerinden olmuş, eseri bugüne kadar önemini korumuştur. Sebki Hindi'nin de önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Galip, alışılmamış bağdaştırma, somutlaştırma, soyutlaştırma örneklerini bir arada kullanmış ve farklı bir üslup ortaya koymuştur. Eserinde kişi isimlerini; Aşk, Hüsni, Sühan, Gayret, Hayret soyut isimleri somutlaştırarak sunmuştur. İncelememiz neticesinde Galip'in en çok "gam" kelimesini somutlaştırdığı tespit edilmiştir. *Gam denizi, gam muhiti, gam kadehi, gam harabeleri, gam çölü* gibi pek çok yerde gamın somutlaştırılarak kullanıldığı görülmüştür. Ümit, bela, ah, haya, irfan, kerem, felek gibi soyut kavramların, ayrıca Kur'an-ı Kerimde geçen varlıklarını göz ile göremediğimiz varlıklar Şeytan, Azrail, Cebraül, cennet, cehennem, melek gibi kavramların da somutlaştırılarak sunulduğu tespit edilmiştir. Hüsni ü Aşk'ta olayların geçtiği mekanlarda da soyut isimler somutları ile sunulmuştur: Mekteb-i Edeb, Ma'na Mesiresi, Feyz Havuzu, Kalp Diyarı, Gam Harabeleri, Gam Çölü, Matem Sarayı birer somutlaştırma örneğidir. Galip'in, eserinin somutlaştırma örnekleri bakımından zengin bir eser olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2009). Her Yönüyle Dil. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aksan, Doğan (2016). Anlambilim. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Bayram, Yavuz (2007). *Bildungsroman Örneği Olarak "Hüsn ü Aşk"*, İlmî Araştırmalar, S:23 (Bahar 2007), s.7-28.
- Bilkan, A. Fuat, İslam Ansiklopedisi, cilt:36; sayfa:254
- Demirel, Şener (2006). *17. Yüzyıl Sebki-Hindi Şairlerinden Naili ve Fehim'in Şiirlerinde Somutlaştırma veya Alışılmamış Bağdaştırmalar*, Turkuaz Yayınları, İstanbul.
- Eflatun, Muvaffak (2012). Eski Türk Edebiyatına Giriş, Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ, Ankara.
- İz, Fahir (2010) Sheikh *Ghalib*, (*Çeviren Süleyman Tülücü, Şeyh Galib*), Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 43. Erzurum, 259-289.
- Kurnaz, Cemal (2011). Eski Türk Edebiyatı. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Küçük, Salim. *Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Somutlaştırma Yoluyla Yapılmış Renk Adları*, Gazi Türkiyat.
- Okay, Orhan – Ayan, Hüseyin (2017). *Hüsn ü Aşk; Şeyh Galib*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Ali (2002). *Nedim'in Şiirlerinde Somutlaştırma*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı: 2, Sayfa: 211-218, Elazığ.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ'NDE EĞİTİM GÖREN YABANCI UYUKLU ÖĞRENCİLERİN SOSYO-EKONOMİK SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Betül KURTÇA*

Öz

Bu çalışmanın amacı Bartın Üniversitesi'nde eğitim gören uluslararası öğrencilerin Türkiye'de ve Bartın şehrinde karşılaştıkları sosyal ve ekonomik zorluklarının belirlenmesi, öğrencilerin bu sıkıntıları aşma noktasında sosyal yardım kuruluşları ile olan bağlantılarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışma iki kısımdan oluşmuştur. İlk kısımda Bartın Üniversitesi'nde eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerle yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak görüşülmüştür. Örneklem olarak 13 farklı ülkeden 11'i erkek, 9'u kız olmak üzere 20 öğrenci belirlenmiştir. Öğrencilere demografik özelliklerini, sosyal ve ekonomik sıkıntılarını ve sosyal yardım kuruluşları ile olan bağlantılarını anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Çalışmanın diğer kısmında Bartın ilinde bulunan bazı vakıflar ve derneklerle görüşülerek, yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili yaptıkları ve yapmayı planladıkları çalışmalar ile ilgili bilgiler alınmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin Türk öğrenciler ve hocaları ile iletişim noktasında bir sıkıntı yaşamadıkları ortaya çıkmıştır. Diğer yandan bazı derslerin anlaşılmasında zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca özellikle yeni gelen öğrencilerin uluslararası öğrenciler ile ilgili ofis, vakıf ve derneklerle ilgili pek fazla bilgilerinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bazı öğrenciler Bartın'ı küçük ve sosyal açıdan yetersiz bulurken bazıları da Bartın halkı ile sorunlarını dile getirmiştir. Öğrencilerin ekonomik açıdan ise daha çok barınma ve ulaşım konularında sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiştir. Bartın'da bulunan bazı dernek ve vakıfların öğrencilere kalacak yer, yurt, burs gibi imkanlar sundukları belirlense de bu yardımların az olduğu ve daha çok öğrenciye ulaşmaları gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: uluslararası öğrenciler, sosyo-ekonomik sorunlar, Bartın Üniversitesi.

SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF FOREIGN STUDENTS STUDIED AT BARTIN UNIVERSITY AND SOLUTION PROPOSALS

Abstract

The aim of this study is determination of social and economical difficulties which international students studied at Bartın University face in Turkey and Bartın city, investigation of students' connections with social welfare institutions to overcome these problems. For this purpose, the study consists of two parts. In the first part, foreign students studying at Bartın University were interviewed using a semi-structured interview technique. As a sample, 20 students, 11 boys and 9 girls, were determined from 13 different countries. It was asked questions to students understanding their demographic characteristics, social and economic problems, and their links with social welfare organizations. In the other part of the study, some foundations and associations in Bartın province were interviewed and obtained information about the studies they did and planned to do with foreign students. As a result of the research, it was revealed that the students did not experience any difficulties in communication with Turkish students and teachers. On the other hand, they stated that they had difficulty in understanding some lessons. In addition, it has been revealed that especially new students do not have much knowledge about offices, foundations and associations related to international students. While some students found Bartın small and socially inadequate, others expressed their problems with Bartın people. In terms of economics, it has been determined that students experience difficulties in housing and transportation issues. Although it was determined that some associations and foundations in Bartın offer students such as accommodation, dormitory, scholarship, it is concluded that these aids are low and they should reach more students

Keywords: international students, socio-economic problems, Bartın University.

* Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi, betulleaser@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4686-6796

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte tüm dünya küçük bir köy haline gelmiş, herhangi bir ülkede meydana gelen gelişmeler diğer ülkeleri de etkiler hale gelmiştir. Bu bağlamda bilim, teknoloji, ulaşım gibi birçok alanda hızlı bir değişim ve gelişim kaydedilmiştir. Küreselleşmenin getirdiği bu değişim eğitim alanında da kendini göstermiştir. Günümüzde öğrenciler kendi ülkelerinin dışında istedikleri ülkede eğitim alabilmektedirler. Uluslararası öğrenci hareketliliği olarak anılan bu gelişme eğitimi dünyada ortak bir pazar haline getirmiştir. Bu pazar ABD başta olmak üzere birçok ülkenin ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır (Stephenson 2004, Kiroğlu vd. 2010). Her geçen yıl artan uluslararası öğrenci sayısı Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2011 verilerine göre tüm dünyada 1975 yılında 800 000 civarında iken 2009 yılında 3,7 milyona ulaşmıştır (Özkan ve Güvendir 2015, Mustafa 2018).

Her alanda gelişen ve kendini kanıtlamaya çalışan Türkiye bu sürece 1981 yılında dâhil olmuştur. İlk olarak kendi imkânları ile yükseköğrenim görmek isteyen öğrenciler için Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS) uygulanmış, daha sonra Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Türk Cumhuriyetleri'nden öğrencilerin Türkiye'de eğitim alabilmesi için 1992 yılında "Büyük Öğrenci Projesi" kapsamında Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) uygulanmaya başlamıştır. Şu an bu proje 58 devlet ve topluluğun içinde bulunduğu önemli bir program haline gelmiştir (Kavak ve Başkan 2001, Kiroğlu vd, 2010). Yabancı uyruklu öğrenci sayısının giderek artması ile beraber birtakım değişiklikler olmuş, daha önce ÖSYM tarafından merkezi olarak uygulanan YÖS 2010, TCS ise 2011 yılında kaldırılarak, yabancı uyruklu öğrencileri seçme hakkı üniversitelere devredilmiştir (Özçetin 2013).

Ülkemize kendi imkânları dışında burslu olarak da yabancı uyruklu öğrenci gelmektedir. Bu öğrencilere 2012 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesindeki Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü burs vermekteydi. 2012 yılından itibaren burslar Türkiye Bursları adı altında birleştirilip düzenlenerek Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından verilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda öğrencilere aylık burs, barınma desteği, üniversite öğrenim katkı payı ödemeleri, Türkçe dil öğrenimi ödemeleri, genel sağlık sigortası ödemeleri ve temel ulaşım giderleri gibi imkânlar sunulmaktadır. Türk Cumhuriyetleri ve Akraba toplulukları öğrencilerinin ülkemizdeki eğitimleri, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ve Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunda (KYK) içinde bulunduğu geniş bir koordinasyon ağı içerisinde gerçekleştirilmektedir (Özçetin 2013). Bu kurumlar dışında TÜBİTAK, İslam Kalkınma Bankası (İDB), Türk Ulusal Ajansı, Türkiye Diyanet Vakfı, Türk Silahlı Kuvvetler, Emniyet Genel Müdürlüğü, bazı Sivil Toplum Kuruluşları ve özel üniversitelerin katkıları ile ülkemize gelen yabancı uyruklu öğrenci sayısı her geçen yıl katlanmaktadır (Yardımcıoğlu vd. 2017). Şu anki verilere göre ülkemizde yükseköğrenim okuyan yabancı uyruklu öğrenci sayısı 100220 erkek, 54285 kadın olmak üzere toplam 154505 olarak kaydedilmiştir. Bu öğrencilerin büyük bir kısmını Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları ile Türkiye'nin komşu ülkelerinden gelen öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir (YÖK, 2019). Dünyada ise bu sayı 2019 verilerine göre 7,5 milyon olduğu belirtilmektedir (YTB, 2019) (Tablo 1).

Uluslararası Öğrenci Sayısı (2019)	
Dünya	7,5 milyon
Türkiye	154505
Bartın	927

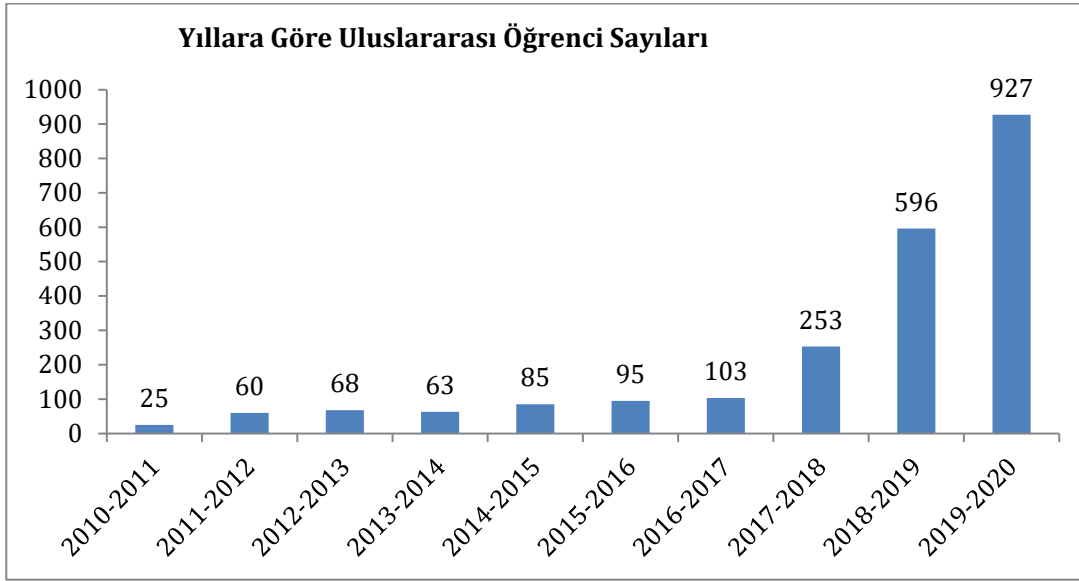
Tablo 1. 2019 verilerine göre Uluslararası öğrenci sayıları

Türkiye uluslararası öğrenci konusunda kaynak ülke halinden çıkıp, öğrenci çeken ülke haline gelmiş ve yabancı uyruklu öğrenci sayısında dünyada önemli bir yere ulaşmıştır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde okuyan yabancı uyruklu öğrencilerde olduğu gibi bizim ülkemizde eğitim gören öğrenciler de birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların başında dil ve eğitim gelmektedir. Kendi dillerinin dışında farklı bir dil öğrenmek, bu dil ile verilen eğitimi anlamaya çalışmak ve başarılı olmak bu öğrenciler için oldukça zorlayıcı bir süreçtir. Ancak bu aşılabilecek sorunların yanında kültürel farklılık, arkadaşlık ilişkileri, barınma, psikolojik, sosyal ve ekonomik sıkıntılar gibi bazen eğitiminde önüne geçebilecek sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Memleketlerinden ve ailelerinden uzakta olan bu öğrenciler Türkiye'ye geldiklerinde kültürel şok yaşamakta, yalnızlık ve özlem çekmektedirler. Çekingenlik ve çevreden gelen önyargılardan dolayı arkadaşlık kurmakta zorlanmakta, kendini ifade edememekte sosyal ve psikolojik olarak kendini kötü hissetmektedirler. Bunun yanında kalacak yer bulma, kaldıkları yere uyum sağlayamama, yemeklere alışamama ve maddi anlamda yaşadıkları sıkıntılar öğrencileri akademik anlamda da olumsuz etkilemektedir (Kıroğlu vd. 2010, Yardımcıoğlu vd. 2017, Özçetin 2013, Yıldırım ve Köksal 2017).

Alanyazında daha çok yabancı uyruklu öğrencilerin dil ve akademik anlamda yaşadıkları sıkıntılar üzerine çalışmalar olduğu görüldü de, öğrencilerin sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarına yönelik de önemli çalışmalar bulunmaktadır. Çağlar (1999), Hacettepe, ODTÜ, Atatürk ve Cumhuriyet Üniversite'sindeki Türk Cumhuriyeti ve akraba topluluklar vatandaşı öğrencilerin karşılaştığı sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları üzerine bir çalışma yapmıştır. Kıroğlu vd. (2010), ise Türkiye'de eğitim fakültesinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda yaşadıkları sorunları belirlemeye yönelik bir araştırma yapmıştır. Azmaz (1995), Orta Asya Cumhuriyetleri'nden Uludağ Üniversitesi'ne gelen öğrencilerin kişisel, sosyal ve genel uyum düzeylerini etkileyen etmenler üzerine çalışmıştır. Amanov (1996), Özbekistan'dan Bursa'ya yükseköğrenim için gelen öğrencilerin uyum düzeyleri üzerine bir araştırma yapmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı (2001) Türk dünyası ve akraba topluluklarından gelen öğrencilerin karşılaştıkları güçlükler, ihtiyaçları ve beklentileri üzerine 15 ilde 753 öğrenci ile bir araştırma yapmıştır. Soyutürk (2000), Balkan ülkelerinden Türkiye'ye eğitim için gelen öğrencilerin sosyal yapıya uyumları üzerine bir çalışma yapmıştır. Garabayev (2000), yaptığı çalışmada Türk Cumhuriyetleri'nden yükseköğrenim için gelen öğrencilerin uyum sorunlarının araştırmıştır. Yardımcıoğlu vd. (2017), Sakarya Üniversitesi'nde okuyan uluslararası öğrencilerin yaşadığı sosyo-ekonomik problemler üzerine bir çalışma yapmıştır. Özçetin (2013), Bursa ilinde okuyan yabancı uyruklu öğrenciler üzerine yaptığı çalışmada öğrencilerin yaşadıkları sorunlar ve sosyal uyumlarını etkileyen etmenleri incelemiştir. Çelik (2013), Trakya Üniversitesi'nde eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye'de buldukları süre içerisinde karşılaştıkları zorlukların, problemlerin ve ihtiyaçların belirlenmesi üzerine bir araştırma yapmıştır. Ghanbary (2017), Hacettepe Üniversitesi'nde okuyan uluslararası öğrencilerin profilini, ihtiyaçlarını ve sorunlarını belirlemeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Apaydın vd. (2017), yaptıkları çalışmada Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde eğitim gören

yabancı uyruklu öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda yaşadıkları sorunları incelemiştir.

2008 yılında kurulan Bartın Üniversitesi'ne yabancı uyruklu öğrenci ilk defa 2010-2011 eğitim-öğretim yılında gelmiş ve her yıl sayıları giderek artmıştır. Özellikle son üç yıl içerisinde yabancı uyruklu öğrenci sayısında önemli bir artış gözlenmiştir (Şekil 1). Şu anda Bartın Üniversitesi'nde 53 farklı ülkeden 566'sı erkek, 361'i kadın olmak üzere toplam 927 uluslararası öğrenci bulunmaktadır. Bu sayının önemli bir kısmını Türkmenistan'dan gelen öğrenciler oluştururken, Türkmenistan'ın ardından en çok öğrenci Suriye ve Somali'den gelmektedir. Ayrıca farklı nedenlerden dolayı bugüne kadar 471 uluslararası öğrenci Bartın Üniversitesi'nden kayıt sildirmiş, 14'ü ise kayıt dondurmıştır (Bartın Üniversitesi, 2019-a)

Şekil 1. Bartın Üniversitesi'nde Eğitim gören uluslararası öğrenci sayılarının yıllara göre dağılımı (Bartın Üniversitesi, 2019-b)

Bartın Üniversitesi'ne gelen uluslararası öğrenci sayısının bu derece artması, yeni ve gelişmekte olan bir üniversite sayılan Bartın Üniversitesi ve küçük bir şehir olan Bartın için son derece önemli ve katkı sağlayıcı bir durum olarak görülürken; diğer taraftan bu üniversitede eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerin karşılaştığı sorunlar da üzerinde durulması ve incelenmesi gereken bir konudur.

Bu çalışmanın amacı yükseköğrenim görmek için Bartın'a gelen yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye'de ve Bartın şehrinde karşılaştıkları sosyal ve ekonomik zorluklarının belirlenmesi, öğrencilerin bu sıkıntıları aşma noktasında sosyal yardım kuruluşları ile olan bağlantılarının incelenmesidir. Bu öğrencilerin sosyo-ekonomik problemlerinin tespit edilmesi ile üniversite ve şehir olarak bu sorunların giderilmesinde neler yapılabileceği konusunda çözüm önerileri sunulmuştur.

Yöntem

Bu çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda örneklem olarak Bartın Üniversitesi'nde farklı bölümlerde okuyan 20 uluslararası öğrenci seçilmiştir. Öğrenciler ile görüşmede yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmeler yüz yüze yapılarak öğrencilere demografik özellikleri, sosyal ve ekonomik sıkıntılarını ve sosyal yardım kuruluşları ile olan bağlantılarını anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Sorular Türkçe

anlaşılabilir ve sade olarak sorulmuş, öğrencilerin detaylı cevap verebilmesi için yeterli zaman tanınmış, öğrencilerin cevapları yazılarak kaydedilmiş ve alınan cevaplar içerik analizi ile çözümlenmiştir. Ayrıca sorular tek tek analiz edilmiş, öğrenciler Ö1,Ö2.....Ö20 olarak kodlanarak bazı öğrencilerin verdiği cevaplar alıntılama yöntemiyle direkt aktarılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında Bartın ilinde bulunan bazı vakıflar ve derneklerle görüşülerek, yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili yaptıkları ve yapmayı planladıkları çalışmalar ile ilgili bilgiler alınmıştır.

Bulgular

1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Araştırmanın bu kısmında öğrencilerin demografik özelliklerini incelemeye yönelik sorular sorulmuş ve alınan cevaplar tablo halinde sunulmuştur. Tablo 2'de öğrencilerin vatandaşlıkları ve cinsiyetleri sayısal olarak gösterilmiştir.

Vatandaşlık	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam
Suriye	4	1	5
Türkmenistan	-	2	2
Afganistan	2	-	2
Suudi Arabistan	2	-	2
Mısır	1	-	1
Nijer	1	-	1
Moritanya	-	1	1
Cezayir	-	1	1
Özbekistan	1	-	1
Endonezya	-	1	1
Tayland	-	1	1
Irak	-	1	1
İran	-	1	1

Tablo 2. Öğrencilerin Vatandaşlık ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Tablo 2'e bakıldığında çalışma yaptığımız öğrencilerin daha çok Suriye vatandaşı olduğu görülmektedir. Bunun dışında kalan öğrencilerin ise Türk Cumhuriyetleri, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden geldiği belirlenmiştir. Genele bakıldığı zaman tüm öğrencilerin geldikleri ülkelerin Müslüman ülkeler olduğu göze çarpmaktadır. Diğer taraftan öğrencilerin cinsiyetlerine bakıldığında toplam erkek öğrenci sayısı 11 ve toplam kız öğrenci sayısının 9 olduğu görülmektedir. Bu sayılar üniversitedeki toplam yabancı uyruklu öğrencilerin cinsiyet dağılım oranıyla paralellik göstermektedir.

Örneklem öğrencileri seçilirken mümkün olduğunca farklı bölümlerden olmasına dikkat edilmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere ve Bartın'da buldukları süreye göre dağılımı Tablo 3'de verilmiştir.

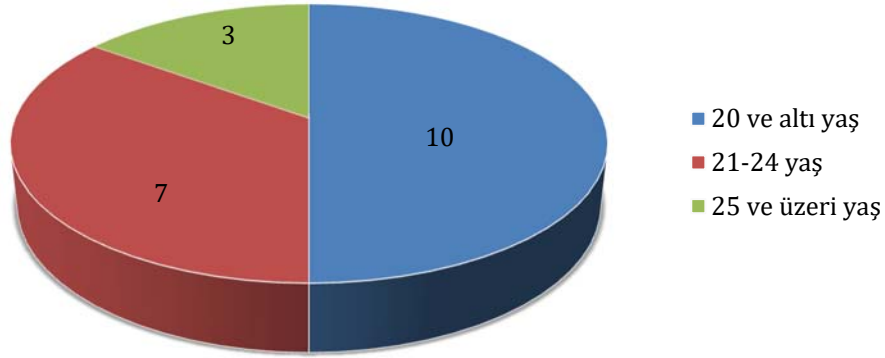
Bölüm	Buldukları Süreye Göre Öğrenci Sayıları				
	0-1 yıl	2 yıl	3 yıl	5 yıl	TOPLAM
İnşaat Mühendisliği	2	-	1	1	4
Temel İslami İlimler	-	1	2	-	3
Hemşirelik	2	-	-	-	2
Bilgisayar Mühendisliği	2	-	-	-	2
Orman Mühendisliği	1	-	-	-	1
İşletme	1	-	-	-	1
Fizyoterapi	1	-	-	-	1
Uluslararası Ticaret	1	-	-	-	1
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	-	-	1	-	1
Peyzaj Mimarlığı	-	-	1	-	1
Turizm İşletmecilik	-	1	-	-	1

Makine Mühendisliği	1	-	-	-	1
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	1	-	-	-	1

Tablo 3. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölümler ve Bartın'da Buldukları Süreye Göre Dağılımı

Çalışmada seçilen öğrencilerin yaşları 18 ile 30 yaş arasında değişiklik göstermektedir. Öğrencilerin yaş dağılım grafiği Şekil 2'de gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde çalışmamıza katılan öğrencilerin daha çok üniversite okuma çağına yeni girmiş öğrenciler olduğu görülmektedir.

Öğrenci Yaş Dağılım Grafiği

Şekil 2. Öğrencilerin yaş dağılım grafiği

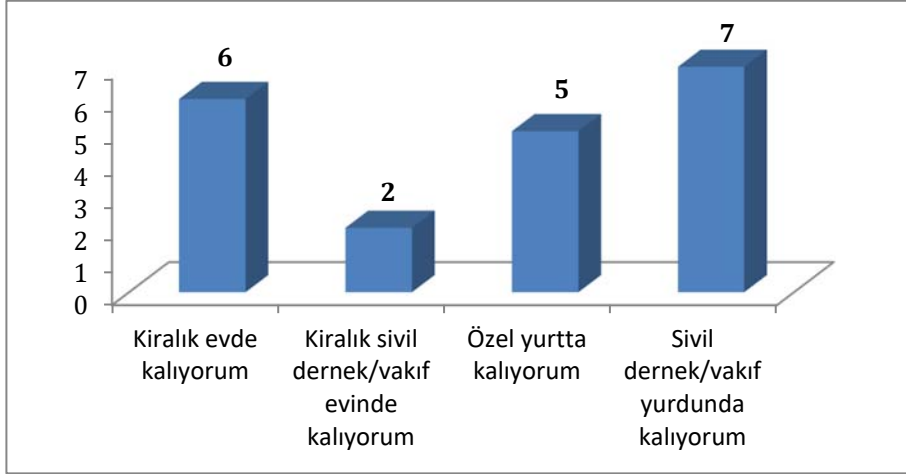
Ayrıca öğrencilere evli olup olmadıkları ile ilgili soru sorulmuş ve araştırmaya katılan öğrencilerin tümü bekâr olduklarını dile getirmiştir.

2. Öğrencilerin Sosyo-ekonomik Özellikleri ve Sorunları

Çalışmanın bu bölümü örneklem öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemek ve Bartın'daki sosyal ve ekonomik problemlerini öğrenmeye yönelik soruları ve alınan cevapları içermektedir.

Öğrencilere, "**Neden Türkiye'de / Bartın'da okumayı tercih ettin?**" sorusu sorulmuş ve genel olarak öğrenciler çok isteyerek gelmediklerini, tercihler sonucunda Bartın Üniversitesi'nin kendilerini kabul ettiği için geldiklerini belirtmişlerdir. Bunun dışında "Bir yakınım tavsiye etti" cevabı da oldukça fazla verilmiştir. 3 öğrenci ise istediği bölüm burada olduğu için geldiğini söylemiştir.

"**Nerede kalıyorsunuz?**" sorusuna verilen cevaplar Şekil 3'de grafik halinde verilmiştir. Grafiğe bakıldığında öğrencilerin 12'sinin yurttan 8'inin ise kiralık evde kaldığı görülmektedir. Diğer taraftan kendi imkânları ile ikamet eden öğrencilerin sayısının (11), sivil dernek/vakıf imkanları ile ikamet eden öğrenci sayısına (9) göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3. Öğrencilerin Bartın'da ikamet ettikleri yerler

"Bartın'da en çok hangi konuda sıkıntı yaşıyorsunuz?" sorusuna en çok verilen cevaplar tablo haline getirilmiş ve Tablo 4'te verilmiştir. Cevaplar incelendiğinde öğrencilerin %25'i sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Öğrencilerin Bartın'la ilgili en önemli sıkıntısının küçük bir şehir olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. En çok dile getirilen diğer sıkıntılar ise ulaşım zorluğu ve iş bulamama olarak ifade edilmiştir.

Verilen cevaplar	Öğrenci sayısı
"Sıkıntı yaşamıyorum"	5
"Çok küçük bir şehir, gezecek yer bulamıyorum"	5
"Otobüsler geç geliyor, ulaşım zor"	3
"Part-time çalışmak için iş bulamıyorum"	3
Diğer	4

Tablo 4. Öğrencilerin "Bartın'da en çok hangi konuda sıkıntı yaşıyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplar

"Türk Öğrencilerle arkadaşlık ilişkileriniz nasıl?" sorusuna genel olarak iyi, çok iyi, güzel, sıkıntı yaşamıyorum gibi olumlu cevaplar vermişlerdir. Hatta Ö4 kodlu öğrenci "Hepsiyle konuşuyorum ama kankam yok" şeklinde samimi bir cevap vermiştir.

"Dersleri rahat bir şekilde anlayabiliyor musunuz?" sorusuna genel olarak derse ve hocaya göre değiştiği cevabını vermişlerdir. Ö14 kodlu öğrenci "Bazen anlıyorum, bazen anlayamıyorum. Hoca hızlı konuştuğunda anlayamıyorum" demiştir. Teorik ve teknik terim içeren dersleri anlamada daha çok zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

"Derste ve ders dışında hocalarımızla iletişiminiz nasıl?" sorusuna genel olarak çok iyi, iyi, normal gibi olumlu cevaplar verilmiştir. Ayrıca bazı öğrenciler hocaların ders sonunda odasına çağırdığını ve bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sorduğunu ifade etmiştir. Ö13 kodlu öğrenci "Sorun var mı diye soruyorlar. Sıkıntı olduğunda gelin bana diyorlar" diye cevap vermiştir. Ö2 kodlu öğrenci ise "Bazı öğretmen İngilizce biliyor yardım ediyor, bazıları bilmiyor yardım etmiyor" diye cevaplamıştır.

"Bartın halkının ve esnafının size karşı tutum ve davranışları nasıl?" sorusuna genelde sıkıntı yaşamıyorum, saygılı ve misafirperverler şeklinde olumlu cevaplar verilmiştir. Öğrencilerin verdiği bazı olumlu cevaplar:

"Bartın'da İstanbul'a göre daha iyi. Saygılılar bize karşı. Yardım ediyorlar." (Ö1)

"İyiler, yabancı mısınız? Nereden geliyorsunuz? Sıkıntı var mı? Diye soruyorlar." (Ö14)

"Kötülük görmedim. Güler yüzlüler. Bulamadığım yerlerde yardım ediyorlar." (Ö16)

Yalnızca 3 öğrenci olumsuz cevaplar vermiştir. Öğrencilerin verdiği olumsuz cevaplar:

“Yabancı olduğumu anlamıyorlar. Öğrenciyi para olarak görüyorlar. Kafelerdeki fiyatlar pahalı” (Ö3)

Suriyeli bir öğrenci “Siz dönmeyecek misiniz diye soruyorlar. Devletten para alıyorsunuz diyenler var. Irkçılık yapanlar var.” (Ö11) cevabını vermiştir. Türkiye’de ve Bartın’da Suriyelilere yönelik bir önyargının olduğunu düşünmektedir.

“Saygılı iyi davranıyorlar. Çarşıda bizi kandırıyorlar. Bu kaç para diyoruz farklı fiyat söylüyorlar.” (Ö17)

“**Bartın şehrinin sosyal imkânlarını yeterli buluyor musunuz?**” sorusuna genel olarak öğrenciler olumsuz cevap vermişlerdir. Sosyal imkânların yetersiz olduğunu, kafelerden başka gidecek yerlerin olmadığını, alışveriş merkezlerinin bulunmadığını, küçük bir şehir olduğunu dile getirmişlerdir. Ö3 kodlu öğrenci “Yeterli değil, çok eksik var. Sosyal anlamda sadece kafe açıyorlar. Başka şeyler olması lazım. AVM olabilir, kütüphane olabilir, tiyatro olabilir.” cevabını vermiştir.

“**Psikolojik ve sosyal olarak sorun yaşadığınızda kiminle çözüyorsunuz?**” sorusuna genel olarak üç farklı cevap verilmiştir. “Sorunlarımı kendim çözüyorum” diyen 7 öğrenci olurken, 8 öğrenci sorunlarını arkadaşlarıyla çözdüğünü belirtmiş, 5 öğrenci ise ailesiyle paylaştığını ve çözmeye çalıştığını söylemiştir.

“**Üniversitede yabancı uyruklu öğrencilerin sorunları ile ilgilenen bir ofis veya öğrenci kulübü var mı?**” sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda “Uluslararası Öğrenci Ofisi’nden genel olarak haberdar oldukları fakat pek sık uğramadıkları anlaşılmıştır. Diğer taraftan öğrencilerin kendi aralarında kurdukları “Kardeşlik Kulübü” adı altında bir kulüp olduğu ve öğrencilerin yarısının bu kulübü bildiği ve etkinliklerine katıldığı tespit edilmiştir. Kulübü ve Ofisi bilmeyen öğrencilerin de üniversiteye yeni gelen öğrencilerden oluştuğu görülmüştür.

“**Yabancı uyruklu öğrencilere destek veren Sosyal Yardımlaşma kuruluşları (vakıf, dernek vb.) hakkında bilginiz var mı?**” sorusuna 13 kişi biliyorum cevabını verirken, 7 kişi hiçbir bilgim yok diye yanıtladı. Sosyal yardımlaşma kurumlarını bilen kişiler daha çok burs için başvuruda bulduklarını belirttiler. Öğrencilerin hakkında bilgi sahibi oldukları Sosyal Yardımlaşma Kuruluşları ise; Mavi Kelebek Uluslararası Öğrenci Derneği, İHH İnsani Yardım Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türk Kızılay’dır.

“**Sosyal Yardımlaşma Kurumlarından destek alıyor musunuz?**” sorusuna 7 kişi yardım aldıklarını belirtirken, 13 kişi yardım almadıklarını söylemiştir. Destek alanların çoğu burs aldıklarını belirtirken 3 öğrenci de gıda ve barınma yardımı aldıklarını ifade etmişlerdir.

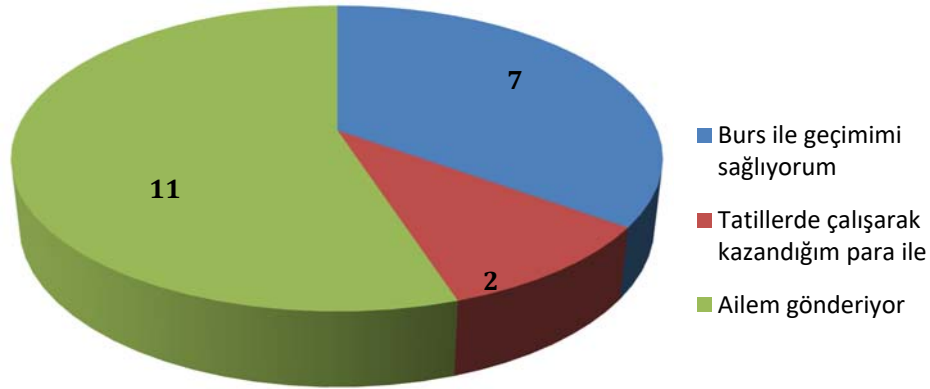
“**Burs alıyor musunuz?**” sorusuna 7 öğrenci “evet burs alıyorum” cevabını verirken, 13’ü “hayır burs almıyorum” cevabını vermiştir. İHH İnsani Yardım Vakfından 2 öğrenci, YTB Türkiye burslarından 2 öğrenci, Türkiye Diyanet Vakfından 2 öğrenci, Kadıköy İrfan Vakfından ise 1 öğrenci burs aldığını belirtmiştir.

“**Çalışıyor musunuz?**” sorusuna katılımcıların tümü eğitim döneminde çalışmadıklarını belirtirken, 4 öğrenci tatil dönemlerinde çalıştıklarını söylemişlerdir.

“**Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?**” sorusuna öğrencilerin yarısından fazlası (11 öğrenci), “Ailem gönderiyor” yanıtını verirken, 7 öğrenci burs aldığını 2 öğrenci ise tatillerde çalışarak kazandığı para ile geçindiğini belirtmiştir (Şekil 4). Ayrıca Burs alan öğrencilerden bir kısmı buna

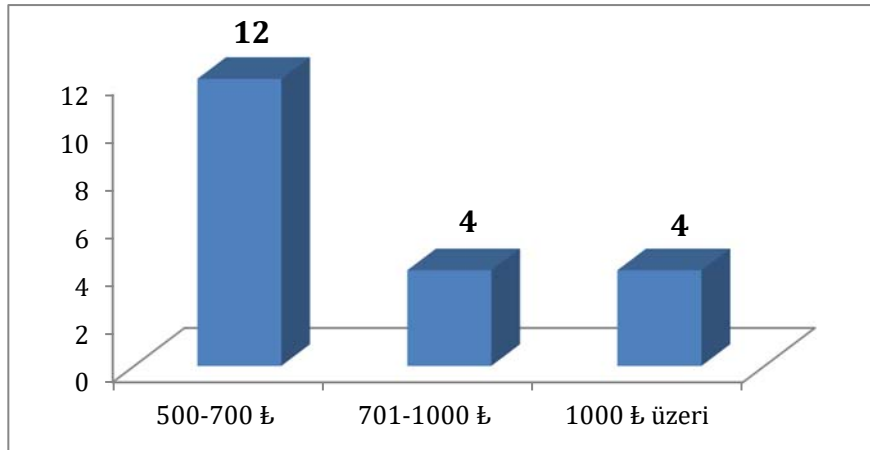

ilave olarak ailesinden destek aldığını, bir kısmı ise tatillerde de çalışarak para biriktirdiğini söylemiştir.

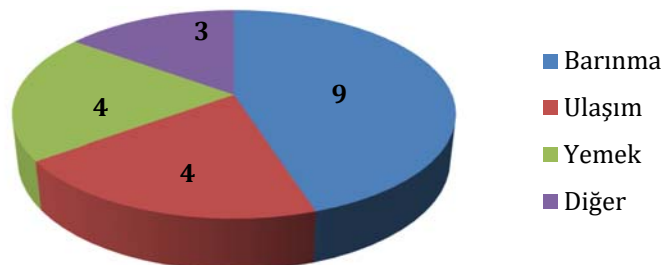
Şekil 4. Öğrencilerin "Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevapların dağılımı

"Aylık gelirin ne kadar?" sorusuna öğrencilerin verdikleri cevaplar gruplanarak Şekil 5'te grafik halinde gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun (12 öğrenci) geliri 500-700 ₺ arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca 701-1000 ₺ arasında geliri olan 4 ve 1000 ₺ üzeri geliri olan 4 öğrenci olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 5. Öğrencilerin aylık gelir dağılımları

"En çok neye para harcıyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar grafik haline getirilmiş ve Şekil 6'da verilmiştir. Öğrencilerin yarısına yakını (9 öğrenci) bu soruya cevap olarak barınmayı verirken, 4'er öğrenci de ulaşım ve yemek cevabını vermiştir. Genel olarak bakıldığında öğrencilerin daha çok temel ihtiyaçlarına para harcadığı görülmektedir. Bunun dışında geri kalan 3 öğrenci ise giyim, kitap ve eğlenceye para harcadıklarını belirtmiştir.

Şekil 6. Öğrencilerin en çok para harcadıkları şeyler

“Ülkenize ne sıklıkla gidiyorsunuz?” sorusuna 1. Sınıf ve hazırlık öğrencileri henüz hiç gitmedikleri yılda bir kez gitmeyi planladıkları cevabını vermişlerdir. Görüşme yapılan öğrencilerin 5'i ailesinin Türkiye'de ikamet ettiklerini ve tatillerde ailelerinin yanına gittiklerini, ülkelerine ise mezun olduktan sonra gitmeyi düşündüklerini söylemişlerdir. Genel olarak tüm öğrenciler ulaşımın çok pahalı olduğunu ve sık gidemeyeceklerini söylemişlerdir. Ö17 kodlu öğrenci “Hiç gitmedim, çok sık gidemem. Belki de hiç gidemem. Okula çok para harcıyorum.” diye ifade etmiştir.

“Sağlık sigortan var mı?” sorusuna 9 öğrenci “yok”, 11 öğrenci “var” cevabını vermiştir. Sağlık sigortası olan öğrencilerden 2'si sigortalarının İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından karşılandığını belirtmiştir. 5 öğrenci ise sigortasını para vererek aldığını ifade etmiştir. Geriye kalan 4 öğrenci sağlık sigortasının oturma izni alırken verildiğini söylemiştir. Sağlık sigortası olmayan öğrencilerin tamamı sağlık sigortasının pahalı olduğunu o nedenle yaptıramadıklarını ifade etmişlerdir. Ö17 kodlu öğrenci “Hayır. Sağlık sigortası çok pahalı 1000 ₺” cevabını verirken, Ö16 kodlu öğrenci ise “Sağlık sigortam var. Oturma izni aldığımda zorunlu sigorta aldık. Devlette geçmiyor. Özelde ise %40'ını karşılıyor.” cevabını vermiştir.

3. Bartın'da Bulunan Sosyal Yardım Kuruluşlarının Uluslararası Öğrencilerle İlişkisi

Araştırmanın bu aşamasında Bartın'da bulunan vakıf ve derneklerin Bartın Üniversitesi'ndeki uluslararası öğrenciler ile iletişiminin olup olmadığı, bu öğrencilere nasıl yardımcı oldukları ve gelecekteki planları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu kapsamda öncelikle Bartın Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Ofisi ile görüşülmüştür. Daha sonra Bartın Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti, İHH İnsani Yardım Vakfı, Anadolu Gençlik Vakfı, Türkiye Gençlik Vakfı Bartın il temsilcilikleri ile görüşülmüştür. Ayrıca misyonu sadece uluslararası öğrenciler olan Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP)'na bağlı Bartın Mavi Kelebek Derneği ile de iletişime geçilmiştir.

Bartın Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Ofisi öğrencilerin ilk iletişime geçtiği ve aslında öğrencilere Bartın'da ilk destek olan birimdir. Öğrencilerin Bartın Üniversitesi'ni kazanması ile beraber kayıtlanma, vize, oturma izni, ikamet gibi önemli konularda yardımcı olmaktadır. Ayrıca ofisteki yetkililer yeni gelen öğrencilerle, daha önceki yıllarda gelmiş ve Türkçeyi iyi bilen öğrencileri bir araya getirerek kaynaştırma yaptıklarını, Bartın Üniversitesi'ni ve Bartın'ı tanıtmak için dönem başında oryantasyon etkinliği yaptıklarını, ekonomik anlamda yardıma ihtiyacı olan, kalacak yer arayan öğrencileri çeşitli yardım kuruluşlarına yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Ofisin dışında Üniversite'de yabancı uyruklu öğrencilerin kendilerinin kurdukları “Kardeşlik Kulübü” adı altında bir öğrenci kulübü de bulunmaktadır. Kulüp başkanı ile görüştüğümüzde kendi aralarında iletişim kurmak için bir mesajlaşma grubunun olduğunu, çeşitli sportif ve kültürel etkinlikler düzenleyerek öğrencilerin birbirleri ile kaynaşmalarını sağladıklarını belirtmiştir.

Bartın'da iletişime geçtiğimiz sosyal yardım kuruluşlarından aldığımız bilgiler neticesinde, bu kuruluşların burs ve kalacak yer bulma noktasında yardımcı oldukları belirlenmiştir. Burs olarak İlim Yayma Cemiyeti, Anadolu Gençlik Vakfı ve Bartın Mavi Kelebek Derneği Uluslararası öğrencilere destek verdiklerini söylemiştir. İlim Yayma Cemiyeti daha çok kalacak yer konusunda öğrencilere yardımcı olmaktadır. Bartın'da bu cemiyetin yurdu bulunup, 76 uluslararası öğrenciye uygun ücrette barınma hizmeti verildiği belirtilmiştir. Ayrıca yurtlarında ücretsiz kalan yabancı uyruklu öğrencilerin olduğu, haftanın belirli bir günü öğrencilere kendi yöresel yemeklerini yapma imkânı sağlandığını belirtmişlerdir. Anadolu Gençlik Vakfı Bartın il temsilcisi

ise öğrencilere daha çok Bartın'da ev bulma ve eşya alma konusunda yardımcı olduklarını dile getirmiştir. Ayrıca önümüzdeki yıllarda bu öğrenciler için yurt veya apart açmayı düşündüklerini belirtmiştir.

Görüşmelerimiz sonucunda Uluslararası öğrencilere destek konusunda en ilgili ve öğrencilerin de en çok tanıdığı kurumun Bartın Mavi Kelebek Derneği olduğu görülmüştür. Derneğin yetkilisi, öğrenciler üniversiteye kayıt yaptırdığı andan itibaren onlarla iletişim halinde olduklarını belirtmiştir. Daha bir yıllık bir dernek olmalarına rağmen 250 öğrenciye yardım ettiklerini, 15 öğrenciye UDEF aracılığıyla burs verdiklerini, bu öğrencilerin barınması için yaklaşık 35-40 ev bulduklarını belirtmiştir. Ev bulmakla kalmadıklarını, bu evlerde kalan öğrencilerden ihtiyacı olanlara gıda yardımı da yaptıklarını açıklamıştır. Bu kurum öğrencilere sadece ekonomik anlamda destek vermeyip, sosyal olarak da onlara yardım etmeye çalışmaktadır. Örneğin, aynı ülkeden gelen öğrencileri birbirleriyle tanıştırmak, Bartın'da yalnız hissetmemelerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca öğrencileri Bartın'la ve Bartın halkıyla kaynaştırmak için geziler ve çeşitli programlar düzenlemektedirler. Önümüzdeki yıllar için planları olup olmadığı sorulduğunda Bartın Valiliği ve Bartın Belediyesi ile ortak projeler yaparak uluslararası öğrencilere sosyal ve ekonomik açıdan daha fazla yardım yapma planlarının olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Uluslararası öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda öğrencilerin Türk öğrencilerle ve hocalarıyla iletişimlerinin gayet iyi olduğu, sıkıntı yaşamadıkları anlaşılmıştır. Türk öğrencilerin bu öğrencilere hoşgörü ve samimiyetle yaklaştığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğretim üyelerinin de anlayışla ve sabırla davrandıkları görülmüştür.

Diğer taraftan öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar sosyal ve ekonomik olmak üzere iki boyutta incelenebilir. Sosyal boyuta bakıldığında bazı derslerin anlaşılabilmesi önemli bir sorun olarak söylenebilir. Öğrencilerin bazı dersleri anlayamamasının Türkçelerinin yetersiz olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda öğrencilere kendi bölümüyle ilgili eğitime başlamadan önce verilen Türkçe eğitimin daha etkin bir şekilde verilmesi önerilebilir. Ayrıca kendi bölümüyle ilgili teknik terimleri öğrenebilecekleri mesleki Türkçe dersi verilebilir.

Bir diğer sosyal sorun öğrencilerin ofis, dernek ve vakıflar hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasıdır. Özellikle üniversiteye yeni gelen öğrencilerin ofis hakkında hiçbir bilgisinin olmadığı görülmüştür. Bu konuda üniversitedeki uluslararası öğrenci ofisinin daha etkin bir şekilde çalışması, öğrencilerle her an iletişim halinde olması, dönem başında yapılan oryantasyon toplantısının dönem içerisinde de sık sık yapılarak öğrencilerin bir araya getirilmesinin sağlanması, çeşitli sosyal etkinliklerle öğrencilerin kaynaştırılması önerilebilir. Diğer taraftan dernek ve vakıflar da öğrencilerin kendilerini bulmasını beklemektedir. Oysa bu dernek ve vakıfların üniversiteye, öğrencilerin ayağına giderek, stantlar açarak kendileri ile ilgili bilgilendirme yapmaları önerilebilir.

Üçüncü sosyal sorun ise Bartın şehrinin küçük ve sosyal imkânlarının olmamasıdır. Bu aslında sadece uluslararası öğrencilerin değil, aynı zamanda Türk öğrencilerin de şikâyet ettiği bir durumdur. Bu soruna çözüm olarak Bartın Üniversitesi, Bartın Belediyesi, Bartın Valiliği ortak veya ayrı ayrı çalışarak şehre kütüphane, tiyatro salonu, sinema salonu, spor kompleksleri gibi daha fazla sosyal ve kültürel alanlar katmaları önerilebilir.

Sosyal sorun olarak bakabileceğimiz son konu da Bartın halkının ve esnafının yabancı uyruklu öğrencilere karşı tutum ve davranışlarıdır. Bu sorunun ana kaynağı olarak halkın bu öğrencilerin geldikleri ülkeler ve kültürleri hakkında pek fazla bilgi sahibi olmaması ve önyargılar olarak düşünülebilir. Bu bağlamda halkın öğrencileri daha yakından tanıyabilmesi ve onları daha iyi anlayabilmeleri için öğrencilerin kültürlerini sergileyebilecekleri çeşitli etkinlikler düzenlenmesi önerilebilir.

Ekonomik sorunlara bakıldığında daha çok burs ve barınma noktasında sıkıntı yaşadıkları görülmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlasının özel yurt ve evlerde kaldıkları, gelirlerinin büyük bir bölümünü barınmaya harcadıkları tespit edilmiştir. Bu konuda Kredi Yurtlar Kurumu'nun bu öğrencileri ayırdıkları kontenjan miktarının artırılması veya bu öğrencilere ayrı yurtlar açması, vakıf ve derneklerin yurt sayılarını artırarak daha uygun ücrette barınma hizmeti vermeleri önerilebilir. Ayrıca daha fazla vakıf ve derneğin uluslararası öğrencilere burs yardımı yapması önerilebilir.

Ulaşım öğrencilerin Bartın'da yaşadığı bir diğer sorundur. Öğrenciler ulaşım konusunda, hem ücretlerin fazla oluşundan, hem de belediye otobüsleri arasındaki sürenin fazla olmasından şikâyetçidirler. Bu noktada Bartın Belediyesi'nin yabancı uyruklu öğrencilerden otobüs ücretlerini indirimli bir şekilde alması, otobüs güzergâh ve sayılarının artırılarak öğrencilere daha rahat bir şekilde ulaşım hizmeti sağlamaları önerilebilir.

Sağlık sigortası konusunda iki husus dikkati çekmekte; Birincisi öğrenciler oturma izni alırken kısa süreli sağlık sigortası yapmakta, daha sonraki süreçte sigortalarını devam ettirmemektedir. Bu nedenle sağlık güvenceleri olmamaktadır. Küçük yerleşim yerlerinde sigorta şirketleri ile sözleşmeli hastane bulunmaması ile ilgili de sorun yaşamaktadırlar. İkincisi SGK ile ilgili ödemelerin pahalı olması nedeniyle öğrenciler SGK sağlık güvencesine sahip olamamaktadır. Öğrenciler sağlık sigortasının her hastanede geçmemesinden, pahalılığında şikâyet etmektedirler. Bu sorun Türkiye'nin diğer illerinde eğitim gören yabancı uyruklu öğrenciler için de geçerlidir. Bu bağlamda Türkiye'de bir üniversiteye kayıt yaptıran ve oturma izni alan tüm uluslararası öğrenciler için genel sağlık sigortasının ücretsiz verilmesi ve tüm hastanelerden hizmet alabilmelerinin sağlanması önerilebilir.

Tüm bu sorunlar bir bütün olarak incelendiğinde Türkiye'de eğitim gören uluslararası öğrenci sayısının giderek artmasına rağmen bu öğrencilere sosyo-ekonomik desteğin yeterli olmadığı görülmüştür. Bartın'da ise son iki yılda uluslararası öğrenci sayısında gözle görülür derecede artış olmuş buna karşılık gerekli alt yapının oluşturulamamasından kaynaklı sorunlar görülmüştür. Yine de Türkiye'nin geneline kıyasla hem Bartın şehrinde hem de Bartın Üniversitesinde uluslararası öğrencilere yönelik önemli çalışmalar yapıldığı ve yapılmakta olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Amanow, Ilhom. *Özbekistan Cumhuriyetinden Bursa'ya Yüksek Öğrenim Görmek İçin Gelen Öğrencilerin Uyum Problemleri*. Yüksek lisans tezi. Bursa; Uludağ Üniversitesi, 1996.

Apaydın, Çiğdem-Akunova, Zhyldyz-Ünver, Ayşe-Korkut, Gülcan ve Tonbak Zeynep. "Akdeniz Üniversitesi'nde Eğitim Uluslararası Öğrencilerin Karşılaştıkları Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Sorunları" *3. Uluslararası Öğrencilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 2017, ss. 637-667.

Azmaç, Sibel. *Orta Asya Cumhuriyetleri'nden Gelen Uludağ Üniversitesi'nde Öğrenim Gören Öğrencilerin Uyum Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler*. Yüksek lisans tezi, Bursa; Uludağ Üniversitesi, 1995.

Bartın Üniversitesi (2019-a), [http://ubys.bartın.edu.tr/BIP/BusinessIntelligence/Students/Students By Nationality](http://ubys.bartın.edu.tr/BIP/BusinessIntelligence/Students/Students%20By%20Nationality) (Erişim 03.12.2019).

Bartın Üniversitesi (2019-b), Bartın Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Ofisi

Çağlar, Ali. *Türk Üniversitelerinde Öğrenim Gören Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları Öğrencilerinin Sorunları*, Cilt:32, Sayı:4, Amme İdaresi Dergisi, 1999, ss.133-169.

Çelik, İdris. *Türkiye'de Yükseköğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne; Trakya Üniversitesi, 2013.

Garabayev, Baki. *Türkiye'de yükseköğrenim gören Türk cumhuriyetleri öğrencilerinin uyum sorunları ve Türkiye ve Türklere ilişkin kalıp yargılar*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde; Niğde Üniversitesi, 2000.

Ghanbary, Razieh. *Hacettepe Üniversitesinde Eğitim Gören Uluslararası Öğrencilerin Profili, İhtiyaçları ve Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara; Hacettepe Üniversitesi, 2017.

Kavak, Yüksel ve Başkan, Gülsün Atanur. "Türkiye'nin Türk cumhuriyetleri, Türk ve akraba topluluklarına yönelik eğitim politika ve uygulamaları", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:20, Ankara, 2001, ss:92-103.

Kıroğlu, Kasım-Kesten, Alper ve Elma Cevat, "Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Sorunları", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, Mersin, 2010, ss.26-39.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). *Türk Dünyasından ve Kardeş Topluluklardan Gelen Öğrencilerle İlgili Bir Araştırma*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2001.

Mustafa Shakir Mustafa, "Türkiye'de Uluslararası Misafir Öğrencilerin Entegrasyon Sağlamasında Uluslararası Öğrenci Derneklerin Önemi:Konya Örneği", *4. Uluslararası Öğrencilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 2018, ss. 237-247.

Özçetin, Seçkin. *Yükseköğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara; Hacettepe Üniversitesi, 2013.

Özkan, Gökhan ve Güvendir, Meltem Acar, "Uluslararası Öğrencilerin Yaşam Durumları: Kırklareli ve Trakya Üniversiteleri Örneği", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:15(1), Bolu, 2015, ss 174-190.

Soyutürk, Mustafa. *Balkan ülkelerinden eğitim-öğretim için gelen öğrencilerin (Batı Trakya örneği) sosyal yapıya uyumları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara; Hacettepe Üniversitesi, 2000.

Stephenson, Lisa Ann. "A comparative study of cognitive and non-cognitive factors relationship to academic success for foreign master's students". Unpublished doctoral dissertation. University of Maryland, 2004.

Yardımcıoğlu, Fatih-Beşel, Furkan ve Savaşan Fatih. "Uluslararası Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözüm Önerileri (Sakarya Üniversitesi Örneği)" *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* 203 Cilt: 12, Sayı: 1, Sakarya, 2017, ss 203-254.

Yıldırım, Erdal ve Köksal Hüseyin. "Yabancı Uyruklu Üniversite Öğrencilerinin Gözüyle Türkiye" *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, Cilt: 18, Sayı:3, Kırşehir, 2017,ss. 297-323.

YÖK , Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <http://www.istatistik.yok.gov.tr> (Erişim 29.10.2019).

YTB , Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, <https://www.ytb.gov.tr/uluslararası-ogrenciler/uluslararası-ogrenci-hareketliliği> (Erişim 29.10.2019).

KIŞAŞÜ'L-ENBİYÂ'DA HAYVAN ADLARI

Adem Serhat ÖZKAN*

Öz

Kışaşü'l-Enbiyâ, adından da anlaşılacağı üzere peygamber kıssalarını konu alan Harezmi Türkçesiyle yazılmış ilk eserdir. Eser Ribat-ı Oğuz'da, Çağatay hanlarından Tarmaşirin emiri Nâşirü'd-dîn Tok Buga adına Nâşirü'd-dîn b. Burhânü'd-dîn Rabgûzî tarafından, Farsçadan yapılmış bir tercümedir (1310). Eser, geleneksel İslam edebiyatında çok görülen bir peygamberler tarihidir. Bir önsözden sonra Adem'den başlayarak bütün peygamberlerin menkıbevi hayatları anlatılmaktadır. Sade bir nesir diliyle yazılan *Kışaşü'l-Enbiyâ*'da yer yer manzum bölümlere de rastlanmaktadır. Zengin bir söz varlığına sahip olan eserde bir kelimenin Karahanlı Türkçesindeki eski şeklinin yanında ses gelişimi ve değişimine uğramış yeni şekilleri de yer almıştır. Metinde İslâmî terimler için kullanılan Arapça kelimelerin yanında bunların Türkçeleştirilmiş şekilleri de kullanılmıştır. Söz varlığı bakımından önemli bir yanı da, elimizdeki mevcut sözlüklerde bulunamayan, eklerle genişletilmiş, karşılığı anlamdan yola çıkılarak ve etimoloji yapılarak verilen kelimelerin çokluğu. Eserde peygamberler bahsinde çeşitli hikâyelerle birlikte o zamanın şartları da irdelenmiş, insanların o dönemdeki şartları göz önünde bulundurularak çeşitli sosyal ihtiyaçların karşılanmasındaki araç ve gereçlerden bitki ve hayvan adlarına, coğrafi terimlerden meslek ve zanaat ile ilgili adlara, burç ve astroloji ile ilgili terimlere kadar eserde çeşitli kullanımlarla zengin bir mahiyete eriştirilmiştir.

Bu makalede *Kışaşü'l-Enbiyâ* adlı eserde hayvan adları söz varlığı irdelenmiş; tarihsel ve modern Türk dili alanında mukayese edilerek verilmiştir. Arapça, Farsça gibi dillerden alıntı hayvan adlarının varlığı da eserde dikkat çekici niteliktedir. Bazı hayvan adları ise sadece o döneme ait söz varlığına özgü sözcükler olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kışaşü'l-Enbiyâ*, söz varlığı, hayvan adları.

THE TURKIC ANIMALS NAMES IN *KIŞAŞÜ'L-ENBİYÂ*

Abstract

Kışaşü'l-Enbiyâ is the first work written by Harezmi, which deals with the prophet shorts as it is understood from his name. The work is performed in Ribat-ı Oğuz, Tarmaşirin emirate from Çağatay hanlar Nâşirü'd-dîn On behalf of Tok Buga Nâşirü'd-dîn b. It is an interpretation made by Persian in 710 (1310) by Burhânü'd-dîn Rabgûzî. The work is a history of many prophets in traditional Islamic literature. A preface is then told of the prophetic life of all the prophets, beginning with Adam. There is also a verse chapter in the *Kışaşü'l-Enbiyâ* written in a simple prose. In the work which has a rich promise, besides the old figure of Karahanlı, there is also a new form of sound development and change. In addition to the Arabic words used for the terms in the text, Islamic forms have also been used. An important aspect of word existence, extended with suffixes, given the meaning by means, and made by etymology. In the work the prophets talked about the various stories and the conditions of that time and examined the conditions of that time and examined the conditions of the people at the time, taking into consideration the various social necessities, from the tools and tools to the names of plants and animals, geographical terms, names related to crafts and crafts, names related to horoscope and astrology it has been worn in a rich market with various uses.

In this article, the existence of vowel words in the work called *Kışaşü'l-Enbiyâ* was examined; historical and modern Turkish language. The existence of animal names quoted from languages such as Arabic and Persian is also remarkable. Some animal names are considered only words specific to that verse.

Key words: *Kışaşü'l-Enbiyâ*, vocabulary, animal names.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı Öğrencisi, serhatozkanadem@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4413-0021

GİRİŞ

Ꞁışaşı'1-Enbiyâ Harezmi Türkçesinin ilk ürünlerindedir. Harezmi Türkçesi, XI-XII. yüzyılda gerek etnik yapı gerekse siyasi hayat bakımından Türkleşen Harezmi bölgesinde Oğuz, Kıpçak ve Kanglı boylarının yerleşik hayata geçmelerinin sonucu olarak Türk dilinin doğu kolunu teşkil eden Karahanlı (=Hakaniyye) Türkçesi temelinde, güney-batı kolunu teşkil eden Oğuz Türkçesi ve kuzey-batı kolunu teşkil eden Kıpçak Türkçesinin bu bölgede iyice karışıp kaynaşmasından oluşan Türkçeye verilen addır (Ata 1997:XXII.). Böylece halkın etnik yapısı gibi bu bölgenin dili de karma bir şekil almıştır. Bu bölgede yerleşen Oğuz, Kıpçak ve diğer Türk boylarının ağızlarından alınan unsurlarla Harezmi Türkçesinin özellikle kelime hazinesi ve şekil bilgisi bakımından kazandığı farklı yapı, onun en başta gelen dil özelliklerini teşkil etmiştir.

Harezmi bölgesi, Sirderya'nın aşağı kesimiyle birlikte daha Moğol çağından önceki devirlerde Kaşgar yanında ikinci bir edebî merkez olarak önemli bir yer tutmuştur. Bu bölge, Altın Ordu çağında da önemini muhafaza etmiş ve uzun süre siyasî bakımdan Altın Ordu'ya bağlı kalmıştır. Bu bakımdan Moğol akını, burada İslâmî Türk edebiyatının gelişmesine engel olmamıştır. XIII. Yüzyıl sonlarında Harezmi'de gelişen kültür faaliyetine, XIV. Yüzyılda Saray ve Kırım da katılmış ve Harezmi'den birçok bilgin, şair ve yazar Altın Ordu'ya göç ederek bu bölgede konuşulan Türk yazı dilinin Altın Ordu sınırları içinde de yayılmasını sağlamıştır. Bu kadar geniş sahada kullanılan bu edebî dil bir birlik sağlayamamış, eski ve yeni biçimler yerli ağız özellikleri ile karışmıştır. Bu dil evresi Timurular devrinde sona ermiş ve yerini Çağatay Türkçesine bırakmıştır (Ata 1997:XXIII).

Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş devrini teşkil eden Harezmi Türkçesi adının belli bir dönem Türkçesine ad olarak kullanılması, Ali Şir Nevâyî'nin *Mecalisü'n-Nefâ'is* adlı eserinde Harezmi bilgin Hüseyin Harizmî'nin *Kaside-i Bürde'*ye Harezmi Türkçesi ile (H^uarezmiçe Türkî tili bile) şerh yazdığını bildirmesi ile ortaya çıkmıştır. (Levend 1968: 72).

Harezmi Türkçesinin Orta Asya Türk yazı dili içerisinde özel bir devre teşkil ettiğini ilk olarak ortaya koyan A. N. Samoyloviç olmuştur. (Samoyloviç 1928: 21.).

Samoyloviç, Kutb'un *Hüsrev ü Şirin'*i ve Harezmi'nin *Muhabbet-nâmesi'*nin dil özelliklerine dayanarak Orta Asya edebî dilini üç evreye ayırmıştır: 1. Karahanlı (Hakaniyye) Türkçesi veya Kaşgar Türkçesi dönemi (XI-XII. yy.), 2. Oğuz-Kıpçak dönemi (XIII-XIV. yy.), 3. Çağatayca dönemi (XV-XX. yy. başları).

Ahmet Caferoğlu, "Bu çağ Türk dünyasının geniş bir sahaya yayılmasına rağmen, Türkler arasında kendini hissettirecek derecede müşterek bir yazı dili olmuş ve bu dilde bir edebiyat vücuda getirilmiştir." dediği bu dönemi, yani Müşterek Orta Asya Türkçesini türlü kültür merkezleri ve Türk boylarının etnik ve diğer birçok özellikleri bakımından üç döneme ayırmıştır.

1. Karahanlılar devrinden itibaren Kaşgar şivesinde inkişaf eden Türkçe ki buna hem Hakaniye hem de Doğu Türkçesi adı verilmektedir. 2. Batı Türkistan'ın Seyhun Irmağı aşağı mecrası ile Harezmi'in muhtelif merkezlerinde gelişen Harezmi (Altın Ordu) Türkçesi. 3. Orta Asya Türkçesinin en parlak devrini teşkil eden Çağatay Türkçesi (Caferoğlu 1984: 74).

Ꞁışaşı'1-Enbiyâ

Bu değerlendirmelerle birlikte eserde toplamı 484 dize tutan 43 Türkçe şiir yer almaktadır. Eserdeki manzum kısımlar genelde nazım biçimi bakımından gazel ve kaside olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Giriş'teki Hz. Muhammed ve Tok Buga'ya yazılmış olan methiyeler dışında Âdem, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, İsmail, İshak, Lut, Yakub, Davud, Süleyman, Yunus, İlyas,

Circis, Hz. Muhammed kıssalarına genelde 5 ve 7 beyitlik (1'er tane 6 ve 4 beyitlik) fâeilâtün fâeilâtün fâeilâtün fâeilün vezni ile yazılmış kısa kasidelerle giriş yapılmıştır (Ata 1997: XVII). Eserde din büyüklerine, peygamberlere yazılmış kasideler dışında, aşk, tabiat ve burçlar gibi çeşitli konuların işlendiği dizelerle de karşılaşmaktadır. Bu denli karışık dilli özellikteki eserde dönemin şartlarının yer aldığı sözcüklere de rastlamak mümkündür. Bu sözcüklerin içinde en belirgin olanlarından biri de hayvan adlarıdır. İlk insanlığın yaratıldığından beri insanlar çeşitli doğa unsurlarıyla karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşma çeşitli nitelikteki canlı ve cansız varlıkların insan için taşıdığı öneme göre değişime uğramıştır. Bu önem sırasının liste başı hayvanlara ve bitkilere verilmiştir. Özellikle eserde hayvan adlarının çokluğu dikkat çekicidir. Hayvan adlarının söz varlığı incelemelerindeki yeriyle ilgili olarak Abik, şunları ifade etmektedir: “Sözvarlığının değişik kesitleri, kültürün değişik yönlerini tanıtıcı niteliktedir. Sözvarlığındaki kimi kelimeler, incelenen dilin, söz konusu döneminin coğrafyasını da tanıtacak nitelikte olabilir. Örneğin bitki ve hayvan adlarından yola çıkılarak bitki varlığı ve hayvan varlığı üzerine bilgi edinmek mümkündür. Bu türden adlar, eserlerin yazıldığı tarihte yaşanan coğrafyanın izlerini taşıdığı gibi daha önceki dönemlerdeki coğrafyaların izlerini de taşıyabilir. Aynı bilgiler yaşam biçimleri bakımından da bilgi verici olabilir.” (Abik 2009: 1).

Türkçede hayvan adları bakımından İ. Hauenschild'in *Die Tierbezeichnungen bei Mahmud al-Kaschgari* (2003) ve *Botanica und Zoologica im Babur-name* (2006) adlı yayınları, Ş. A. Bozkaplan'ın kelimelerin yapıları üzerinde durduğu “*Türkiye Türkçesinde Ehli Olmayan Hayvan Adları Sistematiği* (1999)” adlı çalışması, Tenişev'in redaktörlüğünde hazırlanan *Leksika*'da hayvanlarla ilgili bölümler (1997: 151 vd.), *Divanü Lugatit-Türk*'ün (DLT) İngilizce çevirisini hazırlayan Dankoff-Kelly'nin çalışmalarının dizininde hayvan adları (1985: 249 vd.), A. Buran'ın “*Yunus'ta Hayvan Adları ve Fonksiyonları*” adlı bir makalesi bu alandaki çalışmalar olarak sayılabilir (1992). Bozkaplan'ın *Kutadgu Bilig'deki hayvan adları üzerine* hazırladığı çalışması ise 2007 yılında yayımlanmıştır. *Türkçede kuş adları üzerine* ise Ersoylu'nun (1981) Bozkaplan'ın (1992), S. Akalın'ın (1993), Ross'un (Çev. Naskali, 1994), Ü. Çınar'ın (1999) Ö. Ceylan'ın (2003) çalışmalarından başka Sertkaya'nın bir değerlisi bulunmaktadır (1989). Daha sonraki yıllarda Abik (2009), Karahan (2013), Toprak (2013) da Türk dilinin tarihsel dönemlerindeki hayvan adlarıyla ilgili çalışma yapmışlardır. Bu makalede “Rabgüzî'nin Kısaşü'l-Enbiyâ” adlı eserini bilim alemine kazandırmış olan Aysu Ata'nın çevirisinden faydalanılmıştır.

Kısaşü'l-Enbiyâ'da adı geçen hayvanlar binek ve yük hayvanları, büyük ve küçükbaş hayvanlar, kümes hayvanları, ev hayvanları, yaban hayvanları, sürüngenler, böcekler, balıklar, kuşlar olmak üzere dokuz grupta incelenmiştir.

1. Binek ve Yük Hayvanları:

1.1. at/t'at' (KE Dizin s.41) [a. 3v16; 40v16;]

‘Törtünçi kat kök aq yinçüdin turur, atı Yâhün, ferışteleri at şürethig, uluğları Nevbâyil atlıg’. (3v15-17;)

‘tewege yüklediler, kıpmadı, eşgek, at kıbül kılmadılar, kıçırga yüklediler kıbül kıldı.’ (40v15-16;)

at (a.) ‘Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan, beygir, düldül.’ (TTS: s.178). (Kökeni ve lehçelerdeki biçimleri için bk. EDPT 33; Tietze 2002: 219; TMEN II: 413; TDES 24; TSKBS 86; Hauenschild 2003: 29-39; Vovin 2004: 126-127; Hauenschild 2006: 69-73).

At 'at' sözcük, runik harfli yazıtlarda, doğal olarak çok sayıda tanıklanmıştır. Runik harfli yazıtlarda, at sözcüğünden başka, aynı sözcüğün türevleri olan şu biçimler de bulunmaktadır:

atlan- 'ata binmek' KÇ 20; *atlıg* 'atlı, atlı birlik, süvari birliği' BK G 1; T 4, 24; Tes K 3; Ta D 2, 6, Ta K 2; ŞU D 2, 5.

Atın, Türklerdeki yeri ve önemi bilinen bir konu olmakla birlikte Giovanni de Plano Carpini'nin verdiği "Öyle çok sayıda at ve kısrakları vardı ki geri kalan dünyanın hepsinde o kadar olduğunu sanmam" bilgisi ilginçtir (Sinor 2003: 20). Kurikanlarla ilgili Çin kaynaklarında ilginç bir not da bulunmaktadır: "Onların (Ku-li-kan= Kurikan) on değişik at isimleri vardı: Sıçrayan kırağı (kar) beyazı, beyaz mavimsi at, donmuş çiğli at, asılı ışık at, uçan renkli bulut sarımsı at, elektrik akım kızılı, akan altın atı, yükselen efsanevi hayvan, kahverengi (mor), hızla giden gökkuşağı" (Taşağıl 2004: 137). MGT'de ise atlarla ilgili özel bir bölüm bulunmaktadır. Bk. MGT s. 90 (Temir 1995: 34).

1.2. aygır 'aygır, at' (KE Dizin s. 62) [a. 116r2-3; 248v1;]

(2-3) 'Fir'avn mingen aygır anı körüp tizginin Fir'avn ço[paru] çıkarıp soÆıdın tüşdi.'

aygır (a.) 'Damızlık erkek at.' (TTS s. 203). Eski Türkçeden başlayarak *adgır* olarak kullanılır. Orta Türkçede de *adgır* biçimi geçer. Oğuzcada *aygır*'a çevrildiğini görüyoruz. Eski Kıpçakçada da *aygır* biçimi kullanılır. (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 47; Tietze 2002:237; TDES 27; TSKBS 93).

1.3. bota 'deve yavrusu' (KE Dizin s.133) [b.31r19; 35v19]

(19) 'Bota toğdı barça boğun anı tēñle kördiler.'

bota/boduk 'deve yavrusu' DS 721 < ET. *botu* (Tietze 2002: 374). (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 299; TSKBS 162).

1.4. çapar 'beyazı çok kır renkli (at)' (KE Dizin s. 157) [ç. 148r19-20]

(19-20) 'kamuğı bir ÷onluğ ellig kısrak bir ÷onluğ, onı kıula, onı kıara, onı boz, sekizi ala, biri çapar.'

çapar (1) (a) 'Benekli, alacalı (hayvan ve bitki). (TTS s.494). *çapar* III 'karışık renkli, benekli (hayvan)' DS 1073-74, 822, R. Dankoff 1991 s. 25 (< Tietze 2002:475) *çapar* '(hayvan ve bitki için) benekli' < *çal-par* [< *çil] An. ağıl.: *çapar, çapur, çıpar* (< Gülensoy: TSKBS 219).

1.5. eşek 'eşek krş. eşgek' (KE Dizin s.211) [e. 101v13-15; 149v6;]

(13-15) 'Ya'küb oğlanlarınıÆ bu üçüncü kēlgenleri ērdi, қаһтлік ol һadde ērdi kim bir eşek başını tōrt altun mağribiğa alur ērdiler.'

eşek, -ği (a.) ' hay. b. Atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı, merkep, karakaçan, uzun kulaklı (Equus asinus).' (TTS s.822); (ayrıca bk. Clauson: EDPT 260; Tietze 2002: 746; TDES 138; TSKBS 343).

eşek 'Anadolu'da insana yakın ve yararlı bir hayvandır. Ancak Anadolu masallarında da iyi bir motif olarak görülmez. Atların, Türk masallarındaki yeri her zaman kutludur. *Eşek*, eski Türklerde ise, bir "Çiftçi hayvanı" idi. Bunun için *Manas destanında*, Manas Han çiftçilere, "Yeşil eşekli yurt" diyor ve "atları yerine, eşeklerini öğerler", diye alay ediyordu. Ayrıca, "Sen eşek ve öküzünden başka ne bilirsin", diyerek de küçümsüyordu. (A. İnan, Makaleler, s. 115), (Ögel 1995: 541).

1.6. haçır 'katır krş. kaçır, hațır' (KE Dizin s. 231) [h.-dın 208r8], [h. 230r16-17]

(16-17) 'Māryetü'l-Kıbtıyye atlıg yana bir hațır ıdı Düldül atlıg.'

katır (a.) 'hay. b. Atgillerden, kısarak ile erkek eşiğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan.' (TTS s. 1351).

katır 'kısarak ile erkek eşiğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan' ~ Az *gadır*. -Tkm *gadır*.- Nog. *katır*. Eski çağlardan başlayarak kullanıldığı anlaşılıyor. Orta Türkçede *katır* olarak geçer. Eski Kıpçakçada da *katır* biçimi kullanılır. Türkçe *kat-* kökünden geldiği yolundaki görüş düşündürücüdür. Türkçeden Moğolcaya *qaçır* olarak geçmiştir. Türkçe t'lerin Moğolcada *i* ünlüsüyle birleşince ç'ye çevrildiğini biliyoruz. O nedenle Türkçe *katır*'ın Moğolcada *qaçır*'e dönüşmesi doğaldır. (Kökünü ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. TDES 218; EDPT 604).

1.7. iñen (2) 'dişi deve' (KE Dizin s. 271) [i. 31r12-16, 19, 21; 34v12;]

(12-16) 'Ol hil'atin kedgen, tēp kavmınga ögüt bērgen, cevabın işitken, teşrifini bulğan, taşdın du'ā kılip iñen çıkarğan, tēp Haq dīnga ündegen Şālih peygamber 'aleyhi's-selām.'

Sözcük, IB dışında, yalnızca Altın-Köl I (E 28) yazıtında, bir kez tanıklanmıştır. (Aydın 2015: 81). IB'de ise 5. ırkta bir kez tanıklanmıştır. (Yıldırım 2013: 364). Sonraki dönem metinlerinde çok kullanılmış bir sözcüktür. (EDPT 184a). Ayrıca krş. Tekin 1997: 214; Hauenschild 2003: 94. (Türk Kültürü 2016/1:27).

1.8. kısrağ 'kısarak' (KE Dizin s. 349) [k. 148r19-20; 176v12]

(19-20) 'kamuğı bir tonluğ ellig kısrağ bir tonluğ, onı kula, onı qara, onı boz, sekizi ala, biri çapar.'

kısrağ, -ğı (a.) 'hay. b. Dişi at.' (TTS s. 1426). (Kökünü ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 668-669; TDES 240).

1.9. kölük 'yük hayvanı' (KE Dizin s. 379) [k. -ke 40v14-15; k. -lerimiz 206r18;]

(14-15) 'Kamuğ çerigiÆe tört ay otun yıgdurdı, qayu kölükke yükleyü kelseler kötürmedi, tewege yüklediler. qopmadı.'

kölük, -ğü (a.) 'hlk. İş ve yük hayvanı.' (TTS s. 1498).

kölük (hlk.) 'Hayvan' =ET. *kölük~külük* 'yük hayvanı' (EUTS, 115); ~OT. *kölük* 'arka, yük yükletilen herhangi bir hayvan' (DLT) <kö(/ü)l+(ü)k. An. ağıl.: *kölük, kolik, kollik, kolo, koluk, kölük, kulhya, kulik, kuliye, külük* (TSKBS 552).

1.10. kula 'kula, gri renkli (at)' (KE Dizin s. 398) [k. 148r19-20]

(19-20) 'kamuğı bir tonluğ ellig kısrağ bir tonluğ, onı kula, onu qara, onı boz, sekizi ala, biri çapar.'

kula (a.) 'Gövdesi sarı veya kirli sarı renkte, yele, kuyruk ve bacağın alt kısmındaki kılların koyu renkte olduğu at donu. Bu renkte olan (at).' (TTS s.1518). *kula* 'Al ile kır arası bir at donu' (TSKBS 565).

1.11. kulan 'kulan, yaban eşiği' (KE Dizin s. 399) [k.-nı 158v20]

(20) 'İdi 'azze ve celle kulanı ıddı, İlyās aña mindi melik sarāyiğa keldi, qapuğı İlyāsın körd[i]'

kulun 'At ve eşek yavrusu' (TSKBS 566).

1.12. kümeyt 'A. doru at' (KE Dizin s. 407) [k. 176r8-9]

(8-9) 'Aymışlar: olar tört türlü tururlar, biri Ye'cüc, biri Me'cüc, biri muşamma', biri kümeyt.' *kümeyt* '(a.i.) doru at' (Devellioğlu 2010: 615).

1.13. merkeb 'A. merkep, taşıma için binilen hayvan' (KE Dizin s.435) [m. 137r4-7; 146r15;] (4-7) 'Ol tēju İdidin mülk tilegen, cevâbın işitgen, ol şıfatlığ merkeb belergen, ol kerâmetin bulđan Süleymân yalavaç 'aleyhi's-selâm.'

Merkep, -bi (a.) 'Ar. *merkeb* hay. b. Eşek.' (TTS s.1658). *merkeb* 'eşek. [dilimizde yalnız "eşek manasına kullanılır]'. (Devellioğlu 2010: 721).

1.14. münüt 'binek hayvanı' (KE Dizin s. 455) [m. (m. burâk) 218r18-20]

(18-20) 'Mi'râc tünide münüt burâk, mingen Muĥammed Muştafâ, yolçısı Cebre'ıl, tapuğcısı Mikâ'ıl rabbü'l-celil bir tün içinde barıp kelmeki ne 'aceb bolđay?'

binit (hlk.) 'Binek atı' < *bin-it*, An. ağl.: *binet, binit* (DS. II, 696)

Bin-i (/E)t= minit 'binek hayvanı' (Alt./ATS, 135)

binit (I) a. esk. Binilecek taşıt veya hayvan: "Tavla tavla şahbaz atlarım sana binit olsun." – *Dede Korkut*. (TTS: s. 347).

1.15. " pıl 'F. fil' (KE Dizin s.518) [p.209r7-8; p.-ler 111r6], yanan 'fil krş. yağan' (KE Dizin 704)"

(7-8) 'ya'nî sidretü'l-müntehîniÆ yıđaçlarınıÆ mîveleri ol endâzelığ turur, tégme yapurđakları pıl şulağığa meñzeyür, anıÆ tüpinde tört arık <kördüm, açar.'

fil (a.) 'Ar. fil hay. b. Filgillerin hortumlular takımından, Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, çok iri, kalın derili hayvan (Elephas).' (TTS s.875). *fil* 'bilinen büyük hayvan, fil.' (Devellioğlu 2010: 306). *fil* 'Filin yaşadığı yerler, Türklere çok uzaktır. Buda dininin, Türkler arasında yayılmasından sonra, Türk edebiyatında da fil hakkındaki, bilgiler görölmeye başladı. Ancak Türklerin fil için söyledikleri, "yanggan, yangga, yagan" gibi sözleri, orijinaldir.

1) "Güçlölük" örneği olarak fil Uygur edebiyatında görölür. 'tongga yangga" denme yolu ile, onun güçlü ve kuvvetli olduğu, tanıtılmak istenirdi.

2) "Büyüklük" sembolü olarak fil, daha çok Karahanlılar zamanında, -yani Türklerin İslamiyete giriş çağlarında, anılmaya başlar.

3) "Yük hayvanı" olarak fil, yine bir sembol olarak, dışarıdan girmiştir. Türklerin Budist edebiyatında, "at, fil, araba ile yük hayvanları" yani "At, yangga, kanglı, kölük", birer değerli mal, olarak sayılıyorlardı. Türklere böyle bir anışlar, daha çok Budist edebiyatından yapılan, tercümelerde görölüyordu. Ancak Türkler Budist metinlere, kendi açılarından bazı katmalarda da bulunuyordu.

4) "Kişi adı" olarak fil, Kaşgarlı Mahmud çağında anılır. Mahmud, Türkçe veya Türkmencede file, "yagan" dendiğini ve Yagan Tegin kişi adının da, buradan geldiğini yazar."

5) "Oğuz Kaçan Destanı'nda geçen kiang adlı canavarın adı ile yagan sözü arasındaki yakınlık üzerinde (Türk Mitolojisi, I), durulmuştur.

6) Anadolu masallarında da fil, yabancı bir motif olarak, geçer. Kaşgarlı Mahmud, 'filler kükredi", yani (yağanlar çarlaştı) örneğini veriyor. (Kaşgarlı Mahmud, II, s. 310). Ancak bu da yerli bir motif değildir. (Ögel 1995: 542/543).

1.16. tew/ve 'deve' (KE Dizin s.629) [t. 35r2-3, 8, 9; 35v13;]

(2-3) 'Ol kün olar suwsuz şaldılar, şâlihğa aydılar: bu tewe bizge kerekmez.'

deve (a.) 'hay. b. Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan (Camelus).' (TTS s.645). (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 447-448; TDES 110/111, Türk Kültürü: 2016/1 22-23).

1.17. t/ṭopı/ uçak 'inatçı, direngen at, Arap atı, semiz at. (KE Dizin s.642) [ṭ (topuçak. At+) 140v12-13; (ṭopıcağ at) 137r11]

(12-13) 'Ol atlar kaldı, bu kün dünyâda topuçak atlar andın yayıldı.'

1.18. sürü, ayak sayısı ve yürüme şekillerine göre hayvan adları:

yılki 'hayvan, hayvan sürüsü' (KE Dizin s.737) [y. 14r20-21; 139v10;], yılki kara 'dört ayaklı hayvanlara verilen isim' (KE Dizin s.737) [y.1v2-3; 23v14;], **yorga** 'yorga yürüyen (at için)' (KE Dizin s. 745) [y. (y. at) 52v17; y.-sı 181v7]

(20-21) 'İblis aydı: ıarnıÆdağı urı yılki bolğay mu? Hıvıvı bu sözge ıadığuluğ boldı, İblis aydı: Men arığ muşlıh kişı-men,'

(2-3) 'Sansız hıamd u ãenâlar ve saııssız köp şükrler ol TaÆrığa kim celle celâluhu kim kıdreti birle bizni âdem yaratdı, yılki kara yaratmadı.'

(17) 'Taş yorga at tég yêlip İbrâhımka kelür êrdi.'

yılki (a.) 'hık. 1. At, eşek gibi tek tırnaklı hayvan sürüsü. 2. Başiboş bırakılmış at veya eşek.' (TTS s.2593).

yılki 'at sürüsü'. Ağızlarda *ılki* biçimi de geçer. ~Tkm *yılki* 'at sürüsü'. Az *ılxı* 'at sürüsü'. –Nog *yılki*. –Blk *cılki*. –TatK *cılki*. –KKlp *jılki* 'at'. –Kzk *jılki* 'at' –Krg *cılki* 'at'. –Özb *yılki*. –Alt, Tel *yılki* 'at sürüsü'. –Kzl *yılgı* 'at'. –Şor, Sag *çılgı* 'at sürüsü'. –Tuv *çılgı* 'at sürüsü'. –Yak *sılgı* 'at'. Türkçe y-nin Yakutçada s-'ye çevrilmesi eski bir ses kuralıdır. Eski Türkçede *yılki* 'davar; at' olarak geçer. Kâşgarlı Mahmud'a göre, Orta Türkçede *yılki* 'hayvan, hayvan sürüsü, yılki' olarak kullanılır. Eski Kıpçakçada *yılki* 'hayvan' anlamına gelir. Ancak 'at' olarak da geçer. Türkçe *yılki*'nin, yıl sözünün –kı ekiyle yapılmış bir türevi olduğunu Räsänen (V 200-201) de dile getirmiştir. Clauson'un da bu görüşe katıldığı anlaşılıyor. (EDPT 925-926). Şerbak (İRLTJa 84-85), *yılki*'nin başlangıçta 'sürü' anlamına geldiğini düşünmüş, daha sonra 'at' değerini kazandığını söylemiştir. Buna dayanarak Vámbéry'nin, *yılki*'nin *yıl-* 'toplamak, birleştirmek' kökünden geldiği yolundaki savını ilginç bulduğunu saklamamıştır. Habıcev (Slovoobrazovanie 6) de bu görüşe katılmıştır. Doerfer (TMEN 658) de buna benzer bir görüş dile getirmiştir. Bk. (TMEN 164; TDES 454; TSKBS 1141).

yorga 'yorga yürüyen (at için)' (KE Dizin s. 745) *yorga* (a.) 'Biniciyi sarsmayan at yürüyüşlerinden biri.' (TTS s.2607). *yorga* 'Biniciyi sarsmayan at yürüyüşlerinden biri' (TSKBS 1162).

2. Büyük ve Küçükbaş Hayvanlar:

2.1. baqlan kıozı 'yeni doğmuş, semiz kuzu.' (KE Dizin s.71) [b. 68v3; b.-larnı 68v9]

(3) 'Turna ün tartıp öterde sekrişür baqlan kıozı'

2.2. boğra 'boğa; deve yavrusu' (KE Dizin s.121) [b.198r4; b.-sı 181v3;]

(4) "Ömer hem 'Arab arasında esrük boğra teg êrdi.'

Buğra (a.) 'esk. Erkek deve, iki hörgüçlü deve, buğur.' (TTS s.404). *Irk Bitig*'de titir *bugra* men, örneği ile görülmeye başlayan kelime, KB'de, DLT'de Harezmi, Kıpçak ve Anadolu Türkçesi metinlerinde bulunur. Günümüzde Türkiye Türkçesi, Türkmençe, Gagavuz, Karakalpak, Kazak, Nogay, Kırgız, Özbek, Yeni Uygur, Soyon ve Tuva Türkçelerinde görülür. (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 317-318; Tietze 2002: 389; TSKBS 177;

Hauenschild 2003: 73). Özçelik, *Dede Korkut*'taki *bugra* ner kullanımını ikileme olarak değerlendiren. Bu kullanım da *buğranın* “hayvan için erkek” anlamını gösterir. (2005:149). Kelimenin ilk kez görüldüğü metinlerden itibaren “dişi deve” anlamındaki titir ve iÆen kelimeleriyle birlikte kullanılır, dolayısıyla “erkek deve” anlamı açıktır. (Abik 2009: 11). Kelime *Leksika*'da kişi adları bölümünde de verilir (645). Sertkaya da Kızıl Kum yazıtında geçen *bugra* kelimesini *bugra* olarak okuyuşunun doğru kabul edilmesi durumunda *DLT* ve *KB*'de kişi adı olarak geçen kelimenin, kişi adı olarak kullanıldığı en eski metnin tespit edilmiş olacağını belirtir. (Sertkaya 1994: 141-142). *Bugra* ongununun Karahanlılarda arslan gibi anaurukluğu bkz. anaerkillik, (TTS: s. 119). gösteren bir ad olduğu anlaşılmaktadır: Satuk *Bugra* Han vb. (Divitçioğlu 2001: 163). Asıl anlamı ‘erkek deve’ olan sözcük, runik dönemden sonraki metinlerde kullanılmıştır. Uygur metinlerinde de kişi adı olarak kullanıldığına dair örnekler bulunmaktadır. (Tokyürek 2013: 255).

2.3. buzağu ‘buzağı’ (KE Dizin s. 147) [b. 116v19; 119v6;]

(19) ‘Ol butlar buzağu şüretliğ erdi.’

Buzağı (a.) ‘hay. b. Yeni doğmuş, ana sütüyle beslenen sığır yavrusu.’ (TTS s.420). (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 391; TDES 65-66).

2.4. eçkü ‘keçi krş. ekçi’ (KE Dizin s.176), (KE Dizin s.180) [e. 228v5-6: e.-ni 228v6]

(5-6) ‘Æwlügüm aydı: bir sağu arpa bar, bir eçkü bar, un ögiteyin, sen eçküni boğuzlağıl. Cābir eçküni boğuzladı,’

Keçi (a.) ‘hay. b. Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan (Capra hircus).’ (TTS s.1375). (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 24; TDES 225-226; TSKBS 491).

2.5. inek ‘inek’ (KE Dizin s.271) [i. 46v17-19; 48r7]

(17-19) ‘Yana yüz miÆ iÆen tewe, yüz miÆ at, yüz miÆ uy, yüz miÆ inek, yüz miÆ koy, dört yüz karabaş, kamuğını altun birle қаplađlıđ bērdi.’

İnek, -đi (a.) ‘Dişi sığır’ (TTS. s.1192). Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. TDES 191-192; TSKBS 436-437.

Hunlar ile Göktürklerde “insan-baba” ile ‘kurt-ana’, yani baba ailesi düzeni vardır. Totemizmin izlerini taşıyan, Yakut Türklerinin bazı boylarının ataları ise, bir Alaca İnek idi. Gerçi aynı boylarda bir Boğa Ata da görölüyordu. Ancak inek, yani ana ailesinde, daha ağır basıyordu. Büyük Türk kesimlerinden biri olan ve Göktürk çağında, daha kuzeylerde oturan Kırgız Türkleri de ‘inekten türediklerine’ inanırlardı (Ögel 1995: 536-537).

2.6. koç ‘koç krş. koçkar’ (KE Dizin s.366), (KE Dizin s.367) [k. 37v15; 52r3;]

(15) ‘Қоç fidāsın Cebrā'ıldin yerde bulđan [İbrāhīm]’

koç (I), (a.) ‘damızlık erkek koyun.’ (TTS s.1455). *koçkar* (a.) ‘hık. Dövüş için yetiştirilmiş iri koç.’ (TTS s.1456). (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 589b; TMEN 1550-1; TDES 247; EDPT 592; TDES 248).

2.7. koğur ‘boz, bozla sarı arası inek, öküz’ (KE Dizin s. 367) [k. 147r1-2]

(1-2) ‘қанатları yinçüdin, tēgme bir қарқıғay başi üze bir koğur erdi,’

konur ‘Esmer, açık kestane rengine olan’. (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. (< Gülensoy: TSKBS 539).

2.8. koy ‘koyun’ (KE Dizin s.375) [k. 13v13; 14; 15v10;]

(13-14) 'Ya'nî bir koy <bir> bereket, eki koy eki bereket, üç koy genc.'

koyun (I), (a.) 'hay. b. Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan. (Ovis aries).' (TTS s.1492). Eski Türkçeden başlayarak kullanıldığını biliyoruz. (*kōñ*). Orta Türkçede *kōy* olarak geçer. Kâşgarlı Mahmud'a göre, Argular *kōn* biçimini kullanırlar. Kumancada *koy* olarak geçer. Eski Kıpçakçada ise *koyun* biçimi kullanılır. Türkçe *koyun* biçiminin -(u)n küçültme ekiyle yapılmış bir türev olduğu anlaşılıyor: *kōñ* + -(u)n. Eski Türkçe *kōñ* biçiminin sonundaki -ñ Türk diyalektlerinde -y'ye çevrilmiştir. (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 631; TDES 254-255; Tokyürek 2013: 261-262; VEWT 279; DTS 647a; Dankoff-Kelly 1984: 219-220; Atalay 1992: I, 31; TDES 254; Hauenschild 2003: 137 ve 140-146; Karahan 2013: 1857-1858).

2.9. kızo 'kuzu; koç burcu, burc-ı hamel' (KE Dizin s.377) [k. 66v3-5, 9; 67v16]

(3-5) 'Ol burçlar bu turur: kızo, uy, erendend, qarçık, kür arslan, buğday başı, ülgü, çıdan, yay, oğlak, könek, balık.'

kuzu (a.) 'Koyun yavrusu.' (TTS s.1551).

koç (öz.), (a.) 'gök b. Zodyak üzerinde Balık ile Boğa arasında bulunan takımyıldızının adı, Hamel.' (TTS s.1455)

kuzu 'koyun yavrusu' ~Az *guzu*. ~Tkm *guzı*. -Nog *kozi*. -Alt, Tel *kozi*. -Tar *koza*. -Kzk *kozi*. -KKlp *kozi*. -Krg *kozu*. Eski Türkçeden başlayarak kullanılır. Orta Türkçede *kuzı* olarak geçer. Eski Kıpçakçada da *kuzu*, *kuzı* biçimleri göze çarpar. Türkçeden Moğolcaya *quriğan* olarak geçmiştir. (TMEN 304; EDPT 681 a; TDES 272; TSKBS 586).

2.10. oğlak 'oğlak; oğlak burcu, burc-ı cedi' (KE Dizin s.471) [o.66v3-5, 10; 71v12;]

(3-5) 'Ol burçlar bu turur: kızo, uy, erendend, qarçık, kür arslan, buğday başı, ülgü, çıdan, yay, oğlak, könek, balık.'

oğlak, -ğı (a.) 'Keçi yavrusu' (TTS s.1789). (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 84-85; TDES 304).

2.11. öküzlük 'öküzlük, öküz için' (KE Dizin s. 503) [ö. 124r21]

(21) 'Aymışlar: tört қоş öküzlük yérni sarāy kıldurdı,'

Öküz (a.) 'Çift sürmekte, kağrı çekmekte kullanılan, etinden yararlanan, iğdiş edilmiş erkek sığır.' (TTS s. 1843). *öküz* 'çift sürmekte, araba çekmekte kullanılan, etinden yararlanan, iğdiş edilmiş erkek sığır'. (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. TDES 314-315-316; TSKBS 658).

2.12. sığır 'sığır' (KE Dizin s.556) ~ud 'sığır krş. uy' (KE Dizin s. 665). (KE Dizin s. 675) ~ [s. 89v1-2; 19, 20; 90r10;]

(1-2) 'Bu yétti aruq sığır, ol yétti sémiz sığırğa hamle kılurlar,'

sığır (a.) 'hay. b. Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı.' (TTS s.2090).

(Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT 814-815; TDES 363-364; TSKBS 765).

2.13. sığun 'yaban sığırı, dağ keçisi' (KE Dizin s.556)~[s.227v12-13]

(12-13) 'Mundın burun bir sığun қаpuğға kelip moynuzı birle қапуғrı қақmış érди.'

sığın (a.) 'hay. b. Alageyik' (TTS s.2089).

sıgın 'ala geyik' ~Tkm *sūğun* 'geyik'. –KKlp *suwin* 'geyik'. –Alt, Tel *sıgın*. –Şor, Sag *sîn*. Oyr *sün*. Eski çağlardan başlayarak kullanılır. Kâşgarlı Mahmud'a göre, Orta Türkçede *sıgun* olarak geçer. Eski Kıpçakçada da *sıgın* biçimi kullanılır. (EDPT 811-812; TDES 363; TSKBS 764-765).

Eski Türk yazıtlarında yalnızca *BK B 5*'te tanıklanan sözcüğün s ünsüzü, ön ünlü ile yazılmıştır. Cümle şöyledir: tagda *sıgun* etser <...> 'dağda geyiklerin böğürmesi (misali) <...>' (Aydın 2014a: 109). Sözcük, hemen hemen bütün Türk dillerinden Anadolu ağızlarına kadar kullanım alanına sahiptir. (Hauenschild 2003: 183-184). *sıgun* sözü, Eski Uygurcada günâhkar canlıların cehennem hayat şeklinde doğdukları zaman aldıkları vücutları ifade eder (Ölmez 1994: 1646-1649). Benzi geyik dili gibi olur." örneğindeki gibi bir hastalığın tarifinde kullanılmıştır. (Tokyürek 2013: 250). *sıgun* 'dağ keçisi' *KB*'de 4 kere geçmiştir: *sıgun muygak erse sukak ya ıvık/sanga yim tükemez ay edgü kılık.*' (Bozkaplan 2007: 1117).

2.14. şişek 'şişek, iki yaşında koyun.' (KE Dizin s.558)~[s.43r2-4;]

(2-4) 'Ol fâyide bu turur: kaçır otun kêtürdi uruğı kesildi, seçek çöp taşıdı, kamuğ oğlanlar anı tutup yûÆin yolup otğa söklüp yéyürler,'

şişek, -ği (a.) 'hık. İki yaşındaki koyun.' (TTS s. 2227).

Şişek 'iki yaşında koyun'. Yerel ağızlarda da *şişek* olarak kullanılır. Dar bir alanda *işek* (ve *fişek*) biçimleri de geçer. Eğirdir Gölü'nde yaşayan bir balığa da *şişek* adı verilir. Ağızlarda *şişek* yanında dişli adı da kullanılır (TDES 388-389-390). Anadolu Türkçesinde, iki yaşına girmiş, besili, gelişmiş koyun demektir. Bu sözcüğün *şişmek* eylemiyle bağlantılı olduğunu ileri sürenler varsa da (HE) doğru değildir. (Eyuboğlu 2017: 630).

2.15. tana 'dana' (KE Dizin s. 594)~[t. 128r8-9;]

(8-9) "Abdu'llâh 'Abbâs razîya'llâhu 'anhümâ aytur: ol kün olar bir yaşar tana boğuzlasalar emgekleri artmas êrdi.'

Dana (a.) 'hay. b. İneğin süttten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan yavrusu.' (TTS s.592). (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. TDES 105; TSKBS 265; Tokyürek 2013: 263).

2.16. taw/var 'davar, mal, mülk, eşya krş. towar' (KE Dizin s.603)~(KE Dizin s.643)~ [t. 73r11-12; 101v15, 18;k]

(11-12) 'Mâlik Ze'r bu üç 'aybnı kabûl kıldı aydı: mende yarmağ yok, yılkı kara bar, tawar bêreyin.'

Davar (a.) 'koyun ve keçiye verilen ortak ad.' (TTS s.598). Bk. EDPT 442-443; TSKBS 870; Tietze 2002: 567; Eyuboğlu 2017: 170.

2.17. sağık 'dişi koyun, sağmal' (KE Dizin s. 530)~[s. 13v10; 157v12;]

(10) 'Mevlî ta'âlâ sekiz koy ıddı, yétisi sağık biri çoçkar.'

sağık (sf.) 'Süt veren, sağılan, sağımlı, (a.) Bol süt veren inek.' (TTS s.2007). (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. TDES 349; TSKBS 714; Gül 2015: 16).

3. Kümes Hayvanları:

3.1. kaz 'kaz' (KE Dizin s. 309)~ [k. 68v4;]

(4) 'Kökde oynar kól salışur kuğu kaz kıl karluğaç'

Kaz (a.) 'hay. b. Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş (Anser).' (TSKBS 486-487; Dankoff-Kelly 1984: 225; Hauenschild 2003: 129-130; Tokyürek 2013: 230-231; Gül 2015: 11-12).

3.2. ördek 'ördek' (KE Dizin s.509)~[ö. 24r1; 55r7;]

(1) 'suw üze ördek yörügenin körgüzü bêrdi,'

ördek, -ği (a.) 'hay. b. Perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu, badi, badik (Anas).' (TTS s.1856). Bkz. (TDES 316-317; Gül 2015: 16; Dankoff-Kelly 1982: 134; Hauenschild 2003: 172-173; Tokyürek 2013: 237).

3.3. taw/vuğ 'tavuk' (KE s. 603)~ [t. 26v17-18; 55r, 13, 20, 21;]

(17-18) 'Ol sebebdin tawuğ uçmas bolup âdemiler birle Ƙaldı.'

Tavuk -ğu (a.) 'hay. b. Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı (Gallus).' (TTS s.2289). Bkz. EDPT 468 b).

TDES 398).

TSKBS 871).

TMEN II, No. 861; TDES 398; Gülensoy 2007: 871; Hauenschild 2003: 196; Karahan 2013: 1855.

4. Yaban Hayvanları:

4.1. arslan 'arslan; arslan burcu; burc-ı esed' (KE Dizin s.33)~[a. 4r8-11; 25r3;]

(8-11) 'Haberde andağ kelür: Mevlî celle celâluhu tamuğ içinde êki halk yaratdı. Biri erkek aslan şüretliğ atı Tiblît, yana bir tişi but şüretliğ atı Ciblît, ƘudruƘı yılan şüretliğ, Tiblît ƘudruƘı çıdan şüretliğ.'

arslan (a.) 'hay. b. Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yelesi, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli, arslan.' (TTS s. 168).

Eski Türkçeden başlayarak kullanılır (*arslan*). Orta Türkçede *arslan* biçimi geçer. Eski Kıpçakçada da *arslan* olarak kullanılır. (Kökeni ve tarihsel ve modern Türk lehçelerindeki biçimleri için bk. EDPT: 238; TDES 20-21-22-23; Toprak 2013: 107-108; Karahan 2013: 1850).

4.2. as "as, kürkünden yararlanan bir hayvan." (KE Dizin s.36)~[a. 68v4;]

(4) 'Yerde yügrüp cüft alışur as teyiÆ Ƙış Ƙunduzı'

as (I), (a). 'hay. b. Kakım.' (TTS s.161).

as (I) 'çok değerli postu için avlanan bir hayvan, kakım.' Ağızlarda *as*, *ars*, *aris* 'gelincik' ve 'sincap' olarak geçer. (Bk. TDES 20; Aydın 2015: 166; Hauenschild 2003: 28-29; EDPT 240a).

4.3. bars 'pars' (KE Dizin s. 79)~[b. 142r7-8; b.-lar 111r6]

(7-8) 'Süleymân yüz miÆ arslan, yüz miÆ bars, yüz miÆ Ƙaplan, yüz miÆ bôri, yüz miÆ şağal kömek iddi.'

pars (a.) 'Far. pârs hay. b. Kedigillerden, genellikle Asya ve Afrika'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, postu benekli, bazen de düz siyah, çevik, yırtıcı, etçil, memeli hayvan, leopar, panter, pelenk (Panthera pardus).' (TTS s.1892). (Bk. TDES, 41; TMEN 685; EDPT 368a; TSKBS 115; Toprak 2013: 112). Sözcük, Uygur metinlerinde, hayvanın gücünden dolayı daha çok mitolojik özellikleri ile öne çıkmaktadır. (Tokyürek 2013: 243-244). Türkçenin sonraki dönem metinlerinde özellikle kişi adı olarak sık kullanılmıştır. (Türk Kültürü 2016/1 18-19).

4.4. bôri 'kurt' (KE Dizin s. 135)~ Ƙurt, bôri, yabanî hayvan (KE Dizin s. 401)~ [b. 3v14-15; 25r4;]

(14-15) 'Üçünçi kök kızıl yâkütün turur, atı Kıdem, feriştelere bõri şüretliğ, uluğları Kökbâyil atlıg.'

(Bk. TDES 269; TSKBS 575; Hauenschild 2003: 67-70). (Tokyürek 2013: 244; Ögel 1989: 14; Toprak 2013: 114; Karahan 2013: 1850).

5. Balıklar:

5.1. balık 'balık; balık burcu, burc-ı hut' (KE Dizin s. 516)~ [b. 12v13-14; 14r16;]

(13-14) 'birin balık yedi èanber boldı,'

balık, -ğı (a.) 'hay. b. Omurgalılarından, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.' (TTS s.243). (Bk. TDES, 36; EDPT 335b; TSKBS 109-110; Karahan 2013: 1856).

6. Evcil Hayvanlar:

6.1. it 'it, köpek' (KE Dizin s. 656)~[i. 13r15-16; 26r10;]

(15-16) 'Âdem itni üdürdi, it Âdemğa ısındı,'

(Bk. TDES, 196; TSKBS 442; Karahan 2013: 1854; Abik 2009: 23).

6.2. kaçık 'dişi köpek' (KE Dizin s. 667)~[k. 27v13;]

(13) 'Èwinde bir kaçık iti bar êrdi,'

(Bk. TDES, 206; EDPT 634-635; TSKBS 458; Karahan 2013: 1854).

6.3. möşük 'kedi' (KE Dizin s. 770)~ [m. 23r10-11; 25r4;]

(10-11) 'Takı aymışlar: möşük tamdın tamğa aşip yörise yüz yıgaç yer yörir êrdi.'

7. Kuşlar:

7.1. kuş 'kuş' (KE Dizin s. 743)~ [k. 14v17; 15r1;]

(17) 'yarlıg keldi: bargıl kuş awlağıl.'

kuş (a.) 'hay. b. Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı' (TTS s. 1542). (Bk. TSKBS 579; Karahan 2013: 1843).

8. Sinek, Böcek, Haşerat:

8.1. kurt/d 'kurt, böcek, solucan; bõrü' (KE Dizin s. 742)~ [k. 149r8-9; 151r18;]

(8-9) 'kurt aydı: ey Süleymân, Mevlidin kolgıl, maña kuruğluğda rûzî børsün. Süleymân duèâ kıldı, yıgaçnı yemek aña rûzî kıldı. Yana yinçüğe yip ötürgen kurt yerde rûzî tiledi,'

kurt, -du (II) (a.) 'hay. b. Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan. (TTS s. 1533). (Bk. TDES, 269; EDPT 648a; TSKBS 574; Abik 2009: 27; Karahan 2013: 1848).

Sonuç

KE adından da anlaşıldığı üzere peygamber kıssalarının işlendiği bir eserdir. Eserde Kur'an'da adı geçen peygamberler ve kıssaları birlikte ele alınmıştır. Bu bağlamda eserde adı geçen peygamberler toplumsal boyutuyla ele alınmış ve eserde bu boyutuyla irdelenmiştir. Her peygamberin kendine özgü bir mucizesi eserde farklı şekillerde hikâye edilmiştir. Özellikle Süleyman Peygamberin kıssasında geçen olaylar ve bu olayların figürleri hayvan söz varlığı açısından harikuladeliğ gösterir. Salih Peygamberin mucizesi olarak ele alınan deve ve buzağı hikâyesi, Yunus Peygamberin kıssasında yer verilen balık hikâyesi, Nuh Peygamberin tufana karşı

bir gemi yapıp bu gemiye aldığı hayvanların hikâyesi, Musa Peygamberin Firavunla mücadelesinde büyücülere karşı gösterdiği mucizelerde ortaya çıkan hayvanlar, Adem Peygamberin cennetten dünyaya indirildiği kıssada gördüğü hayvanlar ve bitkiler, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in kıssasında gökten indirilen koç hikayesi, Lokman kıssasında yine bitkilerin hikayesi, Karun kıssasında bitkilerden elde edilen değerli madenler gibi birçok yerde hayvan ve bitki sözvarlığından bahsedilmiştir. O dönemlerde yaşanan coğrafyanın bir nevi panoramasını çizen bu bitki ve hayvanlar insanların hayatında önemli bir yer teşkil etmiştir. Çalışmanın ana hatları olan hayvan söz varlığının tarihi lehçelerdeki ve günümüzdeki tanıklıkları ile birlikte ortaya konulmasına özen gösterilmiştir.

KE adlı eserde 28 kuş, 20 yabani (vahşi) hayvan, 25 binek-yük hayvanı, 22 sürüngen, kemirgen, böcek, 25 büyük ve küçük baş hayvan, 4 deniz hayvanı-balık, 4 kümes hayvanı, 3 evcil hayvan ve aralarında topluluk ve renk ihtiva eden sözcüklerden oluşmuş hayvan adları olmak üzere 135 hayvan adı tespit edilmiştir. Bu çalışmada hayvan söz varlığı binek ve yük hayvanları, büyük ve küçükbaş hayvanlar, kümes hayvanları, yabani (vahşi) hayvanlar, balıklar, evcil hayvanlar, kuşlar, sinek-böcek-haşerat gibi tür adlarının altında değinilmiştir. *KE*'de adları geçen hayvan adlarının bir kısmı Türk dilinin bütün dönemlerinde ya da sahalarında yer alırken, bazıları sadece Oğuz sahasında ya da Harezmi sahasında yer almaktadır. Bu çalışmayla birlikte Türk dilinin söz konusu konuda ne kadar zengin olduğu kanısına ulaşılmıştır.

Kısaltmalar

a.	ad
Alt.	Altay Türkçesi
Az.	Azeri Türkçesi
bk.	bakınız
Bşk.	Başkurt Türkçesi
Çuv.	Çuvaş Türkçesi
Far.	Farsça
Gag.	Gagavuzca
Hak	Hakas Türkçesi
Hal.	Halaç Türkçesi
hay. b.	hayvan bilimi
Kaç	Kaç Diyalakti
Kar.	Karayim Türkçesi
Kaz.	Kazak Türkçesi
KBlk.	Karaçay-Balkar Türkçesi
KE.	Kısaşü'l-Enbiyâ bkz. Ata 1997.
Kırg.	Kırgız Türkçesi
Kkp.	Karakalpak Türkçesi
Kum.	Kumuk Türkçesi
Leb.	Lebed Ağzı

Moğolca	Moğolca
Nog.	Nogay Türkçesi
Özb.	Özbek Türkçesi
şor	şor Türkçesi
Sag	Sagay Ağzı.
Suy.	Sarı Uygur Türkçesi
Tat.	Tatar Türkçesi
TatK.	Tatar (Kırım) Türkçesi.
TDES	Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
Tel.	Teleüt Ağzı.
Trk.	Türkiye Türkçesi.
Trkm.	Türkmen Türkçesi.
TSKBS	Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü
Tuv.	Tuva Türkçesi.
vb./vd.	Ve benzeri, ve diğerleri.
Yak.	Yakut Türkçesi.
Yuyg.	Yeni Uygur Türkçesi.

KAYNAKÇA

- Abik, A. D. (2009), "Kutadgu Bilig'de Hayvan Adları", *Journal of Turkish Studies Festschrift in Honor of Cem Dilçin I Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Volume 33 / 1, s. 1-32.
- Alparılan, G. G. (2013), "Cengiz Atmatov'un Dişi Kurdun Rüyaları Romanı'nda Doğal Denge ve Hayvan Zihni", *Edebiyat Fakültesi Dergisi/ Journal of Faculty of Letters Cilt/Volume 30 Sayı/ Number 2 (Aralık/ December 2013)*, s. 1-18.
- Ata, A. (1997), *Nâşırü'd-dîn Bin Burhânü'd-dîn Rabğüzî Ęıřařu'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları), I. Giriş-Metin-Tıpkıbasım, II. Dizin*, TDK Yay., Ankara.
- Aydın, E. (2016/1), "Eski Türk Yazıtlarında Bitkiler ve Hayvanlar", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi Yıl 54, Yeni Seri, Cilt IX, Sayı I*, s. 1-51.
- Bozkaplan, ř. (2007). "Kutadgu Bilig'deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies*, 2(4), 1110-1118.
- Clauson, G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford. (EDPT)
- Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (22. baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dinç, A. (2014). *Türkçenin Kayıp Kelimeleri*, Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Eren, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 1. Baskı, Ankara. (TDES)
- Eyuboğlu, İ. Z. (2017), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul.
- Gabain, A. Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri* (5. baskı) (çev. M. Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gül, M. (2015), 1-24. "ivn Lugti't Türk'teki Hayvan Adları zerine Bir İnceleme". *İdil* 4. 15 : 1-24.

Gülensoy, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara. (TSKBS)

Karahan, A. (2013), "Codex Cumanicus'ta Hayvan Adları", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1*, p. 1839-1865, Ankara.

gel, B. (2014). *Türk Mitolojisi (I-II)*, (6. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

zkartal, M. (2012). "Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış" (*Dede Korkut Kitabı'ndan rnekler*), Mill Folklor, 94, 58-71.

Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, Birinci Cilt, İstanbul.

Tokyürek, H. (2013). "Eski Uygurcada Hayvan Adları ve Bunların Kullanım Alanları", *TÜBAR*, XXXIII, 221-281.

Türkçe Sözlük, -11. bsk.- Ankara: Türk Dil Kurumu, 2010; Ankara.

Toprak F. (2013). "Çağatay Şiirinde Vahşi Hayvanlar ve Yrtc Kuşlar", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9* p. 105-124, Ankara.

SEZAI KARAKOÇ'UN PORTRESİ VE "KÖŞE-3" ŞİİRİNE BİR YORUM DENEMESİ

Selim ÜMÜTLÜ*

Öz

Sezai Karakoç (d. 1933); şiirleri, düşünceleri ve yaşantısıyla 20. yy. Türk edebiyatında ve düşünce hayatında önemli bir yer edinmiştir. Şiirlerinde vahyi ve İslâmî unsurları yeni bir bakış açısıyla ele alan şair, kullandığı imgelerle yitirdiğimiz geleneksel değerleri çağımıza taşımaya başarmıştır. Onun şiirleri, kişisel yaşantısından izler taşıdığı gibi içinde yaşadığı toplumun bunalımlarına da bazı çözüm önerileri içerir. Şairin ilk dönem şiirlerinden olan ve beş bölümden oluşan "Köşe" şiiri de bunlardan biridir. "Köşe" şiiri; aşk ve medeniyet ekseninde ilerleyen zengin bir çağrışıma ve çok katmanlı bir anlam alanına sahiptir. Şiirin üçüncü bölümünde yer alan imgeler, bu bölümün bir naat olarak okunmasına olanak tanımaktadır. Bu çalışmada Sezai Karakoç'un hayatı ve edebî şahsiyeti değerlendirildikten sonra Köşe şiirinin üçüncü bölümüne dair bir yorum denemesinde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sezai Karakoç, "Köşe", şiir, naat, yorum.

SEZAI KARAKOÇ'S PORTRAIT AND AN INTERPRETATION OF THE "KÖŞE-3" POETRY

Abstract

Sezai Karakoç (b. 1933); has an important place in 20. century Turkish literature and thought life by means of his poems, thoughts and life. He has mentioned divine inspiration and islamic elements with a new perspective and he has succeed in carrying tradational values which we had losed into our period by the way of his imagination. His poems carry traces from his personal life and involve some solutions about social crisis. "Köşe" poem, one of the first poems of the poet and consisting five chapters, is one of them. "Köşe" poem has a rich connotation and has a structure consisting multiple meaning. The images in the third part of the poem allow this chapter to be read as a naat. In this study, after evaluating Sezai Karakoç's life and literary personality, a commentary attempt on the third part of the poetry will be made.

Keywords: Sezai Karakoç, "Köşe", poem, naat, interpretation.

GİRİŞ

Sezai Karakoç, İslam temelli metafizik düşünceyi modern şiirin imkânlarıyla şiire taşıyan, şairliğinin yanında mütefekkir kimliğiyle ve mücadeleci kişiliğiyle de tanınan, 20. yüzyıl Türk edebiyatının özgün şahsiyetlerinden biridir. O, ömrünü şiire ve diriliş düşüncesine adanmış; zorlu hayat koşullarına rağmen düşüncelerini yaymanın ve meselesini şiire taşımanın arayışında olmuştur. Sezai Karakoç'un şiirini okumak, İslam toplumunun tarihsel serüvenini destansı bir söyleyişin dürbününden seyretmek demektir. Bu nedenle aşk, gelenek ve medeniyet kavramları arasında bir imge sağanağına maruz kalmaya hazır olmak gerekir. Onun imgelerini anlayabilmek için şiirlerine yansıyan hayat görüşünü bilmenin yanı sıra Hz. Âdem'den bugüne uzanan süreçte insanlığın hakikat arayışındaki dönüm noktalarını göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü onun şiirindeki zaman, kadim medeniyetimizin yaşıyla koşuttur.

* Öğretmen, Mimar Sinan Anadolu Lisesi, Çorum/Türkiye, selimumutlu53@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8667-955X.

Öte yandan Sezai Karakoç'un şiiri, geleneğe yaslanan bir şiirdir. Ona göre geleneği yaşatmak için eski şiirimizdeki biçimleri ve mazmunları aynen alıp kullanmak gerekmez. Asıl gerekli olan şiirimizin ruhunu, algılamasını, şiire bakışını diriltmektir (Karakoç, 2014: 14). Sezai Karakoç, genellikle iletisini okura ima ve sezdirmelerle ulaştırmayı tercih eden bir şair (Karataş, 2015: 163) olduğu için gelenekle teması da bu minvaldedir. Bu açıdan "Köşe" şiirinin üçüncü bölümünde yer alan kimi ifadeler şiirin bir naat olarak alımlanmasına olanak tanımaktadır. Bahis konusu şiirin bir naat olarak okunması, şairin gelenekle kurduğu ilişkinin anlaşılmasına ve şiirin anlam katmanlarının ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacaktır. "Köşe" şiirinin yorumuna geçmeden önce Sezai Karakoç'un şair olarak portresini ana hatlarıyla ortaya koymak yerinde olacaktır.

Münzevi Bir Şairin Portresi

Sezai Karakoç, 22 Ocak 1933 tarihinde, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde dünyaya gelir. Babasının işi nedeniyle gittikleri Maden ilçesinde geçen üç yıl haricinde, şairin çocukluğu Ergani'de, II. Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan yokluk ve yoksulluk içinde geçer. Eski yazıyı ve yeni yazıyı çok küçük yaşlarda kendi çabasıyla öğrenen şairin okuma tutkusu, Maraş'taki parasız yatılı ortaokulunda başlar. O günlerde gördüğü bir afiş sayesinde *Büyük Doğu* dergisiyle tanışır. Maraş'taki ortaokul yıllarında Doğu edebiyatına, Antep'teki lise yıllarında ise Batı edebiyatına dair okumalara ağırlık verir. Lise üçüncü sınıfta "Mehmet Leventoğlu" imzasıyla *Büyük Doğu* dergisine gönderdiği "Sabır" adlı şiir, üç yüz şiir arasından seçilerek yayımlanmaya layık görülür. Şairin okuma aşkı lise yıllarında üst seviyelere erişir. Beden eğitimi derslerinde arkadaşlarının top oynama çağrılarına ilginç bir şartla karşılık vermiştir: "Kaleci olacaktır ancak topu yakalamak için koşmayacaktır. Top ona çarparsa ne âlâ!" Arkadaşları mecburen buna razı olurlar. Böylece ortaya kalede kaygısızca kitap okuyan bir kaleci portresi çıkar (Sert, 2008: 18; Tahan, 1993: 120).

Karakoç, lise tahsilinin ardından "Mülkiye"yi, bugünkü adıyla "Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi"ni burslu olarak 13. sıradan kazanır. Burada sınıf ve sıra arkadaşı Cemal Süreya'dır. Dünya görüşleri ve mizaçları farklı da olsa bu iki nahif ruh şiir ortak paydasında buluşur. Sohbetlerinin ve yazışmalarının başat konusu daima şiir olur (Sert, 2008: 19). Cemal Süreya, arkadaşının portresini şu ifadelerle betimler:

"Çok daha yetenekli bir Mehmet Akif'in tinsel görüntüsüyle adamakıllı dürüst bir Necip Fazıl'inkini iç içe geçirin, yaklaşık bir Sezai Karakoç fotoğrafı elde edebilirsiniz. (...) Dışarıya karşı bağınaz değil. Her şeyi tartışabilirsiniz. Kimseyi küçük düşürmez. (...) Öyle bir Müslüman ki Marx da bilir, Nietzsche de bilir. Rimbaud da bilir. Salvador Dali de sever. Nazım da okur. Sıkışmış, sıkıştırılmış deha. Alçakgönülle katı yüksek uçuyor. Şemsiyesi yok." (Akt. Karataş, 2019: 117)

Arkadaşının bu tanıklığından hareketle Karakoç'un kalıplara sığmayan, farklı görüşlere açık, nevi şahsına münhasır bir sanatçı görünümünü arz ettiğini söyleyebiliriz. Sezai Karakoç; gül ve bülbül kavramlarının alay konusu edildiği, şiirde geleneğin ayaklar altına alındığı bir dönemde, henüz 19 yaşındayken Türk edebiyatının en güzel aşk şiirlerinden birini, "Monna Rosa"yı (tek gül) kaleme alır. Bu şiir, bir kalabalık karşısında yüksek sesle okuduğu tek şiirdir. İlginçtir ki şair, bu şiir ile anılmayı hayatı boyunca reddetmiş, onu yıllar sonra akrostişini bozarak kitabına almayı tercih etmiştir. Ne var ki "Monna Rosa", zaman içinde efsaneleşerek şairini bile geride bırakan bir şöhrete kavuşur. "Monna Rosa"dan sonra Türk edebiyatında şiire yabancı ad verme modası yaygınlaşır (Karakoç, 1989: 7). Şiir, 1953'te *Mülkiye* dergisinde dört bölüm olarak yayımlanır.

Üniversite son sınıftayken, Necip Fazıl onu İstanbul'a çağırır. Üstadının sözünden çıkamadığından Ankara'ya gidemez ve bitirme sınavlarına giremez. Bütünlemede de geçemeyince

okulunu bir yıl uzatmak zorunda kalır. Geç gelen mezuniyetin ardından şairin memuriyet hayatı başlar. Bir yandan teftiş kurulunda görev alırken diğer yandan *Büyük Doğu*'nun edebiyat/sanat bölümünü hazırlar. 1960 yılında *Diriliş* dergisini çıkarmaya başlar. İki sayı çıkabilen dergi darbe olunca kapanır. Şairin bundan sonraki hayatında bir açılıp bir kapanan edebiyat/sanat dergileri ve gelir kontrolörü olarak katıldığı Anadolu turneleri yoğun yer tutar. 1965'te yazma çalışmalarına engel olarak gördüğü memuriyetinden istifa eder. *Diriliş*'i 48 sayfalık, renkli kapaklı bir dergi olarak çıkarmaya yeniden başlar. 1967'de maddi yetersizlikten dergi kapanır. 1967 yılı ilkbaharında akşamüzerleri Yenikapı'ya iner ve deniz kenarındaki kahvelerde *Hızır'la Kırk Saat*'i yazar. O günleri bir mülakatında şöyle anlatır: "*Sanki denizle mülakat yapıyordum da şiir mülakatın notlarıydı. İki ay içerisinde aşağı yukarı kırk gün kadar deniz kenarına inip şiiri bölüm bölüm yazdım. İkindiden sonra gidiyor, akşam dönüyordum. Her gidişimde net bir saat yazmış olduğumu kabul edersek kitap için kırk saatlik net çalışma olmuş demektir. Kitabın ismi de bir nevi bu oluşumuna uygunluk göstererek Hızır'la Kırk Saat oldu.*" (Karataş, 2019: 253) Bu yıllarda *İslam'ın Dirilişi* adlı eseri toplatılır. Hakkında davalar açılır. Zor günler yaşasa da hiçbir takdir beklemeden yazılarına devam eder. 1968'de aldığı bir ödül vesilesiyle şunları söylemiştir: "*Öğretim ve görev imtihanlarını bir kenara bırakırsak hayatımda gerek sanat ve edebiyat, gerek düşünce ve yazı alanında ve gerekse başka alanlarda hiçbir yarışa katılmadım, hiçbir ödüle talip olmadım, hiçbir ödül beklemedim.*" (Akt. Tahan, 1993: 125). Şairin bu tavrı "*Biz koşu bittikten sonra da koşan atlarız.*" dizesinde makes bulur.

1969 yılında *Diriliş*'i aylık olarak yeniden çıkarmaya başlar. Ne var ki, düzenli bir geliri olmadığı için maddi zorluklar peşini bırakmaz ve dergi yine kapanmak zorunda kalır. 1971'de memuriyete geri döner. 1973'te *Diriliş*'i tekrar çıkarmaya başlar. Aynı yıl resmî görevinden bu kez kesin olarak ayrılır. *Diriliş*'in yayın serüveni kesintilerle 5 Şubat 1992'ye değin sürer. Şair, o günden bugüne inandığı değerlerin çerçevesini oluşturan diriliş düşüncesinin bayraktarlığını yapmaya devam etmektedir. Tasavvuf ehli bir zatın onun hakkında söylediği "*Mağlup görünür fakat her zaman galiptir.*" cümlesi onun hiç yılmadan sürdürdüğü sessiz ve minnetsiz mücadelesini çok güzel anlatır. Nitekim bu yakıştırmayı kendisi de şu cümlelerle kabul eder:

"Genellikle, imkânlarımın zayıflığı sebebiyle, yaptıklarım gözle görülür, elle tutulur bir şekilde herkesçe kabul edilmez. Olaylara sathî bakan nice kişi, savaşımında genellikle bir seri başarısızlık ve yenilgi görmüş gibi olurlar. Görünüm, hep aleyhindedir. Ama uzun vadeli düşünülünce, edebiyat alanında, fikir ve ideal alanında çalışmalarımın boşa gitmediğini, bütün olumsuz şartlara rağmen yeni nesillerce yeterince olmasa da bir dereceye kadar benimsendiğini söyleyebilirim." (Akt. Yıldız, 2019, ulukanal.com)

Sürekli ortalıkta görünmek, popüler olmak, kendi reklamını yapmak Sezai Karakoç'un kişiliğine terstir. Sırf *Diriliş*'e daha fazla vakit ayırabilmek için iki kez memuriyet görevinden istifa eden, parasız kaldığı, hatta açlıktan baygınlık geçirdiği günlerde bile kimseye el açmadan yayın faaliyetini sürdüren (Karataş, 1993: 24), övgülerden, ödüllere kaçan bir insanı anlayabilmek çağımız insanı için oldukça güçtür. 2007'de kendisine ödül takdim etmek için davetiye gönderen Kültür Bakanlığı yetkililerinden belgeleri postayla göndermelerini, para ödülünü de kültüre ve sanata harcamalarını istemiştir. 2011'de Cumhurbaşkanlığı Büyük Ödülleri'nin verildiği salon tıklım tıklım doludur. En ön sırada bakanlar ve bürokratlar hazır beklemektedir. Kenan Işık, sahnede "*Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine*"yi okumaktadır. Salonda, olması gerekenlerden sadece birisi yoktur: Sezai Karakoç.

Şairin kalabalıklardan uzak ve sessiz bir yaşamı tercih etmesi bir kibir alameti olarak anlaşılmalıdır. Onun bu tavrı, bütün güzelliklerin bir ifşa dalgasında kaybolduğu, tevazuun gösterişe kurban edildiği, en küçük bir düşünsel/sanatsal çabanın tüketim nesnesine çevrilmeye çalışıldığı popülerlik ve ambalaj çağında, bütün bunlara bir tepki olarak "mahremiyet" kavramını öne çıkarmak istemesiyle açıklanabilir. Sezai Karakoç'un kişiliği, bir şiirinde sözünü ettiği Ağustos böceği imgesiyle benzerlikler taşır. O, tıpkı bir Ağustos böceği gibi Allah'ın tabiata yazdığı şiiri okumaktadır. Nasipten, hikmetten, tevekkülden uzak, Batı merkezli dünya düzeninin dayattığı üretim ve tüketim çarkına köle olmak niyetinde değildir. Karınca gibi kendisine yüklenen göreve programlanmış olmasını, ihtiyacından fazlasını biriktirmesini, elinde taşıyacak kadar yiyecek toplamasını isteyenlere inat küçük bir evde, sade bir yaşamı tercih edecek; aç kalma pahasına özgürlüğün türküsünü söyleyecektir. Bu açıdan bakıldığında, "Masal" şiirinin şahıs kadrosu içinde yer alan, Batı'nın değiştiremediği "Doğu'nun Yedinci Oğlu" karakteri, Sezai Karakoç'un düşünsel tavrıyla örtüşmektedir. Turan Karataş'ın tespitiyle şairin tavır ve davranışlarına sirayet eden "Anadoluluk ruhu" onu hiç terk etmemiştir (Karataş, 2018: 30-31).

Büyük şairler, topluma ve tarihe karşı kendilerini sorumlu hissederler. Örneğin Yahya Kemal, tarihin şanlı sayfalarında teselli arar. M. Akif, yaşadığı dönemin kanayan yaralarına merhem olmak için çırpınır. Sezai Karakoç ise Batı karşısında kendini değersiz hisseden İslam toplumunun küllerinden yeniden doğacağına inanır ve fikirleriyle toplumun geleceğine ışık tutar. Bir sanatçı olarak Sezai Karakoç'un belki de en özgün yanı bir uygarlık tasarımı olarak öne sürdüğü "diriliş" düşüncesidir. Düşünce sahasında yeni bir dil ve üslup arayışında olan şair, öldükten sonra dirilme anlamındaki "Bâsübâdelmevt" kelimesine karşılık olarak tarihî ve sosyolojik bir anlam yüklediği "Diriliş" kavramını üretmiştir. Diriliş, modernitenin yol açtığı değer yıkımına karşı bir panzehirdir. Öte yandan her faninin kendi içinde muhasebesini yaptığı ölüm düşüncesine de bir cevaptır. Karakoç'a göre şair, fecrin horozudur (Karakoç, 2014: 46). Bu tanımlama en çok kendisine uyar. Çünkü o, Diriliş ülkesini muştular. Şiirlerindeki imgelerden hareketle şairin özlemine duyduğu, hayalini kurduğu Diriliş ülkesini betimlemek mümkündür. Orası öyle bir yerdir ki gül rayihaları semaya yayılır. Tarihin tanıkları olan çeşmeler sizi selamlar. İslam âlemini bölen yapay sınırlar ortadan kalkar. Bağdat, Şam, Medine eski güzel günlerine döner. Tâhâ, yani bütün insanlık kitabın, vahyin sesine kulak verir. Bu manzaraya Hızır bile imrenir. Leyla ile Mecnun uzaklardan ışıklar içinde tebessüm ederler. Batı'nın kelepçelediği, hasta ettiği ruhlar, insanlığın ilk öğretmenleri olan peygamberlerin reçetesiyle dirilir. Gün gelir; gül de açar, bülbül de öter. Gün gelir; aşkı göğsünde kurşun gibi taşıyan diriliş erleri, İslam medeniyetinin ak sütünü kara yılan, yani Batı'ya içirir. Asıl mesele(miz), gün doğmadan dirilişe hazır olmaktır.

Sezai Karakoç'un II. Yeni şiiri içindeki yeri geçmişten günümüze tartışılmalıdır. Bir kısım sanat çevresi, onu fikir olarak kendi muhitinde gördüğü için II. Yeni gibi geleneğe ve dine sırtını dönen bir hareketin içinde değerlendirmek istememiştir. Sezai Karakoç'un şiirindeki İslami duyarlılıktan haz etmeyen kimi çevreler de onu II. Yeni hareketinin dışında tutmayı yeğlemiştir. Ne var ki, Sezai Karakoç'un II. Yeni'nin yayın organı kabul edilen *Pazar Postası*'nda hatırı sayılır sayıda şiiri ve yazısı yayımlanmıştır. Ece Ayhan ve Cemal Süreya onun okul arkadaşlarıdır. Dolayısıyla aynı dönemde eser veren şairler arasında söylem ve tavır yönünden benzerlikler görülmesi olağandır. Sözgelimi "*Kokakola bardaklarınca devrilen hayaller / İçinde yapayalnız ve eskimiş miyiz?*" (Karakoç, 2015: 494) yahut "*Her gece güneşi ısırın / Köpekler neyi havlıyor hangi gülü?*" (Karakoç, 2015: 130) gibi mısralar II. Yeni şiirinin tipik özelliklerini üzerinde taşımaktadır. Turan Karataş, daha ileri bir iddia ile Sezai Karakoç'u II. Yeni şiirinin kurucuları arasında görür.

Karataş'a göre 26 yaşındaki genç bir şair için dönemin şiirini temsil eden oluşumun içinde görünmek doğal bir istektir (Karataş, 2019: 231-233).

Sezai Karakoç, kelime tercihleri ve kurguladığı çağrışım dolu imgelerle okuru şaşırtan bir şairdir. Örneğin beton binaların arasından bir anda insanın karşısına çıkıveren çeşmeleri "*eski zamanın kartvizitleri*" olarak niteler, tarihî çeşmeler ile ruh susayışlarını gideren şairler arasında özdeşim kurar (Karakoç, 2015: 465). Her ikisinin kaderi de unutulmak ve terk edilmektir. "*Çocukluğumuz*" şiirinde "*Babamın uzun kış geceleri hazırladığı cenklerde / Binmiş gelirdi Ali bir kırata*" (Karakoç, 2015: 97) mısralarıyla okuru bir çırpıda uzun kış gecelerinde anlatılan cenknamelerin dünyasına götürür. Aynı şiirde İslam'ın minik bir kalpte uyandırdığı çocuksu neşeyi "*İslam bir sevinçti kaplardı içimizi*" (Karakoç, 2015: 98) mısrasıyla dile getirir. O, medeniyet bayrağının henüz Batı'ya kaptırılmadığı zamanlardan kalma güzel değerleri günümüze, gözümüzün önüne taşımanın derindedir. "*Leyla'yı götürüp Londra'nın ortasına bıraksam / Bir bülbül gibi yaşamasını değiştirmez çocuktur*" (Karakoç, 2015: 56) demesi bu yüzdendir. Leylâ'nın, gülün, bülbülün velhasıl bizi biz yapan değerlerin modernizme kurban edilmesini engellemeye çalışır. Kendi balımızı bırakıp Batı'nın zehrine koşmayı kabullenemez. Aradaki farkı şöyle açıklar: "*Diyarbakir'in yaz sıcağında meyan kökü şerbetindeki tatla / Kokakola zehri arasındaki fark bu.*" (Karakoç, 2015: 677) Her yönüyle yerlidir. Kendi insanıyla, coğrafyasıyla, kültürüyle ve diniyle barışıktır. Bir şiirinde Nedim'e şöyle cevap verir: "*Sinemaya gidiyorum de annene / Cuma namazına gidelim onun yerine / Bakalım hayranlıkla Süleymaniye'ye / Sultanahmet kubbe ve minarelerine*" (Karakoç, 2015: 618) Bazen yüreği öyle büyür ki dünyadaki bütün acıları içine çeker: "*Kaç aç varsa hepsi ben / Kaç hasta varsa hepsi ben / Kaç liman önlerinde dönen / İşsiz hamal hepsi ben*" (Karakoç, 2015: 109) Açların, hastaların, ters yüz edilmiş âşıkların, annesi ölen çocukların, çocuğu ölen annelerin ızdırabı dalga dalga kabarır Sezai Karakoç şiirinde. Şiire olan sevdası, onu şiir çevirilerine de yöneltmiştir. "Kaside-i Bürde"yi Arapçadan, "Mirabeau Köprüsü"nü Fransızcadan dilimize kazandırmıştır. Şair, dil konusunda ideolojik davranmamış; yaşayan Türkçeden yana olmuştur. Öz Türkçe sayılabilecek "*ansımak, içgüdü, soyut, Tanrı, günaydın*" gibi kelimeleri ve "*kokakola bardakçılaysın, gelirayak*" gibi kendi türettiği kelimeleri şiirlerinde kullanmaktan geri durmamıştır. Biçimden ziyade özün peşinde olan şairin bu tavrını dil anlayışına da yansıtığı söylenebilir.

İmgelerin Ardındaki Naat: "Köşe-3"

Farsçadan dilimize giren, "*istikametleri muhtelif iki satıh veya hattın temasından hâsil olan yer*" anlamındaki "gûşe" kelimesi zamanla Türkçenin ses özelliklerine uyarak "köşe" hâlini almıştır (Şemseddin Sami, 1978: 1255). Sözcüğün Türkçe söyleyişindeki keskinlik, işaret ettiği anlamla uyum içindedir. Köşe, *Türkçe Sözlük*'te "*Birbirini kesen iki çizginin oluşturduğu açı, iki duvarın birleştiği yer, iki sokağın veya caddenin kesiştiği yer, tenha yer*" gibi anlamlara sahiptir (Türkçe Sözlük, 1998: 1386). Türk milleti, "köşe"ye genellikle olumlu anlamlar yüklemiş, dilde "*köşeyi dönmek, köşe tutmak*" gibi deyimler ortaya çıkmıştır. Köşe başındaki evler daha değerli görülmüş, itibar edilen kişiler daima başköşeye oturtulmuştur. Öte yandan dilimizde "*köşesine çekilmek*" gibi inziva hayatını yansıtan deyimlere de rastlamak mümkündür.

Sezai Karakoç'un şiirlerinde 35 kez geçen (Burgaz, 2015: 77) köşe kelimesi genel olarak olumlu bir çağrışım alanına sahiptir. Örneğin şair, Bağdat'ın ve Şam'ın geçmişte olduğu gibi İslam'ın önemli merkezleri hâline geleceğini anlatırken köşe kelimesini kullanır: "*Bağdat ve Şam yerleşir köşelere.*" (Karakoç, 2015: 503) "Çeşmeler" şiirinde "eski zaman kartvizitleri" olarak nitelenen tarihî çeşmeler ansızın "köşede" belirir. "Anneler ve Çocuklar" şiirinde ise köşe, öksüz

kalmış bir çocuğun yalnızlığıyla yüzleştiği mekâna dönüşür: *"Anne öldü mü çocuk / Bahçenin en yalnız köşesinde / Elinde siyah bir çubuk / Ağzında küçük bir leke."* (Karakoç, 2015: 91) İncelememize konu olan "Köşe" şiirinde ise köşe, "modernitenin kirletemediği, korunaklı bir alan" olarak öne çıkar. Beş bölümden oluşan şiirin geneline yayılmış imgelere dikkatli bakıldığında onların iki karşı değer etrafında kümelenedikleri görülür. *"Leyla, gül, bülbül, çocuk, huzur, çeşme"* gibi imgeler aşkı ve geleneği temsil ederken diğer tarafta yer alan *"Londra'nın ortası, aşka veda etmiş topraklar, fabrika dumanları"* gibi imgeler saf aşkın yerine maddeyi önceleyen Batı medeniyetini temsil eder. Şiire adını veren köşe ise ilk kısımda yer alan imgeleri kapsayan bir şemsiye gibidir. Zaten şair de şiirin son bölümünde *"Hangi köşesinde sen o köşesinde huzur"* (Karakoç, 2015: 57) diyerek köşeyi aşkın ve sevgilinin mekânı olarak gördüğünü ilan eder.

Sezai Karakoç'un şiirleri çağrışım gücü yüksek kelimelerle örülü olduğu için farklı şekillerde anlaşılmaya ve yorumlanmaya müsaittir. Çok katmanlı bir anlam alanına sahip olan bu şiirlerden biri de "Köşe"dir. Köşe, Batı karşısında eski gücünü, görkemini ve özgüvenini kaybeden İslam medeniyetine yakılan bir ağıt olarak okunabilir. Böyle bakıldığında İslam medeniyetinin geçmişteki ihtişamlı günlerinin şiirde Leyla ile somutlaştırıldığı görülür. Bu bağlam dâhilinde, şiirde tekrarlanan *"Sen kaç köşeli yıldızsın?"* mısraları, İslam süsleme sanatlarında sıkça kullanılan ve cennetin sekiz kapısını temsil eden sekiz köşeli Selçuklu yıldızına bir gönderme olarak düşünülebilir. Nitekim Karakoç, eserlerinde Selçuklu dönemi İslam medeniyetini övmekte; Mevlana, Yunus Emre gibi abide şahsiyetleri de Haçlı seferleri ve Moğol istilasını nedeniyle yıkıma uğrayan Anadolu'yu manevi olarak tedavi eden "önder kurucular" olarak adlandırmaktadır (Karakoç, 2017: 13; Karakoç, 2018: 11). Geçmişteki parlak günlerin sona ermesinden duyulan ve şiir boyunca hissedilen üzüntü, *"O gitti bize ağlamak kaldı kala kala"* mısra ile zirveye ulaşır. Necati Tonga, "Köşe" şiirine beşerî aşk bağlamında bir yorum getirmiştir. Buna göre şiirin başında saçlarını bölük bölük yapan, gözleri güllerin yankısı olan somut bir sevgiliden söz edilir. Âşık, binbir köşeli bir aşkla sevgilinin karşısında olsa da aşkına karşılık bulamamıştır. Şiirin üçüncü bölümünde sevgili bu kez mistik bir hüviyet kazanır. Şiir, sabır makamında olduğunu belirten şairin, sevgiliyi "anne" ve "çeşme" imgeleriyle özdeşleştirmesi ile son bulur (Tonga, 2007: 34-39). Benzer şekilde Turan Karataş da "Köşe"yi "Monna Rosa" süreği bir aşk şiiri olarak niteler ve şiirin üçüncü bölümünde sevgilinin mistik bir âlemin vasıflarına büründürüldüğünü, sırlı bir dünyanın nitelikleriyle betimlendiğini ifade eder (Karataş, 2019: 339). Ali Haydar Haksal ise şiirin bütün estetik imkânlarını taşıdığını ifade ettiği "Köşe"yi, geleneksel şiirimizin çağdaş bir yorumu olarak değerlendirir (Haksal, 1993: 37).

"Köşe" şiirinin 20 mısradan oluşan üçüncü bölümü, Hz. Peygamber'in hayatına ve ona indirilen vahye dair yoğun göndermeler içerir. Biz de bu göndermelerden hareketle söz konusu bölümü bir naat olarak yorumlamaya çalışacağız. İlk bentteki beş mısra şu şekildedir:

*"Sen geldin benim deli köşemde durdun
Bulutlar geldi üstünde durdu
Merhametin ta kendisiydi gözlerin
Merhamet saçlarını ıslatan sessiz bir yağmurdu
Bulutlar geldi altında durduk"* (Karakoç, 2015: 55)

Şiirin ilk mısrasında yer alan "deli köşe" imgesi adeta anlam evine açılan kapının kilidi konumundadır. Kübist bir bakış açısıyla insan dikdörtgen olarak düşünüldüğünde "kalp" insanın köşesine tekabül eder. Kalbin köşede olması, ona atfedilen konumun önemini gösterir. O, hem

duyguların toplanma noktası hem de insan ruhunun görünenin ötesine açılan penceresidir. Onun konuştuğu yerde akıl ve mantık susmak zorunda kalır. Bu yönüyle kalp, insanın "deli köşesi"dir. Öte yandan kalp, aşkın bir varlığın hissedilebileceği tek mekân olarak imanın da yurdudur. Akıl ve mantık, evrenin sırlarını ve yaratıcının hikmetlerini anlamakta zorlanırken kalp insana görünmez bir yol açar. Bu yüzden tasavvufta ona "*İlahi hitabın mahalli ve muhatabı*", "*yere ve göğe sığmayan Allah'ın içine sığıdığı yer*", "*İlahi isim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecelli ettiği yer*" gibi anlamlar atfedilmiştir (Uludağ, 2016:205). İlahi kelim ilk olarak Hz. Peygamber'in kalbine düşmüş, oradan inananların kalbine yayılmıştır. Şair, vahyin muhatabı olan insan kalbini "deli köşe" olarak nitelendirmiştir. Ardından da "*Bulutlar geldi üstünde durdu.*" mısrasıyla Hz. Peygamber'in çocukluğunda yaşadığı rivayet edilen bir hadiseye telmihte bulunmuştur. Martin Lings, Hz. Muhammet'in çocukken amcasıyla birlikte çıktığı Şam yolculuğunda yaşanan bu olayı şu şekilde anlatır:

"Bahira, Mekke kervanının manastırdan pek uzak olmayan bir yerde konakladığını birçok defa görmüştü. Fakat bu sefer daha önce hiç görmediği bir şeyle karşılaştı ve donakaldı: Alçak ve küçük bir bulut onların üstünde yavaş yavaş ilerliyor ve sürekli yolculardan bir veya ikisi ile güneşin arasında yer alıyordu. Büyük bir ilgiyle onların yaklaşmasını izledi. Fakat birden ilgisi şaşkınlığa dönüştü. Çünkü konakladıkları anda bulut hareket etmeyi durdurdu ve altında gölgelendikleri ağacın üstünde sabit olarak kaldı. (Lings, 2015: 34)

Aslında şair, bu bölümde dolaylı olarak "Merhamet nedir?" sorusuna verir. Cennet'ten dünyaya bir düşüş yaşayan insan, burada yalnız ve rehbersizdir. İşte şaire göre merhamet, aşkın bir varlığın insanı muhatap alması, onunla konuşmasıdır. Bahira, onu müstakbel peygamberin gözlerinde görmüştür. Vahiy de tıpkı yağmur gibi düştüğü toprağı diriltir; cehalet çukurundaki bir toplumdaki büyük bir medeniyet çıkarır. Karakoç'un *Leyla ile Mecnun*'unda, Bahira rivayetine benzeyen "Mecnun ile Rahip" adlı bir pasaj bulunur. Eserde, bu iki kişinin diyalogu şu şekilde verilir: *Bir gün de bir dağ ıssızlığında / Hurma dallarından bir manastırda / Bir rahibe rastladı Mecnun / Sordu: Neyi bekliyorsun / Yol geçmez kervan geçmez burada / Rahip dedi: Bekliyorum bir gün / Buradan geçecek olanı / Bütün insanlığa yol götürecekleri / Seçecek olanı / Bekliyorum dedi rahip / Burdan/Başında bulut / Geçecek olanı / Ruhunda mustu umut / Geçecek olanı.*" (Karakoç, 2015: 587) Mecnun, rahibe bu kişinin ne zaman geleceğini sorar. Rahip, kıyamete kadar sürse bile beklemeye degeceğini söyler ve ekler: *"Hilkatin dudakları / Çatladı susamaktan / O rahmet kevserine / Ağaçlar kurudu / Sarardı yapraklar / O merhamet yağmurunu / Bekleyip durmaktan"* (Karakoç, 2015: 588) Hikâyenin devamında Mecnun "*Keşke ben de görseydim o kılavuzu*" diyerek hüzünlendir, rahip de onu "*Üzülme senin gönlün peşin mü'minidir onun*" diye teselli eder (Karakoç, 2015: 589). Görüldüğü üzere son peygamberin gelişi, başka bir deyişle vahyin son kez ötelere inşi, Sezai Karakoç'un dünyasında "*merhamet yağmuru*" imgesiyle yer bulmuştur. Öte yandan ikinci dizede geçen "*Bulutlar geldi üstünde durdu*" cümlesi ikincil bir anlamı da bünyesinde barındırır. Modern hayat, seküler bir dünya düzenini öncelerken dini insanın vicdanına, kalbine hapsedmiştir. Başka bir deyişle modernite, ışığını akıl ve mantıktan almıştır. Artık kalbin üzeri kara bulutlarla örtülmüştür.

Şiirin ikinci bendi şu şekildedir:

"Konuştun güneşi hatırlıyordum

Gariptin yepyeni bir sesin vardı

Bu ses öyle benim öyle yabancı

Bu ses saçlarımı ıslatan sessiz bir kardı" (Karakoç, 2015: 55)

Şiirin bu bölümünde "konuşmak" fiili ve tekrarlanan "ses" kelimeleri ile vahye dikkat çekilmiştir. Bu, güneşi hatırlatan bir ses (konuşma), yepyeni bir ses, yabancı bir ses ve söyleyicinin saçlarını ıslatan sessiz bir kar olan sestir. Hz. Peygamber'in 40 yaşındayken Hira'da ilk kez işittiği bu ses, onu şaşırtan yabancı bir sestir. Nitekim bu tecrübenin ardından hemen eşine koşmuştur. Hz. Hatice onu *"Sen akrabaya iyilik eder, doğru söyler, emaneti yerine getirirsin ve güzel ahlak sahibisin. Korkma."* (Azimli, 2013: 116) diyerek teskin etmiştir. Sezai Karakoç'un şiirinde "kar" ve "yağmur" ilahi varlığı simgeleyen unsurlardır. Örneğin "Kar Şiiri"nde geçen *"Allah kar gibi gökten yağınca"* (Karakoç, 2015: 35) mısrası bu minvaldedir. Bu nedenle gökten gelen karın ötelere gelen vahyin sesiyle özdeşleşmesi şairin dünyasında olağan bir durumdur. Allah'ın rahmetinden doğan Kur'an, onu dinleyen her müminin kalbinde bir yumuşaklık oluşturur. Bu noktada Hz. Ömer'in Müslüman oluşuyla ilgili anlatılan bir rivayeti hatırlamak faydalı olacaktır:

"Bir gece içki içmek için dışarı çıktım. İçki içecek bir yer bulamayınca Kâbe'ye gidip tavaf yapmaya karar verdim. Kâbe'ye geldiğimde Peygamber'in namaz kıldığını görünce, namazda okuduğu Kur'an'ı dinlemek üzere, ona da görünmemek için Kâbe'nin örtüsü altına girerek yavaş yavaş tam önüne kadar geldim. O beni fark etmedi. Namazda okuduğu Hakka suresini dinlemeye başladım. İçimden 'Bunun okudukları Kureyşlilerin dediği gibi şair sözüdür.' diye geçirdiğimde 'O, şair sözü değildir.' (Hakka, 41) ayetini okudu. Kendi kendime 'Şair sözü değilse kâhin sözüdür.' dediğimde 'O, kâhin sözü de değildir.' (Hakka, 42) ayetini okudu. Bunun üzerine 'Kâhin ve şair sözü değilse o zaman Muhammed'in uydurmasıdır.' dediğimde 'Eğer bize karşı uydursaydı onu yakalar ve şah damarını koparırdık.' (Hakka, 45,46) ayetlerini okudu. Her söylediğim cevaplanıyordu. Kalbim yumuşadı, gözlerim yaşardı. Kur'an İslam'a girmemi sağladı." (Akt. Azimli, 2013:124)

Şiirin üçüncü bendi şu şekildedir:

"Dişlerin öpülen çocuk yüzleri

Güneşe açılan küçük aynalar

Sert içkiler keskin kokular dişlerin

İçinden geçilen küçük aynalar" (Karakoç, 2015: 55)

"Öpülen çocuk yüzleri" hem masumiyeti hem de merhameti çağrıştıran bir imgedir. Hz. Peygamber, bir yetim olarak dünyaya gelmiştir. Altı yaşındayken de annesini kaybetmiştir. Önce dedesi, ardından da amcası Ebu Talip ve yengesi üstlenir bakımını. Muhammed Hamidullah'tan öğrendiğimize göre yengesi, ona büyük ihtimam gösterir, kendi çocuklarından önce onu doyurur, saçlarını tarar, annesini aratmazmış. Kahvaltı hazırlandığında diğer çocuklar sofrayı hemen silip süpürdüğünden bu üşüşmeye katılmayan Muhammed (a.s.) için ayrı bir sofraya hazırlanmış (Hamidullah, 2015: 54-55). Şefkat ve muhabbet halesi içinde bir çocukluk geçiren Hz. Peygamber, hayatı boyunca çocuk sevgisi konusunda ümmete örnek olmuştur. Bir gün onu, torunu Hz. Hasan'ı şefkatle öperken gören bir sahabe şöyle der: *"Benim on tane çocuğum vardır, onların hiçbirisini öpmedim."* Buna karşılık Hz. Peygamber, *"Şayet senin kalbinden Allah merhameti söküp atmışsa ben ne yapayım?"* buyurur. Ardından da ekler: *"Biline ki, merhamet etmeyene, merhamet edilmez."* (Buhârî, Edeb 18) Öte yandan, yaratıcının karşısında insan, işlediği suç sonrasında kendini affettirmeye çalışan, büyüklerinden hoşgörü dilenen, aciz bir çocuk gibidir. Bu yüzden onun gönül aynası daima Güneş'e, yani Rahman'a açıdır.

Şiirin dördüncü bendi şu şekildedir:

"Ve güldün rengârenk yağmurlar yağdı

İnsanı ağlatan yağmurlar yağdı

Yaralı bir ceylan gözleri kadar sıcak

Yaralı bir ceylan kalbi gibi içli bir sesin vardı" (Karakoç, 2015: 55)

Yaralı bir ceylan gözü kadar ötelidir Hz. Peygamberin gözleri ve yaralı bir ceylan kalbi kadar içlidir onun sesi. 63 yıllık çileli bir ömrün ardından gülmüştür Hz. Peygamber. Namaz kılarken üzerine atılan deve işkembesi, geçtiği yola bırakılan dikenler, Taif'te, Uhud'da aldığı yaralar, Allah'ın mesajını insanlığa iletme için harcanan bir ömür... Rengârenk açan bir gül gibi amacına ulaşmıştır peygamber. Yıllar önce onu şehirden kovanlar, ona ve ashabına boykot uygulayıp işkence edenler tıpkı Hz. Yusuf'un kardeşleri gibi affedilmiştir. Din tamamen ermiştir. Gül/müştür ve ölmüştür Hz. Peygamber. Hani onun vefatından sonra gözyaşı döken Ümmü Eymen "*Sen peygamber için mi ağlıyorsun?*" diye sorulduğunda demiştir ya: "*Hz. Peygamber, nasıl olsa vefat edecekti. Ben kesilen vahiy için ağlıyorum.*" (Kandehlevi, 1997: 287) diye. İşte bu, insanı ağlatan, rengârenk bir yağmurdur. Vahiy kesilmiştir. Geride Allah'ın insanlığa son mektubu, Kur'an kalmıştır.

Şiirin ilk üç mısrayla aynı olan son bendi şu şekildedir:

"Sen geldin benim deli köşemde durdun

Bulutlar geldi üstünde durdu

Merhametin ta kendisiydi gözlerin" (Karakoç, 2015: 55)

Son birkaç yüzyıl içinde Batı'nın maddeci zihniyeti; saatinden takvimine, sanatından mimarisine kadar İslam toplumunun her alanında etkili olmuştur. Sezai Karakoç'a göre bu kuşatılmışlık karşısında tek kurtuluş çaresi, vahyin sesine kulak vermek, yani Hz. Peygamber'i gölgeleyen bulutun altına sığınmak olacaktır. "Köşe" şiirinin üçüncü bölümünde imgesel ve çağrışımlı bir dille sunulan bu düşünceler, *Edebiyat Yazıları-I'*de açık ve veciz bir dille ifade edilir: "*İnsanın ufku mümindir. Müminin ufku peygamber. Peygamberin ufku da, mutlak gerçeklerin habercisi, her peygamberi şahsiyetinin katlarında bir yaprak gibi bulunduran Son Peygamber...*" (Karakoç, 2014: 103) Dolayısıyla medeniyetimizi Batı'nın düşünsel istilasından kurtarıp yeniden eski güzel günlerine kavuşturmak, Hz. Peygamber'i örnek almakla mümkün olacaktır.

"Köşe", Sezai Karakoç'un ölçülü ve kafiyeli olarak kaleme aldığı ilk şiirlerinin ardından serbest şiire yöneldiği bir dönemin ürünüdür. Lakin onun serbest şiirden anladığı Garipçilerden farklıdır:

"Serbest nazım ya da şiir dediğimiz zaman, akla düzyazının bir türü ya da bütün koşullardan bağımsız bir şiir türü gelmemelidir. Serbest nazım ya da şiir, vezni ve kafiyesi şairi tarafından aranıp bulunan, sonra da şiirde kaybedilen şiir demektir. Şair, kendi veznini, kafiyesini, nazım ve mazmunlarını arar ve bulurken, klasik yaratımlar, önünde, zengin bir koleksiyon gibi örneklik eder. Bu engin miras, onun yatırım sermayesidir. Her şair, biçimleri kurcalar, dili didik eder, düşünce ve duyguları yakar dururken, ilham, geleneğin bu hazinelerinde dolaşır ve ona yepyeni bir çağrışım dünyasının kapılarını açar." (Karakoç, 2014: 118)

"Köşe" şiirinin üçüncü bölümü, şairin bu düşüncelerine somut bir örnek teşkil eder. Şair, "Köşe"yi nazmederken belli bir şiir formuna bağlı kalmamış; kelime tercihleri ve mısraların kümelenişi sayesinde adeta kendi veznini ve kafiyesini bulmuştur. Örneğin "*Dişlerin öpülen çocuk yüzleri / Güneşe açılan küçük aynalar / Sert içkiler keskin kokular dişlerin / İçinden geçilen küçük aynalar*" mısralarında "ç" sesinin yoğun kullanımı okuyucuda bir çınlama etkisi uyandırır. Peş

peşe sıralanan "içkiler, keskin, kokular" kelimelerinde yoğunlaşan "k" sesi ise şiire adını veren "köşe"nin keskinliğiyle uyum içindedir. Birbirine yakın seslerden oluşan kelimelerin sıra dışı bir uyum içinde kullanımı şiir boyunca oluşturulan gizemli atmosfere katkı sağlamıştır. Şiirde tekrarlı ifadeler içeren mısralara dikkat kesildiğimizde adeta bir müzik parçasını andıran ritimli bir yapıyla karşılaşırız:

"...geldin...durdun/...geldi...durdu/merhametin.../merhamet.../ ...geldi...durduk/
konuştun (ses) .../... ses.../bu ses.../bu ses.../
dişlerin.../...aynalar/...dişlerin/ ...aynalar/
...yağmurlar yağdı/...yağmurlar yağdı/yaralı bir ceylan.../yaralı bir ceylan.../
...geldin...durdun/...geldi...durdu/merhamet..."

Tekrar içeren mısraları harflerle gösterdiğimizde ise manzara şöyledir: "AABBA/CCDD/EFEF/GGHH/AAB" Şiirdeki bu tekrarlar yağmurun yağış ritmini çağrıştırdığı gibi *Kur'an-ı Kerim*'deki tekrarlı söyleyişleri de anımsatır. Şiir, tıpkı rüya ile başlayıp rüyanın gerçekleşmesiyle sona eren Yusuf Kıssası gibi simetrik bir görünüm arz eder. Şairin aruzu yahut heceyi kullanmamasına rağmen güçlü bir ahengi yakalaması şiirin temasıyla ve imgelerle örtüşen tekrar ifadeleriyle mümkün olmuştur. Bu durum şairin geleneği sadece içerik olarak değil, biçim olarak da yeniden yorumlamaktaki başarısını göstermektedir.

Sonuç

Sezai Karakoç, Türk şiirinde Garip sonrasında devam eden yenilik arayışları içerisinde bir ayağı gelenekte bir ayağı modernde olmak üzere sağlam bir metafizik zemin üzerinde yükselen kendine özgü bir şiir tarzı oluşturmayı başarmıştır. Denilebilir ki Necip Fazıl'ın Türk şiirine getirdiği İslami perspektif içindeki metafizik soluk, onun yolundan giden Sezai Karakoç'ta ölçülerden, kalıplardan ve ideolojik söylemden arınmış; ötekini rahatsız etmeyen bir dil ve özgür bir söyleyişle varlığını devam ettirmiştir. Karakoç'un şiirlerinin bir özelliği de çok katmanlı bir yapıya sahip olmasıdır. Bunlardan biri olan "Köşe", aşk ve medeniyet bağlamında ilerleyen ve farklı zaman dilimlerinden esintiler içeren bir şiirdir. Bu makalede ise aşk ve medeniyet bağlamlarına ilave olarak şiirin üçüncü bölümü bir naat olarak okunmaya çalışılmıştır.

İslami Türk edebiyatında şairlerin en çok rağbet ettiği türlerden biri olan naat, gönüllerde gizlenen peygamber sevgisinin dile yansıyan anıtsal görüntüsüdür. Sezai Karakoç, şiirin ufku olarak gördüğü naat türünü, farklı bir bakış açısıyla ve yaşayan Türkçeyle içinde bulunduğumuz çağın anlam dünyasına taşımıştır. Klasik naatlarda Hz. Peygamber'in hayatı, vasıfları, mucizeleri çeşitli nazım biçimleri dâhilinde konu edilirken Sezai Karakoç, serbest tarzı ve yoruma açık bir anlatımı tercih etmiştir. Başka bir ifadeyle, naat türünün ruhunu şiirinin satır aralarına yerleştirerek anlam zenginliği yakalamıştır. Şair, herhangi bir biçime yahut ölçüye bağlı kalmamasına rağmen kelime tercihleri ve tekrar ifadeleri sayesinde güçlü bir ahenk elde etmeyi başarmıştır.

"Köşe" şiirinin üçüncü bölümünde, vahyin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber, merhamet kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Şairin, şiirde bıraktığı anlam boşlukları, bizi modern hayatın çıkmazından kurtarıp Hz. Peygamber'in hayatına ve vahyin sesine götürür. Tıpkı Güneş'in aynaya yansması yahut suyun yağmur veya kar hâlinde buluttan dökülmesi gibi Hz. Peygamber de insanlığa rahmet olarak gönderilmiştir. Sezai Karakoç'a göre insanoğlu, hakikate ancak vahiyle ulaşabilir. İnsanlık; tavır, davranış, ahlak ve ibadet yönünden yaşayan *Kur'an* olan son peygamber Hz. Muhammed'in durduğu yerde durursa hakikate ulaşacak, bütün metafizik endişelerden

kurtulup merhamet sağanağında ıslanacaktır. "Köşe" şiirinde vurgulandığı üzere imanın, ahlakın ve sezginin başköşesi olan kalp, manevi dirilişimizin de merkezi olacaktır.

KAYNAKÇA

- Azimli, M. (2013). *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Burgaz, A. (2015). *Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Söz Varlığı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haksal, A. H. (1993). Köşe Şiirinde Gelenek ve Modernin Buluşması. *Yediiklim Sezai Karakoç Özel Sayısı, S. 44-45, 36-38*.
- Hamidullah, M. (2015). *İslâm Peygamberi*. Mehmet Yazgan (Çev.). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Kandehlevi, M. Y. (1997). *Hayatü's-Sahabe*. Ali Arslan (Çev.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karakoç, S. (1989). Hatıralar XLIX Ankara-S.B.F Yılları, *Diriliş, Dönem:7, S. 49, 6-8*.
- Karakoç, S. (2014). *Edebiyat Yazıları I*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2015). *Gün Doğmadan Şiirler*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2017). *Yunus Emre*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2018). *Mevlâna*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karataş, T. (1993). Sezai Karakoç'un Şahsiyeti Etrafında Bazı Dikkatler. *Yediiklim Sezai Karakoç Özel Sayısı, S. 44-45, 21-28*.
- Karataş, T. (2015). "İkinci Yeni", *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Editörler: Âlim Gür-Ertan Engin, Ankara: Akçağ Yayınları, 137-172.
- Karataş, T. (2018). Tanıdıkça Büyüyen ve Güzelleşen. *Hece Sezai Karakoç Özel Sayısı, S. 73, 29-36*.
- Karataş, T. (2019). *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Lings, M. (2015). *Hız Muhammed'in Hayatı*. Nazife Şişman (Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sami, Ş. (1978). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sert, İ. (2018). Yıldırım Aydınlığında Bir Ağaç Olarak Şair. *Hece Sezai Karakoç Özel Sayısı, S. 73, 13-36*.
- Tahan, A. (1993). Hatıralarının Işığında Sezai Karakoç'un Hayatı. *Yediiklim Sezai Karakoç Özel Sayısı, S. 44-45, 119-126*.
- Tonga, N. (2007). Aşkın Köşeli Hâlleri: Sezai Karakoç'un "Köşe" Şiirini Yorumlama Denemesi. *Edebiyat Otağı, S. 22, 34-39*.
- Türkçe Sözlük, (1998), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, S. (2016). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları
- Yıldız, N. (2019, 29 Aralık). *Sezai Karakoç'un hatıralarında tasavvuf*. www.ulukanal.com.

ÖZYAŞAM GERÇEKLİĞİNDEN KURGUSAL GERÇEKLİĞE YİĞİT OKUR'UN ROMANLARI

Rıdvan SÜZEN* - Macit BALIK**

ÖZ

Türk romanında 1990 sonrasında yayımladığı eserlerle adını duyuran Yiğit Okur (1934-2016), kendinden önceki birikimi romanlarında ince çizgilerle işleyebilen bir yazar olarak edebiyat sahasında yerini almıştır. Yazarın klasik kurgu anlayışıyla yazdığı romanlarının yanında modernist teknikleri kullanarak yazdığı romanları da mevcuttur. Farklı tekniklerle yazdığı romanlarında dikkat çeken hususlardan biri otobiyografik unsurlara fazlaca yer vermesidir. Bu anlatım tarzı en çok, yazarın çocukluk yıllarından başlayıp hayatının her döneminde iz bırakan kişilerin kurgusal anlamda yeniden yaratıldığı başkişi veya yardımcı kişiler üzerinden görülmektedir. Otobiyografik gerçeklik, sadece şahıs kadrosunu değil, romanlarındaki zaman, mekân, çeşitli durum veya olguların yaratılmasında da önemli hareket noktalarından birini teşkil etmektedir.

Yiğit Okur'un özellikle ilk romanında yoğun bir şekilde kullandığı, sonraki romanlarında rahatlıkla izleri görülebilecek otobiyografik bellek yolculukları, sadece yazarın yaşantısına değil, yakın dönem Türkiye'sinin siyasal ve toplumsal yaşamında iz bırakan olaylara da temas etmektedir. Yazarın dokuz romanında da kişisel ve toplumsal tarihin gerçekliği ile kurgusal gerçekliğin çoğu zaman iç içe geçtiği görülür. Bilhassa 1940 ile 1960 yılları arasındaki sosyo-politik sorunlar ve yazarın tanıklıklarının kurgusal yaratımı tetiklediği söylenebilir. Romanların genelinde; özellikle Demokrat Parti dönemi, Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile Türkiye arasındaki gerginlikler ve komünizmin Türkiye'deki etkileri, özyaşamsal gerçeklikle iç içe aktarılır. Bu makalede Yiğit Okur'un roman dünyasının oluşumunda önemli etkisi olan otobiyografik unsurlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yiğit Okur, roman, gerçeklik, otobiyografi, bellek.

YİĞİT OKUR'S NOVELS FROM AUTOBIOGRAPHICAL REALITY TO FICTIONAL REALITY

ABSTRACT

Yiğit Okur (1934-2016), who made his name known with the works he published in the Turkish novel after 1990, took his place in the literature field as a writer who can process his previous accumulation with fine lines in his novels. In addition to the novels written by the author with an understanding of classical fiction, there are also novels written by the author using modernist techniques. One of the highlights of his novels, which he wrote with different techniques, is that he put too much emphasis on autobiographical elements. This style of expression is most often seen through someone else or sidekicks, who are recreated in a fictional sense, starting from the author's childhood years and leaving their mark in every period of his life. Autobiographical reality is one of the important movement points in the creation of time, space, various situations or facts in his novels, not just his personal staff.

Yigit Okur especially used for the first novel in an intense, autobiographical memory cruises can be easily seen traces of next novel, not only on the author's experiences, near-term is contacted in the event that leave traces the social and political life of Turkey. In nine novels of the author, it is seen that the reality of personal and social history and fictional reality are often intertwined. It can be said that especially socio-political problems between 1940 and 1960 and the writer's testimonies triggered fictional creation. Throughout the novels, especially the Democratic Party era, the Cyprus problem, the tensions between Greece and Turkey and the effects of communism in Turkey are intertwined with the self-living reality. In this article, the autobiographical elements that had an important influence on the formation of Yiğit Okur's novel world will be tried to be identified.

Keywords: Yiğit Okur, novel, reality, autobiography, memory.

* Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, r.suzen63@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1654-9474.

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, macitbalik@gmail.com ORCID: 0000-0002-4589-0428.

Giriş

Yazarların büyük çoğunluğu özellikle ilk roman veya öykülerinde roman kişileri üzerinden kendi yaşamlarına ilişkin önemli veriler sunarlar. Farklı bir deyişle, yaşantılarında yer alan veriler, tecrübe ve tanıklıklar edebî eserin oluşumunda önemli pay sahibi olabilmektedir. Özellikle kurgusal kişiler üzerinden göze çarpan bu eğilim Türk edebiyatında da dünya edebiyatlarında da oldukça yaygın bir şekilde kendini göstermektedir. “Kafka’dan Pavese’ye, Shakespeare’den Hemingway’e, Yakup Kadri’ye kadar yazarlar aslında kendileriyle ilgili şeyleri anlatmıştır” (Aktaran: Uğurlu 2010: 96). Neredeyse kendini / ben’ini muhayyilesinde yeniden şekillendirmeyen, özyaşamsal gerçekliğe temas etmeden kurgulayan yazar sayısı bunları yapanlara nispetle yok denecek kadar azdır. Yazarın kurguya taşıdığı bu kişiler, aynı zamanda yazarın kendi ben’ini yeniden inşa etme sürecinde önemli işlevlerle yüklü otobiyografik niteliklere de sahip olmakla birlikte, yazarın tanıklık ettiği dönemle ilgili toplumsal / tarihsel gerçeklikleri de barındırırlar. Bütünüyle gerçekliğe temas etmekle birlikte realitenin yeniden üretilmiş, kurgulanmış olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir. Kimi zaman anlatıcı, kimi zaman başkışı veya yardımcı figürlerden biri olabilen bu kişilerin yeniden kurgulanmış yazar-ben’i olduğunu yinelemek gerekir. Böyle de olsa Nüket Esen’in Ahmet Mithat Efendi’nin *Yeryüzünde Bir Melek* eserinin anlatıcısı üzerine yaptığı tespiti Yiğit Okur’daki otobiyografik kişi ve anlatıcılarla özdeşleştirmek mümkündür. Esen’e göre, “Metinde yer alan dramatize edilmiş anlatıcı, ima edilen yazar olarak da adlandırılabilir. Çünkü o gerçek, tarihsel yazar değil, bu yazarın ikinci benliği, metinde kılığına büründüğü kişidir. Yazar, yaşam öyküsüyle örtüşmeyen bir role bürünebilir. Bu durum gerçek yazarı ima edilen yazardan ayırır. Fakat Ahmet Mithat’ın romanlarında bu ikisi neredeyse aynıdır...” (Esen 2006: 27).

Çoğunlukla “ben” anlatımının tercih edildiği metinlerde okurun karşısına yazarın gerçek kimliğine ait unsurlar çıkar. Yazarın özyaşamsal gerçekliğinin metindeki tespiti tek başına edebiyat incelemesi açısından çok da büyük bir buluş, harikulade bir tespit olmamakla birlikte, metnini oluşumuna kaynaklık eden, kurguyu tetikleyen, yazar muhayyilesini harekete geçiren gerçek yaşam etkilerinin tespiti, bir yazarın “nasıl yarattığına, nasıl kurguladığına” ilişkin önemli veriler sunması açısından metni çözümlemeye oldukça önemli işlevler icra edebilirler. Philippe Lejeune’ün “otobiyografik pakt” olarak adlandırdığı bu durum, anlatıcı ile başkarakter arasındaki özdeşimi ve bu ikisinin de yazar hakikatine yaptığı göndermeleri açıklar. Bu açıdan kurmaca bir eser, “yazar-anlatıcı-başkarakter arasında birebir ilişki kurmadığı için ve hakikati temsil ettiğini iddia etmediği için rahatlıkla otobiyografik özellikleri ve hakikati içinde barındırır” (Aktaran: Adak 2004: 162).

Bu noktada otobiyografinin bağımsız bir tür olarak ortaya çıkışına, dolayısıyla “otobiyografik anlatım”ın, “otobiyografik izlek”lerin romandaki varlığının hangi süreçlerden geçtiğine, hangi türlerle dirsek teması oluşturduğuna da kısaca değinmek gerekir.

Otobiyografik anlatımların Türk edebiyatında yeni bir teknik olarak belirmesi, Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı sürecinde kendisine yer bulmaktadır. Roman türünün 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişme göstermesiyle beraber özyaşamöyküsünün romana etkilerini de bu tarihsel süreç içinde kavramsallaştırmak gerekir. Fakat adı konmamış olsa da roman ve batılı anlamdaki hikâyenin Türk edebiyatında görülmesinden önce biyografik nitelik gösteren tezkirelerden, kişisel tarihin belirli dönemlerine ilişkin bellek yolculuklarını içeren hatıra(t) gibi türlerin kadim bir geleneğe sahip olduğu da unutulmamalıdır.

Bu bağlamda geçmişe bakılınca otobiyografinin henüz bu isimle yer almadığı dönemlerde Türk edebiyatı sahasında kişinin kendi hayatını ele aldığı türler arasında özellikle anı türünün bu rolü üstlenmekte olduğunun altını çizmek gerekir. Eski Türk edebiyatı sahasında biyografinin yerini tezkireler almış ve o döneme iz bırakan kişilerin yaşantılarına, önemli eserlerine yer verilmiştir. Batı edebiyatında ise özellikle 16. yüzyıl İspanya'sında öne çıkan Picarro anlatılarında, üst sınıf insanlarına karşı verilen mücadeleler aktarılırken de gerçek hayattan alıntılar yapılması, otobiyografik gerçekliğin kurgusal düzlemde yeniden yaratıldığının ilk ve çoğu zaman primitif örnekleri olarak yer almaktadır. Otobiyografik izlerin birçok türün içinde muhtelif miktarlarda da olsa yer almasının ötesinde, müstakil bir tür olarak "otobiyografi" (özyaşamöyküsü) adıyla anılmaya başlaması çok daha sonraya rastlar. Bu doğrultuda denebilir ki; "Batı edebiyatında 1820'li yıllardan itibaren kullanılmaya başlanan "otobiyografi" kendi türsel belirleyici özelliklerini ait olduğu bu bağlam içinde belirginleştirmiş ve kuramsal teorisini oluşturmuştur" (Yazıcı 2006: 190). Bu teorinin Türk edebiyatında geç kullanılması anı veya hatıra türlerinin uzun süre daha revaçta kalmasına imkân tanımıştır. Bununla birlikte yaşam ve özyaşam gerçekliğinden önemli izler barındıran unsurların yer aldığı ilk Türk yazılı ürünlerinden söz etmek gerekir.

Türk edebiyatında birçok ilkleri kendi bünyesinde barındıran Göktürk Kitabeleri, anı tarzının ilk örneği olmasının yanında biyografi ve otobiyografi alanında da ilk olma özelliğini göstermektedir. Bu kitabelerde millet olarak yaşamışlıklar ve yaşanma ihtimali olan durumlar üzerinden önemli hatırlatmalar ve çağrılar yapılmaktadır. Bu da göstermektedir ki Türk edebiyatının hafızasında otobiyografi / özyaşamöyküsü adıyla ayrı bir disiplin halini almamakla beraber bu yazınsal türün izleri bulunmaktadır. Otobiyografinin başlı başına bir yazın türü, bir disiplin hüviyeti kazanması ise ancak 20. yüzyılda gerçekleşecektir. Sanat alanında birçok değişim ve dönüşümün yaşandığı bu yıllar özellikle edebiyat alanında milletlerin birbirinden etkilendiği ve yine birbirine kazandırdıkları deneyimlerin gerçekleştiği yıllardır. "Batılılaşma projesi ekseninde Türk edebiyatına pek çok edebî tür ithal edilmiş ya da var olan türler "batılı" örneklerine devşirilmiştir. Özellikle modernleşmenin bireye ve bireysel özerkliğe tanıdığı ayrıcalık düşünüldüğünde, otobiyografinin Türk edebiyatı açısından geç duyarlılık geliştirdiği bir metin türü oluşu anlam kazanmaktadır" (Yazıcı 2006: 190). Bu bağlamda kişinin kendini merkeze alıp eseri yaratması edebiyat açısından ferdiyetçiliğe dönüş, toplumsallıktan bireyselliğe bir dönüş olarak adlandırılmaktadır. Bireyselleşme şeklinde ortaya çıkan bu sosyolojik dönüşüm, kişide kendiyle hesaplaşma veya yüzleşme durumunu ortaya çıkarmakla beraber yaratılan eserlerde ben merkezli anlatımın okuyucuya takdiminin otobiyografik anlatım tekniği ile mümkün kılındığı görülmektedir.

Kişinin kendi hayatını veya hayatının önemli noktalarını aktarması objektif olma sorununu doğursa da kurgu eksenli olan bu türde aranan esas, gerçekliğe uygunluk değil edebî estetikliğe paralellik göstermesidir. Yazar ve anlatıcı arasındaki kimlik, cinsiyet, coğrafya, düşünce vs. gibi farklılıklar edebî noktada romana değer katan öğeler olarak görülmektedir. Bu da eserin tamamen kurgu dairesinde işlenmesine vesile olmaktadır ki olmayanı var gibi aktarmak roman türünün yaratım özelliklerindedir. En nihayetinde anlatıcının bitki, hayvan veya insan dışı bir varlık olduğu eserlere rastlamak da mümkündür. Bu aşamada önemli olan etken yazarın kendini veya başkasını anlatması değildir. "Üzerinde durulması gereken nokta şudur: Bir romancının kendini veya başkasını anlatması o kadar da önemli değildir. Önemli olan, anlatmak istediğine 'anlatı' boyutu kazandırmasıdır. Herkesin hayatında bir roman gizlidir. Ancak bu 'gizli roman'ı açığa çıkarmak, o kadar da kolay değildir. Romancı yeteneği burada karşımıza çıkmaktadır" (Tekin

2017: 270). Bu yetenek ise kurgu içerisinde kişilerin ve olayların birbiriyle tutarlı olmasında yatmaktadır. Bunun yanında eseri yazardan bağımsız düşünmek de kısır bir döngüye sebep olmaktadır ki her eser bir düşüncenin ürünü olmanın yanında geniş bir tefekkürün neticesidir. Bir anda ortaya çıkmayan veya çıkamayan kurgu sarmalı bu düşüncenin ve tefekkürün mimarının insan kaynaklı olmasından dolayı sahibinden ayrı düşünülemez. “Bir sanat eserinin en aşikâr sebebi yaratıcısı, yazardır. Bu yüzden edebî eserin yazarın hayatı ve kişiliği ışığında değerlendirilip açıklanması, edebiyat incelemesinin en eski ve en oturmuş yöntemlerinden birisi olmuştur” (Wellek-Warren 2015: 85).

1999 yılından itibaren yayımladığı romanlarla adını duyuran Yiğit Okur da dokuz romanın konu ve izleklerinin genelini kendi hayatından, çevresinden seçmekle beraber yarattığı kişiler üzerinde de yine kendi hayatında izler bırakan insanları roman kahramanı hâline getirmiştir. Yazarın dünyaya geldiği Erzincan'da 1939 yılındaki depremden dolayı ailece göçe mecbur kalmaları ve yaşamının geri kalanına İstanbul'da devam etmeleri, yazarın duygu ve düşünce dünyasını, romancı muhayyilesini etkileyen önemli bir olaydır. Galatasaray Lisesindeki eğitim hayatını ve gençlik yıllarında cereyan eden bazı siyasi olayları da romanlarına konu etmiştir. Yurt dışındaki öğrenim hayatını ve bunun neticesinde icra ettiği avukatlık mesleğinde iz bırakan durum, kişi ve olaylar, romanlarının içerik örgüsünü oluşturmakla beraber, söz konusu içeriğin otobiyografik anlatım tekniğinden yararlanılarak aktarıldığı da dikkat çekmektedir. Tam anlamıyla kendini merkezine koyduğu bir roman yazmayan Yiğit Okur'un, anı tarzında kaleme aldığı *Buralardan Geçerken* (2015) adlı kitabı, yazarın hayatını bütünüyle ele alamamakla beraber, belleğinde iz bırakmış olay veya durumları okuyucuya aktarması ve bunların kurgusal karşılıklarının tespit edilmesine katkıda bulunması açısından önemlidir. Bu kitap ile yazarın gerçek yaşamıyla eserleri arasındaki bağlantıyı görmek mümkündür. Yazarın *Hulki Bey ve Arkadaşları* (1999) adlı eseri öykü olarak başlanıp daha sonra romana dönüştürdüğü ilk eseridir. “Amaçsız bir şeyler karalayadururken kalemin ucundan kısa bir öykü çıktı. Öykü azdı, sarmaşıklar gibi boy attı. Roman oldu. İlk romanım *Hulki Bey ve Arkadaşları* 1999 yılının son günlerinde Can Yayınları'ndan çıktı” (Okur 2015: 115). Yazarın kısa zaman aralıklarıyla kaleme aldığı romanları arasında kahramanlar arasındaki isim benzerlikleri ve kimi yerde ortak şahıslar bu eserleri bir bütün olarak da incelenebilir olmayı mümkün kılmıştır. 2011 yılına değin kaleme aldığı dokuz romanındaki otobiyografik yansımalar durum, kişi ve mekân üzerinden ele alınacaktır. Yazarın her bir romanı kendi içerisinde bir konuyu barındırsa da genel çerçeveye bakılınca kahraman, mekân, olay ve bu olaylara bakış aynı isim ve açıdan vücuda gelmektedir. Okur'un romancılığı bu minvalde bir bütünlük göstermektedir. Yazarın, büyük oranda özyaşamöyküsünden ayrıntılar barındıran *Buralardan Geçerken* adlı eserinde, 1939'dan başlayıp ölümünden bir yıl öncesine kadar yaşadıkları ve gördüklerini işleme, romanlarında yer alan özyaşamsal izleri görünür kılması açısından önem arz etmektedir. Böyle de olsa, özyaşamöyküsüne temkinli yaklaşılması gerektiğini etraflıca ortaya koyan önemli bir çalışmada Gonca Gökalp Alpaslan şu noktaya dikkat çekmektedir:

“Özyaşamöyküsü de elbette bir çeşit kurmacadır, yazarın kendi yaşamını yeniden kurgulayıp yazdığı. Ve böyle bakıldığında o da her metnin güvenilmezliğini taşır. Ama bir insanın kendi yaşamı konusunda en doğru kaynak olarak kimi belirleyeceğiz o zaman? Birinin yaşamını okurken, anlatılanların kaynağı ve tek tanığı, şimdi de bu özyaşamöyküsel metnin yazarı / yaratıcısı olan kişinin o yaşamı en iyi bilen kişi olduğunu kabul ederiz. Okurun bu ön kabulü başka bir soruyu -ya da sorunu- beraberinde getirir. Özyaşamöyküsünü, hele bir

yazarın özyaşamöyküsünü 'doğru' okumanın güvenilir ve kesin bir yolu var mı? Bir özyaşamöyküsünde yazı, doğrudan yazarın kendi yaşamından olaylar, anlar, görüntüler, izlenimler, duygu ve değerlendirmelerle birleşmektedir. Bu da beraberinde yeni bir okuma biçimini getirir aslında. Ama yazarın diğer eserlerinden, kurmaca yapıtlarından farklı bir bakış açısıyla okumayı gerektirir" (Alpaslan 2016: 183).

Alpaslan'ın bu yerinde çıkarımının son cümlesi esasında Yiğit Okur'un eserlerine otobiyografik etkiler çerçevesinden bakışımızın şekillenmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır. Zira yukarıdaki bilgilerden hareketle, bir yanda yazarın otobiyografik bilgilerle dolu *Buralardan Geçerken* eserine bakışın eleştirel olmasına çalışırken, öte yandan bunları gerçek kabul ettikten sonra kurgusal eserlerine (özellikle romanlarına) yansımalarını tespit ederek bir kurgulama / yaratma resmi ortaya çıkarmanın güç olacağı aşikârdır. Fakat yine yukarıdaki pasajda belirtildiği üzere, "bir insanın kendi yaşamı konusunda en doğru kaynak olarak kimi kabul edeceğimiz" sorusuna yine yazarın kendisini esas almak gerektiği ağır basmaktadır. Bu minval üzere gerek anı türündeki eserinde gerekse çeşitli kaynaklarda yaşamına dair bilgilerden hareketle Okur'daki tecrübe-eser birlikteliğinin fotoğrafını çekmenin yerinde olacağını düşünmekteyiz. Buraya kadar ele alınan bilgiler ışığında otobiyografik anlatım açısından Yiğit Okur'un romanlarındaki otobiyografik yansımalar; en çok şahıslar üzerinden yansıtılmışsa da, yazarın bizzat gördüğü, yaşadığı mekânlar, tanıştığı kişiler, etkisinde kaldığı durum ve olayların da etkisinin yadsınamayacak düzeyde olduğundan söz etmek mümkündür.

1. Otobiyografik Belleğin Şahıs Kadrosuna Etkisi

Yazarın ilk roman *Hulki Bey ve Arkadaşları* adlı eserinde ana kahraman olan Hulki'nin yazar ile arasında ortak birçok yön mevcuttur. Romanda Hulki, Galatasaray Lisesinde okumaktadır. Dört arkadaş ile aralarında kendilerine yaşama karşı 'Yenilmez Armada' ismini vermektedirler. Bu ibare ile arkadaşlık olgusunun kutsi değerlerinden ötürü ayrılmaz olduklarını ve birey olarak bir bütünü teşkil ettiklerini ifade etmektedirler. Bu isim, romanda ilk olarak dört arkadaşın İstiklal Caddesinde çektiği fotoğraf ile ortaya çıkar ki fotoğrafın altına bu sözü yazarlar. 'Yenilmez Armada' isimli arkadaş gurubunun üyeleri yaş itibarıyla ergenlik çağının serüvenlerini yaşamaktadırlar. Mercek altına alınan başkahraman Hulki'dir. Biten okuldan sonra hukuk öğrenimi için yurt dışına gitmesi anlatılır. Yurt dışında hayata tutunmaya çalışan Hulki, babasının ölüm haberiyle yurda geri dönmüştür. Romanın bu aşamasına kadar yazar Yiğit Okur'u görmek mümkündür. En nihayetinde yazarın hayatında da böyle bir serüven görülmektedir. Buna paralel olarak Yiğit Okur da babasının direktifleriyle Paris'e öğrenim görmeye gitmiş ve babasının ölümüyle geri dönmüştür. Bu süreçte Cenevre kendisine daha cazip gelince tiyatro için gittiği yurtdışında hukuk öğrenimi almaya karar vermiştir. Yiğit Okur'un babasıyla arasındaki şu diyalogdan anlaşılmaktadır ki Hulki, bir nebze de Yiğit Okur'dur. "Hukuk Fakültesinden kaydını sildir. Ankara'da konservatuara yazıl. Yaşın hâlâ uygun. Konservatuarı bitirdikten sonra kesem el verirse söz veriyorum seni Paris'e göndereceğim. Tiyatro eğitimi için. Ancak kendine sor gerçek bir komedyen olabileceksen bunu yap" (Okur 2015: 364,365). Yazar bu aşamaya kadar kendi ben'ini *Hulki Bey ve Arkadaşları* romanının merkez kişisi Hulki üzerinden göstermektedir. Gidilen yerin Paris olması seçilen fakültenin hukuk fakültesi ve Hulki'nin yurt dışında iken yetim kalması aradaki benzerlikleri göstermektedir. Bunun yanında yazar ile Hulki arasında özel hayatlarına ilişkin de benzerlikler mevcuttur. Yazarın gerçek hayatta üç aylık bir evlilik hayatından başka bir evliliğinin olmamasının yanında kahraman Hulki'nin de hayatının büyük bölümünü bekâr olarak yaşaması ve yurt dışında iken romanın diğer önemli kişisi olan Katya'dan kalan boşluğu Paris'te

tanıştığı Corinne ile doldurması yine otobiyografik yansımalar içerisinde vücut bulmaktadır. Yazarın, hayatını bekâr olarak yaşaması yine diğer eserlerinden olan *Sıfırlamak* romanının merkez kişisi Hüsamettin üzerinden görmek de mümkündür. Yazarın bu noktada gerçek hayatında evliliğe ve kadına bakış açısı anı kitabından okunabilir. “Kadınları çok sevmiştim, yoksa aşka mı âşıktım? Birkaç ay sürmüş bir evliliğin dışında (bu bile bir flörtün imzalanmış türüydü) hep bekâr yaşadım” (Okur 2015: 114). Bu benzerliklerden yola çıkılarak Yiğit Okur'un aylak yaşam tarzı, disiplin altına girmeyişi, varoş hayatı ve tutunamamasının etkisiyle kurguladığı roman kişileri Hulki ve Hüsamettin üzerindeki özelliklerin bu açıdan yazar gerçekliğine dayandığını belirtmek gerekir. Yazar ile *Hulki Bey ve Arkadaşları* romanındaki Hulki ve *Sıfırlamak* romanındaki Hüsamettin arasındaki yolculuk ve arayış mefhumları üzerinden kurulan özdeşimi de ancak otobiyografik anlatımın sunduğu olanaklara bağlamak gerekir. Yazarın Suna Kılıç ile yaptığı söyleşide anlatıcının *Hulki Bey ve Arkadaşları* romanında yer alan dört arkadaşa ve Hulki'ye yönelik sevecen olmayan eleştirel tavrının sebebini sormuş ve Yiğit Okur olarak kendisini mi anlattığı sorusuna verdiği cevap, roman kişilerinin kurgulanmış benlikleri ile yazarın gerçek ben'i arasındaki özdeşliklerin bilinçli bir tavırla yapıldığını ortaya koymaktadır:

“Hulki Bey ve Arkadaşları yayınlanmasından bu yana bu soru bana pek çok kez soruldu. Soranların arasında köşe yazarları, eleştirmenler, okurlar vardı. Gerçeği söyleyince düş kırıklığına uğradıklarını gördüm. Hulki Bey ile benim aramda hiçbir ilişki yok. Önce fiziki bakımdan yok. Hulki biraz budala, çok yakışıklı, çekici bir erkek. Aile kökenlerimiz de benzemiyor. Hulki'nin dedesi ittihatçı, benim dedem Kuvay-ı Milliyeci. Hulki Bey'in dedesi Enver Paşa'nın peşine takılıp boş bir serüven uğruna Sarıkamış'ta seksen bin vatan evladını kara gömmüş; benim dedem işgalci emperyalistlere karşı dövüşmüş. Atina mapushanelerinde üç yıl esir kalmış, İstiklal Savaşı Gazisi, İstiklal Madalyası sahibi. Hulki'nin babası avukat, benim babam yargıç. Hulki Erenköy'de bir konakta büyüdü, ben apartman katlarında. Böyle bakarsak Hulki ve ben taban tabana zıddız. Ancak bir kez ünlü bir yazar Hanım beni bu konuda o kadar sıkıştırdı ki dayanamadım, “Romandaki kadınlar dâhil, herkes benim.” dedim. Bu kez, “Kadınlar nasıl siz olabilirsiniz?” diye sordu. Hem cinsiyet bakımından hem davranış bakımından bana benzemiyorlarsa, o zaman benzemedikleri kimse ben olduğuma göre, benzemenin ölçütü ben olmuyor muyum? O halde, romanın her ilmiğinde “ben” varım. Böyle bakınca da yan kahramanlar da ana kahramanlar da benim. Özellikle Hulki ve Katya tamamen benim” (Kılıç 2002: 49)

Romanın diğer önemli kişisi olan Katya Fotiyadis de yazar Yiğit Okur'un hayatında iz bırakan ayrı bir kişinin kısmi özelliklerinin ve ölüm sebebini benzerliği romana yansımaları olarak görülmektedir. Yiğit Okur, Muhsin Ertuğrul yönetimindeki bir tiyatrodaki Hamlet'i oynayan Nur Sabuncu ile röportaj yaptıktan sonra ona gizli bir hayranlık duymuş ve bu duygusal eğilim, farklı bir isim altında Nur Sabuncu'nun kurguya taşınmasına yol açmıştır. Yazar, yıllar sonra yazdığı bu romanında birebir bu kişiyi aktarmasa da kahramanın romandaki işlevi ve özellikle romanın sonunda Nur Sabuncu ile aynı şekilde can vermesi otobiyografik yansımalar çerçevesinde değerlendirilmeyi hak eder. “Nur, başladığı tiyatro serüvenini, inişleri çıkışlarıyla bir zaman daha sürdürdü. Sonra Baudelaire'in deyimiyle, sahte cennetlere uzandığı bir gece Kalyoncu Kulluk Sokağı'ndaki evinde, elinden düşürdüğü izmaritle, 70'li yılların sonuna doğru yatağında yanarak öldü. Bu trajik olay çok yıllar sonra *Hulki Bey ve Arkadaşları* adlı romanıma yansıdı: Romanın kadın kahramanı Anna Maria Katya Fodiyadis'de öyle öldü” (Okur 2015: 68). Katya'nın akıbetinin Nur Sabuncu ile aynı olması, romanın son sayfalarında eksilteli cümlelerin art arda geldiği gazete

haberindeki sahnede kendini göstermektedir. "İmparatoriçe diye bilinen Katya Fotiyadis, esrarlı olduğu sanılan sigarasıyla sızdığı yatakta yanarak..." (Okur 1999: 358). Yazarın, biri anı kitabı, biri roman olan bu iki eserindeki gerçek ve hayali kişiler arasında kurduğu bu benzerliği otobiyografi tekniğinin dairesi içerisinde değerlendirmek doğru olacaktır. Diğer yandan yazarın anı kitabında Nur Sabuncu hakkındaki bilgilerin kısıtlı olmasından dolayı diğer özelliklerinin ne ölçüde Katya'ya benzediği bilinmemektedir.

Sıfırlamak romanında kahraman Hüsamettin'in öğretmeni olan Natıka'nın romandaki ana işlevi, kahraman üzerinde psikolojik durumların aracısı olmaktır. Ölüm düşüncesinin kahraman üzerinde, gidip bir daha gelememek anlamını çağrıştırması ve şema oluşturma evresinin olduğu görülmektedir. "Birdeyken sınıf öğretmeni Natıka Hanım, "Hüsam sen aptalsın!" der, cetvelin ince kenarıyla kafasına vururdu. Hüsamettin için için ağlar, "öldüreceğim bu kadını," derdi. Ölüm sözcüğünü ilk kez üç yaşındayken duymuştu. "Baban öldü," demişlerdi. Ölümü, eve tekrar gelmemek gibi algılamıştı. Natıka öğretmen ölürse bir daha sınıfa gelmeyecek demektir" (s.28). Hüsamettin ile öğretmeni Natıka arasındaki bu ilişki Yiğit Okur'un çocukluk yıllarının bir kesitine denk gelmesi ortak sonuçları doğurmaktadır. Çünkü Yiğit Okur depremden sonraki hayatının mutsuz zamanlarını deprem ile ilişkilendirmektedir. Romanın ana kahramanında ölüm ile geri gelememe düşüncesi ve Yiğit Okur'da da mutluluk ile deprem sonrası Tavşanlı'da geçirdiği zaman gibi. "Depremden bu yana, Tavşanlı benim için ilk defa mutlu bir çocukluk süreci olmuştu. Natıka Öğretmen'i de, sınıfları da, sınavları da unutmuştum" (Okur 2015: 97). Bu doğrultuda gerçek ve kurgu dünyasındaki iki şahsın isim ve duygu benzerliğini Yiğit Okur cephesinden romana yansıyan otobiyografik etkiler olarak görmek mümkündür.

Yiğit Okur *Piyano* romanını da gerçek hayattan esinlenip kaleme almıştır. İstanbul Pera müzesinde hâlâ sergilenmekte olan piyano ve onun hikâyesi romana aktarılmıştır. Piyanonun asıl sahibi olan opera sanatçısı Maria Callas, hocası olan Elvira de Hidalgo'ya armağan ettiği ve romana konu olan bu piyano, bir akşam yemeğinde Yiğit Okur'un, hikâyesini Mordo Dinar'dan dinleyip esinlenerek yazdığı yapıt olarak görülmektedir. Bu piyano çeşitli el değiştirmelerden sonra Galatasaray Lisesi mezunu ve aynı zamanda avukat olan Mordo Dinar'a kalmıştır. Yiğit Okur, bu romanında esinlendiği piyanoyu ve piyanonun asıl sahibi olan Maria Callas'ı ve Maria Callas'ın hocası olan Elvira de Hidalgo'yu roman kurgusuna dâhil etmiştir. Gerçek hayattan aldığı bu kişiler roman anlatıcısı ve aynı zamanda ana kahraman olan Cevat Bey üzerinden aktarılır. Otobiyografik yansımalar bu romanda Yiğit Okur cephesinden özellikle kişiler ve piyano üzerinden yapılmakla beraber romanın sonunda piyanonun da bir kişilik kazandığı görülmektedir. Örneğine az rastlanan bu durum zamanın herhangi bir varlık veya eşya üzerindeki tahakkümü olarak da adlandırılabilir. "Tek gözü kalmıştı. Böğründe ydi. Baltayı başımın üstünden çevirip yapıştırdım. Gözü çıkmadı kapandı. Gözünü kapattığı yerden kan fışkırdı. Piyano kan içindeydi. Baltanın ağzını, sapı kan. Ellerim... Ellerimi ipek gömleğime sildim. Baltayı piyanonun yırtılmış karnına attım" (s.431). Gerçeğin, kurgu dairesinde yaratılmış bir ürüne dönüşmesi yine otobiyografik öğelerle sağlanmıştır.

Yazarın son romanı olan *Yazamadığım Romanın Öyküsü* adlı eserin bir noktasına kadar anlatıcısı Yiğit Okur'dur. Bu noktadan sonra da romandaki olayda etkin rol oynayan ve romanda profesör olarak geçen kişi, anlatıcıdır. Yiğit Okur, İsviçre'de iken bir gazete haberinden yola çıkarak yıllar sonra yazmaya çalıştığı romanın konusunu bu romanda otobiyografinin itkiyle yansıtmaya çalışmıştır. Yazar bu eserinde tam anlamıyla kurgu oluşturmamış sadece yazmak isteyip de yazamadığı romanın konusunu ele almıştır. Bu konuyu da ikinci anlatıcı olan profesör

ile tesadüfi bir karşılaşmanın sonunda okuyucuyla paylaşmıştır. En nihayetinde romanda geçen olay, kişi ve durumlar yazarın gerçek hayatta karşılaştıklarıdır.

“Sayfanın altında bir sabah vurdum kafayı kuş tüyü yastığa aldım gazeteyi elime. Manşetten sonra başlıklara şöyle bir göz attım. Birinci sağ köşede bir başlık:

Beraat:

Beraat' sözcüğü bana öbür başlıklardan daha garip daha ilginç geldi. Tek sütuna yazılmış kısa bir haber. “Bale şehrinin hayvanat bahçesindeki eşeğe cinsel tecavüzde bulunan Türk işçi beraat etti.” Yargıç eşekle cinsel ilişkiye girmek sanığın örf ve âdetinde olduğu gerekçesiyle beraatine karar verdi.” Bir kahkaha attım. Kalktım yataktan. Bir sigara, bir kahve daha” (s.16).

Bu romandaki kişiler ve olay yazarın yazmak isteyip de yazamadığı kurgunun temelini oluşturmaktadır. Ciddi manada bir araştırma ve inceleme yapılması dâhilinde yazar tarafından manşette geçen konu temel alınarak roman disiplinde bir eserin yaratılacağı yazarın söylemlerinde görülmektedir. Bu romanda anlatıcının değişmesinin ardından ortaya çıkan olay, mekân, kişi ve durumların tamamen gerçek hayattan alınması, otobiyografik dürtüyle oluşturulduğu kanaatini güçlendirir.

2. Bellek-Mekânın Romandaki İzdüşümü

Yiğit Okur hayatının büyük bir bölümünü çocukluk döneminden sonra geldiği İstanbul'da geçirmiştir. Özellikle Beyoğlu, yazarın düşünce dünyasında önemli bir karşılık bulmuştur. Galatasaray Lisesinin İstiklal Caddesinde olması ve yazarın bu okulun öğrencisi olması, romanlarında mekân olarak kullanmasındaki en önemli etkidir. İlk romanı olan *Hulki Bey ve Arkadaşları* adlı eserinde başkahraman Hulki'nin bu okulda okuması yazarın mekân açısından oluşturduğu otobiyografik bir etkidir. Roman kahramanlarından Salih'in genelevde Şükran adlı hayat kadını ile buluşmaları ve bu buluşmaların Beyoğlu'nda olması mekânın tarihsel özelliğine bir atıftır ki İstanbul'daki ilk genelevler bu semtte açılmıştır. “Galata, Beyoğlu civarı, romanlarda ahlaki zayıflığın en üst boyuta vardığı semtler olarak görülür. Birahaneler, meyhaneler, genelevler, hep Beyoğlu'ndadır” (Akyüz Sizgen, 2009: 203). Yazar aynı zamanda dönemdeki gayri ahlaki sapmaları Şükran ve Salih arasındaki buluşmalarda yansıtmaktadır. Kurgunun bu noktadaki açıları yine yazarın gerçek hayattaki mekânlar üzerinden eserlerine aktardığı otobiyografik yansımalarıdır. Bunun yanında *Hulki Bey ve Arkadaşları* da Galatasaray Lisesi, Hüseyin Ağa camii, Katya'nın sahne aldığı eğlence merkezi ve bunun yanında genelevin aynı semtte birbirine yakın mesafelerde olması yazarın şahit olduğu mekânların romandaki yansıması olarak görülmektedir. Çünkü bu eserlerde çizilen mekânların kurguya olan etkileri uzun bir gözlemin ve bu yerlerde yaşamanın nihayetinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Güvercinler romanında kahraman Saffet'in Süleymaniye Cami civarındaki güvercinlerle ilgilenmesi ve bu bağlamda tutkuyla onlara bağlanması da yazarın gerçek mekânlardan esinlenerek ve yine İstanbul'u merkez alarak otobiyografik öğeleri mekân üzerinden yansımasıdır. “Konağa bitişik Süleymaniye Camii'nin avlusunda, şadırvanın altında uçuşan güvercinlere kafayı takmıştı. Her akşam okul dönüşü, çarşıya gitti; okul harçlığıyla darı aldı” (s.11). Romanın kapak fotoğrafında da Eminönü Yeni Cami'nin güvercinli hali resmedilmiştir. Mekân olarak özellikle Süleymaniye Cami ve Eminönü Yeni Cami civarının seçilmesinde bu mekânların güvercinlere ev sahipliği yapıyor olması yatmaktadır. Yazarın bu aşamada güvercinlerle bir geçmişinin olması romana ilham kaynağı olma noktasında önem teşkil

etmektedir. “Öğrenciliğim döneminde Dükaliğin nüfusu yaklaşık 1000 kişiydi. Sınıf sayısı 48, öğretmen sayısı 96, hademe sayısı 62. Bunlara çavuş denirdi. Bir de güvercinler vardı. Sayısı yüzleri aşıyordu. Bunlar çatıyı mesken tutmuşlardı. Kıtık zamanı güvercin eti yediğimiz olmuştu. Ama önemli olan güvercin eti değil, bokuydu” (Okur 2015: 308). Anı kitabında çocukluk dönemine ait bu pasaja yer veren yazar romanında ise başkahraman Saffet'in Süleymaniye Camii dönüşü eve aldığı güvercinlerden dolayı annesinden işittiği azarlarla göstermektedir. “Gözü kör olasıca, güvercin bokuna boğdun evi! Mekruh ettin evi” (s.11).

Yazar, *Piç Osman'ın Pabuçları* adlı romanında da ana kahraman Osman üzerinden sokak çocukluğunu anlatmasının da otobiyografik arka planı olduğundan söz etmek mümkündür. Zira Okur'un Erzincan depresyonundan sonra ailesiyle İstanbul'a gelmesinin ardından, depresyonun dolayısıyla oluşan sorunlu çocukluk döneminin geçirildiği İstanbul sokaklarına ilişkin muhayyilesini harekete geçiren izlenimler, romanın bir mekân unsuru olarak sokak yaratımında önemli bir hareket noktası olmaktadır. Yazar, sokaktan hareketle yarattığı kahraman üzerinden kendini merkeze alarak otobiyografik belleğe dönük bir yolculuk yaptığını şu sözlerle dile getirmiştir: “İstanbul'daki ilk üç yılım depresyonun travması içinde geçmişti. Korku, bilinmezlik, kuşku, güvensizlik... Bir türlü kendim olamıyordum; bir boşlukta dönüyor sürekli düşüyordum” (Okur 2015: 190). Bu ve diğer romanlarında önem arz eden 6-7 Eylül olaylarına ev sahipliği yapan Taksim de yazarın yine gerçek hayatta çokça görüp yaşadığı yerlerdendir. “Sopalı adamlar vura kıra Taksim'e doğru yürürken, iki yanlarından şişip genişliyorlardı. Yaya kaldırımlarında duranların bazıları onlara katılıyor, bazıları korku içinde gittikleri yönden dönüp ters yöne yürüyor: Korkularını yenemeyip şaşkın, tekrar geldikleri yöne dönüyor ama korkudan ilerleyemiyor, oldukları yerde kalıyorlardı” (Okur 2015: 351) Gerçek hayatından alıntı yapılan bu kısımda yazarın o günü görmesi ve Taksim'in de buna mekân olması yazarın *Hulki Bey ve Arkadaşları* romanı başta olmak üzere *Güvercinler* ve *Piç Osman'ın Pabuçları* gibi romanlarında kurgunun başköşesinde olmasının ana sebeplerden biridir. Yargıyı destekleyen durum ise yazarın hayatının önemli evresinin -çocukluk gençlik başta olmak üzere- bu semtte geçmesi ve en çok etkilendiği iki şehirden bir olan İstanbul'un kozmopolit yapısında yatmaktadır.

3. Siyasal ve Toplumsal Belleğin Yansımaları

Yiğit Okur'un romanlarındaki otobiyografik unsurların bir bölümü yazarın hayatının bir kesitinde tanıklık ettiği toplumsal olaylar ve benzer durumlar karşısında “gerçek gerçeklikte” yaşadıklarının kurgusal evrenin oluşumuna önemli katkılar yapmasıyla ortaya çıkmaktadır. Fakat bu etkileri olduğu gibi değil, birtakım benzerlikler üzerinden tespit etmek gerekir. Zira kişisel tarihinde yaşadığı kimi durumları, kurgunun gerektirdiği birtakım dönüşümler dâhilinde romana yansıtmıştır. Yazarın özellikle ilk iki romanında 6-7 Eylül olaylarının izleri görülürken *Piç Osman'ın Pabuçları* eserinde bu olayın devamında meydana gelenler yansır. Yazar, gençlik dönemlerinde şahit olduğu bu olaylarda bizzat o gün Taksim Meydanındaki arbedeyi gözlemlemiş ve romanlarında konu olarak ele almıştır:

“1955 yılının 6 Eylül akşamı birçok kamyon Şişhane Yokuşu'nu tırmanıp Tünel'in kapısı önünden geçtiler; İstiklal Caddesi'nin ağzında durdular. Kamyonların kasalarında ayakta adamlar duruyordu. Sallantıda düşmemek için birbirlerine omuzlarından tutunmuşlardı. Hep bir ağızdan bağıryorlardı:

“Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır; Rumlar puştur, puşt kalacaktır!..”

Hep bir ağızdan söyledikleri bu sloganı bunlara kim öğretmişti?

Bu kadar adamı kim bir araya getirmişti” (Okur 2015: 350).

Bu dönemde liseden mezun olmuş üniversiteye hazırlanan Yiğit Okur, Taksim Meydan'ındaki korkulu iki günün izlenimlerini yıllar sonra eserlerinde kurgunun önemli köşe başlarına koymuştur. Bu dönemin iç siyasi olaylarını da eserlerinde işleyen yazar komünizmin Türkiye'deki yansımalarını özellikle *Güvercinler* ve *Piç Osman'ın Pabuçları* adlı eserlerinde ele almıştır. *Güvercinler* romanında Saffet Bey üzerine anlatıcının eğilimi: “Dokunsalar ağlayacaktı. O, devrimlerin inançlı, sadık, çalışkan bekçisiydi. Cumhuriyetin onurlu bir memuruymdu. Gerçi ona “Deli Saffet” dediklerini biliyordu. Ama bir de komünist Saffet! Olamaz! Ama neredeyse olmuştu” (s.93) şeklinde olmuştur. *Güvercinler* romanında geçen bu kısım roman kahramanı Saffet'in komünist olmakla suçlanmasının anlatıcı tarafından yorumudur. Türkiye'nin yakın tarihindeki bu gibi siyasi olaylara şahitlik eden Yiğit Okur otobiyografik anlatım tekniğinin imkânlarını kullanarak bu ve benzeri şekillerde pasajları kurguya dâhil etmiştir. Yine bu eserinde inanç, devrim, cumhuriyet gibi ibarelerin kullanılması romanların genelinde yaratılmak istenen idealist kişiliğin bir görünümüdür.

Sıfırlamak romanında bunalımlar yaşayan ana kahraman Hüsamet'in psikolojik dünyası ile yazarın çocukluk dönemleri arasındaki benzerlikler de görülmektedir. Çocukluğundan ilk gençliğine kadar etkisini hissettiği depremi, *Deniz Taşları* romanında ana kahraman Tarık'ın tutunamaması yazarın bu yıllardaki arayış yolculuğu kalıbına sığdırılmaktadır. Bu aşamada yazarın annesine olan eğilimi onda bir boşluk hâlini de ortaya çıkarmıştır. “Depremden bu yana, annemin göz altlarında oluşan koyu mor halkalar giderek büyümüşü. Benden gizleyerek ağladığını, bende gizli gizli izliyordum” (Okur 2015: 53).

Kıbrıs sorunu dolayısıyla çıktığını iddia ettiği 6-7 Eylül olaylarını romanlarına alan yazar, bu ortama uygun kişiler de yaratmıştır. *Hulki Bey ve Arkadaşları*'nda Katya'nın Yorgo adında babası, Andon adında abisi olması ve bunun yanında Katya'nın da Rumca ateş anlamına gelmesi yazarın dönemin İstanbul'unun çok renkli yapısına ve olayların merkezi olması itibarıyla kişiler arasındaki kültürel farklılıklara bir gönderme mahiyetindedir. Herhangi bir ideoloji veya parti ile ilişkisi olmayan yazarın dünya görüşünü keskin sınırlarla çizmek de bu bağlamda doğru olmamaktadır. İstanbul'un farklı etnik kimlikler üzerindeki etkisini ve özellikle Rumlar ile Türkler arasındaki mekânsal olarak ortak paydaları ve aynı çatı altında yaşayabilmelerini ve özellikle Katya ile Hulki Bey arasında cereyan eden aşk ile insanlar arasında yaşam ve sevgide sınır tanımazlığını ortaya koymaktadır. Diğer yandan romanlarının genelinde belirgin bir durum olarak göç olgusu üzerinde durulmuştur. Yazar, çocukluk dönemlerinde memleketi Erzincan'dan Anadolu'nun farklı yerlerine ve oradan da İstanbul'a gelmesi, yarattığı kahramanlar üzerinde de bu durumu göstermesine sebep olmuştur. İlk romanında Hulki'nin eğitim için yurt dışına gitmesi, *Güvercinler* romanında kahraman Saffet Bey'in Rusya sınırından sonra ismi geçmeyen bir ilçeye Kaymakam olarak atanması, *Piyano* romanında piyanonun birden farklı yerde görülmesi ve göçe tâbi tutulması, *Topal Viktor'un Anıları* romanında Viktor'un Paris'ten Rusya'nın Kızıl Meydanı'na kadar gelmesi, yazarın kendinden yola çıkıp göç olgusunu romanlarında ele alması olarak görülmektedir. Yine bu yargı da yazarın çocukluğuna inilirken görülen hareketlikler olarak kendini göstermektedir.

Sonuç

Türk edebiyatında öykü, şiir ve tiyatro gibi farklı türlerde kalem oynatan Yiğit Okur, asıl ününü roman sahasındaki başarısıyla elde etmiştir. Bunun arkasında yatan en büyük sebeplerden biri yaşadıklarıyla kurguyu aynı dairede verebilmesidir. Her yarattığı kahramanda kendinden bir parça bulduran yazar tam anlamıyla kendini merkeze aldığı bir eser ortaya koymamıştır. Hulki Bey ile bir yönünü, Hüsamettin Bey ile başka bir yönünü, Saffet Bey ile de yine farklı bazı yönlerini kurguya aktarmıştır.

Yazar, kişi yaratımında otobiyografik dürtüyle hareket ettiği gibi, mekân seçmede de muhayyel mekânlardan kaçınmış tam anlamıyla kişisel tarihinde yer etmiş, yaşamının bir bölümünde havasını teneffüs ettiği yerleri romanlarında yeniden yaratmıştır. Mekânın kişiyi yaratma düsturundan hareketle ondaki mekânlar da yine kendisinde vücut bulan yerlerdir. Bu yerler arasında özellikle âşık olduğunu iddia ettiği iki şehirden biri olan İstanbul öne çıkar. Özellikle de yazarın yaşamında önemli bir karşılığı olan Beyoğlu sokaklarının Türkiye'nin sosyal, siyasi ve kültürel bağlamda birçok şeye ev sahipliği yapmasının da etkisiyle Okur'un romanlarına yansıdığı görülmektedir. Yine romanlarında karşılık bulan önemli bir etken de kadın kimliğidir. Kimi yerde erkeği tamamlayan bir unsur -Katya ile Hulki- kimi yerde annelik duygusunun aile kurumunun baş mimarı ve sevgi abidesi -Sıtkı ile annesi Hanifana- yine kimi yerde hayatının her anında yanında yer alan hayat arkadaşı -Saffet ile Kevser- olan ana karakterler olarak kadınlara yer vermiştir. Bu aşamada annesinden yola çıkan yazar kendi hayatında Erzincan depreminden sonra göçe mecbur kalmalarıyla hayatının her aşamasında yanında olan annesinin güçlü görünümünün ortaya koymaya çalışmıştır. Öte yandan Yiğit Okur'un yaratıcılığını harekete geçiren önemli bir otobiyografik gerçekliklerin, tanık olduğu durum ve olaylar olduğu, bunlar arasında da özellikle 6-7 Eylül olaylarının, göç olgusunun, Kıbrıs sorunu ve buna bağlı olarak gelişen Türk-Yunan gerginliğinin tarihsel bir gerçeklik olarak yer aldığını da kaydetmek gerekir. Başka bir deyişle tanık olunan dönemin politik ve sosyolojik devinimler, yıllar sonra romanların kurgusunu oluşturan önemli bir etken olarak Yiğit Okur'un yararlandığı özyaşamsal gerçekliklerdir.

KAYNAKÇA

Adak, H. (2004). "Otobiyografik Benliğin Çok-Karakterliliği: Halide Edip'in Romanlarında Toplumsal Cinsiyet", *Kadınlar Dile Düşünce*, (Der. Sibel Irzık-Jale Parla), İstanbul: İletişim Yayınları.

Alpaslan, G. G. (2016). *Özyaşamöyküsünde Yazarın Yeniden Doğuşu*. Ankara: Ürün Yayınları.

Çetin, N. (2012). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.

Esen, Nükhet, (2006), *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Kılıç, S. (2012). "Doğada Gülen Tek Varlık İnsan, Ama İnsanın Durumu Gülünç". (Söyleşi), *Virgöl*, Aralık, S. 57, s. 49-51.

Okur, Y. (2015). *Buralardan Geçerken*. İstanbul: Can Yayınları.

Okur, Y. (2015). *Sıfırlamak*. İstanbul: Can Yayınları.

Okur, Y. (2016). *Güvercinler*. İstanbul: Can Yayınları.

Okur, Y. (2011). *Yazamadığım Romanın Öyküsü*. İstanbul: Can Yayınları.

Okur, Y. (2011). *Piyano*. Can Yayınları: İstanbul.

Sizgen, B. A. (2009). *Mithat Cemal Kuntay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstanbul*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi

Tekin, M. (2017). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Uğurlu, S. B. (2010). *Adalet Ağaoğlu'nun Hayatı, Roman ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Wellek, R.-Waren, A. (2015). *Edebiyat Teorisi*. (Çev. Ö.Faruk Huyugüzel). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Yazıcı, N. (2006). "Türk Edebiyatında Otobiyografi". *Türkbilig*, 11, s. 189-217.

YAYIN İLKELERİ

1. 2016 yılında yayın hayatına başlayan *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen yazılar Editör Kadrosu tarafından derginin amacına, konusuna, içeriğine ve yazım-noktalama kurallarına uygunluğu açısından incelenir. Derginin yazım ilkelerine uygun bulunan makaleler yazar adları gizlenerek; bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere alanında uzmanlaşmış iki (2) hakeme gönderilir. Hakemlerden gelen raporlara göre yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir.

2. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda iki makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile yabancı dillerde makalelere de yer verilebilir.

3. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayımlanacak yazılarda daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilebilir.

4. Yazıların her türlü ilmî sorumluluğu yazarlarına aittir.

5. **Editörlük Düzeltmeleri:** Yayım aşamasında esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler Editörlük birimi tarafından yapılabilir. Bu düzeltmelerde Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuz ve Sözlükleri esas alınır.

6. Yazılar, MS Word programına göre kâğıdın bir yüzüne Cambria yazı karakteriyle, 11 punto, 1,2 satır aralığı ile yazılmalıdır. Paragraf aralığı "sonra 3 nk" olarak düzenlenmelidir.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Cambria
Yazı Tipi Stili	Normal
Boyutu (normal metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	9
Tablo-grafik	10
Paragraf Aralığı	sonra 3 nk
Satır Aralığı	1,2

7. Başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra Türkçe özet yer alır ve büyük harflerle ÖZ şeklinde yazılır. Konunun Türkçe özeti 100-250 kelime arasında olmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge, nota vb. bulunmamalıdır. Türkçe özeten sonra İngilizce özete yer verilir. Her iki özeten altında Anahtar Kelimeler-Keywords (3-8 kelime) yazılır. Makalenin İngilizce başlığı İngilizce özeten (ABSTRACT) önce büyük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, anahtar kelimeler, abstract ve keywords 9 punto ve tek satır aralığı ile yazılmalı; dipnotlar 9 punto olmalıdır.

8. Yazılar üç nüsha (iki nüshasında isim, unvan ve çalıştığı kurum belirtilmeden) mail olarak gönderilmelidir.

9. Yazılardaki paragrafların ilk satırı 0.5 cm içeriden başlayacaktır. Ana başlık büyük harfle ve metin gövdesini ortalayacak şekilde, sayfanın üstünden 4 satır aşağıda, alt başlıklar ise paragraf düzenine uygun olarak (0.5 cm içeriden) konulacaktır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları alt alta yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları ve elektronik posta adresi dipnot biçiminde sayfanın altına yazılmalıdır. Akademik unvan dışında başka unvan kullanılmaz.

10. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Öz (Türkçe ve İngilizce) makale metni şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

11. **Metin İçi Kaynak Gösterme:** Metin içinde (Korkmaz 2005: 9), yazarın aynı yıl yayımlanan birden fazla eseri kaynak gösterilmişse (Korkmaz, 2005a, Korkmaz 2005b...) birden fazla kaynağa atıfta bulunuluyorsa (Korkmaz 2005, Çelik 2001, Demir 1999), çok yazarlı yayınlarda ilk yazar adı (Korkmaz vd. 2005), görülemeyen bir yayın kaynak gösteriliyorsa (Eagleton 1996, Korkmaz 1999'dan) sözlü kaynak kullanılıyorsa kaynak kişi bilgileri Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri bilgilerini içermelidir.

12. **Dipnotlarda İzlenecek Yöntem:** Bilimsel bir yazıda kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. Dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Yararlanılan kaynaklar ilk geçtikleri yerlerde ayrıntılı ve aşağıdaki örneklerde belirtilen sıralamaya uygun olarak verilir:

a. **Kitaplar:** Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (italik), Yayınevi, Baskı Sayısı, Yayın Yeri, Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005, s. 215.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; D. Yalçın-Çelik, age., s. 217.

b. **Makaleler:** Yazar Adı Soyadı, Makale Adı (tırnak içinde), Dergi/Kitap Adı (italik), Cilt No, Sayı, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Muhittin Eliaçık, "Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi", *Turkish Studies*, Volume 11/10, Ankara-Türkiye, 2016, s. 217-230.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; M. Eliaçık, agm., s. 220.

c. Dipnotlardaki bilgilerden sonra verilecek kaynakların parantez içinde verilip verilmeyeceği yazarın takdirine bırakılmıştır.

13. **Kaynakçada İzlenecek Yöntem:** Makale metninin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre, bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar var ise (2005a, 2005b) şeklinde gösterilmelidir.

Kitap: Gazete, dergi, ansiklopedi, antoloji, roman, oyun ve film gibi yapıtlar ile öykü ve şiir kitapları "uzun yapıt" sayılır ve künyede eğik yazı ile gösterilir. Basılmış tezler de bu kategoriye girer.

Bir yazar: Tek yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir. Kullanılan kaynaktaki yapıtın yayımlandığı şehir belirtilmiyorsa, künyede bu bilginin bulunması gereken

yerde **Yyy** (yayım yeri yok), yayımlandığı yer belirtilmemişse **yy** (yayımcı yok), yayımlandığı tarihe ilişkin bilgi yer almıyorsa **ty** (tarih yok) kısaltmaları kullanılır.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Perec, Georges. *Uyuyan Adam*. Çev. Sosi Dolanoğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

İki (ya da üç) yazar: İki (ya da üç) yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir:

Best, Steven ve Douglas Kellner. *Postmodern Teori*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Üçten fazla yazar: Üçten fazla yazara ait bir kitabın künyesinde ya bütün yazar adları kitaptaki sırasıyla verilir ya da ilk yazar adından sonra **ve diğer.** ifadesi kullanılır.

Korkmaz, Ramazan ve diğer. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Makale vd.: Tek tek şiir, öykü, makale, kitap bölümü, mektup, konferans, konuşma, söyleşi ve kişisel görüşme “kısa yapıt” sayılır ve başlıkları çift tırnak içinde yazılır. Ansiklopedi maddelerine yapılan göndermelerde madde adı ansiklopedide yer aldığı gibi yazılır (ör. “Cansever, Edip”). Söyleşilerin ve yayımlanmamış tezlerin künye bilgileri aşağıdaki örneklerdeki gibi verilir.

Argunşah, Hülya. “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Türk Edebiyatı Üzerine Tenkidî Fikirleri”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1985.

Aynı Yazara Ait Birden Fazla Yapıt: “Seçilmiş Bibliyografya”da aynı yazarın birden fazla yapıtına yer verildiğinde yapıt adları tarih sırasına göre değil alfabetik sıraya göre listelenir. Böyle durumlarda yazar adı ve soyadı tekrar edilmez; bunun yerine (— . şeklinde) yan yana iki uzun çizgi ve bir nokta koyulur; ardından yapıt adı ve diğer bilgiler verilir. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

—. *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

Elektronik Ortamdaki Metinler: Elektronik ortamdaki metinlerin kaynak olarak gösterilmesinde, güvenilirlik açısından, yazarı, başlığı ve yayım tarihi belirtilmiş olanlar tercih edilmelidir. Künye bilgileri şu sırayı izler: yazar adı; metnin başlığı; varsa kaynağın tarihi; erişim tarihi; sitenin adresi. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Rasim, Özdenören. “Yenilik de Hesaplaşma Gerektirir” (26 Haziran 2016) 27 Haziran 2016. < <http://www.yenisafak.com.tr> >

Ses ve Görüntü Kayıtları: Ses ve görüntü kayıtlarına yapılan göndermelerin künye bilgileri yazılırken, katkısı öne çıkarılacak kişinin (yönetmen, senarist, oyuncu, yazar, besteci, şarkıcı, vb.) soyadı ve adından sonra yapıtın başlığı, katkısı bulunan diğer kişi ya da kurumlar, formatı (plak, videokaset, VCD, DVD, vb.) ve yayım ya da dağıtım bilgileri verilir.

Crowe, Russell, yön. *Son Umut*. Sen. Andrew Knight ve Andrew Anastasio. Oyun. Russell Crowe, Olga Kurylenko ve diğer. DVD. As Sanat, 2015.

Yabancı Dillerdeki Yayınlar: Türkçe dışındaki kaynakların künyelerinde, editörü, çevirmeni, cilt ve baskı sayısını gösteren ifadeler Türkçeleştirilir. Şehir adlarının Türkçe kullanımlarına yer vermeye özen gösterilir (ör. Paris).

14. Gönderilen yazılara ait resim, şekil ve grafikler sayfa yazım alanını taşmayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilmelidir.

15. Derginin aynı sayısında, ilk isim olarak bir yazarın birden fazla eseri yayımlanamaz.

16. Makalesi yayınlanan yazarlara iki adet dergi gönderilir.

17. **Telif Hakkı:** Yayımlanan yazıların telif hakkı *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'ne devredilmiş sayılır. Yazıların düşünsel ve bilimsel, çevirilerin ise hukukî sorumluluğu yazarlarına/çevirmenlerine aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

18. Dergimizde basılmayan yazılar yazarlarına iade edilmez.

19. **Yazıların Gönderilmesi:** Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanan yazılar, edebiyatdergi@bartin.edu.tr adresine gönderilir. Eğer hakemler tarafından düzeltme istenmiş ise, yazar düzeltmelerin yapıldığı yeni biçimi aynı adrese en geç on beş (15) gün içinde gönderir.